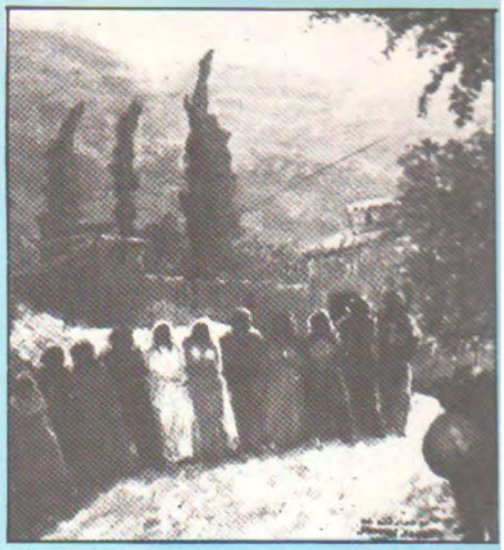
کاروان

30
ئازاری 1985 سالّی سێیەم

گۆڤارێکی رۆشنبیریی مانگانەیە ئەمیندارێتیی گشتیی رۆشنبیریو لاوان بە زمانی کوردیو عەرەبی دەری دەکا ..

◀ تابلۆی بەرگی یەکەم
محمد عارف

تابلۆی بەرگی دووەم ◀
لیۆناردۆ داڤینشی

سەرپەرشتکاری بەرگ
محمد عارف

دەرهێنانی هونەری
محمد زادە

سەرپەرشتکاری چاپ
جعفر قادر بەرزنجی

لە کتێبخانەی گشتی لە بەغدا
ژمارە (٤٨٣) ی ساڵی (١٩٨٢) ی دراوەتێ
لە چاپخانەی (دار آفاق عربية) چاپ کراوە
نرخی (٢٠٠) فلسە

ئەدرس :
هەولێر : بەڕێوەبەرایەتی گشتیی
رۆشنبیری و لاوان
گۆڤاری (کاروان) ت : ٢٠٨٨٢

تکا لە نووسەران

- لەگەڵ بەرهەمەکەتدا ناوی سێقۆڵی و ئەدرەسی تەواوت بنووسە .
- خەتەکەی شاش و خۆش بێ و قەڵەمی پاندانی تێدا بەکار بێنە .
- بەرهەکەت پەسند بکرێ و نەکرێ بە نووسین وەرامت دەدرێتەوە .
- ئەگەر بەرهەمەکەت پەسند نەکرا ، هەقی داواکردنەوەیت نی‌یە .
- چەندە پێت دەکرێ وێنەو نەخشەی پێویستمان لەگەڵدا بۆ بنێرە .

کاروان

گوڤارێکی ڕۆشنبیریی مانگانەیە
ئەمیندارێتی ی گشتی ی ڕۆشنبیری و لاوان بە زمانی
کوردی و عەرەبی دەری دەکا

سەرنووسەر

محمد أمين محمد أحمد

30

ئازاری / 1985 سالی سێیەم

لەم ژمارەیەدا

سەرنووسەر

شان بەشانی سەرکەوتنمان لە قادس
کوڕوکاڵانی گەلمان ئاهەنـ

«قادسیەی صدام»

.. قادسیەی صدام ، کە هەفتەییێك‌و پتر لە هەفتەییێك دەخایەنێ‌و لە ڕۆژی نەورۆزەوە تا کۆتایی مانگ ئاهەنگ‌و زەماوەند بە بۆنەی ، لە لای گەلەمان ، دەگێڕدرێ .. «قادسیەی صدام» وەك جەنگێکی بەرگری لە سەربەخۆی نیشتمان‌و دەسکەوتەکانی شۆڕشی 17 — 30 ی تەمموز ، شتێکی پێویست بوو لە ئەنجامی دەستدرێژیەکەی کاربەدەستە گومان لێکراوەکانی قوم‌و تاران بۆ سەر گوندو شارەکانی ڕۆخ سنووری رۆژهەلاتی نیشتمانەکەمان ، هاتە کایەوەو لە چوار ئەیلولی ساڵی 1980 سوپای نەبەزمان هەڵمەتێکی دلێرانەی بۆ سەر هێزی دەست درێژکەر بردو بۆ ماوەییێکی زۆر کەم توانی سوپای دوژمنی بەکرێگیراو بشکێنێ‌و هێزە ترسنۆکەکانی تەفرو تونا بکات .. تێکڕای جەنگەکانی سوپاکەمان لە رۆژی 4ی ئەیلوولی 1980 تا ئەمڕۆ بە «قادسیەی صدام» ناویان بردراو لەو رۆژەوە مێژوو «قادسیەی صدام»ی بە تیپی زێڕین تۆمار کردوو تۆماری دەکات .

ئەوەی وا لە «قادسیەی صدام» بگا ، کە گوایە ، تەنها زەبر وەشاندنی کۆشندەیە دژی دوژمن‌و هێزەکانی ، لە لایەن سوپا قارەمانەکەمان ، بە ڕاستی تەنیا لە لایێکی یا خود لە بەشێکی ئەم جەنگە ئاگادارە ، بەڵام لە ڕاستی‌دا .. قادسیەی صدام .. کە بە دەستێکی پۆلایی هێرشەکانی دوژمن بۆ سەر گەل‌و خاکەکەمان ڕەت دەکاتەوە لە هەمان کاتدا بە دەستێکی تر ئالای ئاشتی‌و مرۆڤایەتی‌و چارەسەر کردنی عادیلانەی نێوان ئێمەو ئێرانی دوژمن هەلگرتووەو پیرۆزبایی لە گشت ئەو هەنگاوانە دەکات چ لە لایەن دەوڵەتە موسلمانەکان‌و چ لە لایەن دەوڵەتەکانی ترو دەزگاو کەسانی بەجێی ناودارانی جیهان ، کە بۆ ڕاگرتنی شەڕ ئەنجام دەدرێت .

بۆ گشت لایێکیش ڕوون بۆوە ، کە عیراق کاتێ داوای

یەی صدامدا بەسەر دوژمنی گومڕادا
گی جەژنەکانی ئازار ونەورۆز دەگیڕن

ئاشتیو چارەسەرکردنی ئاشتیانەی کێشەی نێوان ئێمەو دوژمن دەکات ، لەو پەڕی بە هێزیو تواناو زاڵ بوونی بەردەوامە بە سەر تاوانبارانی تاران . ئێستاش کە نزیکەی پتر لە چوار ساڵو نیو بە سەر بەرپابوونی جەنگ تێدەپەڕێ ، «قادسیەی صدام»ی پیرۆز هەمان سەرکەوتنە مەزنەکەی رۆژانی یەکەمی جەنگی بە دەستەوەیەو وورەو ئازایەتی سەربازەکانمان هەر قایمەو قاییم دەمێنێتەوەو درێژەدانیش بە جەنگ بۆ ئێرانو کاربەدەستانی ئێران ماڵوێرانیو بەزینو سەر شۆڕی دەبەخشیو عیراقیش ئازایانە خۆی ڕاگرتووەو ئالآی قادسیەی دووەمیش ، قادسیەی کوردو عەرەب ، قادسیەی صدام هەر بەرز مایەوەو درێژەدان بە شەڕ بۆی نەکرا تۆزقالێك لە لووتکەی بلندی بیهێنێتە خوارەوەو نزمی بکاتەوە .

ئا ئەوها «قادسیەی صدام»ی پیرۆز شەڕەو ئاگرەو ماڵ وێرانی ، شکستییە بۆ دوژمن لە لایێكو لەلایێکی تریشەوە ، خۆڕاگریو ئاشتییەو هەڵوێستی مرۆڤانەیە لە لایەن حکومەتەکەمان بەرامبەر ڕای گشتیی جیهانی .. بڕوانە بایەخدانی حکومەتەکەمان بە یەخسیرەکانی ئێرانی چ بە بەردانی ئەو منداڵانەی خومەینیی جادوگەر تووشی جەنگی

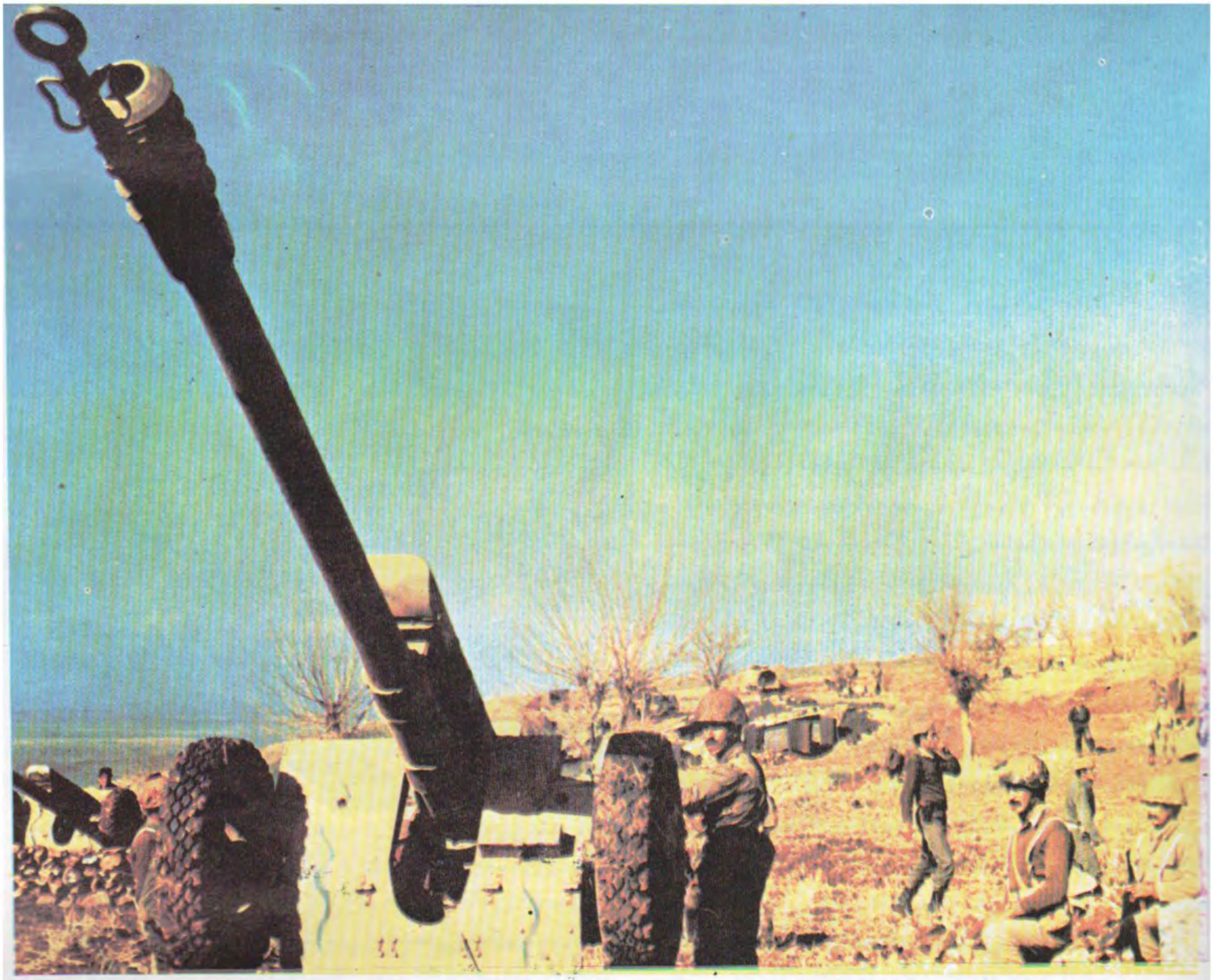
کردوون و چ بە کردنەوەی قوتابخانە بۆ سەربازە بەدیلگیراوەکانی ئێرانیو چ بە بەرەڵلا کردنی بەخسیرەکانی شەڕەکانی دووایی نێوان ئێمەو دوژمن ، ئەمەو جگە لەوەی کە عیراق بەردەوام ئامادەیی خۆی بۆ شەڕ ڕاگرتن پێشانداوەو پێشاندەداتو ڕێز لە خواستی خێرخوازەکان دەگرێ بۆ ڕاگرتنی شەڕ . بەڵێ ، قادسیەی دووەم ، «قادسیەی صدام»ی پیرۆز بەرگرییە لە نیشتمانی عیراقییمانو لێدانو کوتانە بۆ دوژمنی چەپەڵ ، هەڵوێستی ئاشتیانەو مرۆڤانەش لە دەیەها کردەوەی مەردانەی پێوە دیارە لە پاڵ دەیەها داستانی ئازایانە کە لە لایەن هێزەکانمان ئەنجام دراوەو ئەنجام دەدرێت ..

نەمریو سەربەرزی بۆ شەهیدانی قادسیەی صدام سەرکەوتنی هەمیشەیی بۆ سوپاکەمانو هەموو جەنگاوەرەکانی عیراق .. سەوزبێ ئاهەنگ گێران بە بۆنەی

هەفتەی «قادسیەی صدام»ی پیرۆز ..

بەیاننامەی ئازار

شتێکی ئاسایيو سرووشتییە ، گەلی کوردمان لە عیراقدا بە ئازادیو سەربەستیو مافەڕەواکانی خۆی بگات ، بەر لەوەی زۆربەی هەرە زۆری ڕۆڵەکانی ئەم گەلە ، کە ژمارەیان لە چەندەها ملیۆن مرۆڤ تێدەپەڕیو لە چەند وولاتێکی دراوسێیماندا دەژینو بگرە ژمارەیان تا بڵێی پترە لەو ژمارەی کە لە عیراقدا دەژی ، بەر لە وەی بە هیچ مافێک بگەن . هۆی ئەم پێگەیشتنەش ، گەیشتنی گەلەکەمان لە عیراقدا ، بە مافی نەتەوەییو لە سەروویانەوە ئۆتۆنۆمی ، بە چەند ڕووداوو بارو زروفێکی مێژوویی بە نرخ ، دەگەڕێتەوە دەتوانین لە چەند خاڵێکدا باسیان بکەین :

1 - برایەتی کوردو عەرەب ، کە ڕەگە مێژووییەکەی بۆ چەند سەد ساڵێك دەگەڕێتەوەو بۆ ئەو رۆژەی کە ئایینی ئیسلامی پیرۆز کوردو عەرەبی لە ژێر ئالآی ئیسلامدا کۆ کردەوەو ئەو برایەتی‌یە رۆژ لە دوای رۆژ پتەو دەبووو دەچەسپاو هەر کە هێرشەکانی خاچپەرستە ئەوروپیەکان بۆ سەر وولآتی فەلەستین‌و «المسجد الأقصیٰ» لە قودسدا دەستی پێکردو گەلی کوردمان پتر لە هەموو گەلانی تری ئیسلام ، شان بە شانی برا عەرەبەکانی ، تێکڕا خەباتیان دەکردو دەجەنگان‌و بەرگریان لە خاکی موسوڵمانان دەکردو خوێنی هەزاران لاوی عەرەب‌و کورد لە پێناوی سەربەزیی ئیسلام ڕژاو تێکەڵ بە یەکتر بوون .

2 - هەر چەندە ڕۆڵی جەنگاوەرەکانی کورد لە شەڕ کردن دژی خاچپەرستەکانی داگیرکەر ئاشکرایەو ڕوونە بۆ گشت مێژوونووسەکان ، بەلآم کورد هەمیشە لە گەڵ گەلی عەرەبی برا دژی گەلێ دوژمنی داگیرکەری جۆراو جۆر جەنگاوە وەك مەغوول‌و تەتارو عوسمانی‌و فارسە ڕەگەزپەرستەکانیش ، لێرەشدا کورد لە پاڵ گەلی عەرەبی برا درێغی نەکردووە لە ڕەت کردنی هێرشی هەموو دوژمانی کوردو عەرەب . بە پێچەوانەوە ، مێژوو دەیەها جەنگ‌و شەڕی تۆمار کردووە لە نێوان کوردو ئەو داگیرکەرانەی هەوڵیان داوە گەلی عیراق بۆ داواو خواستی خۆیان مل کەچ کەن .

3 - لە سەردەمی نوێشدا ، بە تایبەتی لە سەدەی بیستەم ، دوای ئەوەی دەسەلآتدارە عوسمانی یەکان نەمان‌و ئینگلیزە داگیرکەرەکان عیراق‌و گەلێ وولآتی تریان لە ناوچەدا خستە ژێر دەست . کوردو عەرەب بەرامبەر داگیرکەری نوێش ، خۆشەویستی‌و برایەتیان بەرامبەر یەکتر نوێ کردەوەو ئازایانە دەستیان دایە چەك‌و دلێرانە

بەرنگاری بەریتانیای داگیرکەر بوون و ئاگری شۆڕشی ساڵی 1920 یان هەڵگیرساندو ، لە سەرانسەری عیراق ، کوردو عەرەب تێکڕا سنگی خۆیان دایە بەر گوللەی دوژمنی تاوانبارو گەلێ سەرکەوتنی مەزنیان وەدی هێناو مەترسیان خستە دڵی دوژمنی داگیرکەرو ، دوای شۆڕشی بیستەم ، عەرەب و کورد بەردەوام بوون لە سەر تێکۆشانیان و هەموو ڕاپەڕین و شۆڕشەکانی عیراقیان بە هاوبەشی ئەنجامدا .

بەلێ ، خەباتی هاوبەشی هەردوو نەتەوەی برا ، بە درێژایی مێژووی کۆن و نوێ ، هەردوو نەتەوەی زیاتر لە یەکتر نزيك کردەوەو بوون بە پاڵپشتی یەکتر بەرەو گەیشتن بە مافی نەتەوەیی و دیموکراتی . بەلام خەباتی هاوبەشی و برایەتی و دڵسۆزی نێوان عەرەب و کورد بە تەنیا نەیتوانی هەموو ئاوات و خواستەکانی ڕەوای کورد بهێنێتە دی و بە پەیدا بوونی پارتی بەعسی عەرەبی سۆشیالیست و سەرۆکی تێکۆشەر هەڤال صدام حسین ، خودا بیپارێزێ و تەمەنی درێژ بکات . بە پەیدا بوونی ئەم هێزە پێشڕەوە لە سەر شانۆی بزووتنەوەی سیاسی لە عیراقدا ، کورد پتر لە جاران و بەرە بەرە لە مافە ڕەواکانی خۆی نزيك دەبووەو هەر چەندە کورد بە درێژایی هەزاران ساڵ وەك گەلێکی خۆڕاگر ماوەتەوە بەلام بە درێژایی ئەم مێژووە دووروو درێژە ، هیچ رژێمێك یا خود حکومەتێك دانی بە مافی ڕەوای نەنا بە پێچەوانەوە بەڵکو هەر دانیان بە بوونی کورد نە دەنا .

بە پەیدا بوونی هێزی سیاسیی بە توانا ، کە پارتی بەعسی عەرەبی سۆشیالیستە ، خەباتی جەماوەری عیراق و جەماوەری کورد بە تایبەتی پەرەی ساندو پێشکەوت و لە دوای سەرکەوتنی شۆڕشی 17 - 30 ی تەمووزی پیرۆز لە ساڵی 1968دا میری هەر لە سەراتاکانی مانگەکانی یەکەمی لە حوکمدا ، بایەخێکی تەواوی بە کێشەی کورد داو یاساو بڕیاری بە جێی دەرخست بۆ دابین کردنی مافی ڕەوای گەلی کورد . دوای ماوەیێکی کەم لە سەر سەرکەوتنی شۆڕش ، میری بەیاننامەی 11ی ئاداری ساڵێ 1970ی بڵاوکردەوەو پەیمانی بە گەلی عیراق و گەلی کورددا کە لە ڕۆژی 11 ئاداری ساڵی 1974دا ئۆتۆنۆمی بۆ کورد جێبەجێ بکات . ئەوەی شایانی باسە ، میری بە درێژایی ساڵانی 1970و 1974 هەر هەوڵ و کۆششی دەدا تا وەکو ئۆتۆنۆمی لە سەر بناغەیێکی قایم و پتەو بچەسپێ و دامەزرێ و پیلانی نەیاران و ناحەزان کاری لێ نەکات و دوای تێپەڕ بوونی

چوار ساڵ بە سەر دەرچوونی بەیاننامەی 11 ئاداری پیرۆز میری لە رۆژی 11 ئاداری ساڵی 1974 کارێکی گەورەی بۆ گەلی کورد ئەنجام داو ئۆتۆنۆمی ی بۆ کورد لە چوارچێوەی عیراقێکی دیموکراتی و پێشکەوتووی جێبەجێ کرد .

بەیاننامەی 11 ئاداری ساڵی 1970و دەرچوونی یاسای ئۆتۆنۆمی ی ساڵێ 1974و دامەزراندنی دەزگا دەستووریەکان بۆ چەسپاندنی مافە ڕەواکانی گەلی کوردمان و پاراستنی ئەم مافانەو پەرەپێدانیان ، بە دەسکەوتێکی مەزنی شۆڕشی 17 - 30ی تەمووز دەژمێردرێت ، میریش بە دەرکردنی یاسای ئۆتۆنۆمی بۆ کوردو چارەسەرکردنی کێشەی کورد گەلێ کاری پیرۆزی ئەنجامدا . چونکە دان بە ماف کورد ، برایەتی ی نێوان هەردوو گەلی برا بە هێزتر کردو یەکێتی ی نیشتمانی ی جەماوەری گەلی عیراق هێنایە دی و پیلانی ئیمپریالیزم و زایۆنیزم و نۆکەرانیان لە کاربەدەستەکانی ناوچە بە تایبەتی کاربەدەستانی ئێران کە بازرگانیان بە کێشەی کورد دەکرد ، پووچەڵ کرد . ئەمەو جگە لەوەی ئەو بەیاننامەیە ئاوات و خواستێکی یەکجار گەورەو پیرۆزی بۆ کوردی عیراق جێبەجێ کرد . ئەو بەیاننامەیەی کە هانی هەموو تێکۆشەرەکانی کوردی لە دەرەوەی وڵاتدا ، بە تایبەتی لە ئێراندا ، کە ڕاپەڕن و زوڵم و زۆرداری و ستەم چی تر قەبووڵ نەکەن و خەبات بکەن بۆ دووا رۆژێکی خۆشتر .

بەلێ ، بەیاننامەی 11ی ئاداری پیرۆزی ساڵی 1970و دامەزراندنی ئۆتۆنۆمی بۆ گەلی کورد لە کوردستاندا ، یەکێکە لە دەسکەوتە هەرە مەزنەکانی شۆڕشی تەمووز ، ئەو دەسکەوتووانەی ڕووی عیراقیان بە تەواوی گۆڕی و لە دەوڵەتێکی پاشکەوتووی گواستەوە بۆ دەوڵەتێکی هاوچەرخی پێشکەوتوو ، ئێستاش کە ئاهەنگ و زەماوەند بەم بۆنە ئازیزە دەگێڕین ، دووپاتی دەکەینەوەو دەبێژین ، مان هەر بۆ ئۆتۆنۆمی بووەو دەبێ لە بەهاری ساڵی 1974 تا ئەو بەهارەو هەموو بەهارێکی داهاتوو نەمان و دۆڕاندن و شکستیش هەر چارەنووسی دوژمنانی گەلەکەمانە ، ئێستاش ئەو دوژمنە چەپەڵە نەك هەر دان بە بوونی کورد لە ئێراندا نانێ ، بەڵکو هێرشێکی دڕندانەو خاچپەرستانەی بۆ سەر کوردەکەی خۆی

دەبات و ژن و منداڵ و پیرەمێردی لێ دەکوژێ و شارو شارۆچکەو گوندی بە سەر دەڕووخێنێ و ئاگر لە دەغلو سامانی بەردەدات و قنارە بۆ لاوەکانی دادەمەزرێنێ و تەنها ئاووردانەوەیەك بۆ باری ئێستای ئێرانی دوژمن ، ڕاستی ی ئەم قسانەمان بۆ دەردەخات .

لە بیرەوەری ی ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی رۆژی بڵاوکردنەوەی بەیانی 11 ئاداری ساڵێ 1970و دەرچوونی یاسای ئۆتۆنۆمی ساڵێ 1974 . پەیمان و بەڵێنی وەفاداری بۆ پێشەوای کاروانی گەلەکەمان تێکۆشەری مەزن صدام حسین ، خودا بیپارێزی ، نوێ دەکەینەوە ، کە هەتا هەتایە ئەو ئۆتۆنۆمی یەی بۆ کوردی دامەزراند بیپارێزین هەر وەکو چۆن بیبیلەی چاوی خۆمان دەپارێزین ، ئیتر هەر بژی کورد . بژی ئۆتۆنۆمی .. بژی بەرایەتی کوردو عەرەب ..

نەورۆز ..

لە گەڵ بەرەبەیانی رۆژی یەکەمی بەهار بەپێی ساڵنامەی کوردی ، جەژنی نەورۆز لە وڵاتەکەمان لە دوای

سەرکەوتنی شۆڕشی 17 — 30 تەمووزی پایەداردا ، بە خۆشیو کامەرانی لە لایەن گەلەکەماندا دەکرێت . لێرەدا ئەوەی سەرنج ڕادەکێشێو زەماوەندەکانی نەورۆز بە چێژتر دەکات ئەوەیە کە میری توانی هەموو ڕۆژەکانی مانگی ئادار بکاتە شاییو ئاهەنگ ، بگرە لە ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی 11ی ئادار لە سەرەتای مانگەوە تا ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی قادسیەی صدامی پیرۆز لە کۆتای مانگەوە ، ئەمەو جگە لە مەش میری نەك هەر نەورۆزی کرد بە جەژنێکی ڕەسمی بۆ کورد بەڵکو بۆ هەموو گەلی عیراق . لێرەدا جەژنەکە فراوانترو خۆشتر بووە چونکە جاران بە ترسو لەرزو بە شێوەیێکی نهێنیی دوور لە دامو دەزگا تۆقێنەرەکان دەکرا . کردنی نەورۆز بە جەژنێکی ڕەسمی بۆ هەموو هاوولاتیانی عیراق ، بە دەسکەوتێکی نەتەوەیی گرنگ بۆ گەلی کورد دادەنرێتو برا عەرەبەکانیش بە سەربەستی هاوبەشی برا کوردەکانیان/دەکەن لە ئاهەنگ گێڕان بەم بۆنە پیرۆزەوە ، بە پێچەوانەی سالانی بەر لە بەرپابوونی شۆڕشی 17 — 30ی تەمووز کە دەسەلاتداران شادیان لە رووی خەلك لە سێدارە دەداو زەردەخەنەی سەر لێویان بەند دەکردو بە زەبری ئاسنو پۆلا ئاگری نەورۆزیان دادەمرکاند کاتێ ڕۆلەکانی کورد شەوان بە نهێنی لەم لاولەو لاولە سەرانسەری کوردستاندا ئەو ئاگرەیان دادەگیرساند .

کەچی ئێستا ، بە پێچەوانەی ڕۆژانی ڕابووردوو میری خۆی نەورۆز دەکاتو بەرگری لە مافو زەماوەندی کورد دەکات .

بەلێ ، شتێکی ئاسایییە ، کە حکومەتی ئێمە ، تاکە حکومەتە بە درێژایی مێژوو ، کە دان بە نەورۆزدا بنێ وەك جەژنێکی ڕەسمیو ئاشکرا بۆ کورد ، ئەوەی شایانی باسە ، نەورۆز وەك جەژنێکی نەتەوەیی بۆ کورد ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی قەدەغەیە لەو وولاتانەی کە کوردی تیادا دەژی ، ئەگەر

بشكرێت ئەوا بە نهێنی دەكرێت ، گەر ئاشكراش بوو ئەوا سزا دەدرێت !

ئەوانەی بە درۆ فرمێسك بۆ كورد دەرێژن بە تایبەتی كاربەدەستانی قومو تاران ، ئەوا لە وولاتەكەی خۆیان بە هەموو هێزو تواناییكیان لە كورد دەدەنو كورد سەر دەبڕنو

هەر بانگەوازێكیش كە داوای ماف بكات بۆ كورد ، لە ئێراندا بە پێچەوانەی ئیسلامی دادەنێن ، هەر كەسێك داوای ئۆتۆنۆمی بۆ كورد بكات ، بە دەرچوون لە ئایینی ئیسلام لە قەڵەم دەدرێت . نەك هەر ئەمە بگرە هەتا هەوڵدان بۆ ژیانێكی پڕ هێمنیو ئاسایشو دوور لە مافی نەتەوایەتیش ئەوا بە زیان لە قەلەم دەدرێت دژی ئیسلامو بە پیلانێكی عیراقی دەژمێردرێت !

بەڵام هەروەكو دەبێژن ، تیشكی رۆژ بە بێژینگ ناگیرێو هەروەها رێرەوی مێژوو بەرەو دواوە ناگەڕێتەوە هەروەكو چۆن ئاوی ڕوبار بەرەو سەرچاوەی خۆی ناكشێتەوە ، دەبێو چار نییە ، خۆری سەربەستی بۆ كوردی ئێران هەر هەڵبهێت زوو یا درەنگ ، دەبێ خەباتی چەكدارییان دژی تاقمی خومەینیی بێ مێشكو ڕەگەزپەرست سەر بگرێو زوڵمو زۆرداری لە ئێراندا نەمێنێو لە كۆتاییدا دیموكراتیەتو ڕاستیو كوردو عەرەبو ئازەریەكانو بلووش هتد لە نەتەوەكانی ئێران سەركەوونو ئاگری نەورۆز بە سەربەستیو ئاشكرا بكەنەوەو تاقمی بەكرێگیراوی تاران لە ناو بچێت .

بەڵێ ، تۆقاندنو ستەمو زۆرداری هەر چەند تەمەنی درێژ بێ بەڵام ئەنجامی هەر نەمانەو لە ناو چوونەو لە كۆتاییدا هەر ئازادیو یەكسانیو نەورۆز سەر دەكەوون .

ئیستاش ، چۆن گەلی كوردمان لە عیراقدا خۆشحاڵەو بە سەربەستی ئاهەنگەكانی نەورۆز ئەنجام دەدات لە سایەی شۆڕشی 17 — 30ی تەمموزی پیرۆزو حوكمڕانی پارتی بەعسی عەرەبی سۆشیالیست بە سەركردایەتی پێشەوامان صدام حسین بنیاتنەری عیراقی نوێو ئۆتۆنۆمیونەورۆزو بەهاری سەوزو شادی بۆ كورد ، دەبێ كوردی ئێرانیش رۆژێك بێت بە سەربەستی ئاگری نەورۆز هەلگیرسێنێو بە سەربەستی تامو چێژ لە مافی نەتەوەیی خۆی وەربگرێ ، دەبێ خۆری سەربەستی بۆ كوردی ئێران هەڵێ ، چونكە عیراق پشتیوانی كوردە ، گەلێكیش عیراقی 17 — 30ی تەمموز پشتیوانی بێ ، مەحالە سەركەوتنی بۆ دابین نەكرێ ، دەبێ هەر بە ئازادیو سەرفرازیو نەورۆزو كامەرانی بگات .. بەرز بێ ئاگری نەورۆز ..

دیاری ی «کاروان» بەبۆنەی جەژنەکانی ئازار و نەورۆزەوە

نەورۆز ..

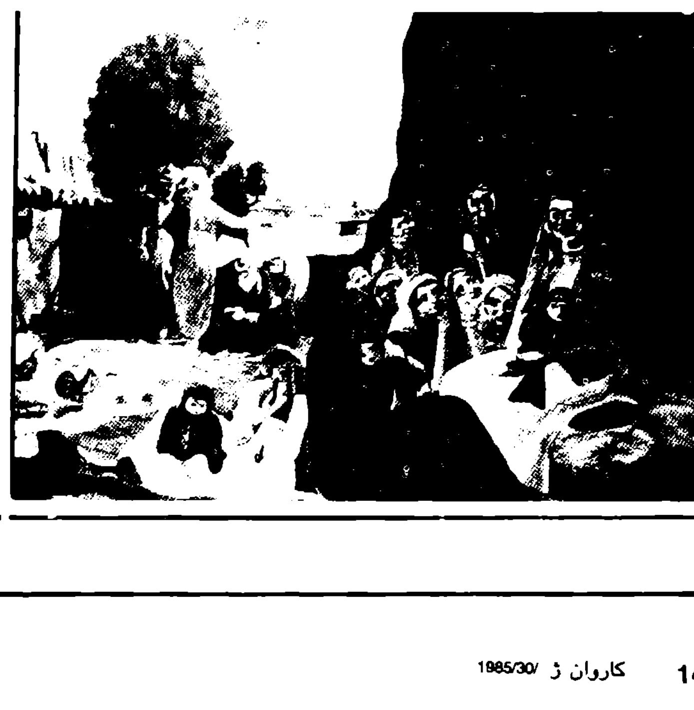

ڕوونکردنەوەیەك

بڕیارمان وابوو کە لە ژمارە «29»ی گۆڤارەکەمانەوە هەر جارەی تابلۆی هونەرمەندێکی کورد لە بەرگی یەکەمیدابێ و ، تابلۆی هونەرمەندێکی غەیری کورد لە بەرگی دووەمدابێ . بەڵام بەداخەوە لەم ڕووەوە دوو هەڵە کەوتۆتە ژمارە «29»وە ، یەکەمیان : تابلۆ کوردی‌یەکە کەوتۆتە بەرگی دووەم و ئەوی‌تر بەرگی یەکەم .

دووەمیشیان : تابلۆکە دەستکردی هونەرمەند «دارا محمد علي» یە ، نەك هونەرمەند «محمد عارف» ، داوای لێبوردن دەکەین .

«کاروان»

له شیعری کوردیدا

بازێڕو کەلاتو خانی بەردان
تشبیه بە نژدەیانو جەردان
صف صف دمشینە کوهـو دەشتان
رەڤ رەڤ دخوشینە سەیرو گەشتان
اصناڤ امم صغارو کبار
قطعا ڤەنەما د شەهری دیار
هندەك بە پیایی چونە باغان
هندەك بە سواری چونە راڤان
ئەو بو کو چ طالبو چ مطلوب
یعنی دو طرف محبو محبوب
ئەڤ هەردو جلب کو هەڤ ببینن
کفوی دخوە ئەو ژ بو خوە بینن

صحراو چەمەن دکرنە مسکن
بەیداو دەمەن دکرنە گولشەن
خاصما عزبو کچی دباکر
القصة جواهری دنادر
تێکدا دمزینو ملبس
ڤێکڕا ل تفرجی مرخص
لکن نە بە تهمتو بە منت
بەلکی بە طریقی شرعو سنت
لەوڕا کو ئەوان غرض ژ گەشتی
مقصود ژ چونی ئەوان ب دەشتی

ئەحمەدی خـانی

* * *

دانای معمری کو هەن سال
ئەڤ رەنگهە کو ژ بو مە احوال
کو عادەتی پێشی یی زەمانان
ئەڤ بو ل هەمی جەهـو مکانان
وەقتی وەکو شەهسواری خاوەر
تحویلی دکرە ماهی آزەر
یعنی کو دهاتە بورجی سەر سال
قەت کەس نەدما د مسکنو د مال
بالجملە دچونە دەر ژ مالان
حتا دگەهشتە پیرو کالان
رۆژا کو دبویە عیدی نەورۆز
تعظیم ژ بو دما ل دل ئەفرۆز

بلێ جارچی‌یان نەورۆز جارمدان
جاری پا دشایی نەو بەهارم دان
بادەی وادەی وەشت جەکۆسار مەیۆ
یاران مزگانی نەو بەهار مەیۆ
پادشای بەهار وادەی وەختشەن
بەتەعجیل مەیۆ ئامای وەختشەن
وەختەن شای بەهار نبییشۆ نەدەور
جاڕ بکێشۆ رەعد نەتەپل هەور
وەختەن بگێڕۆ دووی دەشتو سارا
کەوکەبەی بەهار وێنەی شای دارا
وەختەن بەیۆبەرا ئۆردووی گولاڵان
گییران دەشتو دەرچوون هەرد جاڕان

وەختەن بیۆن بەرگوڵان هەزار دەنگ
چرمە زەردو سوور چوون دیبای فەڕەنگ

سەیدەی هەورامی

نـــەورۆز

بەســووڕێکی تر ئەســتێرەی ئینسان گــر
قەومی کۆنی خســتەوە جــەژنی ئاگـــــر
کام قەومی کۆن ، کام جەژنی بەرزو پیرۆز؟
قــەومی مادی . جەژنی بڵنــدی نــەورۆز !
ئەو نەورۆزەی کــە هەزاران بەهـــــارە ،
لەرێی کوردا گـــڕی ئاگـــری دیارە ..
باوباپیرمــان هەتــا ئــەڕۆن پشــتاو پشت،
لەم ئاگرەیان دەورە داوە چینچین ، گشت.
لەچوار دەوری ئــەم ئاگرە رەنگاو رەنـــگ
کۆڕ گــیراوە بەپێکــەنینو ئاهـــــەنگ
بانگی شــێوان هــەتاکو بــــەر بــەیانی
چۆپی بووەو بـــــەزمو نۆشو گـــۆرانی
لەوســـاتەوە تا ئێســتاکە بــەم چەشـــنە
هەموو ســەری ســالی تازەمان جــەژنە
میوانی کۆن بـــــەڕێ ئەخـــەینو تــازە ،
بەپێکـــەنین ئەگاتــە بـــەر دەروازە ..
خۆشیت هێنــاو فەڕت هێنـــاو شــیرینی !
تۆ بۆ ئێمــە بەهەشــتی خــەو بینینی ..
بە هاتنت بــای بەســتەڵەك بەفری دەشت ،
گیانی سپارد گوڵی ڕوا جێگـــای گەشت .
لە تــاریکی لــە چوار دیواری زســـتان ،
سەرفرازبیت ! ســەرفراز بو مــەلی گیان !
ئێســتا ئۆخەی ئاسمانێکەو هـــەتاوی ،
گیـــایەو گوڵەو مەلــەو خوڕەی چـــەماوی
چی خۆشــترە لەوەی تەبیعــەت جوان بێ ؟
ماوەی سەرنج پانایی گشــت ئاسمان بێ ؟
گیانی سـەرمەست ، باڵداری ڕێی هیوا بڕ ،
بەرزبێتەوە بە پەڵەی هـــەور بــدا دڕ ؟
بفــڕی بــڕوا بۆ کوردوستانی ئـــاوات ،
ماندو نــەبێ ، هــەر بڕواتو هــەر بڕوات
هەتــا ئەگاتــە لوتکەی شـــاخی سەربەست
بێ زنجیری گەل ئەبینێو ئـــەبێ مەســـت

گۆران

بەهــەوری نــەورۆز گوڵ چــاوی شــۆڕبا
توو ، پیــاڵە ، شــەراب ، دامێنی چیســـا
ئیمــرۆ تێــر ســەیری ســەوزە گیــا بکە
ســبەی لە خــاکت ســـەوز ئەبێ گیـــــا

سەلام

بومردان زەێین گولشـــەن چیمــەن لالە پشکفتن
بنەفشو چیچەکان ڤێکرا شەفەق دانێك د رەوزێدا

■ ■

ئەو لالەیی گوڵ تازە تەڕ فەسلا بەهار کوو تێنەدەر
جی بهەڤرا تێنەدەر خۆشخۆش دعەردو خــارەدا

مەلای جزیری

بۆ گوڵی رووت هاتمو پەرچەم ئەبێنم بۆیــە وا :
ماهی نەورۆزم بە شێوەن وەك محەرەم خۆش نوواند

حەریق

گوڵی سوور ئەی کچی نەورۆز ئەرێ کام دەس لە باخی ژین
لەبۆ یەك دەفعە بۆن کردن بە ناکامی ئــەتۆی هێنــــــــا

دڵدار

نەوروزانە « گۆرانی »

مژدەبێ ، ساڵ گەڕایەوە   ئاگری نەوروز کرایەوە
بەفری زستان توایەوە   گیا ، وگوڵ ، ودڵ ! ژیایەوە

نوخشەیش بێ لە کوردی هەژار .

گوڵ ، لەباخا ، خۆی دەنوێنێ   بلبل بەڕوویا ئەخوێنێ
هەور ، مرواری دەپرژێنێ   شەماڵ ، ژینو ژیان دێنێ
نێرگس مەستەو چاو بە خومار

پیرەمێرد

دەستەی قوتابی کچو کوڕی وورد
نەوەی کەلوررو زازاو هەموو کورد
لە قوتابخانە شێرانە وەك گورد
ئا ئەم بەیانیە ئەمەیان ئەووت
وەتەن نەورۆزە نیشانەی بەهار
دەك پیرۆزت بێ نەك جارێ سەد جار
تا دوشمن بمرێ دۆستیش بە شادی
بژیو ببینیت رۆژی ئازادی

ا. ب. هموری

نەورۆز

نەورۆز گوڵالەی نایە سەر پەرچەم
نێرگسی رشتە دەشتو کەنار چەم
لەگەل تواتەوەی سەهۆڵ چرۆ
تیایا توایەوە پرشنگی ئاسۆ
ئەم رۆژە تەنیا بۆ بەهار نیە
هەر جەژنی گوڵو لالەزار نیە
یادی رۆژێکە کوردی قارەمان
قەڵا سەختەکەی دوشمنی ڕمان
کورد دلێرانە خۆی ئەدا بە کوشت
بۆ ئازادی بوو خوێناوی ئەڕشت

کامەران

کوردستان بەهەشتی زەمین
جێی تێکۆشانو راپەڕین
مەلبەنی کاوەی قارەمان
کوردستان ، کوردستان

ئەی نەتەوەی کوردی دلێر
رۆڵەی نەبەردو بێچوە شێر
هەستە هەستان دەرمانە بۆ
دەردو ئازاری جەستەی تۆ

کوردستان ، کوردستان

وا نەورۆزە جەژنی گەلە
ئاسۆ رازاوەی دەم کەلە
با نەورۆزو بەهاری کورد
پێ‌گەێنین بەدەستو برد
کوردستان ، کوردستان

محمد صالح دیلان

سوپای سەختی کشایەوە
هێزی سەرما کشایەوە
سەهۆڵی کێو توایەوە
بەهارە گوڵ بۆژایەوە
دەشتو دەرکێوو بەیار
باخو ڕەزو چۆمو رووبار
کشتی بەهۆی فەسڵی بەهار
دووبارە وا ژیایەوە
داروباری دەشتو چیا
مێرغوزاری جووانی گیا
کشتی کەوتنە رەقسو سەما
گوڵزاری هەمووی رازایەوە
رازایەوە باخو چەمەن
بەئەرخەوانو یاسەمەن
بولبول خوێندی لەناو گولشەن
خونچە دەمی کرایەوە
بنەوشەو بەیبوونو لالە
نەسرینو سوسەنو ژالە
هەروا نێرگسو هەڵاڵە
شەونمیان لێتکایەوە
پۆرو قازو قولینگو کەو
ئەخوێنن رۆژو شەو
شەهێنو باز بووینە پێشڕەو
غەمی دڵیان برایەوە
گوزەرگا ئەکا بادی شەماڵ
بەسەر دەشتو بەرزاییو چاڵ
هۆشیار ئەکا بیرو خەیاڵ
دەروونی دڵ حەسایەوە
بەهارە خاکی نیشتمان
بووینە بەهەشتی رووی جیهان
ڕەگی شادی پیرو جووان
بناغەی‌دا کۆتایەوە

کەریم شارەزا

بۆ نەورۆزی.. 1985

مدحت بێخەو

نەورۆزەکەم
ئەی ڕوانگەی چاوی هۆزەکەم
مایەی سووتان و سۆزەکەم
ئەی ڕۆژی نوێ ..
هەستم بیرم خورپەی دڵم
بۆتۆ ئەدوێ
ئەی بەهادار
جەژنی دوا ڕۆژی کڵۆڵ و
پاڵە و جوتیار
ئەی بووکەکەی (هیر) بەستراو(1)
بۆ گواستنەوە
ئەی هەزاران ساڵ چاوەنوار . !
بۆ ئامەنگت هەندە شەیدام
لێم تۆراوە ئوقرە و ئارام
نازانم چۆن واتەی وشەم
بۆت والاکەم . !
چۆن ئاوازی بلبلەکانی ناوسینەم
بەرەللاکەم ..

زۆر دەمێکە سرووودێکم لەناو دڵدا
بۆت داناوە
نە ئاوازی بۆ دادەندرێ
نە هیچ کەسیش پێی دەگوترێ
ئەی بووکی ساڵ
دەروون ئاگری تارا ئاڵ
زویر مەبە ..
سینەی منیش وەك تو گڕە
ناخی دڵت دەخوێنمەوە
بۆ ژوانت ..
چەند ئێمە بۆت چاوەڕوانین
هی‌تۆ سەد هەندە پترە
کێ نازانی بۆ هاتنە ڕووت
چاوەڕوانی تۆ ڕاستترە . !

* * *

(1) هیر = بەخت

پیرۆزبایی له دوو جه‌ژندا

پیربال مه‌حمود

[له نه‌ورۆزی ساڵی (1967) دام نـاوه ، جه‌ژنی نـه‌ورۆزو جه‌ژنی قوربان به‌رێکه‌وت که‌وتبوونه یه‌ك ڕۆژ]

له‌گه‌ڵ ده‌رچوونی خۆری جه‌ژنی قوربانم له به‌نده‌ندا
چریکاندم له‌هێلانه‌م ؛ ووتم : ئه‌ی گوڵ چ باسێکه ؟
چی‌یه ؟ بۆ واگه‌رووی‌کانیت کپه ؟ بۆچی له‌به‌نده‌ندا
سه‌راسه‌ر ناخی ڕووبارت ، وه‌کو ناخی که‌ساسێکه ؟
له‌به‌رچی واگه‌راقوپی ؟ چ قه‌وماوه له‌گوڵشه‌ندا ؟
له‌به‌رچی ڕووت له‌به‌ردیده‌م وه‌کو ڕووی خوانه‌ناسێکه ؟
سه‌رنجی بۆ ته‌لاران به ، چ به‌زمێکه له ئاهه‌نگدا ؟
ئه‌تۆش به‌زمت نی‌یه ، هه‌شبێ به‌عاسته‌م ئینعکاسێکه !
چی‌یه ؟ بۆچی په‌شوکاوی ؟
له‌به‌رچی سیس‌و ژاکاوی ؟
ده‌خێراده‌ی ، بڵێ ئه‌ی گوڵ چ باسێکه له چیمه‌ندا ؟

* * *

له‌هه‌رلایێکی دنیادا ؛ له‌هه‌رکونجێکی بێ‌ئاسته‌نگ
جم‌وجۆڵ‌و زه‌ماوه‌نده به بۆنه‌ی جه‌ژنی پیرۆزم
په‌ری شادی به دوو باڵی که‌ژاڵی دێته نێو ئاهه‌نگ
ئه‌گێڕی چۆپیێ شه‌نگتر له‌چۆپی کوڕی نه‌ورۆزم
نوێژگه‌ی پاکی خواناسان به‌ویردی سه‌رده‌م وده‌رده‌نگ
ڕوواوه ، وه‌ك چرۆی ئاڵی نه‌مامی زایه‌ڵه‌و سۆزم
ئه‌دی بۆ گوڵشه‌نم چۆڵه له ئاراییشی ڕه‌نگاوڕه‌نگ
که‌چی هی خه‌ڵکی جه‌ژنێکه ؛ دووه‌ هی میلله‌ت‌و هۆزم
چی‌یه بۆچی په‌شوکاوی ؟
له‌به‌رچی سیس‌و ژاکاوی ؟
نه بانیژه‌م دیاره ، وه‌ی !.. نه‌سازو تارو زیل‌و زه‌نگ

* * *

ووتی : هه‌ی هه‌ش‌به‌سه‌ر بولبول ، ئه‌وێستا بانیژه‌ی شه‌نگت
وه‌کو زانیومه گیراوه ؛ له‌ژێر چرنوکی هارانه
که‌یفگه‌ی جه‌ژنی پیرۆزت ، که‌وا مه‌ست‌بوو به ئاهه‌نگت
که‌لاوه‌یه‌کی ڕووخاوه ، نه‌ڵێی وه‌ك جاری جارانه
به‌کێ دڵخۆش بکه‌م ، یاخود به‌کێ دڵخۆش بکه‌ی هه‌نگت
له‌سه‌ر خونچان کشا ، شانه‌ی له نێو قوڕگی نه‌یارانه
نه‌که‌ی واتێ‌بگه‌ی جه‌ژنه ، نه‌که‌ی واتێ‌بگه‌ی ده‌نگت
له گوێی چینی جوانکاران وه‌کو ده‌نگی هوزارانه
ته‌ماشای خۆت‌که که‌ژاکاوی ،
وه‌کو من واپه‌شوکاوی ..
وه‌ره ئێره بناڵێنه به‌رامبه‌ر باخی بێ‌ڕه‌نگت !

* * *

که‌دیم شاگوڵ له‌پێش پۆلی گوڵان گریا له‌چه‌مبه‌ردا
ووتم : گیانه هه‌تاماووم ، ئه‌من پارێزه‌ری باخم
به‌ڵێن‌بێ ، تاپه‌ڕێ مابێ ، له‌جه‌سته‌م ؛ یاله‌شاپه‌ڕدا
بلاوێنم چرۆی دارت له دامێنی چیاوشاخم
پرۆزبایی نه‌که‌م ، یانا نه‌ڵێم جه‌ژنه له گۆڤه‌ندا
ئه‌گه‌ر بۆم نه‌کرێ بۆت بێنم نویدی(1) ناخت وناخم
که‌چی ئه‌ی گوڵ دڵی هاران وه‌کو به‌رده له به‌نده‌ندا
به‌لام پووشه له‌پێش گڵپه‌ی به‌تاوی داخت وداخم
ئه‌بێ چیتر به‌ژاکاوی
نه‌ژی .. یاخوود په‌شوکاوی ..
نه‌بینم هیچ له سه‌ر ڕووت وسه‌روگوێلاکی گوڵشه‌ندا !

هه‌ولێر : 1967

---

(1) نوید : مژده

نەورۆز ئاوا پەیدابووە

● [illegible] ●

گڕبارینە ؛ گڕبارینە
هەر لوتکەیەك کە ئەبینی
هەر ئەشکەوتێ کە ئەدوێنی ..!
چراوگێکی بەتینە
ڕۆنی « گڕانی » دارگوێزە ..!
بۆیە بڵێسەی بەهێزە
زەنگڵە قڵیشەی ئاگرەکەی
پشکۆی گەشی « کوانوو » ەکەی
بیری تیژی جۆراو جۆرە
ئەزمونی چزی ناسۆرە ..!
هەڵگیرسانی ئەم تەنوورە
داربەڕووی تەمو ئەستوورە
ڕیشی لاوە ، پرچی کچانی ئاڵۆزە
نێڵەنێڵی ئەم نەورۆزە

● ✱ ●

پۆنگی ڕقی دڵی زەوی ..!
لێزمە تەرزەی « هێلکە کەوی»
چاوی نەرگزی خەواڵوو بێدار ئەکا
وەنەوشەی نوقمی جۆگەی لێل

هەلاڵەی ئاڵی هەردەوێڵ
لەگیانەڵا ڕزگار ئەکا
لە زستاندا بەفر باری
بۆ نەتەوەی کوردی ئاری
لەبەهاردا باران چەندجار پەڵەی داوە !
چڵك گەردی دێرینی دڵ ؛ چاك خووساوە
گرمەو نرکەی هەورە تریشقە
جەرگی مێرغوزاری سمی و خوێن بە فیشقە ..!!
فووارەی داوە
خوێن لافاوە ..

● ✱ ●

ئەم نەورۆزە
ئاسمان تەمو تەپو تۆزە ..!
گوڵاڵە بۆیە وا مۆرە ..!
جێی نسرمەو دوور لە خۆرە
ئەرخەوانیش « تارا » ی شینە !
کۆستی لە « لا » هەڵپەڕینە .. !
نەورۆز ئاوا پەیدا بووە
بۆیە « وا » بەرزو زیندووە ..!

کوڕگەل

● لطیف بەرزنجی ●
هەولێر ـ ئاوایی قەتەوی

ئەم پارچە هەڵبەستەم پێشکەشە بە هەموو کوردێکی دڵسۆزو نیشتمانپەروەری دوورو نزیک ، بەبۆنەی جەژنی نەورۆزی پیرۆزەوە ، لەگەڵ چەپکە نێرگزی شاخو کێوانی کوردستان ..

کوڕگەل لاوانی تێکۆشەر
ڕۆڵەی نەبەزو خەباتکەر
ئەمرۆکە هەموو کوردستان
وەکو بووکی ڕەنگینو جوان
بەرگی گوڵی شاخو هەردی
شارو لادێ دارو بەردی

* ● *

کۆچی کرد سەرما ، بەفر تواوە
ئەم کوردستانە بە گوڵ ڕازاوە
ئەو گوڵەی ڕوا بەخوێنی ڕۆڵە
بۆتە دروشمی خەباتو تۆڵە
گوڵاڵە سوورەی کێوانی وولات
نەخشاندی لانەی شۆڕشو خەبات
کوردستانەکەی سەنگەزی شێران
قەڵا سەختەکەی سوپای دلێران
مەڵبەندو بنکەی لەشکری لاوە
شۆڕە سوارانی چالاکی کاوە

* ● *

زرمەی پێی ئەسپی دلێران
سروودی گەرمی تێکۆشان
هۆرەو قەتارو حەیران بوو
لاوك چیرۆکی مەیدان بوو
لەگەڵ ئاوازی شمشاڵا
لەناو لافاوی خەیاڵا
ئەو قەڵاو کۆشكو کەلاوە
بەسەریەکدا کە ڕووخاوە
هەوارگەی کۆچو ، خێڵو ڕێبوار بوو
سەیرانگەی دەوارانیش ، بەهار بوو

* ● *

یادی ئەو ڕۆژە بابکرێتەوە
شۆڕشی کاوە زیندوو بێتەوە
چەکوش وەشێنو گورزی پالەوان
زۆرداری گەلی لە خوێنا گەوزان

* ● *

لەگوێی گشت کوردێ بزرنگێتەوە
ژیلەمۆی ئەوسا بگەشێتەوە
گڕو بڵێسەی نەورۆزی کاوە
جەژنی رزگاری کوردی جێماوە

* ● *

پیرۆزبێ لە گشت لاوانو پیری
لە گەلی کوردی نیزیكو دووری
لە ئاوارەو لە دەربەدەر
لە هەموو کوردی خەباتکەر
سڵاو و جەژنە پیرۆزە
پێشکەش بەکوردی دڵسۆزە
لەگەڵ پۆلی شەهیدانی
کە بۆ کورد بوونە قوربانی

کەژاوەی نەورۆز

عبدالخالق سەرسام
هەولێر

بلێن بە هەورە تریشقە
بەسیە گرمە لە دەوەنێ
با رۆژ سەرتاسەی زێرینی
لەسەرکات و پێ ، بکەنێ
ئەوا کەژاوەی نەورۆز دێ و
زستان کۆچباری تێك ئەنێ

* * *

بلێن بە بەفری ریش سپی
با لەشەرما بتوێتەوە
قۆڵ لە ملی چیا بەردا
بەبیوون و مێخەك دێتەوە
کیژان دەچن بۆ رێواسان
دەرگای ئاسمان دەکرێتەوە
ئەوا کەژاوەی نەورۆز دێ
بەهار باوەش ئەگرێتەوە

* * *

بەچیمەن و گوڵزار بلێن
بە جۆگەلەو رووبار بلێن
بە کانی و بەردو دار بلێن
جلی ئاهەنگ لەبەر بکەن
نەورۆز بەرێکەوت وا دەلێن
خۆشەویستی دابەش ئەکا
دێوو درنج دەبا هەلێن

* * *

پەری زادە هەڵسە دەتۆش
گۆرانی کوردیم بۆ بلێ
بەچەنگ گوڵت پێدا دەکەم
نێرگز دێنم بە هەنگلێ
ئاگری نەورۆز دەکەمەوە
گەرمی بدا بەگشت دلێ

* * *

پیاهەڵدان بە بەهاری کوردستان و خۆشی نیشتمان دا

● د. شۆ ●

هاتەوە سروەی سەبا نەورۆزە کاتی نەوبەهار
گوڵ ئەدا مژدە بە بلبل بەس بکا با ئاهووزار
هەرئەڵێیت تێراو بە خوێنی عاشقانە لالەزار
یازدەی سێی نۆسەدو حەفتابوو کوردی ناودار
بوو بە دوو جەژنی تەواوی جەژنی ڕزگاریو بەهار

* * *

ساگری نەورۆز بلێسەی داوەتە دەشتو چیا
بەربوەتە عومری زستان واهەناسەی لێبڕا
ئەم ترش ڕوخسارە ڕۆیشت هات بەهاری دڵ گوشا
وا لەسایەی خواوەیە دارو دەوەن ڕووتی نەما
یاخوا پیرۆزبێ بەخۆشیو کامەرانیو بەختیار

* * *

با کەمێ بدوێم لە باسی ئەم بەهارە ئەیبرا
ئەرخەوان ئالای ئالی وابەسەردا ڕاکشا
گیاو گوڵو دارو درەخت بووژایەوە ڕووتی نەما
بەرگی شینایی تەواو پۆشیوە لاپاڵو چیا
ئاڵو والایە بە گوڵ ڕازاوەیە سەرتا بەخوار

* * *

قەسری فردەوسی بەرین کوێستانی کوردستانمە
گوڵشەنو باخیجینان سەیرانی کوردستانمە

هەرچی مەدحێکی بکەم شایانی کوردستانمە
نەك دڵێ سەد دڵ بڵێ حەیرانی کوردستانمە
ناکرێ تاریفی بۆمن با لەکورتی بێ‌وتار

* * *

ڕۆڵەکانی هەرچی دەیبینی بە چەشنی (کاوە)یە
ڕوو لەهەرلایەك دەکەی خۆشی دەڵێ لەم ناوەیە
چەن‌ببینی جێ‌خۆشی سەد هێندەشی شاراوەیە
هەرچی شوێنی‌تر بچیت ئاوا بە گوڵ رازاوەیە
کۆزو مەڵبەندو هەوارگەی تۆیە کوردی هۆشیار

* * *

وەك بەهەشت وایە دیارە ئەم وڵاتی کوردی‌یە
ئەزیەت‌و جەورو جەفا رۆیشت‌و نۆبەی شادی‌یە
هەرکەسێ بەم جەژنە نامەنموونە زۆر نامەردی‌یە
ڕۆژی تیتاڵ‌و گەمەو گاڵتەوگەپ‌و لاقرتی‌یە
قەشمەری‌و بازی‌و یاری‌کەن بە عادی‌و نالەبار

* * *

خوایە بۆی ریك‌خەی بەباشی ئەم گەلەی والەم‌کەلە
بیگەیەنە شوێنی خۆی گەرچی دەزانی پەل‌پەلە
چاوەڕوانی لوتفی تۆیە جێ‌بەجێ‌ی‌کەی ئەم هەلە
پایەدارو بەرقەراربێت تیانەمێنێ وەلوەلە
هەر بەتۆ دەکرێ دەزانم چونکە تۆی پەروەردگار

* * *

بۆ خۆشی وێنەی نی‌یە ئەم نیشتمانە بێگومان
نایەوێت بیڵێم کە یەزدان کردیە سەرپشکی جیهان
داخی‌داخانم نەزانین‌بوو کەوا پشتی شکان
وا نەزانین‌بوو بە زانین جا لەمەولا کوردەکان
ئێوە نابینن وەهابێ چەشنی جاران کۆڵەوار

* * *

خوێندنی زۆرداری ئالاوە لەنێرومێ‌ی وڵات
وا بەزۆر پێ‌یان دەخوێنن لات‌و خاوەن دەستەڵات
ڕۆی سەری تیاچوو نەزانین‌بوو بەزانینی خەڵات
باش ئەژین ئەنجا هەموو لا ئەی عیراقی ڕۆژهەڵات
دوژمنی ئەم خاکە پاکە تێ‌ی کەوین سەر تا بە خوار

* * *

ڕێ‌مەدەن ناپاك‌و بەدکردارو پیس‌و بەدڕەوشت
جاری‌تر پیلان بگێرێ لێ‌بدەن وردو دروشت
بیدەنە بەرشەق سەراپا خائینانی زوڵ‌و پوشت
سەرنیگونی‌کەن نەمێنێ کردەوەو کرداری زوشت
هەرکەسێ بەدخووی وەتەن‌بوو بیکوژن زوو چەشنی (مار)

* * *

با لەخۆشی نیشتمان دەس‌کەین بەچەپڵەو هەڵهەلە
من هیوام وایە لەمەولا تیانەمێنێ عەرقەلە
پاڵی یەك‌بگرین سەراپا خزمەتی‌کەین ئەم گەلە
دوژمنانی ئەم عیراقە باش بخەینە زەلزەلە
چەن خۆشە پێکو بژین گشت لا هەموویێ قین‌و قار

* * *

یازدەی ئازاری حەفتا وا گەیشتە پانزە ساڵ
بون بەیەك کوردو عەرەب وا هەردوو لا چەشنی هەڤاڵ
بۆ ئەوانەی خائنن یا دوژمنن دەبنە زەواڵ
نایەڵن بەدخوو بمێنێ دوو گەلی خاوەن کەماڵ
چاپیکە (کاروان) تکایە شیعری (شوکری) خۆش وتار
بۆ نەوەی کوردی زرنگ‌و زیرەك‌و ئازاو بەکار

* * *

لە دەفتەری
بیرەوەری یەوە

بیرەوەریم دەربارەی نەورۆز

نەورۆز و هەڵوێست

کامیـــان

پیرەمێرد کە هەموو ساڵێ لە سلێمانی ئاهـەنگی نەورۆزی ئەگێڕا ، سلێمانی بە وردو درشتی‌یەوە ، ئەو رۆژە ، ئەڕژانە کارێزی وەشتا شەریف ـ دەشتایی بناری گردی مامەیارە ـ لە هەموو لایەکەوە ، چا ، دەم ئەکراو خواردن ئامادە ئەکرا ، لە بەیانی یـەوە تا دوای نیـوەڕۆ کۆڕی رمبـازی‌و هەڵپـەڕکێ‌و کەوشەك ئەگیرا ، لاوان ئەبەزینە ئەو دەشتە بەرینەوەو هەندێ ڕویـان ئەکـردە مامـەیارەو هـەندێکیش ئـەچوون بـۆ بینینی ئـەشکەوتـە دەستکـردەکـەی شێـخ مـەحمـوودی نـەمـر ، پیرەمێردیش کە ئەوە زیندوو کەرەوەو بـووژێنەوەی جـەژنی نەورۆز ، بەناو خەڵکەکەدا ئـەهاتو ئـەچوو ، دەمێ لەژێـر دەوارێکدا پشووی ئەداو دەمێکیش ئەچوو بەپیر میوانانەوە . لەچەند لایەکەوە یاپراخ لێ‌ئەنرا ، کە هەموو کەسێ بۆی هەبوو لەو یاپراخە بخوات ، چاپەزانیش چایان بەو خەڵکـە ئەداو ، هەندێ کەسیش برێشکەو نوقوڵیان ئەبەشی‌یەوە .

دوای نیوەڕۆ ، پیرەمێرد ئاهەنگەکەی دەست پێ‌ئەکرد ، بـەوەی دەستەیـەك شاگـردانی قوتـابی‌خانـە گۆرانی‌یـەکی نەورۆزیان پێشکەش ئەکرد ، پیرەمێرد خۆشی وتارێ ، یان ، هۆنراوەیەکی ئەخوێندەوە ، ئەمجا دوابەدوای ئەو شـاعیران هۆنراوەیان پێشکەش ئەکرد ، ناوبەناو قوتـایی‌یانیش جـۆرە یاری‌و وەرزەیەکی جوانیان ئەنواند .

پیرەمێردە باوکی نەورۆز ؛ بەڵام لە ساڵی ١٩٤٦دا ئێمە کە چەند لاوێکی چوست بووین ویستمان نەورۆز لە خاڵە (پیرەمێرد) بسێنینەوەو بۆ لەوەو دواش هەر خۆمان ، یان ئێمە مانان ئاهەنگی ئەو جەژنە بگێڕین ، مەبەستیشمان ئەوەبوو ، وەری‌گێڕین بەرەو رچەی ڕامیاری . ئەمجا لەو ساڵەدا کە ئەو بڕیارەماندا ، من‌و نووسەری کورد محەڕەم محەممەد ئەمین‌و سێ کەسی تر ، لە نامەخانەی گشتی کۆبووینەوەو نەخشەمان بۆ ئاهەنگی ئەوساڵە کێشاو بڕیارماندا ، لە ڕۆژی نەورۆزدا لە هۆڵی ئامادەیی کوڕان ئاهەنگەکە بگێڕین .. بێجگە لەم چەند کەسە ، گەلێ لاوی تریش بەشداری ڕاپەڕاندن‌و گێڕانی ئەو ئاهەنگە بوون . لەو سەردەمەدا هیچ سروودێ نەبوو دەربارەی نەورۆز ، ئێمەش نەمانویست گۆرانی‌یە سادەکانی نەورۆز پێکشەش بکەین ، لەبەر ئەوە ، بە وتەیەك ئاهەنگەکە دەست‌پێ‌کرا ، ئەمجا لەلایەن من‌و خوالێ‌خۆش‌بوو عومەر کەریم عەزیزەوە چەند تەرجیع بەندێکی (حەمدی) پێشکەش‌کرا .

ئەم ئاهەنگە ، یەکەم ئاهەنگە ، کە لاوان ئەیگێڕن‌و یەکەم ئاهەنگە کە کاڵای ڕامیاری‌ی ئەکرێ بە بەردا .

بەپێی بڕیاری خۆمان بەرگی کوردەواریمان بە ئاهەنگە کە پۆشی ، واتا ئەبوو هەرچی‌ی تیادا ئەکرێ شەقلی کوردەواریی پێوەبێ بەم ڕەنگە هەموو بەرگی کوردیمان پۆشی‌و ئەو خواردنانەش کە پێشکەش بە میوانان ئەکران خواردنی کوردەواری بوو کە بریتی بوو لە باسوق‌و سنجووق‌و برێشکەو مێوژ ، وە ئەم خواردنانەش لە سەبەتەی شووڵدا ئەگێڕران . وە هەروەها شەربەتی مێوژ بە جامولکە .

هەندێ لە شاعیران هۆنراوەیان پێشکەش کرد ، لەوانە (بێکەس‌و أ . ب . هەوری‌و بەختیار زێوەر) .

بەمجۆرە ئێمەی لاو لەو ساڵەدا ئاهەنگی نەورۆزمان لە باوکی نەورۆز سەندەوەو خستمانە ژێر دەستی خۆمانەوە ، بەڵام ئەو هەڵوێستەی بیرەوەریی ورووژاندو وای‌لێ‌کردم ئەم چەند دێڕە بنووسم هەڵوێستەکەی پیرەمێردە ، ئایا پیرەمێرد بەم هەڵوێست‌و کردارەی ئێمە ئەبێ چەند زویر بووبێ‌و ئەبێ چەند قینی لە ئێمەی لاوی خوێن‌گەرم هەستابێ ، پیرەمێردیش لەوێ‌بوو ، بانگ‌کرابوو هەروەك بانگ‌کراوان ، ڕەنگە یەکێکی تر بوایە لە جیاتی ئەو نەهاتایەو هەزاران تیری خەش‌و تەشەری تێ‌گرتینایە .

ئەمجا لە کۆتایی ئاهەنگەکەدا کە دەمەدەمی ئێوارە بوو وە سەدان مەشخەڵ ئامادە کرابوو بۆ نمایشێك ، پێشنیازکرا ، کە داوا لە پیرەمێرد بکرێ بە وتەیەك کۆتایی بە ئاهەنگەکە بێنێ .

پیرەمێرد بانگ‌کرا « خاڵەگیان ، باوکی نەورۆز ، ئێمەی لاوی تازە پێ‌گەیشتوو ، ڕووی دەمی تکا ئەکەینە تۆی بەنرخ بفەرمووی بە وتەیەك کۆتایی بە ئاهەنگەکەت بێنی »

پیرەمێردی دڵ نەرم هاتە شوێن دوان‌و دەستێکی گرت بە سێ‌بەندەیەوەو وتی : -

« ئیستەش ئازاری زەبری تورکیا لە مووڕەغەی پشتما دێت‌و ئەچێ لەسەر ئێوەی کورد »

« پیرو کەنەفت بووم‌و ئێستە شەکەتم‌و لەش داهێزراوی هەورازە ڕێی هۆنراوەو ڕۆژنامەو نەورۆز بۆ ئێوەی کورد » .

« بەڵام ئەو فرمێسکانەی ئەڕژێنە سەر ڕووی پیرم فرمێسکی شادمانی‌یە چونکە من ئەترسام کە مردم مەشخەڵی نەورۆز بکوژێتەوە ، کەچی ئەو مەشخەڵە پیرۆزە ، سوپاس بۆخوا ، لە دەستی لەرزۆکی منەوە درایە دەست ئێوەی بازوو پۆڵا » ، « لەمنی پیرەوە پێشکەش کرا بە ئێوەی لاو » ، « چەند شادم بەوەی دڵنیابووم کەوا نەورۆزی جگەرگۆشەم دوای من بێ باوك‌و باوان نابێ » .

پیرەمێرد کۆتایی بەمەی خوارەوە هێنا کە ئەڵێ :

« بەسەر شاخی ئەراراتا بەلاوك پیرەمێرد سەرکەوت »

« ئەڵێ شوێنم کەون کوڕگەل ، شەوی سەکەوتنە ئەمشەو »

بەم شێوەیە پیرەمێردی شاعیر هەڵوێستی دڵسۆزانەی خۆی نواندو کۆتایی ئاهەنگەکە هات بەوەی بە سەدان مەشخەڵی ئاگرەوە ڕژاینە ناو شەقامەکانەوە بۆ خۆپیشاندان ..

عبدالله بەرزنجی

لەبیرەوەری رۆژی جەژنی نەورۆزدا

نەورۆز ئەو رۆژە پیرۆزەیە کە گەلەکەمان لە هەموو سالێکیدا ئاهەنگو زەماوەندی بۆ دەگێرێو ، ئەو رۆژە مێژووییەی بەرۆژی جەژنی نەتەوایەتی خۆی زانیوەو دەزاندرێتو بێ سێو دوو کوردیش وەك هەموو نەتەوەیەکی رووی ئەم جیهانە پانو بەرینە جەژنێکی نەتەوایەتی خۆی هەیە کە رۆژی جەژنی نەورۆزە .. پیرۆزیی رۆژی جەژنی نەورۆز جگەلەوەی کە جەژنی نەتەوایەتی گەلەکەمانە ئەو رۆژە پیرۆزە رۆژیکە لە کۆتایی پشووی زستانو یەکەم هەنگاوی یا با بلێین یەکەم رۆژی بەهاریشە ئەو رۆژە پیرۆزەیە کە سەرماو سۆلەی زستانی سامناك گلۆلەی لیژ دەبیتەوەو چی‌تر زەویو گوڵو گوڵزارو .. ئەزیەت نادات‌و ئەوانیش لە ژێر لەپی رزگار دەبن‌و بارە قورسەکەی سەرماو سۆلەو بەفر لادەچێ‌و تیشکی هەتاو لە جەستەیان دەدات ... جا ئەو رۆژە پیرۆزە کە ئێمەی کورد لە هەموو کوردستانی خۆشەویستدا ئاهەنگو زەماوەندی بۆ دەگێرین کە یەکەم جار وەك داستانەکەی کاوەی ئاسنگەرو سەرەن گلێ کردنی زوحاکی زۆردار کە زۆر جار بیستومانەو بۆمان گێردراوەتەوە لەلایەك ، هاتنی بەهاری خۆشی‌و شادی‌و نەمانی سەرماو سۆڵە .. هەردوکیان هەر سەرکەوتنی بەرەی خێرە بەسەر بەرەی شەردا .. کەواتە ئێمەی کورد تەنانەت جەژنەکەشمان هەر خێرو خۆشی‌و شادی‌یە ... جا بۆیە گەلەکەشمان دوواڕۆژی هەر خێرو خۆشی‌و ئاهەنگو زەماوەند دەبێت .. جا بەبیرەوەری زۆربەمان لە بیرمانە کە ئێمەی کورد ئەو جەژنەیەمان لێ قەدەغە کرابوو نەیان دەهێشت وەك پێویست یادی ئەو جەژنە پیرۆزەمان بکەینەوەو هەر رۆژەی لەلایەن دوژمنانی گەلەکەمانەوە کۆمەڵێك لۆمەیان دەخستە پاڵ ئەو رۆژە پیرۆزە .. لاوان‌و رۆشنبیرانی گەلەکەمانیش بەنهێنی یابەئاشکرا هەریادی ئەو رۆژە پیرۆزەیان دەکردەوەو شەوانی نەورۆز لەسەر لوتکەو جێگا بەرزەکانی ئاگرە گڕەکەی نەورۆزیان ئاگردەداو بڵێسەیان لێ‌هەڵدەستان ئەگەر لەژێر لولەی شەستیری دوژمنیشا بوایە بێ‌ئەوەی سڵ لە دوژمن بکەنەوە یادی ئەو جەژنە پیرۆزەیان هەردەکردەوە ..

هەر بۆیە لە ساڵی (1950) دا لە شاری سلێمانی کۆمەڵێك لەلاوان‌و خوێن گەرمانی ئەوشارە خۆیان ئامادەکردبو بۆ ئەوەی یادی رۆژی جەژنی نەورۆز بکەن‌و ئەو جەژنەیە بکەن بە جەژنێکی سیاسی چونکە پێشتر مامۆستای بەرزو نەمر خوا لێخۆشبو پیرەمێردی کورد خۆی هەموو ساڵێك وەك جەژنێکی فۆلکلۆری یادی ئەوروژەی دەکردەوەو مەنجەڵە دۆڵمەی دەبرد بۆگردی (مامەیارە) بەڵام ئەو ساڵەیان وەك وتمان لاوانیش بەشێوەیەکی ئاشکرا دەیان ویست روخسەت لە میری وەربگرن‌و جەژنەکەیان فرەوانتر بکەن .

برادەرێك بۆی گێڕامەوەو وتی کە ئێمە لەبەردەرکی سەرای سولێمانی بوین خۆمان ئامادە دەکرد بچین بۆ یادی رۆژی جەژنی نەورۆز پیرەمێرد لەولاوە خۆیو گۆچانەکەی هات بۆ ناومان‌و وتی دەی بەقوربانتان بم لاوان ... ئێمەش تێکرا وتمان خاڵە دەی هەر دەڵێی نەورۆز نەورۆز فەرمو شیعرێکمان بۆ بڵێو تائێمەش ... پیرەمێرد وتی راوەستن بابچم بۆ لای کاکە .. لەولاوە هاتەوەو قەڵەمەکەی دەرهێناو تەنانەت

پیرەمێردی ئەمر کاغزیشی پێ نەبوو پارچەیەک کاغزی لە زەوی هەڵگرتەوەو واش بزانم مقەبای پاکەت بوو .. دەستی کرد بە نوسین و دایە دەستمانەوە ... کە خوێندمانەوە تەماشادەکەین ئەو سرودە ئەمرەی (نەورۆزە)و دەڵێ : -

ئەمرۆژی ساڵێ تازەیە نەوزۆزە هاتەوە
جەژنێکی کۆنی کوردە بەخۆشی و بەهاتەوە

تادوایی ..

ئێمەش هەر لەوێ دامانە دەستی کاک صالح دیلان تا ئاوازی بۆ دابنێ و کاک قادر دیلانی براشی مۆسیقای بۆ داناو رۆژی دوایی نە یەکەم دەست پێکردنی ئاهەنگی نەورۆز بەو سرودە ئەمرە کرایەوەو کە تائێستاکەش ئەو سرودەو ئەو ئاوازو مۆسیقایەش هەر نەمرەو نامرێ و هەردەمێنێ و هەرتازەش دەبێتەوە ...

ساڵ بە ساڵیش سروودە نەمرەکەی پیرەمێردو نەورۆزە پیرەکەی گەلی کوردیش هەر لەگەڵ گوڵ و گوڵزارەکانی کوردستان نوێ دەبنەوەو بۆنو بەرامەتیان خۆشتر دەبێتەوە ..

بۆیە بە هیوای نەورۆزی ئەمساڵمان کە نەورۆزێک بێت لە هەموو نەورۆزەکانی ساڵانی پێشتر بەخۆشی و شادی و ئاسایشی گەلەکەمان یاد بکرێتەوەو کوردستانێکی ئاسایش و بەهاتز بێتەکایەوەو هەموو کۆنە دۆستو برادەرو هاورێیەک دەست لەناودەست بکەن و ئاگری نەوروز پێکەوە خۆشترو بلێسەدارتر بکەنەوەو دەست بە سنگرابوەستن بۆساڵێکی خۆشترو ئیتر یادی رۆژی چەژنی نەوروز لەهەموو لایەک پیروز بێت و پێکەوە چەژن بکەین ..

یادی سەربازە ون بووەکانی روژی جەژنی نەوروز فەراموش نەکەین و دەست بە سنگ و ریزیان لێ بنین و دەست نیشانی چاکەکانیان بکەین و ئەو ئەرکو ئازارانەی کە چەشتوویانە لە رێگای ناساندنی راستی رۆژی جەژنی نەوروز بە کۆمەلان و دانیشتوانی کوردستان و خزمەتی وشەی کوردی و کە ئێستا بوتە پردێکی پان و بەرین و لاوانی نەتەوەکەمان پیاتێ دەپەرن و بێ ئەوەی ساتمە بکەن و سەرەن گلێ بین ..

دووبارە جەژنی نەوروز لەهەموو لایەک پیروزبێت و پێکمانەوەبێت .

نەورۆزنامەکەی

ئەو بیرەوەرییە کاریگەرانەی هەرگیز لە تەختی سینەو لۆچی بیروهۆشدا ناسرێتەوە .. ئەو لایەنانەن کە وەک بوویەکی زینەو بەرگی رەسەنایەتیان پۆشیوەو رۆڵی گرنگ لە پەرەپێدان و پێشکەوتنی کۆمەڵگای مرۆڤدا ئەبینن ، ئەو لایەنە گەش و بەجێیانە شایستەی پیرۆزبایی و لەبیرنەچوونەوەن .

سا ئەو لایەنانە لە چ بارودۆخێکدا سەریان هەڵدابێت ، یا لەهەر مەنزڵ و شوێنێکی ئەم دنیایەدا رووی دابێت هیچ جیاوازی نییە .

هەر بۆیە کارێکی ئاسایی و سروشتییە ؛ دیاردەو رووداوە گرنگەکانی ئەم دنیایە لە سەرەتادا تەنیا لە کونج و مەنزڵێکی ئەم سەرزەمینەدا رووبدات .. چونکە لەراستیدا کاری نوێ و داهێنەرانە هەر لە خۆوە سەرهەڵنادات و لە دایک نابێت بەڵکو بە سەختی لەگەڵ هەو بارودۆخی گونجاودا گرێدراوەو پێویستی بە زەمینەیەکی لە باری ئەوتۆ هەیە کە بەجۆرو شێوەیەکی سروشتی لە دایک بێت .

نەورۆزی کوردیش لە ئەنجامی کەنەوکوڵی ئەو جامی توورەییە هاتۆتە کایەوە کە سەختی سروشتی زستانی ناوچەکە قلبی کردوتەوەو دەستە چلکەی ستەمی زوهاک ئاگری تێبەردا .

من لەو واتەیە مەبەستم ئەوە نییە : بە تیروتەسەلی لە رووی مێژوویی و رامیارییەوە لە چۆنیەتی نەورۆزو راپەرینەکەی کاوە بدوێم و چەپکە تیشکی سەرنجێکی پێویستی ئاراستەبکەم .. بەڵکو تەنیا لە کلاو رۆژنەی دیاردە دەگمەنەکانی شاری سولەیمانییەوە گوڵی دەسکەنە کراوم بەیەخەی نەورۆزدا ئەکەم بەوەی چۆن لەو رۆژەی ئەم شارە دامەزراوە ، کەم و زۆر لە لایەن رۆشنبیرو ئەدیب و کەلە پیاوەکانییەوە هەوڵی بێوچان و تەقەلای بێ پایان لە پێناوی ژیانەوەو چەسپاندنی کەلتووری نەتەوەیماندا دراوە ، هەر لەبواری جەژنی نەورۆزدا [شیعر هۆنراوەتەوەو ئاهەنگ سازکراوەو سەیران رێکخراوە ..] . بە کورتی شار خرۆشاوە ، تاوای لێهات ئەم بوونە پیرۆزە مێژووییە لەسەرانسەری وڵاتدا بەم جۆرەی ئێستا چەسپاوە .

کەواتە ئەو تەقەلایە بەتەنگەوەهاتن و پاراستنی لایەنی

مەلابرایم

عەبدوڵلا عەزیز خالد
سولەیمانی

کەلتوور سامانی نەتەوەیی و میژوویی کورد ئەگەینی

ئەوی بەدلنیاییەوە ڕاستی یەکی بێ گومانمان بۆ دەرئەخات ئەوەیە : لە سەرەتای چاخی بیستەوە نەورۆز وەك جەژنێکی خۆماڵی و نەتەوەیی ڕۆژ لە دوای ڕۆژ ڕوخساری گەشترو ناوەرۆکی ڕەسەنتربووە

هەر زۆر لە دێرەوە لە شاری سولەیمانی ئێمەدا ئەو هەستە پیرۆزە لە سەرەتادا لە ناخی قولایی دەروونی نەوزاناو ڕۆشنبیرانەدا خرۆشا کە گوش و پەروەردەی زانیاری و زانستی ئاینی ئیسلام بوون ، ئەم ڕاستی یە بەڵگەیەکی زیندوە بۆ بەرپەچدنەوەی بەندوباوی بێ بنچینەی نەیار کە ئەوترا :

گوایە جەژنی نەورۆز ، جەژنی ئاگر پەرستانە !! .. دەستیان وتووە : « بەری تیشکی خۆر بە بێژنگ ناگیرێ » واقیع خۆی زامنی پوچ کردنەوەی هەموو قسەو قسەلۆکێکی بێ ڕەوایە .

دیارە یادکردنەوەی جەژنی نەورۆز لە لایەن مەلاو فەقێ ی مزگەوت و مامۆستاو قوتابی « حوجرکان » ەوە لە کاتی خۆیدا ئەو ڕاستی یەوە هەڵقولاوە : گەر نەورۆز ڕۆژو بۆنەیەکی تەواو تایبەت نەبێ بە نەتەوەی کوردەوە ، ئەوا بێ گومان خاوەنی بەشێکی سەرەکی یەتی .

ئەو تەقەلا دڵسۆزانەیەی لەم بوارەدا لەلایەن مامۆستای حوجرە « قوتابخانە ئاینی یە » کانەوە دراوە بۆ ژیانەوەو یادو بیرەوەری ڕۆژی نوێ ی ساڵ تازە ، بایەخێکی گرنگی هەیە بە تایبەت لە ڕووی ڕۆشنبیری و میژوویی یەوە ، بە نموونە ئەو دەست پێشکەری یە داهێنەرانەیەی لە ساڵانی جەنگی یەکەم و دوای جەنگ دراوە لە شوێنێکی وەك شاری سولەیمانیدا پێویستە بایەخێکی گەورەی پێبدرێ و هەروا سووك و ئاسان فەرامۆش نەکرێت و جێگای شیاوی خۆی لە ئەدەبی کوردیدا پێ ببڕێ .

لە ناو ڕۆشنبیرانی شاری سولەیمانیدا نەورۆزو جەژنی نەورۆز تەنیا بریتی نەبووە لە ئەدەبێکی ساتەوەختی و نووێراوێکی ڕووت ، بەڵکو ئەو ئەدەبە نووسراوەی سەبارەت بە جەژنی نەورۆز تۆمارکراوە ڕەنگانەوەی ڕاستی و واقیعی ڕۆژگاری سەردەمەکەی خۆی بووەو بەکردەوە هەنگاوی بونراوە .

بە نموونە پەنا ئەبەمە بەر [نەورۆز نامە] بە ناوبانگەکەی مەلابرایم ... ئەوەی لەم نەورۆزنامەیەدا وتراوە گێڕانەوەو وەبەرچاو خستنی شریتی سینەمای بیرورِاو هەڵوێستی ئەوساو سەردەمی خەڵکی شاری سولەیمانی یە بەرامبەر بە واتای نەورۆزو بەپیرەچوون و باوەش کردنەوە بۆی .

مەلابرایم ؛ خاوەنی « نەورۆزنامە » بەناوبانگەکەی ساڵی ١٩١٨ مەلایەکی ئاینی شارەزاو دڵسۆزبوو ، دەرامەتی ژیانی بەدەری وتنەوە بەدی ئەهێنا لە گەڕەکی دەرگەزێنی شاری سولەیمانی « حوجرەیەکی » هەبووە ، نووسین و خوێندنی ئاینی ی فێری قوتابیان ئەکرد .

مەلابرایم لە ساڵی ١٩١٨ دا نەورۆز نامەیەکی بە پێزو قەشەنگی هۆنیوەتەوەو بە شێوەیەکی وردو جوان و دروست دیمەنی ئەو سەردەمەی سەیران و ئاهەنگی نەورۆزی خەڵکی شاری سولەیمانیمان بۆ دەرئەخات .

ئەمەش چەند کۆپلەیەکی ئەو نەورۆز نامەیە ..کە هەر کۆپلەی دیمەنیکی دلڕفێنی ئەو سەردەمە ئەنوێنێ :

نەوروزە ئەیامی فراغ
هات وەختی تەفریحی دەماغ
خۆش بوو چەم و گولزارو باغ
نەتبێ لە خەم وەك لالە داغ

* * *

نەمروز نامەکەی مەلابرایم ناوەخنی نەورۆزمان بۆ ش ئەکاتەوە :

نەمروز صاحب یەومون فەرە
جەننەت مثالە بەحرو بەرە
نەمروزە بوفەتح و ظەفەر
نەوروزە زۆر عوشرەف ئەسەر

* * *

نەوروزە بۆ صەق و صدفا

نەوروزە بۆ میهرو وەفا
نەوروزە بۆ دەفعی جەفا
نەوروزە بۆ عەینی شیفا

● ● ●

مەلا برایم باری سەرنجی ڕۆشنبیری سەردەمێکی شاری سولەیمانی بەرامبەر نەوروز دەرئەبڕێ ئەوەتا زۆر هۆشمەندانە ئەو بۆنە مێژوویی یە بە سروشتەوە گرێ ئەدات :

ڕووی چلە شۆڕو شەڕی
بەفرو سەهۆڵی مەڕمەڕی
زستانو بای صەرصەڕی
گوێ ئاگرو داری تەڕی

● ● ●

دووکەڵ فرارو دەربەدەر
سەرما بە شوێنیا بێ ئەسەر
بەفریش کە بۆ سەرما سوپەر
ڕۆچوو لە داخا قوڕ بەسەر

● ● ●

غونچە لەسەر چڵ کۆمەڵە
بلبلی پەرکرد بەتەڵە
چەم پڕ لە پونگەو کووزەڵە
مر ، کەوتە هێلکەو جووجەڵە

● ● ●

لەو نەوروزنامەیەدا تابلۆیەکی ڕەنگینو جوانی سروشتی ژیانی ئەو سەردەمەی گوند نشینەکانی دەوروبەری شاری سولەیمانیمان نیشان ئەدات :

کاردوکنر واهاتە شار
پیشوکو شنگو هاودەستی یار
ترشوکە مزرو ئاوادر
بەندوکە پێشەنگی بەهار

دیارە ئەو دیمەنەی لەو نەوروزنامەیەدا خوی ئەنوێنی لە سەرەتای ساڵی تازەو تەڕی بەهاردایە .

ئاخو لەو کاتو دەمەی نەوروزنامەکەی تێدا نووسراوەتەوە خەڵکی شاری سولەیمانی چون چون پیشوازیان لە جەژنی نەوروزو تەڕی بەهارکردوە ؟

چمکێکی دی نەوروزنامەکە زور بەقولی ئەو لایەنەمان بو روشن ئەکاتەوە :

ئەمجا لە شوکرانەی ظەفەر
سەیران کەران بابچنە دەر
خەرج کەن دراوو سیموزەر
لێنین پلاو و گوشتی مەڕ

● ● ●

هەڵدەن گوڵی خێوەت لە دەشت
ڕەنگینە سەحرا وەك بەهەشت
شەکراو بدەن ئەوسا بەتەشت
چایی بگێڕن هەشت بەهەشت

● ● ●

چەم پڕ لە لالەو شەست پەڕە
سەحرا بە نێرگز ئەنوەرە
ڕۆژی سەفای سەیران کەرە
حەڵوای شەکر بێنەو وەرە

● ● ●

لۆرکەو فرو ، و میسکی عەبیر
ڕێکەوت لەگەڵ خورماو پەنیر
هاو بەزمی چایە ماستو شیر
قەیماغیش بو هەنگوین ئەسیر

● ● ●

چەند خوشە زوو وەختی سەحەر
سەف سەف قونابی بچنە دەر
سەڵتەو کەوای جوانیان لەبەر
خورماو پەنیریان هاوکەسەر

● ● ●

کارێزەکەی حاجی مەلا
بوی چووی کە نەختێ لابەلا
تا شەکرو چات مابێ لەلا
یاری کە بێ ترسو بەلا

چیرۆك
بۆ منداڵان

ئالان و پاساری

بکر باراوی سلێمانی

هەموو بەیانی‌یەك زوو زوو پاساری‌یە دەنگ خۆشەکە ـەهاتە بەر پەنجەرەی ژووره بچکۆلانەکەی « ئالان » و ـەجریوە جریوێکی ناسك ئالانی لە خەو هەڵئەستان و رۆژ باشی ـۆئەکرد .

ـەر رۆژێکیش ئالان نەخۆش بوایە ، ئەو رۆژە چۆلەکە ـساری‌یەکە لەجاران زیاتر سەری لێ ئەداو دەهاتە لای ئالان : ـە دەنگە خۆشەکەی خۆی گۆرانی بۆ ئەووت و زەردەخەنەی ـەخستە سەر لێوە تەنکەکانی و ئازاری نەخۆشیەکەی کەم ـەکردەوە . زۆر جار ئالان لە خۆشی‌دا لە جێگاکەی دەهاتە ـەرەوەو بەرەو لای پەنجەرەکە ئەچوو . پاساریەکەش ـەبەردەمیا ئەکەوتە قوونە قوون و لە پەنجەرەکە دوور ـەدەکەوتەوە .

ـی لێهات ئالان و ئەو چۆلەکە پاساری‌یە بووبوون بە دوو ـاوری‌ی یەکتری . رۆژ لەدوای رۆژ یەکتریان زۆرتر خۆش ـەویست . تەنانەت شەوانیش ئەو دووانە بیری یەکتریان ـەکرد .

ـەوێکیان ئالان کەوتە بیرکردنەوە لە پاساری‌یە خۆشەویستەکەی و لە دڵی خۆی‌دا ووتی : ـ

بۆچی من ئەو پاساری‌یە جوانە نەگرم و لە ژوورەکەی خۆمدا ـاینەنێم !؟ شەوو رۆژ لە بەرچاوم بێت؟ خواردنی خۆشی ـدەمێ ، تا لێم دوور نەکەوێتەوەو ، زۆرتر گۆرانی خۆشم ـۆبلێ ؟ ئالان لە دڵی خۆیدا ئەو بڕیارەی‌دا . کاتێ بەیانی زوو ـاساریە جوانەکە هاتە بەر پەنجەرەی ژوورەکەی ئالان و ـۆژباشی لێکرد . ئالان پەنجەرەکەی کردەوە . پاساری بۆ ـاوەیەك هەڵفڕو دافڕی‌کردو لەبەر دەمیا نیشتەوە . ئالان پەلاماری‌داو لە نێوان هەردوو دەستە خرپنەکانی‌دا بەندی کرد ! تکای لە دایك و باوکی کرد تا قەفەزێکی خنجیلانەی بۆ بکڕن و پاساری‌یەکەی تیا بەندبکات . پاساری ئەمەی زۆر پێ سەیربوو . بیری لەو رۆژانە دەکردەوە کە تا خۆر ئاوا ، ئەم چڵ و ئەو چڵی درەختەکانی دەکرد . کام شوێن بەرز بوایە بە شەقەی باڵ خۆی ئەگەیاندێ . چۆلەکە پاساری وای لێهات ، رۆژ لە دوای رۆژ لاواز ئەبوو . گۆرانی‌یە خۆشەکانی لەبیر دەچووەوە! خواردنە خۆشەکانی ئالانی بۆ نەدەخورا ! ئالان ئەمەی زۆر پێ ناخۆش‌بوو . بە تایبە تی کاتێك ئالان نەخۆش کەوت و پاساری‌یەکە بەبێ دەنگی سەیری ئەکردو تێ‌ی ئەروانی . ئەنجام ، ئالان لەم کارەی خۆی پەشیمان بووە . بڕیاری دا کە پاساری‌یەکە ئازاد بکات ، تا وەك جاران بە دەنگە خۆشەکەی هەموو بەیانی‌یەك خەبەری بکاتەوەو گۆرانی بۆ بلێ ! بەیانی زوو ئالان پاساری‌یەکەی لە قەفەزەکە رزگارکرد . پاساری دای لەشەقەی باڵ و بەرەو بەرزایی ئاسمان و کێوەکان هەڵفڕی : لەو رۆژەوە پاساری بڕیاری دا کە هەرگیز نەگەرێتەوە بۆ لای ئالان و جارێکی‌تر خۆی لە منداڵان نزیك نەکاتەوە .

• •

نان

ژنڤیسینا : ڤۆلفگانگ بورشارت
وەرگێران ژئەلەمانی : عبدالواحدعبدالله

بورشارت نڤیسەڤانەکێ ئەلەمانی‌یە ناڤ و دەنگیاوی بوی رەنگی چو بوو کو بەرهەمێت خو بێ نەخشاندین ژ هەژاری و نەخۆشی و بێزاریا هەمی خەلکی پشتی جەنگا جیهانێ یا دووێ . بورشارت ل سالا ١٩٢١ ل باژێرێ هامبۆرگ یێ هاتیە سەر دنیایێ ، پشتی خاندن بدیماهی ئینای ببو (پەرتووك

فروش) . پشتی چەند سالەکا بوو سەربازو گەلەك جاراژی یێ بریندار بوی ، هاتبوو گرتن ژ لایێ رژێما هیتلەرێ فاشیست ڤەژبەر نەرازی بوناوی بەرامبەری رژێمێ . پشتی جەنگێ جیهانێ یادوویێ بدیماهی هاتی بورشارت بوو دەرهێنەرێ سینەماییو پاشی بوو ئەکتەرەکێ بناڤ‌ودەنگ . بورشارت ژبەر ئەگەراوێ نەخوشیا لوی یاکو چەند سالەکا کێشای بێ نوژداری چوو بەر دلوڤانیا خودێ پشتی ژیێ وی گەهشتیە (٢٦)بیست‌و شەش سالێ . بورشارت گەلەك بەرهەمێن هونەری یێت هەین ژ چیروکاو هوزاناو دەقێت شانوکەریێ . ئەڤەژی ئێکە ژ چیروکێن وی یێت کورت لبن ناڤ‌و نیشانێن (نان) .

جلفەك ڤێ کەت ئێکسەر هشیار بو کات ژمێر دووو نیڤی شەڤ بو ، باش داسەر هزرا خوکانێ ئەڤە بوچی هشیاربو (ئاه..! لروژا مروڤەك لتشتەکی هلنگفت) ژنکێ گوهێ خو باش‌دا سەر کانێ ئەو چ‌بو، بێ دەنگ‌و مەندەهوش ما ! دەستێ خو درێژکرە تەختێ برەخ خوڤەو هێدی لێ گێرالێ چونەدین بێهناوێ هاتەسەرێ دفنێ‌و دلێ وی خو دقوتاژترسادا ، رابوڤەو قەستا ژورا دەنگ ژێ هاتی کر . لوێ تاریستانێ هەر چەوابیت خوبژورا خارنێ گەهاند . گەهیشتەبەر دەرگەهێ ژورێ‌و د دەریدا راوەستیاو تەماشەکر کانێ ئەو چ‌بو ژنکێ باش بەرێ خو دایێ دیت تشتەکێ سپی یێ برەخ کومەرینا ئاماناڤە یێ راوەستیایە ، ژنکێ هێدی دەستێ خو درێژکرە چرایی‌و هل کر . ژنك ماراوەستیای بەرامبەر ئەو تشتێ سپی شەڤەکات ژمێر دوونیڤە لژورا خارنێ .

تەبەکا نانێ لسەر مێزێ ، ژنکێ بەرێ خودایێ کو ئەوی نان‌یێ پرت‌پرت کری‌و چەقوك ژی یابرەخ تەبەکانانی‌ڤەو هەروەسا مێزە یاپرە ژپرتێت نانی . هەر روژ بەری بچیت بنڤیت وێ مێزە باش باقژ دکر لێ وێ گاڤێ مێزە یا تژی بوژپرتێت نانی‌و چەقوك ژی برەخ ڤەبو . ژنکێ هەست پێ دکر کانێ چەوا هێدی هێدی سەرما ژئەردی دگەهشتێ پاشی ژنکێ بەدێ خو ژتەبەکا نانی وەرگێرا .

مێرکی تەماشەی رەخێت خوو ژورێ کرو گوت :

- ئەز دبێژم تشتەك لڤێرێ بوو...

ژنکێ ژی گوتێ:

- من ژی دەنگەك گولێ بو... .

بو ژنکێ دیار بو کو مێرێ وی یێ پیرە هەروەکی ژیێ وی گەهشتیە شێست‌و سێ سال‌یێ . بەلێ هەمی گاڤاژی مێرك لنك خو یێ وەسابو کو هێژ یێ گەنجەو هزدکر کو بشەڤێ ژنك وەسایادیارەکو یاپیرە (لێ ئەڤەژی دبیت دپر چێرا یا دیاربیت کانێ یا پیرەیان ژی یا گەنجە) .

ئینا مێرکی گوتێ :

- تو هوساپێخاس دێ تە سار بیت پێتڤی‌یە تو پێلاڤاخو بکەیە پێ خو .

ژنکێ نەشیا زیدەتر بەرێ خو بدەتێ ژ بەروێ چەندێ کو ئەوی هوسا درەوکر پشتی (٣٣) سی‌و سێ سالا شوی پێ کری . جارەکا دی مێرك هات‌و دچوو و دگوت من لڤێرێ یان ژی لوێرا هەنێ گوە ل تشتەکی بی . ژنکێ ژی هەروەسا ئەو دەنگ لبەر بەرزە دکر . ژنکێ دەست هاڤێتە تەبەکانانی ژسەر مێزێ راکرو مێزە باش باقژ کر ژ پرتێت نانی مێرەکی جارەکادی گوت :

- نە...نە دبیت چونە بیت ... .

ژنك‌چوودا یارمەتی یا وی دەت‌و گوتێ :

- هلو جامێرو هلو ...چونەبو...دبیت‌ئەو دەنگ ژ دەرڤەهات بیت ، هلو دێ تەساربیت لسەر ئەردێ هلو هەرە سەر جهێ خو .

مێرکی دپەنجەرکێ را تەماشەی ژ دەرڤەکرو گوت :

- بەلێ ... ژدەرڤەهات .. ئەز دبێژم لڤێرێ بو ...

ژنکێ دەستێ خو درێژکرە چرای (پێتڤی‌یە ئەز چرای بڤەمرینم ژبەر دا ئەز هەر تەماشە نەکەمە تەبەکا نانی‌و دا ئەو هزر نەکەتن کو ئەز دزانم کانێ ئەو دەنگ ژ چ دهات :

- هلو جامێرو هلو ...

ژنکێ دەست دا چرای‌و ڤەمراند .

- هلو .. دبیت دەنگ ژ دەرڤە هات بیت یان ژی دبیت ژ شرکا ئاڤێ بیت وەکی هەوا لێ ددەت‌و بدیواری.

دکەڤیت . هەردوکا ب پێژنا دەستا هێدی هێدی قەستا ژورا نڤستنێ کرو هەردووك د رەجفین ژ سەرمادا هندی ساربو ئینا مێرکی گوت :

- بەلێ .. هەوا بو .. بشەڤێ هەمیێ هەوا بو ... ژنکێ ژی هەر دبەررا دگوت :

باب و کوڕو نەوروز

محمد سلیم سواری

سەر تەنشتا راستێ خو قولپاندە سەر تەنشتا چەپێ .. ما گوهێ خو دا سەر دونیـایێ ، زانی ژ نیڤ شەڤ ویڤـە یا بوری .. کەتە سەر کەلێژا پشتا خو ، ما د کاریتا فوکری دەنگێ پێژنەکێ هاتە گوها بـەری دەنگێ پێژنێ بـدویماهی بهێت ...

هندەك ئاخ د ناڤ کاریتاو نیرارا وەرییا سەر نڤینکێت بچویکێت وێ ... گوهێت خول وێ پێژنێ ڤەچنین ، ترسا وێ ئەو بو ، کا لڤی دەمی شەڤی کی یە هاتیە سەربانی بەرێ وێ ما ل کولین و بیخویری هەکە ئێك تشتەکی تێدا پاڤێت ، چونکی بەری شەش شەڤا بچویکێت گوندی کێتکەکا مرار د کولبنێ را هاڤێت بو د کوچکێ وان دا .

رەوینا سەیەکی هاتە گوها .. زانی ئەو سەبو ، لسەر بانی ، چونکی قومبانکا بانێ وان هندا نزمە ، سەو کارەش و دەوار ب سانەهی تێنە سەر . نە ژدل رابو ... د ناڤ نڤینێت خوروینشتە

- بەلێ .. هەوابو ب شەڤێ هەمیێ .. شرکا ئاڤێ بو ... ئینا هەردووك گەهشتە سەر جهێت خو ، پشتی مێرك چووی دبن جهاڤە ژی هەر دگوت :

- بەلێ دبیت لژور بیت یان ژی دبیت شرکائاڤێ بیت . ژنکێ هزر دکر کانێ چەوان وێ خر خرا خەوێ ژ خو ئینا یا پشتی ئەوی درەو کری ، ئینا باوەشکا وێ هات و ژنکێ گوتێ :

- دنیا .. گەلەك سـارە .. ئەڤـە ئەز چـومە دبن جهـاڤە .. شەڤاتە بمینت خوش . ئینا مێرکێ گوتێ :

- شەڤ خوش .. بەلێ سارە دنیا . لێ گەلەکا خوشە . پشتی بێهنەکێ بێ دەنگ ماین ژنکێ بهیست کو هێدی هێدی زەلامێ وی بێ تشتەکی دجویت ، ژنکێ بێهنەکا کوێر یا هێدی هلکێشا ژبەر دا وی هزر نەکر باکانێ هێژ یا هشیارە لێ بەردەوام ئەوی هەر دجوی و دووماهیێ هێدی هێدی ژنك نڤست . روژا پاشتر پشتی مێرك هاتیە مالێ ژنکا وی چار پارچێت نانی بو ئینان و دانێ ژبەر وێ چەندێ کو ئەوی هەر روژ بـەس سێ پارچێت نـانی دخارت . ژنکێ گوتی :

- ها ئەڤە بوتە چار پارچێت نانی تـو دشێی بخوی لێ ئـەز نەشێم گەلەك نانی بخوم ... بخو جامێرو گەلەکێ بخو . (ژنکێ بەرێ خو ددا مێرکی کانی چەوان ئەو لدور تەبەکا نانی دزڤری و نان دخار) . مێرکی های ژ ژنکێ نەبو کانێ بەرێ خو ددەتێ یان نە ئینا لناڤ بەینەکێ مێرکی گوت :

- ئەرێ پا تو دێ چەوا بەس دوو پارچێت نانی خوی ؟

- ما دوو پارچە بو تە نەپیچەکن ؟

- نە ... نەبەسە ئەز نەشێم ئێڤاریا گەلەك نانی بخوم ... بخو جامێر بخو ... پشتی بیهنەکێ ژنك ژی رینشتەخار لبن روناهیا چرای .

تێبینی :-

ئەڤ چیروکە من ژ ئەلەمانی یا کریە کوردی .

خاریّ .. پشتی سەریّ خو لسەر بالیفکیّ بلندکری .. دەست دا ، بەندوشکا خو هشك گریّدا ... هەردو دەستیّت خـو دانە کەزییّت خو ب سەر ملیّت خودا هاڤیّتن ... کەڤنکا خو لسەریّ خوّ گریّدا .. تەزنکیّت سەرمایێ ب سەر گیانی دا چون ، پێ نەحەسیا کو دونیا گەلەکا قەرسیو سارە ... سەرمـایێ خو ل هناڤیّت ویّ دا .. بو شەق شەقا ددانیّت ویّ ، ژ سەرمادا خو لسەرئێك نە دگرتن .. هیّدی ب پەحنکا دەستیّ راستیّ چاڤیّت خو پەرخاندنو ژ پرپیچی پاقشکرن .

ما بەریّ خو دا بچویکیّت خوّ ... دیت کچا ویّ .. بەرکا لسەر چوّی .. د سەرمادا خو یا کریە گولچك ، پشتی بەرك کیّشایە سەر .. بەریّ ویّ ڤ کوریّ بچویك کەت ، لســەر جها ، خـو سەركو بنك کربو .. سەریّ خو دانابو سە پیّت خویشکا خو .. پیّت خو دانابونە سەر بالیفکیّ .. دەستدا لفکا بەرکی کیّشا سەر کوریّ خو ، پشتی سەر جها درستکری .. هنگی گەلەك گوهشیو پوسیدەبو .. بو هەردو بچویکیّت د بن تاییّ بەرکیّڤە دل لیّ کوزری ، سەرماتیا دونیاییّ پتر دلیّ ویّ نازانت دا هندە بئێشت ، کزگریّکی خو ل کەوییّ دا .. چریسکیّت روندکا ژ چاڤا پەشین .

دڤیا بزانت ، کا قەد خەون دیتنە (ئەڤە دو سالە ئەز د خەونا خو دا ژی نابینم .. خوزیـا من ئەوە بـەس ببینم ، کا حـالیّ وی چییە .. چەندا خوّشە ببینم .. خودیّ نابت د خەونیّ ژی دا خوشی ببتە بارا مە .. ما دیّ خەونا ژ کیڤە بینن .. یا خەو لیّ نەهیّت .. چەوا دیّ خەونا بینت .. ڤیّ سەرماییّ خەو ژی لە یا کریە هزرەت) .

چوّبەردەری ، پشتی پیّلاڤا لاستیّکی دایە سە پیّت خو .. پشت خو زڤری ، بەریّ ویّ ڤ کوریّ ویّ کەت ... د جها را چاڤ لیّ دا زلبون .

ب دەنگەکیّ مەلیل دەیکیّ گوّتیّ : ـ
ـ کوریّ من بخو بنڤە .. دونیا نیڤا شەڤیّیە .
ـ دادیّ د سەرمادا .. خەوا من ناهیّت .

ـ دایگوّری .. نوکە دیّ چم هندەك دارا ئینم دا د کوچکی دا هەلکەم .. دا وە گەرم بیت .. نوکە چاڤیّت خو دانە سەر ئێكو بنڤە .

ـ ئەز نانڤم .. خـەوا من ناهیّت ، ئـەژی لگەل تـە دیّ هیّمە دەرڤە .

ـ دیّ هیّیە دەرڤە چ ؟
ـ دا هاری تە بکەم .. ما نە هەرگاڤ تو د بیّژی من : تو زەلامیّ مالیّیی .. خو زیخ کە .. ڤیّجا لگەل تە دیّ هیّم .. دا بزانی ئەز ناترسمو زەلامم .

دەیکیّ سەریّ خو ژ دیواری ڤەکـر .. کلیلا داری ژ کـولەکیّ دەرکـر .. پشکیّت کلیلیّ هـاڤیّتنـە دورکـا دەری .. چیـریّنـا دەرگەهی کچا مەزنتریّ ژ خەو هشیارکر .. لگەل دەیكو برایێ خو ، هەمی پیّکڤە چوّنە د بەرسڤکا مال ڤە .

هەرسیّ لوارا گەریان .. دا هندەك هەشکا ببن ، چـو هەشـك نەدیتن .. کچکیّ گوّتە دەیکا خو : ـ
ـ داویّ دا بچن هندەك هەشکیّت سوڤی عەمەری وان بینن .
بئەزمانەکی ترسو بلەز .. کورکی گوّت ..
ـ نە ، نەچن ئەزیّ د ترسم .

ـ کـوریّ من .. شەڤـە ئەم ژی نـاچن .. هەکـە مەچیتـر مە بهنگیّڤن .
هیّش ئاخفتن ژ دەڤی نە دەرکەتی ، کچکیّ گوّت :
ـ ما مەچیّترا چ ژ مەیە ؟
ـ کچا من بیّ بچتە دزیا هەشکا مەچیّتر دیّ هنگیّڤن ! .
ـ دادیّ ، تە نە د گوّت : سوڤی عەمەری .. ویّ روّژیّ ڤەردەکیّ کا مە د کادینی ڤە دزیبو .

ـ بەلیّ بخودیّ .. کچا من وەسا بو .
ـ باشە بو مەچیّترا سوڤی عەمەر نە د هنگاڤت هەکو ڤەردیّ کا

مه دزی ؟ ئەرێ سەرا هندەك هـەشكا بـو سووتنێ دێ مـە هنگێڤن ؟
- كچا من ب رۆژ سوڤ عەمەری كا دزیبو .. ب رۆژ مەچێتر چول كەسێ نا كەن .. بەس ب شەڤ خەلكی د هنگێڤن !
- ئەوژی بكەیفا خونە !

- هش‌بە .. وە نە بێژە .

ـبـەرسڤكێ دەیكێ دو سێ تەركێت دارا هـەلگرتن .. بـرنە د ـۆرڤە ، پشتی دەرگەهـ گرتی .. دار كرنـە د كوچكی دا ... هەلەمور ڤەكولا .. پوف كرێ ، دا هندەك پەل گەشببن .. دا ـئاگری پێ هەلكەت .. بەلێ زی ئاگر نە بەربو تەركێت دارا .. كادیێ چاڤێت وێو بچویكا تژی روندك كـرن دا د بیرا وەبت وەك خەلكی چو بفر ژی مە نینن ، دا ئێڤـاریا دارا بخـو پێ بكەلێشن .. تا ئەڤە بسەرێ مە نەهێت .. ئەو جامێر ، بـابێ سەرداری .. هەمی ئێڤاریا بو مە دارا د كەلێشت .. بەلێ لڤان ـروژا ئەوژی نە لماله .. یێ چویە نێچیرا پەزكێویا .. ئەم ژی مانە مەحتل)
پشتی وان هزرا سەرێ گورجێ كریە هێلین ، گوتـە بچویكێت خو : -

- نوكە دێ ئودە گەرم بیت .. هەرنە سەر جهێت خو .
كـوری هـەردو دەستێت خـو ل هستـوی دەیكێ وەرانـدن‌و گوتێ : -

- دادێ ، دێ چمە سە جهێت خو .. بەلی تو بخودێ چیـروكا بابێ من بو مە بێژە .
- چیروكا چ ؟ بابێ چ ؟ كوری من هەرە بنڤە ، ما تو نا بینی .. نێ نیڤا شەڤیە .. هندە دێ دیكلێت سپێدی بانگ دەن .
- دادێ هەكە تو حەژ من د كەیو تە دڤێت بنڤم چیروكا بابێ من بو مە بێژە .

ـدویف ئاخفتنا كوركیرا ، كچكێ گوتە دەیكا خو
- دادێ ، توبخودێ دلێ براكێ من نە هێلە .. تشتەكی بوبێژە .

- دێ بلا ئەز دلێ وە ناهێلم .. بەلێ هەكە من چیروك خلاسكر ، ئێسكەر بنڤن .
دەیكێ پیت خو ژ پێكوچكی ڤەكرن ، دەستێ خو دانا سەر ملێ كورێ خوو گوت ..

- كورێ من .. بهارا بەری دو سالا .. ئێڤاریا نەوروزێ بو ... بابێ تە لگەل هندەك هەڤالێت خو ، قەستا چیایێ گارەی كرن . پشتی بفرێت خو دانابنە سەر ملێت خو .

كوری دەستێ خو دانا سەر دەستێ دەیكا خو .. ئەوێ هێش لسەر ملێ وی نە راكربو .. ئاخفتنا دەیكێ ڤەبریو گوتێ ..

- دادێ جارێت دی .. تە هوسا ئەڤ چیروكە بو مە نە د گوت .. تە بەحسێ بفری‌و نەوروزێ نە دكر .

- كورێ دەیكا خو .. ڤێ جارێ خوشتری هەمی جارا چیروكا بابێ تە دێ بو تە قەسەكەم .. چونكی سەرما ئەڤ شەڤە پتر كولێت دلێ من ڤەكولان .. ڤێجا پشتی بابێ وەو هەڤالێت وی قەستا گرەی كری‌و گەهشتینە وێرێ .. هەر ئێك ژ وان گزرەكا دارا خركرو ، ئاگر بەردایێ .

دەمێ كچكێ گول ڤان ئاخفتنا بی لگەل دەیكا خو ئاخفت : -
- دادێ ، بیرا تە لئێڤاریا نەوروزا پارتێت ، هەكولسەربانی .. من هندەك خولی بگازێ هەڤیركرێ .. بلا بابێ من وان ژی وە كربا .. بو دا هند دویر چن ؟

- هێ .. هێ ئەو چون سەرێ گارەیێ ئاگرهەلكر ، دا هـەمی گوندێت ڤارا .. گوریا ئاگرێ نەوروزێ ببینن ... ڤێجا بەس د بەر من را باخڤن .. نەكە ئەز چو چیروكا بو وە نا بێژم .

- نە دادێ ، ئەم نا ئاخڤن .. هەما بێژە .
- دێ باشە .. پشتی بابێ وەو هەڤالێن خو ئاگر بەردایە گزرێت دارا .. بابێ وە بەهنگاری دارەكا هشكا مەزن‌بو ، دا بەر بفرا تا ئێخستی .. پاشی هەڤالێت وی هاتنە هاری .. دا قورمێ دارێ بینە سەر گزرا دارا .. هنگی گێرە بەرك ل شكێرێ هنداڤ وان ڤەرسیاو ئێكسەر هات بو بابێ وە .. هەڤالێت بابێ وە ، ئێك ژ

وان بابێ سەرداری بو .. قەسەکر ، کو ئەو گێرە بەو وەسا هات دا بێژی ستێرکا خول بابێ وە یا گرتی .

هەکو دەیك گەهشتیە وان ئاخڤتنا .. گری خول گەویێ دا .. د خریقین چو .. روندك د چاڤا دا پەنگیان . دەمی بەرێ کوری ڤ دەیکێ کەتی ، ب ئاخڤتنەکا روکم گوتە دەیکا خو : -
- ئودا ما تو هەر گاڤ نا بێژی من : تو زەلامێ مالا مەیی .. ڤێجا نە کە گری .. هەمی شولا ئەز دێ کەم.

- وەیە.. تو زەلامێ مالا مەیی .. تو سیناهیا چاڤێت مەیی .. تو ستوینا مالێیێ .
- ئەرێ .. هەرێ وە بێژە .. بەلێ ئودا ، هەکو وە ل بابێ من هاتی .. ئاگرێ وان و قورمێ دارێ چ لێ هات .
ئینا خویشکا وی بەرسڤا وی دا ..

- بیرا من تێت .. هەکو تەرمێ بابوی گەهاندیە گوندی ..مـە دیت ئاگرێ وان هەر یێ هەل بو .
- ئو قورمێ دارێ چ لێ هات .
دەیکێ پشتی روندکێت خو ڤەمالین گوتە کوری ..

- ئەو قورم ژی ما ل وێرێ .
- ئەرێ ڤێجا هەکو لڤان روژا ئەزو هەڤالیت خـو د چنە بـەر کارکا .. ئەوی قورمی دێ قەت قەت کەم .. دا نەوروزێ ئەڤ

ساله ئاگری بەردەمی ما نوکە ئەو قورمێ هشك نە مایە وێرێ .
- کورێ من .. هەکە ئەوژی نە ما بیت وێرێ .. نێ نوکە گەلەك دارێت دی هشك بینە .
- بلا راوەستن تا ئەز بو وان د چمە وێری .. دا هەمیا بکەمە ئاگرێ نەوروزێ .

هنگی دەیکا رەبن د بەر زێمارەکێ سەرێ خو د لەیزاند (خوزی سەد خوزیکێت وێ روژێ ، دەمێ تو ژی وەك بابێ خو بڤری رادکەیو ، د چیە گارەیی .. دا دارێت هشك بکەیە گزرە ، نێ ئەو روژ هزرەتا منە) .

1984 / 1 / 23 .

کـاتی پشکووتنی گوڵی دار سێوەکان

نـووسینی چیـرۆك نـووسی ئـۆکـرانی :
میـخـائیـل کۆتسیوبینسکی
وەرگێڕی لە ئینگلیزییەوە : نەوزاد عبدالله ئاغاباوە

ناونیشانی کتێبەکە :
M. KOTSYUBINSKY STORIES

لەبەر ئەوەی چیتر لە توانامدا نەمابوو گوێ لەو دەنگە پەستکەرە بگرم کە ژووری خوێندنەوەکەمی پڕ کردبوٚوە، زوٚر بە توندی دەرگاکەم پێوەدا. ئـا لەم ژووری نووستنـەدا بوو منداڵەکەم دەمرد.

نزیکەی سێ شەو بێ ئەوەی چاوم بچێتە خەو لە ژووری خوێندنەوەکەمدا دەهاتم و دەچووم، دەمارەکانم وەکو تاڵە گیتار گرژ ببوون، بە نزمترین دەنگ رادەچڵەکیم، گڵوٚپەکەش لەژێر ستارە مقەباکەیـەوە ژوورەکەی کـردبوو بـە دوو بەشـەوە، سەرەوە تاریك و خواریشەوە ڕووناکبوو تارمایی شتەکان تێکەڵ ببوون لە ژوورەکەدا. جێگەی نووستنەکەم کە ماوەیەکی زوٚر بوو هەر بەری نەکەوتبووم، بەڕاستی دیمەنێکی ترسێنەری هەبوو.

بەفر دەباری ئەودیوی پەنجەرەکە هەندێ کڵوٚ بـەفری پێـوە لکابوو. ئا لەم کاتەدا وام هەست دەکرد کە بە تەنیا لە ژوورێکی نـاو پاپـوٚڕێکی گەورەدام کـە لە کاتی گـەردەلوولێکی شێتی دەریادا، بوٚ گەشتێکی دوورو درێژ بە تەنیایی بەڕێ کەوتبم. بەڕاستی زوٚر هەستم بە دڵتەنگی و تـەنیایی دەکـرد. زوٚر بە تەواوی ئاگام لە هەموو شتەکانبوو هەرچەندە بە تەواوی لە دەریـای غەم و پـەژارەدا نقووم بـووبووم. مێـزەکەمم بـردە

ئەولاوەو وێنەکەی کە هەڵواسرابوو ڕێکم کردەوە «ئاوابێ باشە ها»، بەڵام ئەو دەنگە پەستکەرە هەر کۆتایی نەدەهات، هەرچەندە دەرگاکەشم داخستبوو بەڵام هەر بە چاکی گوێم لێبوو.

نەدەچووم بۆ ژووری نوستنەکە....باشە بۆچی نەدەچووم؟ کچەکەمم دەهاتەوە بەرچاو دەستە خرپنە بچووکەکانی بەسەر بەتانی یەکەوە . سنگیم دەهاتەوە بەرچاو کە چۆن لەژێر کراسە بچووکەکەیدا هەڵدەبەزییەوە لێوە وشکەکانی کە زۆر بە شپرزەیی هەناسەیان هەڵدەکێشا. هەرچەندە کچەکەم زۆر شەرمن بوو، بەڵام زۆر بە دڵخۆشییەوە هەردوو دەستی کردبووە ملی پزیشکەکەی هاتبوو بۆلای . ئاخ کچە زیکەڵە بچکۆلانەکەم، کچە گوێ رایەڵەکەم بەراستی ئەمەبوو کە دڵی داخورپاند. خۆزگە ئەم نەگبەتییە کۆتایی دەهات. بە بچوکترین دەنگ هەناووم بەردەبۆوە . وام هەست دەکرد کە شتێکی نائاسایی ڕوودەدات. گیانەوەرێکی سەیر بە جووتێ باڵی ڕەشی گەورەوە لە پەنجەرەکەوە هاتە ژوورەوە ، زۆر بە نەرمی بە ناو ژوورەکەدا هات و چوو جارێك چریکاندیو ڕوحێکیش کێشرا. گوێم شل کرد، ماڵەکە لەوە نەدەچوو خەوت بن. شتێکی گەورە هەر چەندە نەدەبینرا، لە ژوورەکەدا هەستی پێ دەکرا. گوێم لە هەناسەکانی، لە چرپەچرپی، لە دەنگی لێدانی دڵی، تەنانەت گوێم لە نەبزە کەمەکەی دەستیشی بوو. دەمزانی کە خودی ناوەکەی خۆی ئاگادارکەرەوەیەکە . دەبوایە چۆن خۆزگەم بخواستایە کە لە زوڵمی ئەو گیانەوەرە بەدفەڕە ڕزگارم بوایەو بەجێی بهێشتمایەو بچوایەتە دەرەوە. لە ژوورەکەدا، ئەم سەرو ئەوسەر، ئەهاتمو ئەچووم لە ناوقەدم بۆ خوارە وشك بوو بوو، قاچەکانم بۆ بەرێوە نەدەبرا ، تەنها هەر ئەوەبوو کە لەشمیان ڕاگرتبوو لە ئامێری چنین دەچووم، تەنها مێشکم تاڵی خەیاڵەکانمی وەکو جاڵجاڵۆکە دەچنی .

لە پەنجەرەکەوە دەریایەکی نەرمی ڕەش و تاریك دەبینرا. لە دوورەوەو لە هەندێ شوێنەوە خشپەخشپی پێی ئێشك گرێك دەهات. ئاخۆ دەبێ چەند سەدە بێت کە ئەم گیانەوەرە ئاوا بەم چریکە کێوییەی شەوانی لە خەڵکی شێواندبێت . چەندەها بەرە ئەم گیانەوەرەیان بینی بێت و هەر ماویشەتەوە. هێندە کۆن و نامۆ دیاربوو کەوای لە پیاو دەکرد وا هەست بکات کە لەگەڵ باووباپیرانیدا ڕووبەڕوو بۆتەوەو هاوبەشی ژیانیان دەکات.

بێدەنگییەکی ئاسایی و خۆش لەو شەوە بێ خشپەیەدا هەست پێدەکرا ، کە مژدەی پاراستنی ئارام و ئاسایشی خەوێکی خۆشی لەو شەوە تەنیایەدا رادەگەیاند. بۆچی جۆری شەوێکی ئاوا بەکار نەهێنم لەو ڕۆمانەدا کە دەستم پێکردبوو؟ ئا.... لەو بەشەدا بەکارم هێنا کە کریستینیا پاش ئەوەی لە شارێکی زۆر خۆش و گەورەدا لە مێردەکەی جیا دەبێتەوە، خۆی لە کوێرە دێیەکدا دەبینێتەوە....

کچە نە دەیتوانی بنووێت وە نە دەیتوانی پەنجەرەکە بکاتەوە تا کاتی پشکووتنی گوڵەکان ببینێ و دەریایەکی ساف شەپۆل ڕەش و نەرم ببینێ. خەڵکی دێ هەموو نووستبوون وە دێکەش وەکو کەڵەکە بەرد لەسەریەك هەڵچنرابوو . گوێت لە تەنها خشپەیەکیش نەبوو . نە ئەستێرە وە نە بەحاڵ تروسکایی ڕووناکی لە ژێر ئەم ئاسمانە فراوانەدا نەدەبینرا. تەنها سرپەسرپی پشکووتنی خونچە گوڵەکان وە دەنگێکیش لە دوور کە لە لێدانی دڵی دێوێکی نەبینراوی دەکرد. ئەمانە بەلای کریستیناوە چەند شتێکی تازەو چاوەڕوان نەکراو بوون. کریستینا هەستی کرد کە......

لە پڕێکدا ڕاچڵەکیم ئاە خوایە گیان، باشە ئەوە من چیم دەکرد؟ ئایا لە بیرم چوو بووەوە؟ کچەکەم خەریك بوو دەمرد. گوێم نا بە دەرگاکەوە، هەناسەی خیزەخیزێکی سەیری لێ دەهات ، زۆر بەگران هەناسەی دەدا ، ئاخ کچە بچکۆلانەکەم ئەوەندە ئازاری هەبوو ، کە خیزەخیزی هەناسەکەیو تەنگە نەفەسیەکەی وایان لێ کردم منیش نەفەسم ڕاگرت و لە دواییدا هەناسەیەکی قووڵم هەڵکێشا هەروەکو ئەمە هەناسەدان بۆ کچەکەشم ئاسان بکات. تایەکی گەرم هەموو لەشمی داگرتبوو ، هەموو گیانم لەسەرمان دەلەرزیو دانەکانم چوقەچوقیان پێکەوت بوو نزیکەی سێ شەوی ڕێك بوو نەخەوتبووم . غەمو پەژارە دڵیان داگرتبووم. کچەکەم هەڵبژاردەی خۆم بوو زۆر زۆرم خۆش دەویست زۆر بەزەییم بە خۆمدا دەهاتەوە کاتێ کە خۆم ئاوا بە ڕووخاویو تەنیایی

دەبینی. تەواو کرژ بوو بووم و دەم و چاوم شێوابوو و فرمێسك بە چاومدا دەهاتنە خوارێ.....

ئەوە چی بوو؟ لە پڕێکدا دەرگاکە کرایەوەو تەپە تـەپی پێ ی پەتی دەهات ، تۆ بڵێ ی کۆتاییەکە هاتبێ؟ بۆ ماوەیەکی زۆر لە جێ ی خۆم نەجوولام، دڵم زۆر بە زەحمەت لێ ی دەداو خەریك بوو ڕادەوەستا. گـوێم لە خوڕەی ئـاوەکە بـوو دوای ئەوەی بەلووعەکە کرایەوە. هەروەها گوێم لە دەنگی سەتڵەکەش بوو کە بەر بەلووعەکە کەوت. ئای ئەوە کاتێرینا بوو هەندێ شتی هێنابووە ژوورەوە. من بە خەیـاڵی خۆم کـاتێرینـام بە ژنێکی خەوالووی دەم و چاو پەژاراوی دەهاتە بەرچاو کە بە درێژایی شەو هاتووەو چووە. ئەمیش لینۆشکا ڕۆح پاکەکەی ئێمـەی خـۆش دەویست. پاشـان هەمـوو شتێك هێمن بـووەوە، بەڵام خیـزەخیزی سنگی کچـە بچکـۆلانـەکـەم هێـرشی مـردنێکی مسۆگەری پێوە دیاربوو. ئای چۆن لەو دەنگە ڕزگارم بوایە؟ چیتر لە توانامدا نەمابوو گوێ ی لێ بگرم . لەگەڵ ئـەوەشدا دڵنیابووم کە ژوورەکەمم هەر بەجێ نەدەهێشت. چیم بکردایە؟ خیزەخیزەکە بوو بوو بە هێمایەکی تایبەتی، چونکە چەند گوێم لێ بوایە، دڵنیا دەبووم لەوەی کە کچەکەم ماوەو نەمردووە. هەر دەهـاتم و دەچووم و ئـەم دەنگەش هـەمـوو گیـانمی وەئێش هێنابوو. شەو درەنگ بوو و چراکەشمان دوکەڵی دەکردو پرتە پرتی بوو کڵپەیەك لە گڕی چراکە هەڵدەستاو دادەمرکایەوە؛ هەر وەك سنگی کچەکەم کە چۆن لە ژێر کراسە بچووکەکەیدا بەرزو نزم دەبووەوە. زۆر دەترسام و شڵەژابووم، هەر زنووقم چوو بوو، سەیری ئەو تاریکی و ڕووناکی یەم دەکـرد کە بـە پرتەپرتی چراکە دروست دەبوو. وام بە خەیاڵدا دەهات کە لەو ساتەدا چراکە دەکوژێتەوە؛ ڕۆحیش لەشی کچە بچکۆلانەکەم بەجێ دەهێڵێ . ئای چۆن ساویلکە بوو بووم لەو ساتەدا. مۆمێکم داگیـرسانـدو تۆزێ غیـرەتم هێنایـەوە بەر خـۆم تا چـراکە بکوژێنمەوە . ژوورەکە تاریكتر بوو ئیتر ئەوەندە ڕووناکی و تاریکی لە ژوورەکەدا دیار نەما. تەنها تارمایی دڵتەنگی یەکی گـەورە لە ژوورەکـەدا دەبینـرا وە ژوورەکـەش تـا دەهـات دڵتەنگتر دەبوو . قاچە ماندووەکانم بەسەر قەنەفە زەردەکەدا ڕاکێشاو سێبەرە چەماوەکەشم لەولاوە نقووم بوو . تا ئێستاش مێشکم چەندەها بیری جیاواز جیاوازی تێ ئـاخنرابـوو. ئەو بیرانە چیبوون؟. بیرو خەیاڵی هیچ و پووچ و پـارچە پـارچە . بەلام غەم و پەژارەکەم هەر وەك خۆیـان وابوون. کـەسێك لە دەروونی خۆمدا، لە ناوەوەمدا بەردەوام لێ ی دەپرسیم، ئەرێ تۆزێکت لە گۆشتی ماسی هێرینگ ناوێ؟ هێـرینگ؟ مـەبەست چییە؟ ئەمە تەنها پرسیارێکی کابرایەکی نامۆبوو و هیچیتر زۆر بە ئاسانی بەسەر دەچوو.

«هایدرۆکوینۆن.... هایدرۆکوینۆن...هایدرۆکوینۆن» بۆچی ئەم وشەیـەم خۆش دەویست؟ لەگـەڵ هەمـوو هەنگـاوێکمدا دەمووتەوە لەوە دەترسام شێوەی خوێندنەوەکەیم بیرچێتەوە. هـایدرۆکـوینۆن بـۆ چاوە ئـاوساوەکـانم بـاش بـوو . تـۆزێ ئیسراحەتی دەدانێ ؛ ئیسراحەتێکی خـۆش و شیرین. بـاخ و بێستانێکی سەوزو سیحـراوی دەهێنایـە بەر چـاوم و وای لێ دەکردم کە نە خیزەخیزی هەناسەی کچەکەم و نە خشپەخشپی پێ ی پاسەوانە ئێشك گرەکەم گـوێ لێ بێت . سەعـاتەکـەی ژووری نان خواردن بە توندی و دەنگێکی بەرز دوو جار لێ ی دا ئەو دوو زرینگە بەدفەڕانە وەکو هەورە برووسکە لێیان دام و وەکو گوێزانی مەقسەلە وابوون هەر کوشتیانم کاتێ کە پەژارەو ئاگادارکەرەوە هەبن و ڕۆحیش وەکـو پەتێکی ڕاکێشـراو کرژ بێت. باشتر وایە کە کات ژمێرەکـە لابەرم و بی وەستێنم؛ بـۆ ئەوەی لە کاتی وادا بەدیار نەخۆشـەوە خەوت لێ نـەکەوێت باشتر ئەوەیە هەتا ئەتوانی ئازارەکانت وەکو خۆی بهێڵیتەوەو درێژەشی پێ بکێشی. هەر کەسێك لە تەنها ساتێکدا ئەمەی بیر بچێتـەوە، بیرخـەرەوەکە وەکـو خشتێك بـەسـەر سـەری دا دەکەوێ و هەمووِ سنوورەکانی ئارام و سەبری لێ دەبڕێ، کاتێ کـە پەنجـە درێژەکـانی بەسـەر تەنهـا ساتێکی کـارەساتـە ناهەموارەکەدا دەخشێنێ. بێستانە سەوزەکە جارێکیتر لەبەر چـاوم ون بـووەوەو هـەستم کـرد کـە خشپـەخشپـەکـەش دەبیستمەوە. سەیرم کرد بینیم پەنجەرەکە ڕەنگەکەی تەڵخ و تاریك بووەو هەموو شتەکـان لە ژوورەکەدا بـۆجاری دووەم وەدەرکـەوتنەوە . هـەروەکو جـاری پێشوو کڵپـە زەردەکەی مۆمەکە وەك چراکە کەوتە پرتە پرت و تاریکی باڵی کێشا بەسەر ژوورەکەداو سێبەرەکان و تارمـایی یەکـان لە تاریکی یـەکەدا

دەلەرانەوە. بەڵام ئـەو کاتـەش هەر شتێکی تـازە هەبـوو ؛ لەوانەیە تەڵخی پەنجەرەکە بووبێت . چاوم ئەوەندە تیژ بوو بوو کە هەندێ شتم ئا لەو کاتەدا دەبینی کە لەوەو پێش هەرگیز نەم دەتـوانی بیان‌بینم. تـەنانـەت چاوم لەخـۆشم بـوو کـە بـە غەمبارییەوە بەناو ماڵە غەریبەکەمدا دەهاتم‌و دەچووم. تەنانەت لە دوایی‌دا وام لێهات غەمبارییەکەمم بیر چووەوەو یەك تۆزقاڵ خەفەت لە دڵم نەما.

باشە پاش ئەمانە کچەکەم یان با بمرێ یان بژی‌و بمێنێتەوە . دەرگاکە جیرەیەکی لێوەهات‌و پزیشکەکەش هاتە ژوورەکەی من . پزیشکەکە کۆنە هاوڕێیەکی خۆم بوو، ڕێك لای قەرەوێڵەی کچەکەمەوە بەرەو رووم هات. تەوقەیەکی لەگەڵ کردم‌و توند دەستی گـوشیم‌و سەیـری چاومی دەکـرد. لە ناو چـاوە پـڕ ڕێزەکانیدا دیاربوو کە هیچ هیوایەك نەمابوو. تەواو تێگەیشتم هیچ هەوڵێك نەمابوو کـە لە توانـایدا بێت‌و نـەی‌کا ڕۆیشت‌و بەجێی هێشت. ژنەکەم لەبەر دەرگـاکەدا وەستـابوو، هـەر چاوی لە پزیشکـەکە بـوو کە دەڕۆیشت، چـاوە پڕ هیـواو پڕ پـارانەوەکـانی هەر لە دوای پـزیشکەکـەوە بـوو، هـەر وەك پزیشکەکە ژیانی لینـۆشکاکـەمانی لەگـەڵ خۆی هـەڵگرتبێ. ژنەکەم رووی وەرگێڕاو ئاوڕێکی لێدامەوە، چاوە ئاوساوەکانی لەناو دڵەڕاوکێ‌و نەنووستندا ڕەش هەڵگەڕابوون . چاوەکانی پڕ بوون لە فرمێسك‌و زۆر بەلامـەوە جوان بـوون، قژە ڕەشـە خاوەکەی هەمووی لەسەر گەردنی کۆبووبوەوەو زۆر سەرنج ڕاکێشەر بوو ، هەر لە ساتێکدا دەم‌و چاوە پڕ لە فرمێسکەکەیم بینی، گـەردنە بـەرزو جوانـەکەی، پـەرچەمـە خـاوە بـۆن خۆشەکەی کە بەسەر گەرمی لەشە گەنجەکەیدا پـەرش بوو بووەوە. هەر کە ڕاوەستا کەوتە گریان‌و هەنسك‌دان‌و سەری نووساند بە سنگمەوە، ئا لەم کاتەدا هەستم کرد کە ئەو نەك تەنها هاوسەرێکەو بەس، بەڵکو شۆخێکی سەرنج ڕاکێشەریشە بۆ من هەر وەکو لە خەونمدا بووبێت ئاگام لێ بوو کە مێشکم هەندێ بیری تازەی دروست دەکـرد «مەگـری»! خۆ هـەموو شتێکمان لە دەست نەچووەو هێشتا زۆرمان بە بەرەوە........

ئای کە ڕووداوێکی دڕاندانە بوو، ئەم تەعزیـەیە نـازانم چۆن ڕووی‌دا لە کاتێکدا کە گەردنە بچکۆلانەکەی کچەکـەم لەژێر چڕنۆکی مردندا دەلەرزی. لینۆشکا دەمرد، نا نابێت. نا ئـەمە شـاتە شـاتێکی کێوییـانـەیـە. کێ دەتـوانێ لێمـان بستێنێتەوە؟ کێ هەیە پێویستی بە ژیانی لینـۆشکا بێت؟ کێ حەدی هەبوو کە لە کاتێکدا خۆم مابووم بتوانێ لێم بستێنێ؟. ئاخ لینۆشکا سەرچاوەی خۆشیم.... تاقە منداڵەکەم هـەرگیز نابێت نا.... نابێ بمری. هەرگیز ئەقڵم نەی دەبڕی بمرێ.

ئاخێك لە لای قەلەوێرەکەوە بەرز بووەوە ، ژنەکەم بە پەلە ڕای کردە لای قەرەوێڵەکەی کچەکەو منیش نەم دەزانی چی بکەم لە ژوورەکەمدا . هەر ئـەمسەرو ئـەوسەرم ئـەکردو لە گیانەوەرێکی بریندار دەچووم. شەقم لە شت‌ومەکی ناو ماڵەکە هەڵدەداو ئارەزووم بوو هەموو دونیا وێران بکەم. ئا ئەمە بوو ترسناکیەکە..... شاتە شاتە کێوییەکـە، لە ناو دەروونمـدا گوێم لە قیژەیەکی ترسناك بوو توند دەمم داخست‌و دانەکانم خستنە سەریەك تا ئازاری دڵی پێ کەم بکەمەوە . "ئەمە بوو سۆزە ئازاردەرەکە" بە هـەموو تـواناو هێـزمەوە نـارەزاییم بەرامبەر دەنگێك دەردەبڕی کە لە پشتمەوە دەهات " ئەمەیە یـاسـای سـروشت " وە نـەم دەویست بیبیستم . هـەر لە ژوورەکەدا دەهاتم‌و دەچووم‌و لەبەر خۆمەوە بـۆڵەم دەهات، بـەڕاستی لە دەنگی خـۆشم دەتـرسـام . دەمم دەلەرزی‌و ئارەقێکی سارد بەسەر ناوچەوانمەوە گیرسـابووەوە. چـووم لەسەر کورسیـەك دانیشتم‌و بە هـەردوو دەستم دەم‌و چاوم شاردەوەو ئاخێکی ساردم هەڵکێشـا. ماوەیـەکی زۆر لەسەر کورسیەکە دانیشتم. ئەرێ ئەوە خیزەی هەناسەی کچەکـەم نەما یان لە خەیاڵمدا بوو هەستم کرد کە نەماوە؟ ئایـا ئەوە کۆتاییەکە بوو؟ ژنەکەم ورتەی لە دەم دەرنـەهات‌و وەڵامی نەدامەوە هەناسەی تەنگ بوو بوو . تۆ بڵێی کچەکەم چاکتر بووبێ چاکتر؟ ئای کچە بچکۆلانەکەم ڕووداوەکە لەوە دەچوو بە دڵخۆشییەوە کۆتایی بێت: تۆ بـڵێی کچە بچکـۆلانەکـەم خەوی لێ کەوت‌بێ‌و چاوە جوانەکانی سبەینێ بەرەبەیان بـۆ بابە پێ‌بکەنن؟ ئایا ئەمە نەدەشیا؟ باشە منیش وەکو منداڵێك لە مردنەوە نزیك نەبووم، کە چۆن هـەموو پـزیشکەکـان وازیان لێهێنا ؟ ئاخ خوایە گیان هیچ هێزێکی وا گەورە هەیە کە پیاو لێی بپارێتەوە .

ئەرێ کچەکەم سنگی هەر خیزەی دەهات ؟ نەخێر .... وادیار بوو زۆر بە ئاسانی هەناسەی دەدا ئاخ خۆزگە تۆزێك چاوەکانی دەچووە خەو ! بەس تۆزێك . لەوانە بوو ئەو کاتەی کە پزیشکەکە ڕۆیشت ئێمە بە هەڵەدا چووبێتین ، ئەگینا بۆچی پزیشکەکە ئاوا جەسوورانە سەیری چاوی دەکردم؟ لە پڕێکدا هاوارێکی دڕندانە؛ دایکی بوو کە هاواری کرد ، یەکپارچە ڕای پەڕاندم . پێم زەوی نەدەگرت و لەشمی بۆ هەڵنەدەگیرا بەڵام لەگەڵ ئەمانەشدا هەر ڕام کرد ، هەرچی لەبەر دەمم دابوو بەم لاو بەو لادا فڕێمدان و هیچم نەدی . لە پێشا دەرگاکەم بۆ نەدۆزرایەوە ، دوایی رام کردە لای ژنەکەم و بینیم کە توونـد دەستی کچەکەی دەگوشی . تێگەیشتم کۆتاییەکە هات . هیچ شتێك لە تواناد‌ا نەمابوو کە چارەی کچەکەمی پێ بکرێت. وە ئەو کاتە بوو کە کچەکەم پێویستی بە من بوو ، چوومە لای کچەکەم و دەستم کردە ملی و هێمنم کردەوە و هەندێ قسەی وام پێ ووت کە خۆشم بڕوام پێیان نەبوو و دەستە ساردە فرمێسکاوییەکانیم ماچ کرد . دواجار بە یارمەتی کاتێرینا و هێمن کردنەوەو ماچ کردن؛ وە هەندێ ئاوی ساردیشم کرد بە دەم و چاویدا بڕیارم دا کە کچەکەم لەسەر قەلەوێرەکە دوور بخەمەوە.

کچەکەم دوور خستەوە لە قەرەوێلەکەی و هیچی تر نەی دەقیژاند بەڵام بەسەزمانە پڕ بە دڵ دەگریا، ئەم گریانەش باشترین چارەسەری دەردی بوو. ڕامکردە ژووری نووستنەکە . بۆچی؟ خۆشم نەمزانی بۆ، هەندێ شت لەناو ژوورەکەوە ڕایان دەکێشام لە لای دەرگاکە وەستام و دوو دڵ بووم لەوەی کە بچمە ژوورەوە و سەیرم دەکرد. وام هەست کرد کە دەم و چاوم وشك بۆتەوە. چاوەکانم بۆ نەدەترووکا هەر بە تەواوی وشك بوو بوونەوە ، هەموو ئەمانە وەك مێردەزمەیەکی ترسناك سەر سنگیان گرتبووم. ئاخ کچە بچکۆلانەکەم . کچە خۆشەویستەکەم . پێش تۆزێ هەر ڕەنگی نەمابوو و لەسەر قەرەوێلەکە لە ناوەراستی ژوورەکەدا پاڵ کەوتبوو. هەناسەیەکی سارد لە بەینی لێوە وشکەکانی و دانە بریسکەدارەکانییەوە دەرچوو. لە چاوە نیوە داخراوەکانیدا گلێنەیەکی شێوە شووشەیی دیار بوو. مێشکم هەموو ئەمانەی بە درێژی وەکو خۆیان تۆمار دەکرد؛ دۆشەکێکی گەورەی سپی ، لەشێکی بچکۆلانە، زەردە ڕووناکییەکی کز لە پەنجەرەکەوە دەهاتە ژوورەوە مۆمە سووتاوەکەش لەسەر مێزەکە بەجێ هێڵرابوو و ڕەنگە مردووەکەی بەسەر دەم و چاوی منداڵەکەمەوە بوو. ئاوێکی زۆریش لەو ناوەدا ڕژابوو. شووشە دەرمانەکانیش لەو لاوە تروسکایی مۆمە مردووەکەیان تێدا دیار بوو. دەبێ ئەمانە هەمووی لەبەر کەم و هیچیانم بیر نەچێتەوە. نە ئەو لەشە بچکۆلانەیەی کە لەژێر بەتانیەکەدا سرەوتی نەبووە نە قژە ئاڵتوونیە بریسکەدارەکەی کە بەسەر سەرینەکەیدا بڵاوبوو بووەوە ، وە نە ئەو بۆنە گەرمەی کە لە لەشە لەرزیوەکەی هەڵدەستا. وام هەست دەکرد کە ئەمانە هەمووی ڕۆژێ لە ڕۆژان بۆ من پێویستییەکی گرنگ دەبن. باش ئاگام لێ بوو باشیش دەمزانی ئەو کەسەی لەناو دەروونمدا قسەی لەگەڵ دەکردم ، بەرچاوی تاریك کردم و کوێری کردم وە هەر ئەو کەسە بەس بوو بۆ ئەوەی فکری هونەرمەندێك تینوو بکات تا وێنەی کۆتایی ژیانی کەسێك، لەبەرەبەیانی تەمەنیدا بکێشێت ، سەرەڕای بوونی خۆشم. بەڵام ئاخ چەند لە پەژارەدا بووم، دڵڕەقییەکەم دڵی خۆمی پێکا پێویست بوو یەکسەرماڵەوە بەجێ بهێڵم.

ڕۆیشتم و ماڵەوەم بەجێهێشت، کاتی پشکووتنی گوڵی دار سێوەکان بوو، ڕۆژ هەڵات و دنیای خستە ژێر تیشکی زێڕینییەوە. دنیا زۆر جوان و پڕشنگدار بوو . چۆلەکەو مەلەکان لەناو قوڵایی ئاسماندا دەیانچریکاند. بەبێ ئاگایی گوڵە سێوێکم لێ کردەوە، لەناو دەستمدا فلیقاندمەوەو بە ئاوەکەی و پەلکەکانی ڕوومەتم تەڕ کرد . پەلکە گوڵەکان لەو ناوەدا بڵاو بوو بوونەوە، بەڵام ئایا وەك ئەوەیان بەسەرا هات کە بەسەر کچەکەمدا هات؟ ئا لەو کاتەدا سروشت بۆ هەموو شتێ پێدەکەنی و دەدرەوشایەوە ناخۆشی و پەژارە لەو شوێنە هەر نەبوو ، وە سەرەتای شانۆیەکی خۆش دەست پێ دەکرا.

دەستم کرد بە گریان و فرمێسك بە چاومدا دەهاتنە خوارەوە وەکو پەلکی گوڵە سێوەکان بەردەبوونەوە. زۆر زۆر بە داخەوە سەیری بنکە شێوە کوپی یە سەوزەکەی گوڵەکەم دەکرد کە بە دەستمەوە مابوو. هیچ حەزم نەدەکرد بگەڕێمەوە بۆ ماڵەوە . بۆ

مۆمیەك لەناو باخەكەدا مامەوە. خۆ هەموو شتێ براوەتەوە. تۆ ری ئێستا ژنەكەم باشتر بوو نەبێت؟ چۆن بزانم؟ هەموو شتێ عێتی هات، بەڵام هەرگیز بڕوام نەدەكرد كە تەواو بووبێت و كچەكەم نەمابێت. تەنها شەش.... نا پێنج ڕۆژ لەمەو پێش بە ری پەتی لە ناو ئەم باخەدا ڕاو ڕاوێنی دەكرد. كێ بێ كرنی منداڵی بە پێی پەتی لە ناو باخدا، بە لاوە شتێكی و ناسك بێت؟ هەر وا ئەزانم دوێنێ بوو كە لە ژێر دار گیلاسە گەورەكەماندا وەستابووین و بۆنی گوڵە بۆن یتەكانمان دەكردو دەستمان خستبووە ناو دەستی یەكترو سەرمان هەڵبڕی بوو سەیری هەنگەكانی سەرەوەمان دەكردو بەینی گوڵەكانی دارگێلاسەكەوە سەیری ئاسمانە شینەكەمان دەكرد وە تیشكی ڕۆژیش بەسەرووردەگیای ناو گنی یەكەدا پەرش ببوەوەو زۆر دڵخۆش بوو بەڵام ئێستا ... . كچەكەم چەند دڵخۆشكەرمان بوو و چەند بە قسەو بە یتەكانی پێ دەكەنین. جارێكیان لەبەر دەمی كچەكەمدا قژم دەهێنا، كەچی بە پێكەنینەوە هاواری كرد " ئەی لەوە بابە سەری گسك دەدات " بە ملوانكەی ملی دەوت بازنە، كچەكەم هەرگیز پیتی «ر»ی بۆ نەدەووترا.

چۆن هەتا هەتایە ئەوەم بیر بچێتەوە كە چۆن شەوانە ئەهات تا مچم كات. بە قاچ و دەستە خرپنە بچكۆلەكانی‌یەوە بەرەو ڕووم دەهات، جلێكی گەرم و گوڕی ناسكی پەمەیی لەبەردا بوو، هات و شەو شادی لێ دەكردم، بە دەستێكی كراسەكەی گرت و دەستەكەی تری دەكردە ملم و ڕوومەتە بچكۆلانە گەرمەكەی دەهێنایە پێشەوە تا ماچی كەم چۆن ئەوەم بیر چێتەوە كە چەند لەگەڵیدا دڵخۆش بووم، یاریم بە قژە زەردە ئاوریشمی‌یە جوانەكەی دەكردو سەیری چاوە شینە جوانەكانیم دەكرد؛ ئەو چاوانەیٚ كە لە جۆری ڕۆحی چاوی خۆم بوو بەڵام پاكترو بێتاوانتر. بەڵام ئێستا كچە بچكۆلانەكەم وەكو چی وایە؟... نا... پێویست ناكات بیر لەو مەسەلەیە بكەمەوە. خۆ ئەو مردبوو، دەبێ لە كوێیان دانابێ؟ دەبێ ئێستا چۆن بێت؟ لە پڕێكدا ویستم بزانم ئاخۆ چۆنە....

دەسكێ لە جوانترین خونچە پشكووتووەكانی دارسێوەكانم دروست كردو هەڵمگرت بەرەو ماڵەوە. نەم دەزانی كە دەچمە ژوورەوە، ئاخۆ لە چ ژوورێكدا دەیبینم. بەڵام كە گەیشتمە ماڵەوە چوومە ژووری یەكەم تەنها مێزەكەم بینی و سەر مێزەكەش......

ئای كچە جوانەكەم، ئەمە ئەو شوێنەیە كە لێیان داناویت. ئای چەند گەورە ببویت هەروەكو تەمەنت شەش ساڵ بێت نەك سێ ساڵ. دەسكە خونچە پشكووتووەكانم بە چواردەوریدا دانا، گوڵەكان و خونچەكان ناسك و جوان و شیرین بوون هەر وەك كچەكە خۆی. ئەمجا تۆزێ سەیرم كرد. بەرێكی پاڵكەوت بوو، دەستەكانی ڕەق بووبوون لەم لاو لەو لای خۆیەوە دای نابوون، ئەوەندە نائاسایی بوو هەر لە مرۆڤی نەدەكرد دەتگوت بووكە شووشەی ناو پاكەتە. كراسێكی كورتی سپی وەك خۆی بچكۆلانەی لەبەردا بوو، جووتێ پێڵاوی زەردی بچووكی لەپێدا بوو ئا لەم دواییەدا بۆم كڕی‌بوو و زۆری خۆش دەویستن.

مۆمەكە بەردەوام هەر دەسووتا تیشكێكی كزی لە ڕووناكی‌یەكدا دروست‌كردبوو وە تیشكەكانیش هەر وەكو ماچی‌كەن ئاوا بەسەر ڕوومەتە ساردە مردووەكانیدا دەلەرزینەوە. سەیری لەشە مەیوەكەیم دەكرد، كە دەستم لێ دەدا هەستم بە شتێكی سەیر دەكرد، هەستم دەكرد كە لەشێكی زۆر نامۆیە پێم و هەرگیز نەم ناسیوە. هەرگیز لەوە نەدەچوو كە ئەمە لەشێكی زیندوو بووبێت و خوێنی گەرمی پێدا ڕۆیشتبێ. لەوە نەدەچوو ئەوە ئەو كەسە بێت كەمن ئەوەندەم خۆش دەویست و ئەوەندشم خەفەت بۆ دەخوارد. بەڵام هەر لە پەیكەرە زێڕینەكەیدا لە هۆشمدا دەژیا. بێگومان هۆشم شتێكی جیانەكراوەیە لە خۆمەوە لەوەو پێش هەر لەشە لاوازەی كە لە باخەكەدا، لە ناو دارسێوەكاندا یاری دەكرد؛ هەمووی تۆمار كردبوو، یاری كردنی تیشكە لاوازەكەی مۆمەكەشی لەسەر ڕوومەتە شین هەڵگەڕاوەكانی كچەكە تۆمار كردبوو، تەنانەت هەستە نامۆكانیشمی هەموو تۆمار كردبوو.

بەڵام ئەی هۆشم، ئەزانم ئەم شتانەت بۆچی تۆمار كردوون. ئەزانم ئەی هۆشی ئازاردەرم، ئەمانە ڕۆژێك لە ڕۆژان وەكو پێویستیەكی گرنگ بە كەڵكت دێن.

ئاخ كچە ژیكەلانەكەم، خۆ هیچ لێم دڵگیر نیت؟

حجی جعفر ـ دهۆك

«سلطان مراد» ژی هۆزانڤانەكێ نەنیاسە !

هەتانهۆ گەلەك ژ ئەدەبێ كوردیو كەلەپوورێ كوردی لبن مژو مورانێ مایە ، گەلەك ژی سووتی‌یەو نەمایە ، گەلەك ژێ بنیف تەمامی هاتیە نڤیسینو بلاڤەكرن ژبەر وان كارو بارێن نەئاسایی یێن كو ئەڤ میللەتە تێدا پەڕی ، دێ بینین ئەدەبو ڕۆشنبیریا وی ژی كەڤتیە هــەمان تــەنگاڤیــا ؛ طەبك ل بــەر ڤەداینە سووتی‌یە ، ووندابوویە ، دڕاندیە پیتە پێ نەكریە ب غەم ڤەنەگرتیە ،لەو ماكەڕیانو ڤەكۆلینو لدویف چوون بكارەكێ ئێجگـار پیرۆز دێتــە ژمارتن ، ژبــۆ دیتنا هــۆزانــەكێ ، یــان مێژوویەكێ ، یان ناڤێ هۆزانڤانێكێ .... دنــاڤ لاپەڕێن ڤێ دەست خەتێ داو دقولیچكێن وێ مزكەڤتا هەوا خوێنـدەڤانێ هێژا ، لڤێ دیماهیێدا دەست خەتەك هێـژا كەڤتــە د دەستێ مەدا ئەڤ دەست خەتە سالا (١٢٥٥)ك ب دەستێ (مەلا ابو بكر كوڕێ مەلا عەلی الارواسی)ل زاخۆ هاتیــە نڤیسین ، پێــك هاتبوو ژ دیوانا مەلایێ جزیری ، لێ دناڤ ڤێ دیوانێدا چەند هۆزانو هۆزانڤانێن كوردیو فارسی ژی تێدا هەبــوون ، ژڤان هۆزانڤانێن كورد ، سێ هۆزانێن (ڕەمەزان ئاغایێ جزیری)دگەل پێنج مالكیەكا (مەلا عبدالسلام ناجی)یاكو ل سەر غەزالەكـا جزیری ڤەهاندی ، دگەل دوو هۆزانێن نــەبەلاڤــەكرێن مــەلا حسێنێ باتەیی دگەل هۆزانەكا هۆزانڤانێكی كەڤنو نەنیاس كو ل بن ناڤێ (سلطان مراد) هاتبوو نڤیسین ، ئەڤی شاعیری (سلطان مراد)قەصیــدا خوە ب چــوار زمانــا ڤەهــاندی‌یــە ، بعەرەبی ، كوردی ، توركی ، فارسی .

سەرێ قەسیدێ بارا پتــر بعەرەبی نڤیسی‌یــە ، پاشی لدیماهیا قەصیدێ بارا پتر بها دایە زمانێ كوردی دگەل توركیو فارسی . دبیت ئەڤ پرسیارە بێتە كرن : چەوا مەزانی كو ئەڤ هۆزانڤانە كوردە ؟ ڕاستە ژ یەك هــۆزانا بتنێ زیـاتر ب لەپ مەنەكەڤتیە ،

ئەو ژی ب چوار زمانا هاتیە ڤەهاندن ، لێ بەرسڤا ڤێ پرسیارێ ئەڤەیە :

١ ـ ئــەڤ هۆزانڤــانە كــوردە چونكی ، ئــەڤ ڕێبــازە ، یــا هۆزانڤانێن كورد بتنێ بویە واتا هۆزانڤانێن كورد ب دوو یان ب سێ یان ب چوار زمانا هۆزان ڤەهاندینە... وەك ئەحمەدێ خانی چــوار گۆشــەیێن خــوە(رباعیت) ب چــوار زمانــا ڤەهــاندینــە بكوردی ، بعەرەبی ، فارسی ، توركی[1] .

مــەولانا خــالد نەقشبــەندیو شێــخ نــورالدین بــریفكی بكوردیو فارسیو عەرەبی هۆزان ڤەهاندینە .

٢ـ ئەڤ ڕێبازە هۆزانڤانێن ، عەرەب یان فارس یان تورك نەگرتیە بتوركیو عەرەبی ، یان بفارسیو عەرەبی ڤەهــاندینــە ، لێ ڕیسێ زمانێ كوردی د ناڤ ڤی تەڤنی‌دا رانەچاندیە . باشە، هەكە ئەڤ هۆزانڤانە كوردبت بێ گومان كوردە ـ دێ كی بت ؟

دكتێبا(مخطوطات فریدة ومطبوعات نادرة)دا یاكو سالا ١٩٧٨زل بەغدا ،ل بن ناڤێ دكتۆر مارف خەزنەدار دا ، هاتیە چاپ كرن ناڤێ ڤێ هۆزانڤانێ (سلطان مراد) ،یان (مرادخان) ل بن زنجیرا هەشتێدا هاتیە پشتی :

(عــەلی حــەریــری ٤٠٠ك ـ ٤٧١ك ، مــەلایــێ جــزیری٥٤٠ك ـ ٥٥٦ك ، فــەقێ تەیــران٧٠٢ك ـ ٧٧٧ك ، مــەلایێ بــاتــەیی ٨٢٠ك ـ ٩٠٠ك ، ئــەحــمــەدێ خــانی (١٠٠٠ك ـ ١٠٦٣ك) ، (أســمــاعیــل ١٠٦٥ك ـ ١١٢١ك ، شــرف خــان ١١٠١ك ـ ١١٦١ك ، مــراد خــان

١١٥٠ك ـ ١١٩٩ك)دبێژیت :[٢]* (.. لقد اثرنا فی هذا المجال ترجمة الاخبار و المعلومات التی دونها ژابا فی کتابه عن الشعراء الکرد الثمانیة وهی فی الحقیقة من أقدم الاخبار المکتوبة فی القرن الماضی عن الشعراء الکرد الذین عاشوا فی کردستان الشمالیة .. فالمعلومات التی اوردها ژابا هی من المصادر الاساسیة لتدوین تاریخ الادب ...)[٣]

ئەوا هەژی گوتنێیە کو ئەلیکسەندەر ژابایێ ، ئەڤ کتێبە ب زمانێ فەرەنسیو کوردی بەلاڤەکریە ، ئو ل سەر هەشت شاعیرێن ژووری ب کورتی نڤیسییە ، چوار لاپەر بتنێ ڤێ نڤیسینێ ب زمانێ کوردی گرتیە ، هەروەسا هەمان نڤیسین ب زمانێ فرنسی دناڤ چوار لاپەرێن دیدا نڤیسییە[٤] .

ل سەر مراد خانی ئەڤ گوتنە بتنێ هاتیە : (مراد خان سالا ١١٥٠ك ـ ١٧٣٧ز ـ ١٧٣٨ز ل بایزید ژ دایك بویە ، سالا ١١٩٩ك ـ ١٧٨٤ ـ ١٧٨٥ز هەر ل بایزید چویە بەر دلوڤانیا خودێو ل وێرێ ڤەشارتییە .پشتی ڤی هۆزانڤانی چ هۆزانڤانێندی پەیدا نەبووینە[٥]، لهرە هەمی گۆتنا ئەلیکسەندەر ژابایی بدیماهی دێت لێ دکتۆر معروف خزندار پەراوێزەکی بۆ ڤێ گوتنا ئەلیکسندەر ژابایی دنڤیسیت دبێژیت : (ناڤێ ڤی شاعیری د چ ژێدەرادا نەهاتیە ، ژبلی دوو پارچە هۆزانێن وی کو د دەست خەتەکا پاراستیدا «لینینگراد» هەیە[٦] .ئەڤە هەمی ئەو زانینە ، یاکو ل سەر سلطان مراد ـ خانی هاتییە نڤیسین . هەکە ئەم لاپەرێن میژووا کوردی تێك ڤەدەین دێ ناڤێ دوو (مراد خان)ێن دی ژی کەڤتە بەرچاڤێن مە ، کو هەردوو ژ بنە مالا پاشایێن ئامێدینە ێن کو پێنج چەرخا حوکم ل ئیمارەتا بەهدینان کرین . هەردوو ڕۆشنبیرو زانا بوینە ، حەژ زانینێو زانا کرینە ، مرادخانێ ئێکێ کوڕێ یوسف خان بەگە ،

سالا ١٦٥٠ز حوكم ل ئاميدىَ كريه ، مراد خانىَ دووىَ كورِىَ أسماعيل پاشاى ئاميديه يى كو سالا ١٧٦٨ز هاتيه سەر تەختىَ ئاميدىَ كورِىَ وى (غراد خان) سالا ١٨٠٣ز پشتى وى هاتيه[٧] .

يا ژمن فەئەڤ مراد خانىَ كو نافىَ وى ب شاعيرىَ دكتێبا ئەلكسەندەر ژابادا هاتى هەر (مراد خانىَ)ىَ دووىَ يە كو كورِىَ أسماعيل پاشايە ژبەر :

١ ـ بنەمالا ئاميديىَ ، ژبلى كو هەميا حەژ زاناو زانيێن و ئەدەبى كرينە ، هندەك بخوە بخوە هوزانڤان بو ينە وەك ، تورەڤان و هوزانڤانىَ هيژا (محمد طيار پاشاى) كو ئەو ژى كورِىَ أسماعيل پاشايە و برايىَ (مراد خان)ىَ دووىَ يە[٨] .

٢ ـ ئەڤ ميژووا بو چەرخ و دەمىَ (مراد خان)ى د كتێبا ئەلكسەندەر ژابادا هاتى چ فەرق نينە ژ وىَ ميژووا بو (مراد خان)ىَ دووىَ د كتێبا (الاكراد في بهدينان)دا هاتى ، ئەلكسەندەر ژابا دبێژيت : سالا ١٧٣٧ ـ ١٧٣٨ز هەتا سالا ١٧٨٤ ـ ١٧٨٥ز مراد خان ژيايە ، سەيدا ئەنوەر دبێژيت سالا ١٨٠٣ز (مراد خان)ىَ دووىَ هاتيە سەر تەختىَ ئاميدىَ ـ هەكە ئەم وێژى بزانين كو ميژووا ئەليكسەندەر ژاباى دوور نينە وەكى ميژووا بو خانى دانايى چەوت بت !! دىَ پتر نزيكى راستيىَ بين[٩] .

٣ ـ دەربارا جهىَ كو يەك ل ئاميدى بويە ، يەك ل بايزيد ، ئەڤ ئالوزيا هە بو هەموو هوزانڤانا پەيدا بويە !

٤ ـ پەيڤەكا غەريب د ڤىَ هوزانىَ دا هاتىيە ، كو قەد مەعقول نينە ، هوزانڤانەك ل بايزيد بكاربهێنيت ، ئەو پەيڤ ژى پەيڤا (قلتلو)يە ، يان (قولتلو)يە ياكو خەلكىَ موسلىَ بتنىَ بەكاردينن ، لىَ گەلەك (مەعقول)ە هوزانڤانەك ل ئاميدىَ ڤىَ پەيڤىَ بكاربهينيت چونكى ، هەر ژپەيدابوونا ئيمارەتا بهدينان نو هەتا دەمىَ (مراد خان)ى دووىَ كو هوزانڤانىَ مە يە پێوەندى ل نيڤ ئيمارەتا بهدينان و موسليا نەهاتيە برين نەك هەر ئەڤە ، بەلكو گەلەك جاران موسل بخوە كەڤتيە بن دەستىَ ئيمارەتا بەهدينان هەندە جاران ژى هندەك مال ، وەكو بنەمالا (عومرى) مشەخت بووينە ئاميدى[١٠] لەوما دوور نينە ئەڤ پەيڤا (قلتلو) ،(قولتلو) ، ب ڤان رێكێت سەيدا چوو بيتە د ناڤ هوزانين هوزانڤانادا بەلىَ چ پێوەندى هەتا نهو ديار نەبوويە د ناڤ بەينا ويلايەتا موسل و بايزيد د وى وەختىدا. لەوما (مراد خان)ىَ د كتێبا ئەليكسەندەر ژابا هاتى و (مراد خانىَ)د كتێبا «الاكراد في بهدينان»دا هاتى هەر يەك مراد خانن نەكو دوونە !!

ئەڤە ژى دەقىَ هوزانا سلطان مرادە .

گفتۀ سلطان مراد

فوضت الى ربى هو الحق جليل
فردا احدا قادرا الله جميل
حالىَ مە نە حاجەت كەبەيان ايدە زبانم
الدمع من العين الى الخد دليل
عاشق ينجەصاغ اولە كرسندن اولە ايرو
العاشق عن هجرك فان وعليل
حاشا كە (مراد) ئيرو يەميل ايليەسندن
قلبى لك من مهد الى اللحد يميل

☆ ☆ ☆ ☆

صالدى عەشقك ئەى پەرى ئاخر نبى سودالرە
دوشمشم مجنون صفت شيدا اولوب صحرالرە
صانحەكيم جان تندە ايكن دامنك الدن قويام
حق بيلوركيم وير مزم سلطانىَ دنيالرە
كتبتك يا كتابى بالانامل
فبعد الموت من يقراك غافل
عدوى ام رفيقى ام صديقى
فسبحان الذى بالموت فاصل

خاوەر ميسالا سەر پەرى ، سينگ صەدەڤا مخمور لباس
روژەك ڤەخوندم بەر دەرى قالو تعالو كل من بناس
(قل تولو) اكرماهم شەوى دا ئيمە نكتە كيجدن
قالو ولك لا تعجلون زو زو قەنج خو بناس
خو قەنج بناس ئەفغان حزن چوق سم سكا هەر كوندە باز
گفتم باوەكى ئەنجومەن بلسن منم ئەختر شناس
ستێرا سعادەت من كودى ، مەعلوم شد ما في الضمير
پاشى ڤەخو محبوب ددى خذها بگير مملويە طاس

طاسەك ژمەی پیر بو ددەست دوڕ دانەیا گەردەن سفید
ئەیجتم صورە گوت من ب قەستی مرحبا طوطی طەواس
طوطی طەواسێ گوت مەلا کیف حالك ئینجە کیف وز
خودرا بگیر ڤان سونبلان ، گفتم نەهشبووم بێ قیاس
لەو بێ قیاس مامەی تەخو چوق ئەیچتم از دەستش شەراب
کل یوم دەردم نو بنو بوو فیزنند رعب و هەراس
رعب و هەراس من تێنە دل (قلتلو) دێ بندم جان ئەزو
رویش چو دیدم هەمچو گل ، قالو ولك این الحواس
این الحواس پرسی و چولری گوتە من ای (بازلی)[11]
دێم بەدرو غەبغەب هەمچو کودانی منم خیر الاناس

زێدەرو پەراوێز

١ ـ بنێرە ، دیوانا کرمانجی ، عبدالرقیب یوسف ، نەجەف ، ١٩٧١
٢ ـ دڕۆژناما کوردستانێدا ١٨٩٨ ـ ١٩٠٢ ژمارە (٢٧)شێعرەك ب زمانێ تورکی هاتیە لبن ناڤێ (سلطان مراد) جانزانم ئەڤە ئەو سلطان مرادە ، یان نەء
٣ ـ مخطوطات فریدة ومطبوعات نادرة ، الجزء الاول ، دکتور معروف خزندار ، ١٩٧٨
٤ ـ هەمان زێدەر
٥ ـ هەمان زێدەر
٦ ـ هەمان زێدەر
٧ ـ الاکراد فی بهدینان ، انور مائی ،١٩٦٠ ، موصل .
٨ ـ هەمان زێدەر
٩ ـ لهرە ، دبێژێت خانی سالا (١٠٠٠)ك ژدایك بوویە !! لێ خانی بخوە بخوە ، مێژووا ژدایك بوونا خوە ، بۆمە نفیسیە دەمێ دبێژیت :

لەورا کوو دەما زغیب فەك بوو
تاریخ هەزارو شەستو یەك بوو

یەعنی خانی سالا (١٠٦١)ك بەرامبەری ، (١٦٥٠)ز هاتیە دنیا ڕوون .
١٠ ـ الموصل فی عهد العثمانی ، عماد عبدالسلام رؤوف ١٩٧٥ ، النجف الاشرف
١١ ـ (بازلی) ، نازناڤێ هۆزانڤانی‌یە .

بەیتی «سەیدەوان» و چەند تێبینیەك

عبدالرحمن نقشبندی

ژ ڕێڤە ئەزێ بێژم بەیتا«سەیدەوان» ئان «عبدالعزیزێ داسنی» ئان (سەیدۆکێ سەیدەڤان) کو هەمی ئێکن و بچەند ناڤەکا دهێتە ناڤ کرن ، ژوان بەیتێن فۆلکلۆرێ کوردی‌نە ئەوێن کو (دراما)یەکا کویرو بەفرمەتێدا دهێتە بەرچاف ئەڤ بەیتە ژی لهەمی دەڤەرێن کوردستانێ یا بەلاڤەو هەتانهو (٦)تێکست ژڤێ بەیتێ یێن ببەرچاڤێن من کەتین و ئێك ژوان ئەوە ئەوا برایێ هێژا (کمال ئەحمەد دوڵ پەمویی) د هژمارا(١٣)ێ دا ژکۆڤاراکاروانی بەلاڤ کری .

ئەڤ تێکستا برایێ هێژا (کمال)ی بەلاڤ کری بزاراڤێ موکری‌یەو بەری(٥)سالا هەڤالەکی ژمرا کری‌یە دیاری .
هەلسەندگاندنا ڤێ تێکستێ ژ لایێ داڕێژتنا هونەری و کەڤالێن

(رومانتیکی)ڤه‌جوانترین تێکستا ڤێ بەیتێ‌یەو ئەز لهێڤیێ بوم‌و هەرێ لهێڤیێ کو توێژاندنەکێ بوبکەم لێ براستی ئەگەراگیرو بونا من ئەوە کو هێشتا ئەزێ لهێڤیێ تێکستەکا دی بدەست خو بێخم کو بزاراڤێ کرمانجی‌یا هاتی‌یە گوتن‌و لدەڤەراداسنیان دهێتە ڤەگێران‌و من ژێرا گەلە بزاڤ‌و پێکول کر لێ چ بدەستێ من ڤە نەهات‌و بێی وێ تێکستێ ژی توێژاندن یا برێ‌و ساڤایە، ژبەرکو بەیتا سەیدەوانی هەچکو د پێنج تێکستادا هاتی ل دەڤەرا داسنیان یا روی دای ڤێجا جهگیرتر ئەوە مروڤ وێ رویدانێ ژ دەڤێ خەلکێ وێ دەڤەرێ بخو وەرگریت، هەرچەندە ئەو تێکستا سەیدا «عبدالرقیب یوسف»ی ل روژناما (العراق) بەلاڤ کری وێ راستیێ بنەجە ناکەت کو گرفتارین «سەیدەڤانی»ل دەڤەرا داسنیان روی دایە. لێ هەر چەوا بیت ئەزێ لهێڤیاوێ تێکستێ .دا بزڤرینەڤە سەر تێکستا گوڤارا (کاروان)ی بەلاڤ کری، کوهندەك جوداهی دناڤبەرا وێو ئەوا لنك من هەی تێدا دیاردبن ئەو ژی ئەڤەنە.

١ - بەهارە چ بەهارێکە لەمن بەغللورە[1] (کاروان)

١ - بەهارە چ بەهارێکە لەمن‌بەغەدورە[2].

٢ - روبکەمەوە چیای مەغلووبی داسنیاز اکەمەوەراوی بەلەکورە (کاروان)

٢ - روبکەمەوە چیای مەغلووب داسنیان ناکەمەوەراوی‌نێریە بەلە کورە.

٣ - یارەبی خودایەئەوەنە بکەی نەیسەبرێنێ (کاروان) .

٣ - یارەبی خودایە ئەوەندە مەبسەبرێنی

٤ - کەسانێ نەبوو بلێ عەبدول عەزیزی داسنی دەتڤەنگێت وردبێ (کاروان)

٤ - کەسانێك نەبوو بلێ عەبدول عەزیزی داسنی دەستی تڤەنگێت ووردبێ.

٥ - کانی سوتەنەت لەئاو نیشتبێ (کاروان)

٥ - کوانی سوتەنێت لەئانیشکێ بێ[3].

٦ - تائەو روژەی میری مەزن دەگرێ دیوانێ مەجێ بلند سەیدەوانم رو. (کاروان)

٦ - تائەوێ روژێ خوداوەندی میری مەزن دەگرێ دیوانێ‌مەگی بلێم سەیدەوانم رو.

لڤێرێ من بدەرفەت زانی کو ئەڤێ تێکستا خوارێ بەلاڤ کەم هەرچەندە نەژ تێکستێن راست‌و دروستە ژ بەر کو پارچەکە ژ تێکستەکا دویرو درێژ کو یا لمن بەرزەیە.

ئەرێ سەیدکو ... سەیدەڤانو[4]

تەبلویربێژو ... تەمبویر ڤانو

تەشەل‌و شەپك مەرەزێ دەکیویانوبابێ تەیێ نەی کورە ...

دێ چەوا چیتە مالێ ژبەر جوتێ زەریانو

دێ ژ بابکێ تەخوازن مارو هەشتێکانو

دێ بلا بابکێ تەبیتە گوینیەك

ژڤان گوینیێت ڤان ریلانو

دەیکاتە کورە ببیت ژ هەردو چاڤانو

گرکەکێ لەمن وەردبیت تیرابنێ ڤێ بەرویێ

دبێژمێ پانێ لەمن سێنە.

دارکەکا لسەر قەبرێ شێخ عبدالعزیزێ

دركێت وێ ژی بکەڤنارن‌و قەدوکێن وێ مانێ بگرێنە.

نێچیرا خەلکێ عالەمێ لدونیایێ

خفش‌و خەزال بون، یێ بابکێ

تەیێ کورە زاڤاکێ سەرێ سالێنە.

وەی بابو .. زاڤاکێت بنێ پەریێ‌نە

دەرابە..سەیدکێ منو سەیدەڤانو.

ژێدەر.

١ - بەغللورە :(هەچکو نڤیسی)— تەم‌و مژ.

٢ - بەغدورە :(ع)غەدر.

٣ - کوانی سوتەنێت لەئانیشکێ بێ : نەساخیەکە پترپەزا دگریت هەکەزوی چارە نەکەن دێ کوژیت‌و چارەکرناوێ ژی بداخ کرنێ دبیت‌و چیدبیت لنك مەبێژنێ (سوتك) ژبەرکو ئەڤ نەساخی‌یە بعەرەبی دبێژنێ (الجمرة البنیة) لڤێرێ «عبدالعزیز»نفرینا لخو دکەت داخاز دکەت کو کەس نەبو بێژتێ ئەنیشکا تەئەو کول لێ بهێت، ئەڤەژی گوتی‌یە ژ بەرکو هەکەئەنیشکا مروڤی هاتە سوتن نەشێت ستێرێ ل چ تشتا بکریت.

هونەری مۆسیقا

ئەنوەر قەرەداغی

مۆسیقا هونەرێکە پەیوەندیەکی ڕاستەوخۆی هەیە لەگەڵ هەموو بارەکانی ژیانی مرۆڤدا ، کارێکە کە ئادەمیزاد هەر لەکۆنەوە هەتا ئێستا حەزی لێ کردووە و ئاشنای بووەو خۆی پێوە خەریك کردووە ، لەژیانی سەرەتاییەوە بەهەموو ئەو سەردەمانەی کەپیاڕۆیشتوە لەهەموو چاخەکاندا هەتا بەرزترین پلەی شارستانیەتی‌لەگەڵیا ژیاوە ، کارێکە بەستراوەتەوە بەژیانی ئادەمیزادەوە هەر چەند لەشێوەو لەهەندێ ڕوخسارو هۆیەکانیدا جیاوازیەکی کەمو زۆری هەبێ . زانستی (ئەنترۆپۆلۆجی) کەباسی خاسیەتی گەلان دەکات سەلماندوویەتی کەیەکەم کۆمەڵە مرۆڤ کەلەسادەترین جۆری ژیانی شارستانیەتی‌یەوە لەسەر ئەم زەوییە ژیاوە ، مۆسیقای زانیوەو حەزی لێ کردووە ... عەودالەکانی مۆسیقا لەزۆر ناوچە دوور لەشارستانی‌یەکانداو لەهەندێ لەدوورگەکاندا بۆیان روون بۆتەوە کەچەندەها کۆمەڵو جۆری ژیانی تیابووە کەوەك ژیانی سەرەتایی ژیانی مرۆڤ بووە ...

دوای لێکۆڵینەوەیەکی تەواو لەژیانی ئەوجۆرە کۆمەلانەبۆیان

١

دەرکەوتووە کە هەر کۆمەڵە جۆرە ئاوازو مۆسیقایەکی تایبەت بە خۆیان هەیە کەشارستانیەتی ئەو پلەی تیا بەدی دەکرێ ، سەیریان کردووە کە هەندێکیان تەنها ئاوازیان بریتی بووە لەلێدانی چەند جۆرە (ئیقاعێکی) تەنها یان چەند ئاوازێکی سادەو سوکەلە ، کەلەیەك دوو دەنگی مۆسیقا دەرناچن ، ئەو مۆسیقایانەیان دەربڕینێکی تایبەتی تیایە لەودەنگو ئامێرانەی بەکاری دەهێنن . مۆسیقا هونەرێکە کەپەیوەندیەکی ڕاستەوخۆی هەیە لەگەڵ زانستی‌یە سروشتی‌و کۆمەلایەتیەکان‌و لەگەڵ تەکنەلۆجی‌و سۆشیالۆجی تێکەڵ دەبێ‌و یەك دەگرێ‌و هەر بەم شێوەش نەشونما دەکات‌و پەرەدەسێنێ لەگەڵ هەموو پڕۆگرامێکی فێرکردن‌و زانیاری جوانی (ستاتیکس)و زانیاری کۆمەڵ‌و فەلسەفەی پەروەردەکردن ، بەجۆرێ کەئەمرۆ دەبینین لەبواری پزیشکی‌دا بەکار دەهێنرێ بۆ چاك کردنەوەی زۆر نەخۆشی دەروونی‌و هەندێ نەخۆشی گیانی . مێژووش گەلێ نموونەمان لەم شتانەی کەباسمان کرد بۆ دەگێڕێتەوە ، زۆر لەهەڵکەوتوو و فەیلەسووفەکان هەر لە کۆنەوە هەتا ئێستا بەشدار بوون لە

هەوڵدان بۆ پەرە پێ دانی مۆسیقاو دارشتنەکانیو بایەخیان داوە بەلایەنی تیۆریو پراکتیکەوە شان بەشانی هەوڵ دانیانو خەریك بوونیان بە زانستەکانی دی ... وەك (فیساگۆرس ، یۆکلیدس ، هیکنز ، دیکارت ، فارابی ..هتد...) تەنانەت بەناوبانگترین هەڵکەوتووی سەدەی بیستەم (ئەلبەرت ئەنشتاین) مۆسیقاژەنێکی زۆر چاك بووە لەلێدانی ئامێری کەمانچەدا .. گرنگی پەروەرشتی مۆسیقا دروست کراوی کاری ئەمڕۆ نیە بەڵکو دەگەڕێتەوە بۆ شارستانی کۆنەکانی کەلەگەڵ شارستانی یۆنانو چینو هیندو میسرو عیراقدا پەیدا بووە .

هەر لە پێش ئەمەشەوە کاری مۆسیقا لە سەر هەستو دەروونو گیانی ئادەمیزاد زانراوە ، تەنانەت لەنەریتە ئاینیەکاندا بەزۆری بەکار هێنراوە ، بۆ نموونە : پیاوە ئاینیەکانی (میسرو سپارتەو ئەثینا) زۆر پشتیان بە مۆسیقاو گۆرانی بەتەنهاو کۆمەڵ بەستووە وەك لایەنێکی گرنگ لەو نەریتانە بەجێ هێنراون ، ئەم کارەش هەتا ئەمڕۆ هەر بەردەوامە لە جیهاندا ، ئەبینین لە کەنیسەو مزگەوتەکانداو جێگای پەرستگاکاندا ئەمە بەئاشکرایی رەچاو دەکرێ ، پەروەرشت لە (ئەثینا) پشتی بەدووکاری گرنگ بەستووە :-

1 — وەرزش .

2 — مۆسیقا .

تەنانەت ناونانی مۆسیقاش لەوێوە هاتووە کەلە ووشەی (میوسس) هوە وەرگیراوە کەمانای حەوت خواوەندی هونەرە ، پاشان پەرەی سەندووە تا بووەتە ووشەی (میوزیك) واتە (مۆسیقا) ئەمەیان بۆ پەروەرشتی لایەنی دەرونیە ، بەلام وەرزش بۆ لایەنی پەروەرشتی جەستەو گیانیە . لەهەمان کاتدا ئەم لایەنە دەروونیە واتە (مۆسیقا) لەلایەنە زانیاریەکانەوە جیانەکراوەتەوە .. چونکە وەك باسمان کرد هەموو لایەنەکان تەواوکەری ئەم لایەنەنو ناتوانرێت هیچ لایەنێکی تری لێ جیا بکرێتەوە . بەلام بۆچوون بۆنەم کارە چۆنە ئایا تەنها هەر لەلایەنێکەوەیە یان لە زۆر لایەنی ترەوە..؟ ئەم کارە تارادەیەکی زۆریش لەناو کۆمەڵی کوردەواری ماندا ئەتوانم بڵێم رێ پێ بردنە ...باشترین بەڵگەش بۆ ئەمە ئەو بەرهەمانەیە کە لە رێی ئێستگەو تەلەفزیۆن و تۆمارگاکانو شانۆکانەوە ئەیان بیستینو ئەیان بینین ... لێرەوەش ئەتوانین بچینە ناو ئەولایەنانەوە کەپەنجەمان بۆ درێژ کردن . بەلام چۆن ..؟.. ئەتوانین لەسەرەتاوە ئەوە دەستنیشان بکەین کە هونەرو زانستیو زمانی مۆسیقا بەوجۆرە نیە کە هەندێ بیری لێ دەکەینەوە .. چونکە .. زانستی مۆسیقا ئەو زانستییەیە کەبەکاری پراکتیکیو راڤەی ئەکادیمیەوە دێتە پێشەوە ، ئینجا لە دوای ئەمە روون کردنەوەو نزیك خستنەوەی ماناکەیەتی لەزەینی هونەرمەندو خوێندەوارو رۆشنبیرو بەگشتی گوێ گرانیدا ...ووتارو نامیلکەو نووسراوو کۆڕو لێ دووانلە بازنەیەکدا ئەگەر چی رۆڵێکی گرنگیان هەیە ، بەلام هەر چۆنێك بێت جێگەی سەرچاوەی زانیاریو قوتابخانە هونەریە پسپۆرەکان ناگرێت کاتێك سەرچاوە کەم بێت یان قوتابخانە بە خوێندنی مۆسیقا هەژار بێت ، ئەوا بۆ رۆشنبیرێك کەمەبەستی بێت ئەووتارو نامیلکەو کۆڕە پڕ ئامانجانە تارادەیەك بە سوودە

بەمەرجێ ئەو بەرهەمانە لەسەر بنچینەیەکی ڕاستو تەواو هاتبێتە کایەوە .. هەر بۆ ئەمەش پێویستە ڕۆشنبیرە پسپۆرەکانمان وریا بن کە ڕێگای پیلانو پەروەرشتو ڕاگەیاندن ئەبێ چۆن بێتو چۆن بەکاربهێنرێت بۆ گەیاندنی ئەو مەبەستەی کە دەیانەوێت بیهێننەدی ، ئەمەش بەمەبەستی ئەوەی توانای سستوچالاك بکەنەوەو فراوانی بەبواری کاری هونەری بدەن ئەوبوارانەی مەبەستە پێویستی بەتەقەلاو ڕەنجێکی زۆر هەیە

بەتاکو کۆمەڵ بۆ بەدی هێنانی ئامانجێکی بەسوود لەکەرتی گشتیو تایبەت تیادا بەشدار بێتو (مەسحی مەیدانی) داردەست بێ بۆ مۆسیقاو ئاوازە فۆلکوریو میللیەکان کەهێشتا زۆریمان چنگ نەکەوتوون ..(ئەوەی کەچنگیش کەوتووەزۆری تێك دراوە) ئەم کارەش لێ بڕانێکی تەواوی دەوێ لەلایەن ئەو کەسانەوە کەپێی هەلئەستن ،بۆیەزۆر پێویستە ئەوکەسانە لەسەرەتاوە هونەری کلاسیکی بخوێنن لەقوتابخانەدا بۆئەوەی کادیری لێ هاتووی وایان لێپەیدا ببێ کەلەهەموو لایەنەکانی ئەم کارەبگەنو دواجار دەست بکەن بەکاری پراکتیکی . بۆ پێگەیاندنی کادری ئەم کارەلەناو کۆمەلی کوردەواریماندا و هەر کارێکی هونەری تریش بەتایبەتی ، پێویستەلەقوتابخانە هونەریەکاندا مامۆستای شارەزا لەمامۆستاکانی دەرەوەی وولات (لەوولاتەپێشکەوتووەکاندا) بهێنرێن هەتا وانەی هونەری بەقوتابیان بلێنەوەو کەلکیان لێ وەربگیرێت لەو لایەنەوە کەباسمان کرد بۆئەوەی لەجێگای کارەکە نزیکتربین .
بێگومان لەوپلەداکەئەو هونەرەئەخوێنرێتو قوتابیان بەژمارەیەکی باش دەردەچن لەژێر دەستی ئەوشارەزایانە ئەتوانرێت کەلك هەرلەو قوتابیانەلەچەند هەنگاوێکدا وەربگیرێتو کار بگرنەدەستو ئەستۆو ئەوجێگا هونەرییەچۆلانەی هەن پڕیبکەنەوە وەك مامۆستای مۆسیقا، یان مۆسیقاژەن یان دانەرێ یان گۆرانی بێژێکی هونەری ..هتد . ئەمانە هەمووی هەنگاوی باشن بۆ ئەوەی وەك سەرەتا بتوانین بزووتنەوەیەکی چاكو ڕۆشنبیری هونەری چاك بهێنینەدی . لەلایەکی تریشەوە بۆتەواو کردنی ئەم کارەگرنگە گەر ئەو

هونەرمەندە شارەزایی‌یەکی باشی پەیداکرد لەبارەی کۆمەڵەکەیەوە یان نەتەوەکەیەوەو لەگەڵ هەستو نەستی نەتەوایەتیدا ژیا ، ئەوا دەتوانێ ئەو پیلانانەی دەیگرێت ئەستۆی خۆی باش لەسەری بڕوات بۆ هێنانە دی ئەو مەبەستەی کەدەیەوێت بە جۆرێ چێژی ئەو مۆسیقایەی کەلەدەمو دەستی خۆیەوەو لەهەستی دەردەچێت دەنگ بداتەوە لەناو کۆمەڵەکەیو بەرەو پێشتری بەرێت .. ئەو مەبەستەش بۆئەوەی باش بێتە دیو جێ گیر بێت پێویستە :-

1 — هونەر مەند توانای خۆی دەست نیشان بکا لەهەموورووبەکەوەو بەپێی ئەو توانایەکار بکات کەتوانای بەسەرداشکێت بێ فێل لەخۆکردنو بەرەوپاشەڕۆژێکی ڕوونتر بڕوانێ .

2 — دەبێ هەستو دەروونی لەگەڵ هەستو دەروونی میللەتەکەیدا بژی ، بەتەواوی لەپلەی ژیانی میللەتەکەی بگات و هەستی لەگەڵیابێ ئەمەش ئەوەئەگەیەنێ کەپێویستە شارەزایی لەباری مێژووی نەتەوەکەی هەبێ .

ئەم دوو خاڵە گرنگە هونەرێکی باوەڕپێکراو دروست دەکات ، بەجۆرێ هونەرێکی بەستراو بەمیللەتەوەی لێ بوەشێتەوە . واتە چوونەناو هەست و دەروونی میللەت بۆ وەرگرتنی جەوهەری هونەری لەڕێی ژیانی کۆمەڵایەتی و رامیاری و زانستی و هەموو لایەنەکانی تریش شتێکی زۆر پێویستە ، چونکە دەتوانین دەست نیشانی پلەکانی ژیانی بکەین . لەسەر ئەو زانینەوە هونەرمەند هونەری خۆی بۆ پێشکەش بکا بەجۆرێ کار بکاتەسەر ئەو قۆناغەی کەتیائەژی و بیری تازە بخاتەوە .. بۆیەزۆر پێویستە کەهونەرمەند هەرچەندە شارەزابوو زیاتر بچێتە ناو کۆمەڵەکەیەوەو نابێ دوورە پەرێز لێ بوەستێت .. بەم چونەناو هەست و دەروونی کۆمەڵی یەوە ئەتوانێ ووردەووردە هەستی ئەو کۆمەڵەی لەگەڵ خۆی دا رابکێشێ و بەرەو ئەو مەبەستەپاکەی کەدەیەوێت بەرزی بکاتەوە بۆ پلەی پێشتر ، کار لەسەر کار ... بەرهەم لەسەر بەرهەم .. ئەمانە هەمووی (زامنن) بۆ ئەوەی پلەی هونەری و رۆشنبیری کۆمەڵ بەرزتربینەوەو چاک و خراپ لەیەك جیابکاتەوەو دەست نیشانی هونەری پێشکەوتووی خۆی بکات ، گەر کۆمەڵ بۆبەرهەمی هونەرمەندەکەی گوێی شل کردو بەهەموو هەست و دەروونیەوە لەگەڵیا ژیا ، ئەوا بەم جۆرە هەندێ را لەمێشکیا کەڵاڵە دەبێ بەرامبەر بەو بەرهەمە هونەریە .. ئایا مۆسیقابێ یان گۆرانی یان تێکەڵ ... ئەم رایەش دەردەبڕرێ بەهەر شێوەیەك بێ ئایا راستەوخۆ یا بەهۆیەکی ترەوە ، کاتێ ئەو هونەرمەندە ئەو رایانە دەکەوێتە بەر چاوو گوێی ، ئەمەوا لەهونەرمەند دەکات کەپەیوەندیەکی (معنوی) لەگەڵ کۆمەڵەکەی دا درووست بکا لەرێگەی ئەو رایانەوە کەدەر براون ، سەبارەت بەباشی و کەم و کورتی ئەوبەرهەمەی کەهونەرمەند پێشکەشی کردووە .

بەم جۆرە بەباشی تێ دەگا ئەو ئەرکەی پێی هەڵساوەو کردوویەتی تاچ رادەیەك کاریگەر بووە لەسەر ئەوانەی گوێیان لێ گرتووەو چۆن بۆئەو رایانە چوون .. بەم جۆرە هەستی هونەرمەند و کۆمەڵ تێکەڵ دەبن . لەیەکتردەگەن و هونەرمەند ئەنجامی مەبەستی لێ دیار دەبێ کەچەند کاری کردووەتە سەر کۆمەڵ و کۆمەڵیش لەپلەی هونەرمەندەکەی تێ دەگات ، ئەم هەستە پاڵ بەهونەرمەندەوە دەنێ کەبەرهەمی نایابترو چاکترو رەسەن و پێشکەوتوو پێشکەش بەکۆمەڵەکەی بکات و زیاتر تێکەڵاوی ببێ و بیرلەدوورکەوتنەوەی نەکا .. تێکەڵ بوونی هونەرمەند لەگەڵ کۆمەڵدا کار دەکاتە سەر پێشکەوتنی شارستانی ، هەر بۆیە ووتراوە (گەر ویستت لەشارستانی هەر میللەتێك بگەی برۆ گوێ بۆهونەری مۆسیقا بگرە) . پێویستە هونەرمەندی بەتوانا هەمیشە لەداهێنان (أبداع) دوانەکەوێ . هەمیشە بەرهەمی جوانترو نایابتر بهێنێتە کایەوە ، لەکاتێکاگەر پلەی هاوەڵەکانیشی لەتوانای خۆیدا نەبوون با رێنمایی یەدا هاوەڵەکانی بکا خۆ ئەگەر لەتوانای وەرگرتنی ئەو رێنمایی یەدا نەبوون با ئەو بەرهەمە بەنۆتە تۆمار بکات بۆ دوواڕۆژ ... ئەم پلەیەش کەئەو مۆسیقارە دەیگاتێ ئەنجامی قاڵ بوونیەتی چ لەهونەری کۆن چ لەهونەری هاوچەرخ وتازە ...بۆچوون بۆکاری مۆسیقاو گۆرانی لەکوردەواریماندا بۆچوونێکی ساکارە ، هەرچەندە کەرەسەیەکی میلۆدی یەکجار زۆرمان هەیە بەلام .. چۆن لەگەڵ ئەم کەرەسەیەدا کاردەکرێ ، ئەمەیان گرنگە، چونکە مۆسیقای کوردیمان چ لەڕووی

تەکنیکەوەو چلەڕووی شێوازەوە زیاتر پەنابردنە بۆ شێوە هونەری‌یە بیانیەکان . چ‌ئەوانەی نزیکن لێمان یان دوورن، بۆهێنانەدی‌و بەجێ هێنانی بەرهەمێکی هونەری، ئەم پەنا بردنەش دەگەڕێتەوە بۆنەبوونی کتێبخانەیەکی خۆماڵی هونەری کەوەك پێویست بتوانین پشتی پێ ببەستین‌و پەنای بۆبەرین لەکاتی پێویستدا، بەلام کەئەمەش‌وابوو، دەبێ ئەوکەڵك وەرگرتنەمان لەوسەرچاوە بیانیانە بۆمەبەستی خزمەت کردن‌و پەرەپێدانی (هونەری نەتەوایەتیمان)بێت، چونکە لێرەدا ئەوەی کەزۆر ڕوونە لێمان ئەو بناغە زانستییە پراکتیکیەی کەلەمۆسیقا بیانیەکاندا هەیە لەلای ئێمە تەنانەت بەوەرگێراویش دەست ناکەون، جائەگەر ئەو جۆرە سەرچاوانەش دەست نەکەوتن، خۆنابێ لەبازنەیەکی داخراودا بخولێنەوەو تەنها بەهەرە ڕووتەکەمان بخەینەکار ..نەء..هونەرمەند پێویستە سەیرێکی ئاسۆیی (أفقی)و شاوڵی (عمودی). مۆسیقاوئاوازو گۆرانی میللەتەکەی خۆی‌و میللەتە دراوسێکانی‌و میللەتانی تر بکات‌و بەپێی ئەو قۆناغەی کەتیائەژی سوودیان لێ وەربگرێ .. کاتێ لەم باوەڕەوە دەستمان کرد بەکاری هونەری ئەوا ئەتوانین لەسەر بناغەیەکی ڕاست‌و زانستی‌وەك هەموومیللەتانی جیهان‌ئێمەش لایەنی (مۆرگەو قاڵب‌و شێوەو میلودی‌و هارمۆنی‌و ئیقاع‌و لێدان‌و قەوارەی تیپ‌و جۆری تیپی مۆسیقاوجۆری دەرهێنانی دەنگ‌و پەیژەی مۆسیقامان‌و مەقامەکانمان) دەست نیشان بکەین ..

تائێستا لەناو کۆمەڵی هونەرمەندانی

خۆمانداو تەنانەت هونەرمەندانی هەندێ نەتەوەی تر، گۆرانی‌بێژێك یان مۆسیقا ژەنێك کەتەنها بە بەهرەیەکی خوایی فێری کارە هونەریەکەی دەبێت، ئاوازێك دەهێنێ‌و تیپە مۆسیقایەکەش بەپێی توانای هونەری خۆی لێی دەدا بەو جۆرەی گۆرانی بێژدەیەوێت کەزۆرتر (سروشتی) خۆیەتی‌و زانستی تیانیە ، بێ گومان ئەوبەرهەمە بێ‌هێزو کاڵ‌و کرچ دەبێ هەرچەندە لایەنی أیقاع یان میلۆدی شتێکی تیابەدی بکرێ ، بۆئەم مەبەستە دەبێ هەموو ئەورەگەزانەی ئاوازەکەی لێ‌پەیدا دەبێت‌ولێوەی دێتە بەرهەم بەشدار بێت وەك (میلۆدی،

ئیقاع هارمۆنی گەرپێویست‌بوو- شێوە ، دابەش‌کردن ، ئامادەکردن ڕادەی تیپە مۆسیقاکەو جۆری‌و پلەی زانستی ئەو مۆسیقاژەنانەو ووشەی هۆنراوەکەیی‌و دەرهێنانی مۆسیقاو ...هتد . واتەدەرکردنی ئاوازێك کارێکی هاری‌کاری‌یە لەبەینی کۆمەڵە هونەرمەندێکا هەریەکەیان بەپێی لێهاتوویی‌و شارەزایی خۆی.. بێ‌گومان گەر کاری هونەریمان لەسەر ئەم بناغەڕۆیشت ئەوا ئەتوانین هونەری مۆسیقامان بەرەوپێشەوە بەرین‌و پاشەڕۆژێکی ڕوونی بۆ بەدی بکەین ... بەپێچەوانەشەوە .

ئەوسەرچاوانەی‌سوودم لێ‌وەرگرتوون

1 – مدخل الى الموسيقى العراقية ـ اسعدمحمد على .
2 – الفيلسوف‌وفن الموسيقى ـ جوليوس پورتنوری .ترجمة ـ د . فؤاد زكريا
3 – أصول‌الموسيقى ـ شارلس‌بێرس ترجمة ـ عبدالمنعم حسن على وعلى حسن على .
4 – الموسيقى العربية ـ سيمون جارجى ترجمة ـ عبدالله نعمان
5 – بعض مقالات من مجلة القيثارة (خاصة بالموسيقى)

کاروانی رۆشنبیری لە کوردستاندا

لە هەولێر

دژوار : ئامادەی کردوە

1 — لیژنەی چالاکی سینەما

بیری دامەزراندنی یانەی سینەما لە بەڕێوەبەرایەتی رۆشنبیری جەماوەری دەگەڕێتەوە سالی 1979 بەلام لەبەر چەند هۆیەك دواخرا ..

ئەو ئارەزومەندانەی کە بە بەردی بناغەی ئەو پرۆژەیە دەژمێردرێن هەردەم بە خۆزگەی ئەو ئاواتە بون ، بۆیە لە سالانی 981 — 982 کە دەتوانین بە قۆناخی یەکەمی یانەکەی دابنێین .. چەند جارێك لە ژووری ڤیدیو کۆبونەوە بۆ بینین و هەلسەنگاندنی ئەو فلیمانەی خوارەوە لە رووی هێلی درامی ، مۆسیقا ، سیناریو ، دەرهێنان ..

1 — عمر المختار دەرهێنانی مستەفا عەققاد

2 — تشرق الشمس بەرهەمی نوسەری بە ناوبانگی ئەمریکی هەمنگوای .

3 — انتخبوا الاستاذ سلیمان عبدالباسط ، دەرهێنانی مەحمەد عەبدولعەزیزو چەند فلیمێکی‌تر .

قۆناخی دووەم ، کە لە سەرەتای سالی 1984 دەست پێ‌کرا بە پێی بەرنامەیەکی رێك‌وپێك کە لە لایەن بەرێزان جەودەت ئەحمەد ، شامل مەردان ، ناسر یوسف ، عەبدولغەنی یەحیا ، زوهیر عەبدولمەسیح ، رەجائی مەحمەدو چەندانی تر ئامادەو گفت‌وگۆی لەسەرکرا ، ئەو قۆناغەش کە تائێستا بەردەوامەو ئەو فلیمانەی خوارەوەی تیا نیشاندرا

1 — اسکندریە لیە دەرهێنانی یوسف شاهین

2 — الافوکاتوی عادل ئیمام

3 — لیلەقبض علی فاطمة دەرهێنانی بەرەکات

4 — السلمندری ئیطالی

دەربارەی چالاکی‌و هۆی دامەزراندنی یانەی سینەما ماموستا رەجائی مەحمەد کە ماجستێری لە رەخنەی هونەر هەیەو نامەکەشی بە نێوی (اعمال یوسف ادریس في السینما) یەو ئەندامێکی چالاکی یانەکەیە وتی : [.. هونەری سینەما هونەرێکی زۆر گرنك‌و کاریگەرە چونکە سینەما هەموو جۆرە هونەرێك لە یەك فلیم کۆ دەکاتەوەو سەرەرای نزیك کردنەوەی هونەری کات‌و شوێن .. بەلام هونەرەکانی تر یان (کاتی) وەك مۆسیقاو شیعر ، یان هونەری (شوێن) وەك هونەری تەشکیلی ..] دەربارەی ئومێدی دوا رۆژی یانەکە گوتی : [خوایاربێ‌و بە یارمەتی ئەمینداریتی رۆشنبیری‌و لاوان نیشاندانی فلیمەکان دەکەینە هەفتەیی‌و لە هۆلی سینەما لەسەر ئامێری (35) م . م ، هەروەها بە ئومێدی ئەوەین ببین بە خاوەن

پەیڕەوو پرۆگرامێکی تایبەت .. دەربارەی مەرجی ئەندامانی یانە ، پێویستە شارەزایەکی لە نوسین ، رەخنە ، شانۆ ، سینەما ، مۆسیقا هەبێو خاوەن رەوشتێکی پاکبێ .. لە هەر جارێکدا ئەندامێکی لێهاتو هەڵدەبژێرین بۆ قسەکردنو بەڕێوەبردنی دەمەتەقێکەو نوسینەوەی پوختەی فلیمەکەو دابەشکردنی لەسەر ئەندامەکان بە بڵاوکراوەیەکی ناوخۆیی سێچوار لاپەڕەیی ..] .

لە یەکەم دووشەممەی سەرەتای هەموو مانگێکو لە کاتژمێری (4) ی ، ئێوارە ژووری ڤیدیو بۆ ئەندامان والادەکری ، لە رۆژی 4/2/985 بۆ یەکەم جار بووم بە میوانی یانەکە ، لە دوای بەخێرهاتنی ئامادەبوان لە لایەن مامۆستا رەجائی مەحمەد هەڵسوڕێنەری گفتوگوی فلیمەکە .. مامۆستا پوختەیەکی فلیمەکەی بە بڵاوکراوەیەکی ناوخۆیی بەسەرمان دابەشکرد ..

(پەیمانی کۆن) فلیمێکی ئەمریکییەو سیناریۆی (کریستوفر فرای) و موسیقای (توشیرو مایوزومی) و دەرهێنانی (جون هیستون) بوو .

لە دوای بینینی فلیمەکە مشتو مڕێکی هونەریو مێژووییو فۆلکلوری لە لایەن ئامادەبوان لەسەرکرا بە تایبەت مامۆستایان .

1 — جەودەت ئەحمەد ناجی . 2 — حسین رەشوانی .
3 — جلال خۆشناو 4 — دوکتۆر حیالی 5 — اسعد عدو .

دوا بەدوای بینینو مشتومڕ ، کە ماوەی سێ سەعاتی خایاند بەڕێز جەودەت ئەحمەد جێگری ئەمینداریتی ناوەخۆییو کۆنترین ئەندامی یانەکە بەخێرهاتنی بەڕێز محمد محی الدین جێگری ئەمینداریتی رۆشنبیریو لاوانی کرد بە بۆنەی ئامادەبوونی .

شایانی باسە ژمارەیەکی زۆر لە رۆشنبیرانو ئارەزومەندانی هونەر لە هەردوو رەگەز بۆ یەکەم جار ئامادەبون .

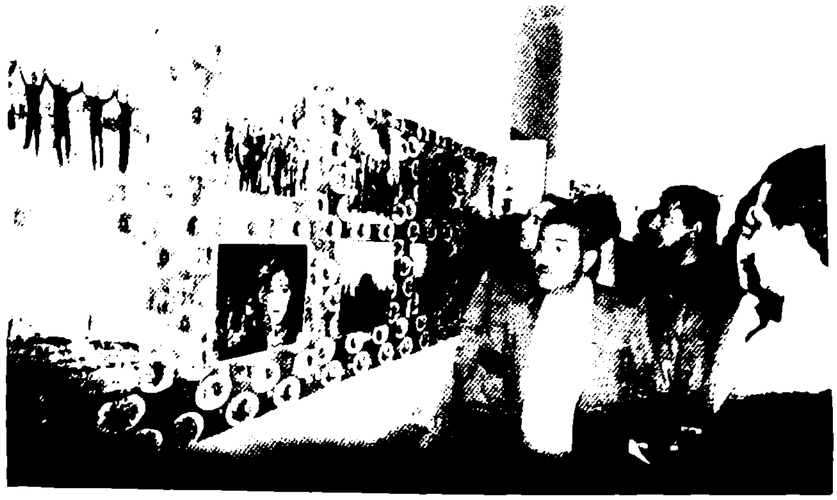
2 — پیشانگای مەڵبەندی دەستکرد

لە رۆژی 9 — 12/2/985 لە هۆڵی قوتابخانەی ئەیوبیەی کچان ، مەڵبەندی دەستکردی (مرکز الاشغال اليدويه) سەر بە بەڕێوەبەرایەتی گشتی پەروەردە پیشانگایەکی جوانو رەنگینی بۆ بەرهەمەکانی مەڵبەند بە چاودێری مامۆستا باسل سابیر خۆشناو سازکرد .

مەڵبەندی دەستکردی هەولێر لە ساڵی 1979 بۆ یەکەم جار دەرگای بۆ فێرکردنو پێشخستنی مامۆستاکانی دەرزی هونەری والاکردەوە ، کە تا ئێستا (7) خول بۆ مامۆستایان کراوەتەوە سەرەڕای (5) پیشانگا .. مەڵبەندەکەش لەم بەشانە پێك هاتوە .

بەشەکان	لێپرسراوو فێرکەرەکان
1 — مافورو چنین	سامی حەسەن حەممۆ ، کەژاڵ قادر

محەمەد سەعید

2 — وێنەو خۆش نووسی دارا محەمەد عەلی کامەلا ، ئەمیرە شەهاب مستەفا

3 — دارتاشی ئیسماعیل محەمەد ئەمین عەزیز

4 — سیرامیك عەبدولکەریم عەبدول رەحمان ، نەزار عەبدولهادی

5 — کانزا (مواد معدنیە) عەبدوللا جاسم محەمەد، هاشم عەلی جەرجیس

6 — پێستە سامال موسائەمین

7 — گوڵو گوڵزار نەورۆز عوسمان عەبدوللا

8 — دورین ئاواز شەفیق عەبدوللا

9 — کارەبا (سوتان) زەکی ئیبراهیم محەمەد عەلی

بەرهەمە سەرەکییەکان بە گشتی لەمانە پێکهاتبو (کاوەی ئاسنگەر بەخۆی و سەری ئەژدهاکەوە ، نالی شاعیر ، مایکل ئەنجلو ، داڤید ، تۆپی وەستا رەجەب ، دەستار ، کوتك ، بنەدار ، دارکەر ، کەوچك ، ماسی ، تاووس ، ئافرەت ، تەشی ڕێس منداڵ لە باوەشی دایکی ، منداڵێکی برسی ، کیفکە دەمانچە ، سواڵکەر ، قەڵای هەولێر ، تەکیە ، بووکمان هیناو هاتینەوە ، قوتابی کەونەگوند ، خێزانی جووتیار ..تاد) .

خەڵکەکە لەبەر دەرگاوە چاوی بەو تابلۆ جوانانە دەکەوت کە لێی نوسرابوو «بە هێزترین خۆشەویستی ، خۆشەویستی نیشتمانە » و « نێرگز بۆنی نەورۆزە ، پەیامی رۆژی پیرۆزە » و « خەنجەر لە کالان بێ ، ژەنگ دێنێت » ئەوەی شایانی باسە خەڵکێکی زۆر بۆ تەماشاکردن و کڕین هاتبوون .

* پیشانگای وێنەی فۆتوگراف *

لە ڕۆژی 9 — 11 / 2 / 985 لە هۆڵی قوتابخانەی ئەیوبیەی کچان ، کۆمەڵەی وێنەگرانی ناوچەی کوردستان لقی هەولێر ، پیشانگایەکی خنجیلانەی بۆ کاك نەبیل خدر رەشید سازکرد .

پیشانگایەکە بریتی بوو لە چەندان وێنەی رەش و سپی و رەنگاورەنگ کە بە کامیرای هونەرمەندی ناوبراو وەرگیرابوو .. وێنەکان لە بارودۆخی ئەمڕۆ دەدوان وەك (ئافرەت ، ئاڵای عیراق ، منداڵێکی کوردی بێ تاوان ؛ شوێنەواری شاری هەولێر ، دەرگای ئەحمەدی قەلا ، تیپی تۆپی پێی هەولێر ، لە شوێنی دایکم ئیش دەکەم، لە گەڵ وێنەیەکی گەورەی خوالێخۆشبو حاجی خدر حاجی رەشیدی وێنەگرو پاڵەوانی

ماتۆرسكلی ساڵەكانی چلەكان وپەنجاكانی شاری هەولێر .

نەبیل خدر رەشید
- **لە ساڵی 1958 لە هەولێر لە دایكبوە**
- **دەرچووی ئامادەیی‌یە ، بەشی ویژە**
- **لە ساڵی 1970 مەستی هونەری وێنەگرتنە**
- **بەشداری چەندان پیشانگای بەغداو هەولێری كردوە**
- **بە خۆزگەی گەورەترین پیشانگایە بۆ وێنەكانی باوكی لە ساڵانی چلەكان .**

لە سلێمانی

« ئاسۆس » ئامادەی كردووە

1 — چیرۆكی شانۆیي « دوای كڵاوی بابردوو كەوتوون »

مایەی خۆشبەختییە كە لە زۆربەی شارو شارۆچكەكانی كوردستانا لاوان « بەعەشقەوە بە بەرەوپیری ئەدەبو هونەرەوە دەچن » ، كۆڕی ئەدەبو شیعرو چیرۆكی شانۆیي بە هەول‌و تەقەلای لاوە خوێن‌گەرمەكان سازدەكرێن‌و پێشكەش بە جەماوەری دەكەن .

لە 1985/1/6 دا لە « چوارقورنە » ی سەر بە « ڕانیە » دەستەیەك لەو لاوە دڵسۆزانە چیرۆكی شانۆیی [دوای كڵاوی بابردوو كەوتوون] یان لە دەرهێنانی كاك « محمد مەلا ئەسعەد » پێشكەش‌كرد ، ئەوانەی بەشدارییان تێداكردبوو ئەم لاوانەبوون : بەكری عەبدوللا سوور ، موحەمەدی حاجی قادر ، عەبدول‌ڕەحمانی نەبی ، شیرین ئیبراهیم ، سەعدون موحەمەد بۆڵی « پیرۆزباییمان بۆ ئەم تیپە نوێیە ، بە هیواین بەردەوام‌بن لە سەر پێشكەش كردنی بەرهەمی چاكترو شوێنی خۆیان لە جیهانی هونەری كوردیدا بكەنەوە . جگە لەم تیپە تەمسیلی‌یە ، هەروەك كاك ئەحمەد بۆڵی لە ڕۆژنامەی [هاوكاری] دا بڵاوی كردبووەوە گوایا تیپێكی هونەری لە چوارقوڕنە بە یاریدەی تیپی هونەری ڕانیە پێك هاتوە ، وە ئەم تیپە بایەخ بە تەمسیل‌و گۆرانی و مۆسیقا دەدات ، چاوەڕوانی بەرهەمیانین لە گەڵ خواست‌و ئاواتمان بە سەركەوتنیان

تێبینی : ئەم شانۆنامەیە نووسینی مامۆستا عەبدوللا میدیایە ، كاتی خۆی لە ژمارە دەی ساڵی یەكی گۆڤاری (بڵێسە) دا لە مانگی مایسی 1960 دا بڵاوكراوەتەوە

2 — ئێوارە كۆڕێك دەربارەی « دۆخێكی نوێی شیعری كوردی »

سەر لە ئێوارەی ڕۆژی 10 / 1 / 1985 لە هۆڵی نەقابەكانی كرێكاران ، بەڕێوەبەرێتی ڕۆشنبیری جەماوەر لە سلێمانی كۆڕێكی بۆ نووسەری لاو كاك بەهات قەرەداخی‌و شاعیری لاو كاك محمد عمر عثمان سازكرد . سەرەتا شاعیر بۆ ئەوەی ئامادەبوان چێژ لە شیعرەكانی وەربگرن‌و بتوانن بە هۆیەوە بە ئاسانی بچنە ناو باسەكەی كاك بەهاتەوە شیعرێكی درێژی خۆی بە ناونیشانی [لە غوربەتا] خوێندەوە ، ئەمجا كاك بەهات باسێكی دەربارەی سەرجەمی شیعرەكانی ئەم شاعیرە لاوە بە ناونیشانی [دۆخێكی نوێی شیعری كوردی نوێ] پێشكەش‌كرد ، لە ڕوانگەو بۆچوونی خۆیەوە لە سەرجەمی تاقیكردنەوەو كەش‌و دۆخی شیعری محمد عمر عثمان دوا .
پێشەكی كاك بەهات باسی سەرهەڵدانی [ڕوانگە] ی كردو پەنجەی بۆ ئەو هەڵوێستانە ڕاكێشا كە بەرامبەری نوێنران ، ئەمجا باسی ئەنجامی ئەو دیاردەیەی‌كردو گوتی : « بڵقێكی گەورەی سەر ئاوبوو ، ئەوەندەی نەخایاند فش‌بووەوە » ، لە پاش ئەوە باسی ئەو شاعیرانەی‌كرد كە هەوڵیان دەدا بناغەیەكی نوێ بۆ شیعری نوێی كوردی داڕێژن ، بەڵام تادەهات كۆسپ دەخرایە ڕێگەیان !! لێرەدا ووتی : « زیاتر لە دە ساڵ

موته‌كه‌كانی شیعرو نووسینی كوردی بێ‌تام‌و بێ‌تین ده‌سه‌لاتی خۆیان سه‌پاندبوو به‌سه‌ر هه‌موو ڕێگه‌و ده‌روازه‌و بوارێكی بلاوكردنه‌وه‌و ڕاگه‌یاندنی جه‌ماوه‌ریدا » .

دوای ئه‌وه‌ی ڕووی گله‌یي كرده ئه‌وانه‌ی به‌ڕای خۆی - لێپرسراون له‌ پووكانه‌وه‌ی زه‌وقي خوێنه‌ری كورد ، ئه‌مجا ووتی : « واسه‌ر له‌ نوێ له‌م ساڵانه‌ی دواییدا شیعری نوێ‌ی كوردی به‌ بارو دۆخێكی تایبه‌ت‌و نوێدا ڕه‌ت ده‌بێت‌و ئه‌گه‌رچی هێشتا به‌ ته‌واوی گشت لایه‌ن‌و ڕوو دیوه‌كانی ڕوون‌و ئاشكرا نه‌بوه‌و نه‌بوٚته‌ ڕێبازو ڕه‌وتێكی سه‌ر به‌ خۆو دیار ، به‌لام ته‌قه‌لاكان دلسۆزییان پێوه‌ دیاره‌ »

ئه‌مجا هاته‌ سه‌ر جیهانی ئه‌م شاعیره‌ لاوه‌ له‌ پێشا باسی دوو لایه‌نی كرد : هونه‌ری‌و ده‌روونی ، كه‌ به‌ڕای خاوه‌ن باس ئه‌م دوولایه‌نه‌ له‌ حه‌فتاكانا پێ‌شێل كرابوون یاخود نه‌شاره‌زایانه‌ ده‌ستیان درابویه‌ . لێره‌وه‌ زۆرتر به‌ ناخی شاعیردا شۆڕبوه‌وه‌و كه‌وته‌ شي‌كردنه‌وه‌ی شیعره‌كانی ، پاییزو خه‌م‌و غوربه‌ت‌و قابیل‌و هابیل‌و دلی ڕه‌شپۆش‌وتا .. د. بایه‌خێكی زۆری به‌ پێوه‌ندی شاعیرو پاییزدا ، له‌ دواییدا هاته‌ سه‌ر « ترس » ، ترس له‌ مه‌رگێكی كاره‌ساتاوی‌و خوێناوی ، ترس كه‌ هێزێكی نادیارو وون‌و ئالۆز .

دوایي هاته‌ سه‌ر تاقیكردنه‌وه‌كانی شاعیر ، ئه‌مجا هه‌ست به‌ بێهوده‌یی ، لێره‌دا ووتی : « هه‌ستی بێهوده‌یی نه‌خۆشییه‌كه‌ تایبه‌ته‌ به‌و سه‌رده‌مه‌ مێژووییانه‌ی كه‌ كۆمه‌لی مرۆڤایه‌تی تێیدا ده‌گاته‌ ئاستی كۆتایی قۆناخێك‌و هێشتا ته‌واو سیمای داهاتووشی تیا به‌دی ناكرێ ، نه‌خۆشییه‌كه‌ تایبه‌ته‌ به‌و مرۆڤانه‌وه‌ كه‌ ووزه‌و خواست‌و توانایه‌كی خودیی زیاد له‌ خۆیاندا شك ده‌به‌ن بۆ به‌دی هێنانی گۆڕانكاری به‌ ئه‌نجام گه‌یاندنی كارێكی گران‌و مه‌زن » .

له‌ دواییدا هاته‌ سه‌ر سروشت‌و دونیای بیره‌وه‌ری ، ئه‌مجا كاك به‌هات ووتی : « محمد عمر عثمان شاعیرێكی ڕۆمانسی هاوچه‌رخه‌ یه‌كێكه‌ له‌و شاعیرانه‌ی سه‌ر به‌ جیلێكی ته‌واوی ئه‌مڕۆی كورده‌ ، ده‌توانین ناوی بنێین جیلی هه‌ره‌سی لوتكه‌ بلنده‌كان‌و تواندنه‌وه‌ی شێره‌ به‌فرینه‌كان‌و ئالۆزكانی ده‌نگ‌و كه‌ڕوو هه‌لهێنانی ڕه‌نگ‌و وون كردنی كێش‌و سه‌نگ !! » .

هه‌روه‌ها كاك به‌هات ووتی : « پێویستمان به‌ شۆڕبوونه‌وه‌ی ناوناخی شاعیرو هونه‌رمه‌نده‌ زیاتر له‌وه‌ی كه‌ خۆمان سه‌غله‌ت بكه‌ین‌و خه‌لكیش به‌ خۆمانه‌وه‌ خه‌ریك بكه‌ین به‌واوی پێشگرو واوی پاشگرو جل‌گرو چه‌ند شوێنێكی تركر !! » .

دوای ته‌واوبوونی باسه‌كه‌ی كاك به‌هات قه‌ره‌داخی چه‌ند برایه‌ك سه‌رنج‌و تێ‌بینی‌یان ده‌ربڕی له‌وانه‌ چیرۆكنووس مامۆستا محمد رشید فتاح ووتی : [كاك به‌هات ڕه‌خنه‌گرێكی لاوه‌و ، خاوه‌ن بیرێكی پێشكه‌وتنخوازانه‌یه‌ ، بۆیه‌ له‌ مه‌یانی ڕه‌خنه‌و لێكۆلینه‌وه‌ی ئه‌ده‌بیماندا چاوه‌ڕوانی‌ی دواڕۆژێكی باشي لێ ده‌كرێت شاعیریش محمد عمر عثمان . شاعیرێكی نوێ‌یه‌و له‌ چاوی ئه‌و دوو سێ پارچه‌ شیعره‌یه‌وه‌ كه‌ له‌م دواییه‌دا له‌ گۆڤارو ڕۆژنامه‌ كوردییه‌كاندا بلاوی‌كردوونه‌ته‌وه‌ ، دیاره‌ شاعیره‌و خاوه‌نی هه‌ست‌و نه‌ستێكی ناسكی شاعیرییه‌]

ئه‌مجا كاك محمد رشید فتاح هاته‌وه‌ سه‌ر باسه‌كه‌ی كاك به‌هات‌و ووتی : « له‌ ڕووی هه‌ندێ بۆچوونی خاوه‌ن باسه‌وه‌ توندو تیژی‌و پێ له‌ سه‌ر داگرتنێكی وای تێدابوو كه‌ ڕاست‌و چه‌پ هێل به‌سه‌ر هه‌ندێ شتدا بهێنێ كه‌ له‌ ڕاستیدا وانین . پێشه‌كی ڕوانگه‌ وه‌ك دیارده‌یه‌كی ئه‌ده‌بی له‌ دایك‌بووی بارو زروفێكی ڕامیاری‌و كۆمه‌لایه‌تی‌بوو ، هه‌رچه‌نده‌ من له‌ ڕوانگه‌ییه‌كان نیم ، به‌لام نه‌ده‌بوو ڕه‌خنه‌گر به‌و جۆره‌ هێرش بكاته‌ سه‌ر ئه‌و دیارده‌ ئه‌ده‌بییه‌ . ڕاسته‌ هه‌ندێ له‌وانه‌ی كه‌ سه‌ر به‌و دیارده‌ ئه‌ده‌بییه‌بوون ، یان خۆیان پێیدا هه‌لواسی‌بوو !! له‌ ڕووی تێ‌نه‌گه‌یشتنه‌وه‌ ڕووی ڕوانگه‌یان

ژاكاندو ئالوزیان كرد ، بەلام ئەوانە وەكو بەفری بەهار توانەوەو ناویشیان نەما . رەخنەگریش دەبێ وەكو خاوەن بیرێكی پێشكەوتوخوازانە ئەوە لە بیرنەكات كە رابوردوو ئێستەو داهاتووش بە یەكەوە گرێ بدات » هەروەها مامۆستا محمد رشید لە دەربڕینی سەرنجەكانیا ووتی :

« رەخنەگر ، شاعیری بە شاعیرێكی رۆمانسی لە قەڵەمدا ، ئەمە وانییەو سەرجەمی شیعرەكانی محمد عمر دەرچووی قوتابخانەی رۆمانسیزم نین ، بەڵكو قوتابی قوتابخانەی ریالیزمیشیان تیایە . سەبارەت بە ووتەكانی كاك محمد عمر كە دەڵێ : شیعر بەلای منەوە تەنیا - جمالیات - ە ئەمەش راست نییەو شیعر بە تەنیا جمالیات نییە ... ئەگەر مەبەستی جمالیاتی شێوەو ناوەرۆك بێت ئەوا باشترە » هەروەها كاك محمد رشید فتاح داوای لە محمد عمری شاعیر كرد كە با تەعبیر لە ئازاری چینەكەی خۆی بكات و شیعر بۆ خواست و ویستی ئەوان بنووسێت ، گەر هەست بەو ئازارە بكات .

دیسان ووتی : « شوێن دەستی هەندێ لە شاعیرانی دی بە شیعرەكانیەوە دیارو ئاشكرایە وەك نالی ، هەردی ، رامبۆ .. تا .. د ، ئەمەش شتێكی ئاساییە كە لاوێكی وەك محمد عمر دووی ئەو شاعیرانە بكەوێ و كەڵكیان لێ ببینێ تاخۆی دەدۆزێتەوە » لە دوای ئەویش مامۆستا عبدالكریم حسن چەند سەرنجێكی خۆی پیشاندا لەوانە : ووتی .

1 - « من پێناسەیەك بۆ شیعرەكانی محمد عمر دادەبەزێنم وەك زاراوەی (سروشت دەروونی) .

ئەم بۆچوونەی كاك بەهات رەت دەكەمەوە ، چونكە پێویست بە دابەزینی زاراوە ناكات ، ئەوەی ئەو مەبەستی بوو لە دەروون شوناسیدا بە [تداعی] ناو دەبرێ كە شوێنێ باشتێ دەبێتە هۆی خولقاندنی بیرێك لای شاعیر .

2 - كاك بەهات ووتی : شیعرەكانی كاك محمد لە قوتابخانەی رۆمانسیزمە كە لەگەڵ ئەوەشدا بڕوای بە قوتابخانە ئەدەبییەكان نەبوو لە سەرەتای باسەكەیدا . بەڵكو بە سووكی دەزانی كە شیعر وەیان هەر بابەتێكی تری ئەدەبی بدرێتە پاڵ قوتابخانە ئەدەبییەكان لیرەدا كاك بەهات وەك

بڕوای خۆی دژی خۆی بووەوە .

3 - ئەوەی ئاشكرایە ، شیعرەكانی محمد عمر سەر بە قوتابخانەی رەمزین بۆ راستی مەبەست شاعیر خۆشی رەخنەی هەبوو لەوەی كە شیعرەكانی سەر بە قوتابخانەی رۆمانسیزم بن .

دەبێ ئەوە بڵێین كە ئیمرۆ ئەوەی لە شیعری كوردیدا دەبینرێ پڕ كراوەتەوە لە بیری كلاسیكی و رۆمانتیكی و رەمزی و ریالیزمی ، وە هەندێ لە شاعیرانمان هەموو ریبازەكانیان بە سەریەكدا تێك ترشاندوە ، وە بە ئاشكرا لە بیر یان ناوەرۆك . شێواز ، روخسار ، بە تێكەڵاوی لە كۆپلە شیعرەكانیاندا دەتوانرێ لە یەكتری جودا بكرێنەوە یان هەندێ جار شیعرە لایەنێك لەو لایەنانەی تێدا زاڵ دەبێ . ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی رۆشنبیری شیعری لای شاعیرانمان وە ئەوەی پەیڕەوی دەكات تەئسیراتی نالی و مەحوی و گۆران و شاعیرە نوێكانی ئەمرۆ یان بە ئاشكرا لە زەوقی شیعریان ئالاوەو ناتوانن لێی دەربازبن .

4 - رەخنەم لە شاعیر ئەوەبوو ، خۆی خاوەن سەلیقەیەكی باشە بەلام پێویستی بە [ذهنی فلسفی] هەیە . نموونەشم واتە بالاكەی ئەرستۆیە كە لە (هونەری شیعر) دا دەڵێ : بۆ شاعیر دوو بنچینەی سەرەكی پێویستە ، یەكەم سەلیقەی شیعر دووەم - زهنی فەلسەفی .

5 - سەرنجێكیشم بەرامبەر بۆچوونەكەی مامۆستا محمد رشید فتاح هەیە كە لە سەرەتای ووتەكانیا ووتی : شیعری گەورەو باش دەبێ دوای خوێندنەوەی موچركەیەكم پیا

بهێنی شتێکم لا بەجێ بهێڵێ . منبەش بە حاڵی خۆم لە گەڵ ئەم بۆچوونەدانیم ، چونکە شیعر زۆر مەزنەو پێناسەی بۆ دانانرێ ، (ئەراگۆن) دەڵێ : [شیعـر تێروانـین نییە بـۆ جیهانێکی تر ، بەڵکو گۆڕینی ئەو جیهانەیە بۆ شیعر] وە ئەمەش « إشراقە » یە بۆ شیعر نەك پێناسە .

6 — كاك بەهات دەربارەی هابیلو قابیل کـە تیشکی ڕووناکی بیری ڕەخنەی لە سەر کێشابوو ، نەیتوانیبوو بە تەواوی مەبەستەکە بپێکی ، بەڵکو وەك من بۆ ئاشکراکردنی ئـەو بیرە نوێیەی لەو کۆپلە شیعرەدا ڕوونم کردەوە لە کۆڕێکی شیعرا کە کاك محمد عمر خوێندیەوە ووتم : ئافەرین بۆ کاك محمد کە توانی یاسایەکی مـرۆڤایـەتی ئاشکـرا بکات وە ئەمەش لە شیعرا پێی دەوترێ « رؤیا » چونکـە دوای کوشتنی هابیـل بە دەستی قـابیل ئـەگەر وەك شـاعیر لە شیعرەکەیـدا دەڵێ : بۆچی کـوشتی ؟ بۆچی قـەلەڕەشی بۆنارد ؟ گومان لەوەدانییە وەك شاعیر مەبەستی بێ ئەگەر هەر کەسێك کەسێکی تر بکوژێ و بە پێی یاسای مرۆڤایەتی لە کوڵی بگرێو بیگێڕێ تا ئەویش دەمرێ ، کـەس کەسی نەدەکوشتو نرخی مردنیش وەها هەرزان نەدەبوو ، بەڵام کاك بەهات مەبەستە مرۆڤایەتییەکەی ئاشکرا نەکرد .

لە دوای ئەم تێبینیانەی مامۆستا عبدالكريم حسن لە لایـەن ئامادەبوانەوە کۆمەڵێ پرسیار ئاراستەی کاك بەهاتو کاك محمد عمر عثمان کراو ئەوانیش وەڵامیان دانەوە ، کۆڕەکە نزیکەی سێ سەعاتی خایاندو خەڵکێکی زۆر ئامادەبوون .

3 — چیرۆکی [چارەنووسی ئادەمیزاد]

کاتێك ئەم ژمارەیەی گۆڤاری [کاروان] دەگاتە دەست خـوێنەران ، دەبێ لە شـاری [ڕانیە] شـانـۆ نـامـەیـەکی بالاپێشکەش کـرابێ کە بـریتییە لە چیـرۆکی [چارەنـووسی ئادەمیزاد] نووسینی نووسەری سۆڤێتی بە ناوبانگ (میخائیل شولوخوف) گۆڕینی ئەورەحمانی حاجی مـارف ، دەرهێنانی هونەرمەند سیامەندی مامە . شیاوی باسە ئـەم کارە دوای شانۆ نامەی [زیندانی] کە لە ژمـارە (28) ی ئەم گـۆڤارەدا بـاسمان کـردبوو ، دووەم کـاری هـونـەری تیپی نـوانـدنی ڕانیـەیـە .. هیـوادارین لە بـواری هـونـەری کـوردیـدا سەرکەوتووبن .

4 — کۆبوونـەوەیەکی فـراوانی هونـەرمەنـدانی سلێمانی

ڕۆژی 20 / 1 / 1985 هونەرمەندانی کۆمەڵەی هونەرە جوانەکانو تیپی مـۆسیقای مـەولەویو تیپی مۆسیقـای سلێمانیو تیپی ســالارو تیپی شـانـۆی پێشـڕەوو تیپی نـوانـدنی سلێمانیو هونەرمەندە تەشکیلییەکان کۆبوونەوەیەکی فراوانیان لە گەڵ کاربەدەستانو لێپرسراوانا پێك هێنا ، لە پاش گفتوگۆو یەکالا کـردنـەوەی بـاری هـونـەری لە سلێمـانیـدا یـاداشتێکیـان پێشکەشکرد ، دەربارەی ئەو داخوازییانەی هونـەرمەنـدان تێکڕا لە سەری پێك هاتبوون ، واچاوەڕوان دەکرێ کە بەری تەقەلای ئەم ڕوو بە ڕوو بوونەوەیە بەم زوانە بێتە بەرو تیپە هونەرییەکان بکەونەوە چالاکیو پێشکەشکـردنی بەرهـەمی ڕەسەنی کوردی .

« سەرنج »

تکا لە برا هونەرمەندو ڕوناکبیرەکانی قەزاو ناحیەکانی سەر بە پارێزگای سلێمانی دەکەین ، هەر جۆرە چالاکییـەکی هـونەری ، ڕۆشنبیـری ئەدەبی ، پێشکـەش دەکـەن ، وەك هەواڵێك لە چەند دێڕێکدا پوختەکەیمان بۆ بنووسنو لە گـەڵ وێنەی ئەو چالاکیەدا بەم ناونیشانەی خوارەوە بۆمان بنێرن ، تا لە کاروانی ڕۆشنبیری دوانەکەون ، پێشەکی سـوپاسیـان دەکەین .

ناونیشان : سلێمانی ـ کتێبخانەی سلێمانی بە هۆی کاك عمر عبدالرحمن بە دەستی (ئاسۆس) بگات

لـه دهـوكـێ

ژ ئامادەكرنا : مەتین

ئێڤارییەكا خاندنێن شیعری

ژ بزاڤێن رێڤەبەریا رۆشنبیری جەماوەر ل دهوكێ ، ب هەلكەفتنا جەژنا لەشكەرێ مە یێ پالەوان ، ل رۆژا 1985/1/9 ێ خاندنەكا شیعری هاتە سازكرن ، بو [7] هوزانڤانێن گەنج ، ل هولا رێڤەبەریێ .

هێژا رمضان عیسی‌و نزار محمد سعید ، پشكداری د پێشكێشكرنا ڤان هوزانڤانادا كرن .

دەرگەهێ ڤێ ئێڤاریا شیعری ژ لایێ ، كاك هزرڤـانێڤە هاتە ڤەكرن ، ب شیعرەكا درێژ . ل پێشەكییا شیعرا خـوە هزرڤان دبێژیت :

رۆژ هات بۆری ل ئەسمانێ ئێڤاری گری
چەند روندك ژ چاڤا هاتن .. خاترا خوە خواست ژ جیهانێ
بەلێ ل چۆنا خوە بوشمان بۆ دەما زڤڕی
هوزانڤانەك یێ قەلەندەر .. بێ خامەو پەرتوك‌و دەفتەر
كەت پەی رۆژێ .. كەت پەی دۆزێ
ئەی رۆژ وەرە دا نەفرین .. ئەی رۆژ وەرە بزڤڕین
ئەی رۆژ وەرە دا نەگرین .. ئەی رۆژ وەرە دا نەمرین
ئەز نا گریم كو دێ مرم .. ئەز نا گریم كو دێ فڕم
ئەز نا گریم كو یا دویرم .. چونكی دزانم
ئەگەر شەڤ چەندا درێژ بیت دێ زڤڕم
ئەز دگریم ژ بەر بەژنا بێرییا پەزی
مەقڕالێ شەڤێ شكاند هێشتا سۆبە سارو تەزی .

د دویڤدا هشیار محمد حسنی شیعرەكا دوانی خاند ، مە ئەڤ مالكە ژێ گرتن :

ڕابن ، دەستێت هەڤ بگرن
سەرێ جەلادا ببڕن
دەرفەتا شادییێ تەنگە
ل كاروانێ سەربەستییێ‌و
ل رێڤنكێت ئازادییێ
بو درەنگەو
هێشتا ل سەرانسەری
وەلاتێ من
جەنگە .. جەنگە
چ تۆڤ ڕەنگە ؟
چ تۆڤ ئەشكەنجەو ئاستەنگە
دیسا گەلۆ جەنگە جەنگە

پاشی دوستان ئامێدی هەلبەستەك خاند ل ژێر ناڤنیشانا «دایكا من مەهاباد» هو لێ دەست پێدكەت :

دایكا من مەهاباد
ئەز دزانم زاروكێت تە ژبەرو سینگێت‌تە د خەریبن
ئەز دزانم بێت بێ خەون چونكە شینا حەیرانوك‌و
لایێ لایێ دبەر لاندكێت وارا بێنە گوتن ...
ل دویماهیكێ دبێژیت :
بەلێ دایێ باوەر بكە كو ب ڤا ناپالاو تەیارا

کوندیت ته پی کاڤل نابن
ب گولله‌و تڤه‌نگێت نه‌یاری بێری‌و شڤان خلاس نابن
هندی ته دوو زاروك هه‌بن ته به‌روسینگ بو وا مابن
دێ ئه‌ڤ گونده بێت ئاڤابن بێت ئاڤابن .

«رێدویر کورێمه‌ی» هه‌لبه‌سته‌کا جوان خاند

بناڤ و نیشانا «لێ‌لێ دایێ» بێ‌قام ب دلێ حازراڤه نویسیا ، ژ به‌ر ئوب ده‌نگه‌کێ خوش‌و شرین خاند . ئه‌ڤ پارچا ژێری مه ژ هه‌لبه‌ستا وی هه‌لبژارت :

لێ لێ دایێ
کولێت دلێ من په‌نگییان
ئێش ئازارا به‌ردایێ
زێماری گوڤه‌ند گرێدا
بویمه ته‌پا به‌ر کاشوی
هه‌چیێ هات کاشو لێدا
ئیرو زه‌ری د خێلی ره‌شن
رێکا خوش مێرو عه‌گیدا
ستری‌و قرشن .. ستری‌و قرشن

محمد هروری ژی هه‌لبه‌سته‌کا ژێ‌هاتی خاند ل دویماهیکا وی دبێژیت :

سویند ب دارو به‌رو ئاڤا
سویند ب چه‌رخ و سال‌و گاڤا
سویند ب روژێ ل ده‌مێ ئاڤا
سویند ب پیرو جان‌و ساڤا
فه‌له‌ك زڤروکه یا تێتن
ب ئاوازڤه یا دبیتن

بکه‌ن گوڤه‌ند
بکه‌ن دیلان
بکه‌ن شاهی
دێ رابن رۆژا نێزیکه
وه‌لاتی بخه‌ملینن بویکه

پاشی هوزانڤانێت گه‌نج حکمت اسماعیل‌و صدیق احمدی‌ژی هه‌لبه‌ستێت خوه خاندن‌و ئه‌ڤ ئێڤاری‌یا شیعری یا خۆش بدویماهیك هات .

سوپاس بو رێڤه‌به‌ریا رۆشنبیری جه‌ماوه‌ر ل دهوکێ ، ل سه‌ر زه‌ڤه‌رو چالاکیێن پێ رادبیت ژبو لڤلڤینا بزاڤا رۆشنبیری ل پارێزگه‌هی . نه‌مازه ل سه‌ر درێژکرنا ده‌ستێ هاریکاریێ بو ڤان شاعیرێن گه‌نج ، ئێن تێهنی ژ بو چاڤ پێکه‌ڤتنه‌کێ ؛ ل گه‌ل جه‌ماوه‌ری شیعرێ . براستی ئه‌ڤ پێکوله‌نه ، بێ‌قام دباشن‌و دجهێ خوه‌دانه ، به‌لکو هولێ ئه‌م دێ شێین ، هنده‌ك داهێنه‌رو پێڤه‌هاتیا ژ ناڤ خورتو لاوێن دهوکێ ده‌رێخین داکو هاریکاری‌و بزڤینا وان ، بهێنه کرن ژ بو پاشه رۆژه‌کا گه‌ش ، ل سه‌ر رێکا خزمه‌تا شیعرا کوردی‌یا هه‌ڤچه‌رخ .

لگه‌ل هوزانڤانه‌کێ گه‌نج‌و قه‌فته‌کا هوزانا

ل ئێڤاری‌یا چوارشه‌مبێ ، لرێکه‌فتی 6 — 2 — 1985 ژ چالاکیێت ئێکه‌تیا ئه‌دیب‌و نڤیسڤانێت کورد ـ تایێ دهوکێ . ئێڤاریه‌ك بو خاندنا شیعری هاته سازکرن ، بو هوزانڤانێ گه‌نجێ داهێنه‌ر « نه‌جیب بالایی » .

هێژا « حجی جعفر » هوزانڤانێ مه پێشکێش‌کر . کاك نه‌جیب‌ی هژماره‌کا هه‌لبه‌ستێت خو ، ژ مه‌را خـاندن ژوان : « گوندێت من هۆسا گوڤه‌ندا دگێرن » ، « کـاروانینه دایێ » « هـه‌ڤـرکـی » « ره‌نـگ‌و رونـاهـی » ، « خـه‌مـێـت شورشڤانه‌کی » ، « مروڤ‌و ئـاگرو خـوین » ، « میرم هـه‌لز

به‌یی » ، « سه‌رهاتیا چیایه‌حی ببد » .

ئه‌ڤه‌و پشتی خاندنا هه‌لبه‌ستا ، هژماره‌کا براده‌را که‌تنه قادا گینگه‌شێ ل گه‌ل هوزانڤانی ل سه‌ر ئامیرێت هونـه‌ری‌و وێنه‌و هزرو بیرێت د هه‌لبه‌ستێت وی‌دا هاتین . دیسـان ده‌رباره‌ی چـه‌ند پـه‌یڤه‌کـا ئاخڤتن چێبـو . ژ بـراده‌رێت پشکـداری د ئاخڤتنێ‌دا کرین ، کریم فندی ، فاضل عمر ، عبدالله جندی ، هشیار رێکانی ، نزار محمد سعید ، شڤان علی . ئو هۆسا ئه‌ڤ ئێڤاریا خـوش بکوتـایی هات ، ده‌مێ سـه‌عه‌ت‌و نیڤـا گه‌له‌ك براده‌را ژ حازرا های ژخو نه‌مان کو یێ ل سه‌ر پییا دراوستاینه ژبه‌ر خوشییا هه‌لبه‌ستاو خاندنا جوان‌و پێڤه‌هاتی یا هوزانڤانێ مه‌یێ زیره‌ك .

- **نجیب صالح بالایی**
- ل سالا 1962 یێ ل ده‌ڤه‌را به‌رواری‌بالا ل هه‌رێما دهـوکێ ژدایك بویه .
- ل سالا 1977 یێ ده‌ست بڤه‌هاندنا هوزانێ کریه
- هوزانێت خو د به‌لاڤوکێت کوردی‌دا به‌لاڤکرینه .
- نهو ژی قوتابیێ کولیجا په‌روه‌رده‌یی‌یه ل به‌غدا ـ سالا سیێ جوغراڤی .

دیاریی ساڵی «١٩٨٤»یش چەپکە گوڵێکی ڕازاوەو هەمە ڕەنگ بوو

نووسینی : عەزیز حەریری

وێنەی : محمد بکر ابراهیم

وا ئەمساڵیش ئەمینداریێتی گشتی ڕۆشنبیریی و لاوانی ناوچەی کوردستانی خاوەن خودموختاری بەهەمان بێن‌درێژی و چوستی ساڵانی ڕابردوو هاتەوە مەیدان و ، لە ماوەی « 365 » ڕۆژدا توانی چەپکە گوڵێکی تری ڕازاوە پێشکەش خوێنەرانی کوردو کتێبخانەی کوردی بکات و کەلەبەرێکی دیکە پڕ بکاتەوەو ئازووقەیەکی چڕو پڕیش لە خۆراکی مێشك بۆ دڵسۆزانی ووشەی پیرۆزی کوردی بخاتە سەریەك ..

ئەوەتا ئەمساڵیش ئەم دەزگا ڕۆشنبیرییە بەو ماوە کورتەو ، بەو هەموو گیروگرفتەی چاپ و چاپخانەی ئیمڕۆ ، وەك کەمی کادیرو کارگەری پسپۆڕو شارەزاو دوورە دەستی ی چاپخانە لە شارەکانی کوردستان ، تەنانەت ئەرکی هاتووچوونیش ، کەچی ئەم دەزگایە خۆی بە شیاوی ئەوە زانی کە ئەو فرسەتە لە دەست خۆی نەداو ، دڵی نووسەرو ئەدیبانی کوردیش نەڕەنجێنێ و بەهەرچی چۆنێك بێت « 40 » کتێب و نامیلکەی کوردیی هەمەجۆر بخاتە بەردەستی بەشێکی زۆری خوێنەرانەوە ..

ئەمە وەنەبێ ئەنجامدانی ئەم ئەرکە کارێکی سووك و هاسان بووبێت ؛ بەڵکو تابڵێی پڕی‌بووە لە هیلاکی و ماندووبوون و شەونخونی ، بەلام هەردیسان خۆشەویستی ی ووشەی کوردی و خزمەتکردنی ئەدەب و ڕۆشنبیریی و پاراستنی کەلەپووری نەتەوەکەمان بونەتە مایەی هەوڵ و کۆششی بەردەوام و زیاتر بۆ وەبەرهەمهێنانی لاپەڕەیەکی زیدەتر لە دیوانێکی شیعر ، یا لە کتێبێکی چیرۆك ، وەیا لە کەشکۆڵێکی کەلەپووردا ، کە ئەمەیش بەش بەحاڵی خۆم وای دادەنێم ئەوپەڕی بە ئەمەگی و دڵسۆزی‌یە بۆ ووشەی کوردی ..

هەر لەم ڕوانگەیەشەوە پیرۆزبایی‌یەکی گەرم لەو برایانە دەکەم کە لە ئەنجامدانی ئەرکی ئەمساڵیاندا بەشداریان کردووەو بەردێکی دیکەیان خستۆتە سەر بناغەی بینا بەرزو پتەوەکەی ئەدەبی کوردیمان ..

هەڵبەتە ئەم کۆششەی ئەوانیش مایەی شانازی هەموو مرۆڤێکی دڵسۆزو بەوەفایە ، هەربۆیە بە هەلی دەزانم ئەمساڵیش ئاوڕێك لەو لایەنە بدەمەوەو بەپێ‌ی توانا لە هەریەکێ لەو بەرهەمانە بدوێم کە ئەنجامدراون ، جا چ ئەوانەی یارمەتی دراون ، وەیا ئەوانەی لە سەر ئەرکی ئەم ئەمینداریێتی‌یە بەچاپ گەیەندراون ، کورتەیەکی شێوە بیبلیۆگرافیانە لە بارەیانەوە بخەمە ڕووبۆ ئەوەی ئەرکی ئەو برا نووسەرو لێکۆڵەرەوانە تا ڕادەیەك هاسان بکەم گەر بیانەوێ ڕۆژێ لە ڕۆژان سوودی لێوەربگرن .. دووبارە بەو برایانە دەڵێم کە بەشداریان کردووە لە پێگەیاندنی ئەو چەپکە گوڵە ڕەنگینەدا ؛ دەستتان خۆش بۆ ئەو کۆشش و هەوڵەی داوتانە لەم بوارەدا ، پڕ بەدڵیش هیوای ئەوە دەخوازم کە ساڵی دادێ هەنگاوی گەورەتر بنرێت لە پێناوی بوژاندنەوەو خزمەتکردنی ئەدەبەکەماندا ..

ئێستایش فەرموون لەگەڵ ئەو بەرهەمانەی ئەمساڵ لەسەر ئەرکی ئەمینداریێتی لەچاپ دراون و ئەو بەرهەمانەی

...رمەتی نووسەرەکانیان دراوەو کەوتوونەتە کتێبخانەی کوردی‌یەوە ..

• یەکەم : ئەو بەرهەمانەی ئەمینداریتی چاپی کردوون ..

- ● ادب المقاومة الايراني : بە زمانی عەرەبی - د . نافع عقراوي .
- ● العالم الرباني ؛ الشيخ نورالدين البريفكاني : بە زمانی عەرەبی - وحيدالدين البريفكاني .
- ● ئەو شەقاقەت ژبیر ناکەم : د . نافع ئاکرەیی .
- ● فۆنەتیك : غازی فاتح وەیس .
- ● دیوانی ئەخۆڵ : ئەحمەد دەروێش عەبدوڵڵا .
- ● بەرهەمی خاوێن : علی عارف ئاغا .
- ● ڕێزمانی کوردی : و : دوکتۆر کوردستانی موکریانی .
- ● دیوانی بێبەش : مەلا مەسعود بێبەش .
- ● صدام حسين ؛ الزمان والمكان : بە زمانی عەرەبی - عبدالغفار الصائغ .
- ● دیلاکروا : و : محمد عارف سیامەنسووری .
- ● پەندی پێشینانو قسەی نەستەقی کوردی : د . شکریەڕەسووڵ .
- ● ئەوێ دبلۆماسی : و : صلاح سعدالله .
- ● ڕووبار : شێرکۆ بێکەس .
- ● دراسات كردية : بە زمانی عەرەبی : د . جمال رشيد احمد

● ادب المقاومة الايراني :

دوا بەدوای کردنەوەی چاپخانەی ڕۆشنبیریی ، کە سەر بە ئەمینداریتی گشتی‌ی ڕۆشنبیریی‌و لاوانی ناوچەی کوردستانە ، بەڕێوەبەرو کارگەرانی چاپخانەکە چالاکانە کەوتنە کارکردنو لە ماوەیەکی کەمداو بە شارەزایی‌یەکی کەمەوە توانییان کۆمەڵە بەرهەمێکی چاپ بخەنە بەردەست خوێنەران ، ئەمە جگە لە ئەنجامدانی گەلێ وورده ئیش‌وکاری دیکەیش بۆ دایەرەکانی ناوچەی کوردستان ؛ ئەوەتا هەر دوای چەند مانگێك ، یەکەمین بەرهەمی ئەو چاپخانەیە ڕووناکی دیتو کەوتە کتێبخانەکانەوە ، ئەویش کتێبی « أدب المقاومة الايراني » بوو کە برای نووسەرو دوکتۆر « نافع ئاکرەیی » ئامادەی کردووەو بەچاپی گەیاندووە .

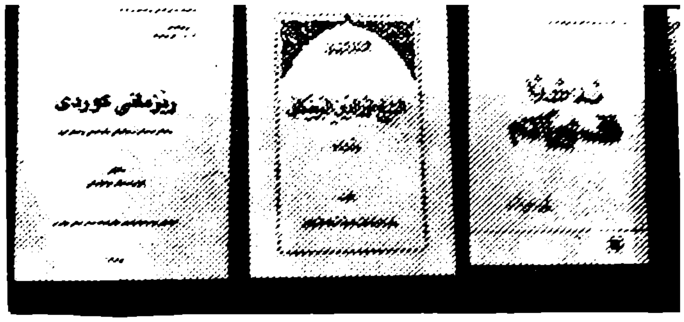
ئەم کتێبە بریتی‌یە لە « 128 » لاپەڕەی قەبارە « 14,5 × 21 سم » و ، بە ژمارەی « 391 » ی سالی 1984 سپێرراوەتە کتێبخانەی نیشتمانی لە بەغداو ، نرخی « 500 » فلسە ..

نووسەر لە لاپەرە « 3 » ی کتێبەکەدا دەڵێ : « پێشکەشە بە « دایکی جووتیار » کە هاوڕێی سەفەرەکەم بوو بۆ فێربوونی زمانی فارسی » .. پاشان دێتە سەر پێناسەکردنی ئەدەبی بەرهەڵستکاریی ئێرانی‌و هەموو کێشەو گرفتەکانی‌و چەندەها نموونەی زیندوو لە شیعرو چیرۆکی ئەدیبو نووسەرە ناسراوەکانی ئێران دەخاتە ڕوو ..

لە ڕووی هونەریشەوە ؛ کاکە سەعید یەحیا نەخشەی بەرگەکەی کێشاوەو سەیدا « سرهند محمد سعدالله » سەرپەرشتی چاپو دەرهێنانی هونەریی کتێبەکەی کردووە ، ئەوەی شایانی باسە ئەم کتێبەی د . نافع بە زمانی عەرەبی نووسراوەتەوە ..

● العالم الرباني ؛ الشيخ نورالدين البريفكاني وآثاره ●

هەر لە چاپخانەی ڕۆشنبیریی لە هەولێرو ، لەسەر ئەرکی ئەمینداریتی گشتی‌ی ڕۆشنبیریی‌و لاوانی ناوچەی کوردستان ، کتێبی « العالم الرباني ؛ الشيخ نورالدين البريفكاني وآثاره » نووسینی « وحيد الدين قطب الدين نوری البريفكاني » دەرچووە .. ئەم کتێبە « 176 » لاپەڕەی قەبارە بەتاڵی « 23,5 × 16,5 سم » ەو ، بە زمانی عەرەبی نووسراوەتەوەو لایەنێکی فرەوانی لە ژیانو بەسەرهاتو نووسینەکانی شێخ نورالدینی بریفکانی گرتۆتە خۆو دیارییێکی بەکەڵکە بۆ کتێبخانەی کوردی .. ئەم کتێبە نرخی دینارێکەو لە کتێبخانەی نیشتمانی بەغدادا ژمارەی « 697 » ی ساڵی 1984 ی دراوەتێ .. نەخشەی بەرگو سەرپەرشتی‌ی چاپەکەیشی کاکە « سرهند محمد سعدالله » کردوویەتی .. نووسەر لە پێشەکی

کتێبەکەدا دەڵێ :

« وا ئەم پوختەیەی ژیانی ئەو موسلمانە مەزنە دەخەمە بەردەست خوێنەری ئازیز ، پەنا بەخوا گەر بوم کرا لە داهاتوودا دەستنووسەکانی بڵاو دەکەمەوە » ..

ئێمەیش لەگەڵ نووسەردا دەڵێین خۆزگە ئەم ئاواتە دەهاتە دی ..

*** ئەو شەڤا قەد ژبیر ناکەم ***

دیسان لە چاپخانەی ڕۆشنبیریی‌و ، هەر لە ساڵی 1984 دا ، دووەمین بەرهەمی برای نووسەر د . نافع ئاکرەیی چاپکراو بە کتێبخانەکانی ناوچەی کوردستاندا بڵاوبووە ، ئەم بەرهەمەی دوکتۆر نافع بریتی‌یە لە کۆمەڵە چیرۆکێك کە لە ساڵەکانی 1976 — 1982 دا ، نووسراونەتەوەو بەشێکیان لە گۆڤارو ڕۆژنامەکاندا بڵاوبوونەتەوە ، بەلام ئەمجارەیان لەنێو دوو توێی کتێبێکدا کۆکراونەتەوە ؛ « ئەو شەڤا قەد ژبیر ناکەم » کتێبێکی « 80 » لاپەڕەیی قەبارە بەتاڵی « 14,5 × 22,5 سم » میەو ، بە ژمارە (392) ی ساڵی 1984 سپێرراوەتە کتێبخانەی نیشتمانی لە بەغدا .. نرخەکەی 250 فلسەو کاك سرهند محمد سعدالله سەرپەرشتی لەچاپدانی کردووە ..

ئەوەی شایانی باسە کاك « دلاوەر جەلال غەریب » سەرجەمی چیرۆکەکانی بە خەتە جوان‌و نایابەکەی خۆی نووسیونەتەوەو هەر هەمان نووسینەوەیش وێنەی گیراوەتەوەو چاپکراوە .

نووسەر چیرۆکەکانی دەکاتە دیاری بۆ جووتیاری کوردی‌و دەڵێ :

« بۆ جووتیاری کورم کە زۆر جار پاڵەوانی ئەم چیرۆکانە بووە لەگەڵ خوشك‌و برایەکانی دا » .

● فۆنەتیك ●

لە زنجیرەی کتێبە زمانەوانی‌یەکان‌و لەسەر ئەرکی ئەمینداریتی‌ی گشتی‌ی ڕۆشنبیریی‌و لاوان ، کتێبی فۆنەتیك کە نووسینی مامۆستا « غازی فاتح وەیس » ە ، گۆشەیەکی دیکەی لە ئەرشیفی کتێبی کوردیدا پڕ کردوتەوەو شوێنێکی دیاری بۆخۆی هەڵبژاردوە ..

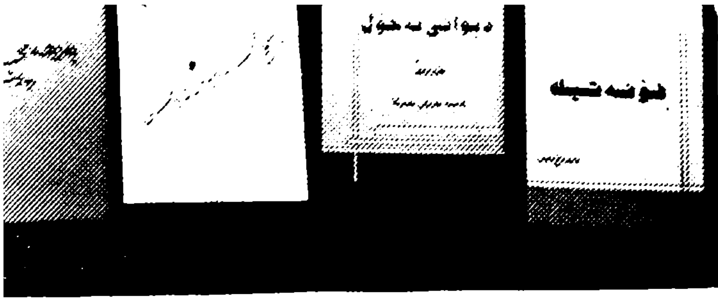
« فۆنەتیك » کتێبێکی « 128 » لاپەڕەی قەبارە (23,5 × 16,5 سم) ەو ، لە چاپخانەی « الادیب البغدادي » چاپکراوەو ، لە کتێبخانەی نیشتمانی‌ی بەغدادا ژمارە « 676 » ی ساڵی 1984 ی دراوەتێ‌و نرخی « 500 » فلسەو دوو هەزار دانەی لێ چاپکراوە ..

سەرپەرشتی چاپ‌و دەرهێنانی هونەریی‌و نەخشەی بەرگ‌و وێنەکانی ناوەوەی کتێبەکە عەزیز ڕەشید حەریری کردوونی .. مامۆستا غازی کتێبەکەی لە شەش بەشی سەرەکیدا کۆکردوتەوە ، جگە لە سەرچاوەو پێرست‌و ئەندێکس .. ئەم کارەی نووسەر هەوڵێکی پیرۆزە لە بواری زانستی‌ی زمانداو سەرچاوەیەکی بەکەڵکە بۆ دواڕۆژی زمانی کوردی ..

*** دیوانی ئەخۆڵ ***

مامۆستای شاعیر « ئەحمەد دەروێش عەبدوڵلا ئەخۆڵ » لە سەرەتای ساڵی ڕابردووا چەپکە هۆنراوەیەکی خۆی پێشکەش خوێنەرانی کورد کرد بە ناونیشانی « دیوانی ئەخۆڵ » ، ئەوەی شایانی باسە مامۆستا ئەخۆڵ هەر لە سەرەتای ژیانی‌یەوە لەگەڵ ووشەی کوردی‌و ڕۆژنامەو گۆڤارە کوردی‌یەکاندا ژیاوەو ئەوەی بۆی کرابێ کردوویەتی‌و دریغی‌ی نەکردووە ، بێگومان ئەم کۆمەڵە هۆنراوەیەیشی بەڵگەیەکی پتەوی قسەکەمانە ..

« دیوانی ئەخۆڵ » (128) لاپەڕەی قەبارە بەتاڵی (23,5 × 16,5 سم) ەو ، لە چاپخانەی « الادیب البغدادی » لە بەغدا (3000) دانەی لێ چاپکراوەو نرخەکەیشی « 500 » فلسە .

سەرپەرشتی ی چاپو دەرهێنانی هونەریی و نەخشەی بەرگ « عەزیز رەشید حەریری » کردوونی و بە ژمارەی « 831 » ی ساڵی 1984 سپێرراوەتە کتێبخانەی نیشتمانی لە بەغدا ..

ئەم دیوانەی مامۆستا « ئەخۆڵ » ی شاعیر کە خۆی پێشەکی یەکەی بۆ نووسیووە ، بریتی یە لە زیاتر لە سەد پارچە شیعرو چوارینەی شاعیر خۆی لەگەڵ شەش « پێنج خشتەکی » کە هەندێ لە شاعیران وەکو « ن ـ ناری ، رازی ، محمد عزیز ملا رحیم ، أ ـ ب ـ هەوری » لەسەر شیعرەکانی ئەو نووسیویانە .. هیوای تەمەن درێژی بۆ مامۆستا « ئەخۆڵ » و بەرهەمی بەپێزتر بۆ خوێنەران دەخوازین ..

● بەرهەمی خاوێن ●

بەرهەمی خاوێن ، دیوانە شیعرێکی دیکەی مامۆستای شاعیر « عەلی عارف ئاغا ـ شاری » یەو لەسەر ئەرکی ئەمینداریتی ی گشتی ی رۆشنبیریی و لاوانی ناوچەی کوردستان چاپکراوە ..

ئەم کتێبەیش هەردیسان لە چاپخانەی « الادیب البغدادی » لە بەغدا « 3000 » دانەی لێ چاپکراوەو نرخی « 600 » فلسەو « 166 » لاپەڕەی قەبارە بەتاڵی « 24 × 16,5 سم » ەو ، لە کتێبخانەی نیشتمانیی بەغدادا ژمارە « 67 » ی ساڵی « 1984 » ی دراوەتێ و کاک « سعید یەحیا » نەخشەی بەرگەکەی کێشاوەو کاک « جەعفەر بەرزنجی » ش ؛ سەرپەرشتی ی لەچاپدانی کردووە ..

مامۆستا « شاری » پێشەکی یەکی کورتی بۆ دیوانەکە نووسیوەو لە سەرەتادا دەڵێ :

« لە دیوانی ـ چەپکێ گوڵو غونچە ـ دا زۆر بە کورتی باسی ژیانی خۆم کردووە ، ئینجا بە پێویستم نەزانی لەم دیوانەشا ئەو باسە دووبارە بنووسمەوە » پاشان دەڵێ :

« ئەم دیوانە کە ناونراوە (بەرهەمی خاوێن) بریتیە لە پێنج برگە ..

- **برگەی یەکەم : بەشی نیشتمانیی و کۆمەلایەتی یە .**
- **برگەی دووهەم : بەشی دلداری یە .**
- **برگەی سێهەم : بەشی شینەنامەیە .**
- **برگەی چوارهەم : بەشی هەمەڕەنگەیە .**
- **برگەی پێنجەم : بەشی چوار خشتەکی یە .**

بەرهەمی خاوێن ؛ بەری رەنجی چەند ساڵەی ئەم شاعیرە خۆشەویستەمانەو هیوای تەمەنێکی درێژی بۆ دەخوازین ..

● رێزمانی کوردی ●

هەر لە بواری زمانەوانی یەوە چاپکراوێکی تریش کەوتە کتێبخانەکانەوە بە ناونیشانی « رێزمانی کوردی » ، ئەو کتێبە پرۆفیسۆر ک . ك . کوردۆییف دایناوەو دوکتۆر کوردستانی موکریانی بە کەرەستەی دیالێکتی ی کرمانجی و سۆرانی لە زمانی رووسیەوە وەری گێراوەتە سەر زمانی کوردی ، وەرگێر لە رووی دڵسۆزیی و وەفاداری یەوە ئەم کارەی خۆی پێشکەش کردووە بە رەوانی پاکی خوشکە جوانەمەرگ بووەکەی « شیرینی موکریانی » .. هەروەها پێشەکی یەکی خنجیلانەی بۆ نووسیوەتەوەو تیایدا دەڵێ :

« گرنگی ئەم رێزمانە لە جۆری بابەتەکەی دایە ، کە بۆ یەکەمین جار لە مێژووی کوردەلۆژی دا لەسەر بناخەیەکی زانستانە بە کەرەستەی دیالێکتی کرمانجی خواروو و کرمانجی ژووروودا لە زۆربەی هەرە زۆری بەشی فۆنۆلۆژی و مۆرفۆلۆژی زمانی کوردی دەکۆڵدرێتەوە » .

ئەم کارەی د . کوردستان جێگەی رێزلێگرتن و شانازی یە ..

ئەم کتێبە قەبارەکەی « 384 » لاپەڕەی قەبارە بەتاڵی « 23,5 × 16,5 سم » ەو لە چاپخانەی « الادیب البغدادی » لە بەغدا « 3000 » دانەی لێ چاپکراوەو نرخەکەیشی « 750 » فلسە .. وە بە ژمارەی « 731 » ی ساڵی 1984 بە کتێبخانەی

نیشتمانی ی بەغدا سپێردراوەو کاك جەعفەر بەرزنجیش سەرپەرشتی لەچاپدانی کردووە ..

وەرگێر لە کۆتایی بابەتە سەرەکی یەکانی کتێبەکە ناوی هەموو ئەو سەرچاوانەیشی دیاری کردووە کە لە دانانی کتێبەکەدا سوودیان لێوەگیراوەو ئەو بەرهەمە چاپکراوانەیشی نوسیون کە خۆی دایناون و بلاوی کردوونەتەوە هەر لە سالی « 1977 » ەوە تاکو سالی 1982 .

● هەندێ لە پێنج خشتەکی یەکانی بێ بەش ●

ئەم دیوانەیش بەشێکی ترە لە چاپکراوەکانی مامۆستا مەلا مەسعودی شاعیرە ، ئەم بەرهەمەی شاعیر کە بریتی یە لە کۆمەلە پێنج خشتەکی یەك لە چاپخانەی رۆشنبیریی لە هەولێر ، « 3000 » دانەی لێ چاپکراوە ، « 96 » لاپەرەی قەبارە (21,5 × 16سم) ەو نرخەکەیشی « 300 » فلسە ولە کتێبخانەی نیشتمانی ی بەغدا ژمارەی « 1057 » ی سالی 1984 ی دراوەتێ ، کاك « سەعید یەحیا » ی خۆشنووسیش بە جوانی سەرجەمی دیوانەکەی نووسیوەتەوەو سەرپەرشتی لەچاپدانی کردووە ، هەروەها نەخشەی بەرگەکەیشی کێشاوە ..

شاعیر دیوانەکەی پێشکەش دەکات بە گیانی پاکی « نالی و شێخ رەزاو هەموو کەلە رابەرانی شیعر .. کاك مەحموود زامداریش لەژێر سەردێری « وشەیەك » پێشەکی دیوانەکەی نووسیوەتەوەو لە سەرەتادا دەڵێ :

« بێ بەش وەك شاعیرێکی داشۆرین (هەجو) ناسراوەو لە دەرچووانی قوتابخانەی شێخی گەورەمان « شێخ رەزای تالەبانی یەو ـ من لام وایە ـ شاگردێکی چاکی رێبازی رەزایانەیە ، چ لە شیعرو چ لە باری سەرنجو چ لە هەلویست نواندناو تا رادەیەکی باشیش گرەوی ئەو هونەرەی بردوتەوە ..

● صدام حسين : الزمان والمكان ●

ئەم کتێبەیش چاپکراوێکی دیکەی ئەمینداریتی گشتی ی رۆشنبیریی و لاوانە ، سالی رابردوو بە زمانی عەرەبی دەرچووە ، ئەم چاپکراوە بریتی یە لە کۆمەلە بیرەوەری و نووسینێکی تایبەتی نووسەر « عبدالغفار الصائغ » کە لە دوو توێی کتێبێکی خنجیلانەدا پێشکەشی خوێنەرانی کردووە ..

ئەم چاپکراوە قەبارەکەی 168 لاپەرەی « 23,5 × 17 سم » ەوە ، نرخەکەی 500 فلسە ، لە چاپخانەی « الاديب البغدادي » دە هەزار دانەی لێ چاپکراوەو لە کتێبخانەی نیشتمانی بەغداش ژمارەی « 854 » ی سالی 1984 ی دراوەتێ .

ئەم کتێبە جگە لە پێشەکی یەکی کورت چوار بەشی سەرەکی گرتۆتەوە ، هونەرمەند رياض عبدالكريم نەخشەی بەرگەکەی کێشاوەو کاك جەعفەر بەرزنجیش سەرپەرشتی لەچاپدانی کردووە .

● دیلاکروا ●

لە بواری هونەرییشەوە ، مامۆستای هونەرمەندی ناسراو کاکە محمد عارف سیامەنسووری ، جارێکی تر بە شاکارێکی دیکەی هونەریی کتێبخانەی کوردیی بەسەر کردەوەو چاپکراوێکی جوان و خنجیلانەی خستە بەردەست خوێنەرانەوە کە ئەویش بریتی یە لە « 46 » نیگاری جۆراوجۆری هونەرمەندی جیهانی « یۆژێن دێلاکروا » کە دامەزرێنەری قوتابخانەی رۆمانتیکی لە هونەرداو یەکێکە لە زنجیرەی هونەرمەندە بلیمەتەکانی جیهان ، مامۆستای هونەرمەند سیامەنسووری ئەم کتێبەی لە زمانی رووسی یەوە وەرگێراوە ، وەرگێر بەم کارە مەزنەی توانیویەتی شتێ لەبارەی قوتابخانەی رۆمانتیکی یەوە بە زمانی کوردی بۆ هونەرمەندانی کورد بکاتە دیاری و پێشکەشیانی بکات ، جگە لەو تابلۆ نایابانەی نێو کتێبەکە ، لە لاپەرەکانی کۆتاییشدا کورتەیەکی ژیانی خۆی نووسیوەتەوە لەگەل تێکرای ئەو پیشانگا تایبەتی و گشتییانەی خۆی کە هەر لە سالی « 1961 » ەوە تاوەکو سالی 1981 کردوونیەتەوە ، چ لە دەرەوەی وولات و چ لە نێو وولاتدا ،

هەروەها ناوی ئەو بەرهەمو چاپکراوانەیشی نووسیوە کە تا ئێستا بەچاپی گەیاندوون .

ئەم کتێبە بریتی لە 76 لاپەرەی قەبارە « 28,5 × 21,5 سم »ەو ، نرخی دیناریکەو لە چاپخانەی « الاديب البغدادي » لە بەغدا سێ هەزار دانەی لێچاپکراوە ، لە کتێبخانەی نیشتمانی بەغداش ژمارەی « 1281 » ی سالی 1984 ی دراوەتێ ، کاک جەعفەر بەرزنجیش سەرپەرشتی لەچاپدانی کردووە .

ئەوەی شایانی باسە ، ئەم کتێبە بە کاغەزێکی نایابو بە چاپێکی جوانەوە پێشکەشی کتێبخانەی کوردی کراوەو هەردوو بەرگی یەکەمو دووەمی دەرەوەی کتێبەیش بە دوو تابلۆی جوانو رەنگاورەنگ رازێنراونەتەوە کە ئەمانەن .

بەرگی یەکەم : « ئازادی سەرۆکایەتی گەل دەکات ـ کە لە مۆزەخانەی لۆفر لە پاریس پارێزراوە » .

بەرگی دووەم : « گرێک لەسەر کەلاوەکانی میسولۆنگیدا ، کە لە مۆزەخانەی بۆردۆ پارێزراوە » .

سوپاس بۆ کاکە محمد عارفو ئەو کارە پیرۆزەی ، هیوادارین هەمیشە لەم بوارەدا بەرەو پێشەوە بچێتو سەرکەوێت ..

● پەندی پێشینانو قسەی نەستەقی کوردی ●

خوشکی ئازیزمان خاتوو شوکریە رەسوول لە سالانی زوو دەرفەتێکی باشی بۆ رەخساو لە ئەنجامیدا بەرەو یەکێتی شورەوی کەوتەرێ بۆ تەواوکردنی خوێندنی بالا « دکتۆرا » لەو وولاتەدا ، ئەوەبوو هەر لە سەرەتاوە بەشێکی گرینگی لە ئەدەبی میللەتەکەی هەلبژارد کە ئەویش « پەندی پێشینانو قسەی نەستەقی کوردی » بوو ، دوای هەولو کۆششێکی زیرەکانە توانی لە « 19 ی مایس سالی 1977 دا وەك کچە کوردێکی چالاك بەرگری لە کارەکەی بکاتو بروانامەی دکتۆرای لەسەر وەربگرێ . ئەم نامەی دکتۆرایەی خوشکی ئازیز دوای نزیکەی حەوت سال وا بە زمانی کوردی کەوتە کتێبخانەکانەوەو رووناکی بەخۆیەوە بینیو ئەویش وەکو هەر کتێبێکی دیکە کەلەبەرێکی گەورەی پر کردەوەو دیدەی خوێنەرانی پێ زاخاو درایەوە .

ئەم چاپکراوە بریتی یە لە « 154 » لاپەرەی قەبارەی بەتالی « 24,5 × 17 سم » و ، نرخەکەیشی 500 فلسەو لە چاپخانەی « الاديب البغدادي » لە بەغدا سێ هەزار دانەی لێچاپکراوە ، کاک جەعفەر بەرزنجی نەخشەی بەرگەکەی کێشاوەو « علي خورشيد » سەرپەرشتی لەچاپدانی کردووە ..

ئەم کتێبە کە دوکتۆر شوکریە رەسوولو کاك جەلال تەقی بە هاوبەشی لە زمانی رووسی یەوە گۆریویانەتە سەر زمانی کوردی ، لە سێ بەشی سەرەکی پێکهاتووە کە ئەمانەن :

● بەشی یەکەم : مێژووی کۆکردنەوەو بلاوکردنەوەو لێکۆلینەوەی پەندی پێشینانو قسەی نەستەقی کوردی .

● بەشی دووەم : بەشەکانی پەندی پێشینانو قسەی نەستەقی کوردی .

● بەشی سێهەم : رەوانبێژیی زمانی پەندی پێشینانو قسەی نەستەقی کوردی .

هەروەها ناوی ئەو سەرچاوە کوردیو عەرەبیو رووسی یانەیشی بردووە کە سوودی لێ وەرگرتوون ..

ئەم کتێبە لە کتێبخانەی بەغدا ژمارەی « 1280 » ی سالی 1984 ی دراوەتێ ..

● ئەوی دپلۆماسی ●

ئەم کتێبەش بە زمانی کوردیو بە شێوەی کرمانجی ژووروو ، لە کۆتایی سالی رابردوودا کەوتە کتێبخانەکانەوە ، وەرگێر بەم کارەی توانیویەتی بابەتێکی مێژوویی بەپێزو سوودبەخش پێشکەش خوێنەری کورد بکات .

ئەوێ دپلوماسی 736 لاپەرەی قەبارە بەتالی « 24,5 × 17 سم » ەو ، نرخی « 3 » دینارەو لە چاپخانەی « دار آفاق عربية » لە بەغدا سێ هەزار دانەی لێچاپکراوە ، لە کتێبخانەی نیشتمانی ی بەغدادا ژمارەی « 748 » ی سالی 1984 ی دراوەتێ .

دپلۆماسی ؛ لە نووسینی نووسەری ناسراو « جێمس ئولدرج » ەو ، بە زمانی ئینگلیزی نووسیویەتی یەوە ، مامۆستای هێژا سەیدا سەلاح سەعدوللا کردوویەتی بە

کوردی ، له لاپه‌ره دوودا وه‌رگێڕ ده‌قی ئه‌و نامه‌یه‌ی بلاوکردۆته‌وه که نووسه‌ر بۆی ناردووه‌و تیایدا خۆشحاڵی خۆی ده‌ربڕیووه به‌رامبه‌ر به وه‌رگێڕانی کتێبه‌که‌ی بۆ زمانی کوردی ، ئێمه‌یش پڕ به‌دڵ سوپاسی کاك سه‌لاح ده‌که‌ین‌و هیواداریین به‌رده‌وام بێت له‌سه‌ر ئه‌م کاره پیرۆزه‌ی ..

● رووبار ●

له به‌رگێکی قه‌شه‌نگ‌و به نووسینێکی ڕێك‌وپێك ، به‌رهه‌مێکی دیکه‌ی برای شاعیر کاکه شێرکۆ بێکه‌س که‌وته به‌رده‌ستی خوێنه‌ران ، که ئه‌ویش کۆمه‌ڵه چیرۆکه شیعرێکه له‌ژێر ناوی رووبار ..

رووبار ئه‌م چیرۆکه شیعریانه‌ی تیادا بلاوکراوه‌ته‌وه « شاعیرانی وولاته‌که‌م ، کوڕی زه‌ریا ، له ڕاکشانێکدا ، داستانی مامه‌یاره ، به‌یتی ئاگر ، داستانی به‌رده قاره‌مان » .. رووبار بریتی‌یه له « 184 » لاپه‌ره‌ی قه‌باره به‌تالی « 24 × 17 سم » و، له چاپخانه‌ی « علاء » له به‌غدادا سێ هه‌زار دانه‌ی لێ‌چاپکراوه‌و نرخی 750 فلسه ، له کتێبخانه‌ی نیشتمانی له به‌غدادا ژماره‌ی « 1416 » ی سالی 1984 ی دراوه‌تێ‌و کاك جه‌عفه‌ر به‌رزنجی سه‌رپه‌رشتی له‌چاپدانی کردووه ..

هونه‌رمه‌ند که‌مال هاوار خه‌تی به‌رگ‌و سه‌ردێرو تابلۆکانی نووسیوه‌ته‌وه‌و وێنه‌ی تابلۆکانی بۆ کێشاوه‌و هونه‌رمه‌ند « شێرکو عه‌زیز » یش هه‌موو چیرۆکه شیعریه‌کانی به خه‌ته خۆشه‌که‌ی نووسیوه‌ته‌وه ..

شاعیر له لاپه‌ره (182) دا ناوی ئه‌و بلاوکراوانه‌ی نووسیوه‌ته که تا ئێستا به چاپی گه‌یاندوون‌و ئه‌وه‌ی راگه‌یاندووه که به‌رهه‌می داهاتوویشی به ناوی « ڕه‌نگاله » ده‌بێت .. هه‌روه‌ها په‌راوێزێکی بۆ ئه‌و ووشه گرانانه داناوه که له‌نێو شیعره‌کاندا هاتوون .

● دراسات كردية في بلاد سوبارتو ●

ئه‌م کتێبه‌یش یه‌کێکه له‌و به‌رهه‌مانه‌ی سالی پار به زمانی عه‌ره‌بی چاپکراون .

ئه‌م چاپکراوه یه‌که‌مین به‌رهه‌می مامۆستای دوکتۆر « جمال ره‌شید » ه ، وه‌کو کتێب‌و به زمانی عه‌ره‌بی ده‌چێته نێو کتێبخانه‌ی کوردی‌یه‌وه‌و ، له بواری خۆیدا سوودێکی مێژوویی باشی لێ‌وه‌رده‌گیرێ‌و ده‌بێته سه‌رچاوه‌یه‌کی به‌که‌ڵك بۆ نووسه‌رو خوێنه‌ران .

قه‌باره‌ی کتێبه‌که « 194 » لاپه‌ره‌ی به‌تالی « 23,5 × 16,5 سم » ه‌و ، نرخه‌که‌ی 750 فلسه‌و له چاپخانه‌ی « دار آفاق عربية » له به‌غدادا سێ هه‌زار دانه‌ی لێ‌چاپکراوه ، کاك جه‌عفه‌ر به‌رزنجی سه‌رپه‌رشتی له‌چاپدانی کردووه ..

دووه‌م :

- **ئه‌و به‌رهه‌مانه‌ی یارمه‌تی نووسه‌ره‌کانیان دراوه ●**
- **کتابات ـ به زمانی عه‌ره‌بی ـ محي الدين زه‌نگه‌نه .**
- **راپه‌ڕینی نیکاراگوا ـ و : بورهان قانع .**
- **حسن زیره‌ك ـ میرزا که‌ریم**
- **شوان « چیرۆك » ـ عبدالله عزیز خالد .**
- **دیوانی ناری ـ کاکه‌ی فه‌للاح .**
- **نالی‌و زمانی ئه‌ده‌بی یه‌کگرتوو ـ که‌ریم شاره‌زا .**
- **به‌ره‌و فۆلکلۆر ـ خالد جوتیار**
- **وون‌بوون ـ که‌مال سه‌عدی .**
- **چیروکه‌کانی مه‌م ـ محمد مولود « مه‌م » .**
- **دیدارێکی دوور « چیرۆك » ـ ره‌زا گوڵ جه‌لال .**
- **رێوی گه‌رمیان‌و کوێستان « فولکلۆر » عمر ابراهیم عزیز .**
- **فۆلکلۆری کوردی له ناوچه‌ی دزه‌ییاندا ـ ئاواز ئه‌حمه‌د .**
- **دلیل تنسیق الزهور ـ به زمانی عه‌ره‌بی ـ د . طاهر نجم .**

● بۆمە گوتن ـ « چەند چیرۆك » ـ خالد حسین .
● دیوانی لوتفی « شیعر » ـ شێخ لطیف برزنجي
● چرۆ « شیعر » ـ گوشاد حەمە سەعید .
● گەشەی مندال « دەروونزانی » ـ جلال خلف.
● کۆمەڵە شیعری مەلا عەباس حیلمی کاکەیی « شیعر » ـ هەردەوێل کاکەیی .
● سێ تراژیدی ـ و . عەزیز گەردی .
● رەشپۆشێکی جیهانی چوارەم « چیرۆك » ـ مصطفی صالح کریم .
● هەڵبژاردە لە داب و نەریتی گەلان ـ محمد بەدری .
● مێژووی کۆیە ـ بەرگی دووەم ـ طاهر حویزی .
● باشترین دیاری « ئایینی » ـ شێخ محمد بالیسانی .
● ئۆلدوزو بووکە شووشەی قسەکەر « چیرۆك بۆ مندالان » ـ غەریب پشدەری .
● دەروازەی دراما بەشی دووەم ـ ئەحمەد سالار .
● لیرەیەك لە گەنجینەی نەتەوەی کورد ـ ئەسعەد عەدۆ .

● یارمەتیدانی « 26 » نووسەر لە سالی « 1984 » دا ●

ئەوەی زیاتر سەرنج رادەکێشێ لە بواری یارمەتیدانی نووسەرو ئەدیبانەوە ، ئەوەیە سالی پار توانرا « 26 » کتێب و نامیلکەی هەمەجۆر بە زمانی کوردی و عەرەبی ئەنجام بدریٰ و بە شێوەیەکی چاك یارمەتی ئەو کۆمەڵە نووسەرە بدریٰ و ماوەی ئەوەیان بۆ برەخسێ بەرهەمەکانیان بەچاپ بگەیەنن ، یەکەمین کتێبیش کە سالی پار کەوتە بازارەوە « کتابات » ەکەی کاك محي الدین زەنگەنە بوو کە ئێستا لێرەدا ناوی دەبەین .

● کتابات ●

ئەم کتێبەی کاك محي الدین زەنگەنە بە زمانی عەرەبی نووسراوەتەوەو بریتی یە لە کۆمەڵە کورتە چیرۆکێك کە لە نێوان سالانی 968 تا 975 دا نووسراونەتەوەو لە دووتوێی بەرگێکی خنجیلانەدا کۆکراونەتەوە .

کاکە زەنگەنە ماوەیەکی زۆرە شەونخوونی لەگەل نووسین و نووسینکاری دەکێشێ و توانیویەتی کۆمەڵە بەرهەمێکی چاك و بەپێز پێشکەش بە خوێنەران و بینەرانی شانۆ بکات .. تەنانەت هەندێ لە شانۆگەری یەکانیشی پەریونەتەوە دەرەوەی سنووری وولاتیش ..

نووسەر کۆمەڵە بەرهەمێکی چاپکراویشی هەیە جگە لەو نووسینانەی کە لە گۆڤارەکاندا بلاوی کردوونەتەوەو کراون بە کوردی و ، چەندین پاداشتی لەسەر دەقە شانۆگەریەکان پێ بەخشراوە . ئەم برایەمان بە نووسەرێکی لێهاتووو ناسراو دەدرێتە قەلەم ، دوا بەرهەمیشی کتێبی « کتابات » ە ، کە بە یارمەتی ئەمینداریتی گشتی ی رۆشنبیری و لاوان لەچاپدراوەو دەمێکە کەوتۆتە کتێبخانەکانەوە ..

ئەم کتێبە بریتی یە لە « 112 » لاپەرەی قەبارە بەتالی (23 × 16 سم) ەو ، لە چاپخانەو ئۆفسێتی (عشتار) سێ هەزار دانەی لێ چاپکراوەو نرخەکەیشی (750) فلسە ، هونەرمەند ریاض عبدالکریم نەخشی بەرگەکەی بۆ کردووەو لە کتێبخانەی نیشتمانی ی لە بەغدادا ژمارەی « 93 » ی سالی 1984 ی دراوەتێ ..

ئەوەی شایانی باسە ئەم کتێبە لە رێگەی کتێبخانەی جیهانی یەوە دابەش کراوەو بلاوکراوەتەوە .

● راپەرینی نیکاراگوا ●

لە بەرگێکی قەشەنگ و بە چاپێکی جوان و رێك و پێك کاك بورهان قانع دیاری یەکی خنجیلانەی پێشکەش بە کتێبخانەی کوردی کرد کە ئەویش « راپەرینی نیکاراگوایە » لە سالی 1956 — 1979 ، بریتی یە لە مەسەلە بنچینەییەکانی شۆرشی خەڵکی نیکاراگوا ..

لە پێشەکی کتێبەکەدا کاك بورهان دەلێ :

« بۆ ئەوەی کتێبخانەی کوردی لەو زێرە ئەدەبی یە بێبەش نەبێت و خوێنەری کورد لە راپەرینە یەك لەدوای یەکەکانی گەلی نیکاراگوا تێبگات ، ئەم کتێبەم کرد بە کوردی .. وەپێم وایە کارێکی خراپم نەکردبێ » .

لە لاپەرەی دووەمیشدا دەلێ :

« پێشکەشە بەو کەسانەی : بەبێ چاوەڕوانی پاداشت ، لە پێناوی گەلدا ڕائەپەڕن .. » .

وەرگێڕ بۆ ئەنجامدانی ئەم کارەی سوودی لە کۆمەڵێك سەرچاوەی بیانی وەرگرتووەو هەندێکیانی لێ دەستنیشان کردوون .

ڕاپەڕینی نیکاراگوا بریتییە لە 160 لاپەڕەی قەبارە بەتاڵی « 23.5 × 16.5 سم » ەو ، لە چاپخانەی « الحوادث » لە بەغدادا سێ هەزار دانەی لێ چاپکراوەو نرخەکەی 750 فلسە ، لە کتێبخانەی نیشتمانیی لە بەغدادا ژمارە « 619 » ی ساڵی 1984 ی دراوەتێ ..

ئەم کتێبە لە زمانی فارسییەوە وەرگێڕدراوەو شەش بەشی سەرەکی گرتوەتەوەو بابەتێکی مێژوویی بە پێزو دەوڵەمەندە .. .

● حەسەن زیرەك ●

کتێبێکی قەبارە بەتاڵی « 128 » لاپەڕەی « 23,5 × 16.5 سم » ەو ، نرخی 850 فلسە ، لە چاپخانەی حسام لە بەغدادا لە چاپدراوەو لە کتێبخانەی نیشتمانیی بەغداش ژمارە « 908 » ی ساڵی 1984 ی دراوەتێ ..

ئەم کتێبە کە کاك میرزا کەریم خۆشناو نووسیویەتیو بەچاپی گەیاندووە ، بریتییە لە کورتە باسێکی مێژووی ژیانی هونەرمەندی ناسراو حەسەن زیرەك کە نووسەر لە ئەنجامی ئەو دۆستایەتییە بەتینەی بوویەتی لە گەڵیداو هاوڕێیەکی زۆر نزیکی بووەو توانیویەتی گەلێ ڕووداوو بەسەرهاتی خۆش و ناخۆشی ئەو هونەرمەندە بەناوبانگە تۆمار بکاو لە دووتوێی کتێبێکی جوان و ڕازاوەدا بیانخاتە بەردەستی خوێنەران ..

جگە لە پێشەکی نووسەر خۆی ، کاك لەتیف بەرزنجیش پێشەکییەکی جوان و پڕ مەبەستی بۆ نووسیوەتەوە لەگەڵ ڕێکیدا .. هەروەها کتێبەکە کۆمەڵێ وێنەی حەسەن زیرەکی رەمەندو نووسەری تێدایەو وەکو خۆی دەڵێ کاك « قادر دو مەهدی » بۆیان گرتووە ..

نووسەر لە کۆتایی کتێبەکەدا دەڵێ : « لێرەدا بەشی می ئەم کتێبە کۆتایی پێ دێت . نیازمەندم بەشی دووەمیشی بەسەرهاتەکانی ترو سەردەمی نەخۆشییەکەی و سەرەمەرگو هۆی مردنی تیایە .. » ئێمەیش دەڵێین خۆزگە کاك میرزا کەریم ئەو بەشەشی بەچاپ دەگەیاندو دەیخستە بەردەستی خوێنەران ..

● شوان ●

« خوشکۆڵەو براڵەی جگەرسۆزم :

ئەم کۆمەڵێ چیرۆکەی بەردەستت بەرهەمی کاتێکی دیاریکراوەو زوربەیان چاویان بە ڕۆشنایی ژیان کەوتووەو بەهەست و نەستی ڕۆشنبیر ئاشنابوون » .

بەم شێوە کاك عبداللە عەزیز ئاگرین سەرەتای پێشەکی کۆمەڵە چیرۆکەکەی خۆی « شوان » دەنووسێتەوەو بە خوێنەرانی دەناسێنێ ..

« شوان » بریتییە لە « 112 » لاپەڕەی قەبارە بەتاڵی « 23,5 × 16,5 سم » ەو ، لە چاپخانەی ڕۆشنبیریی لە هەولێر سێ هەزار دانەی لێ چاپکراوەو نرخی « 650 » فلسە ، لە کتێبخانەی نیشتمانیی بەغداش ژمارە « 927 » ی ساڵی « 1984 » ی دراوەتێ ..

عەبدوڵڵا عەزۆ دەروێش خەتی بەرگو ناونیشانی چیرۆکەکانی نووسیوەتەوەو هونەرمەند بەختیار مستەفا قەفتانیش نیگاری بەرگو تابلۆی چیرۆکەکانی کێشاوە .

« شوان » دە چیرۆکی گرتوە خۆ کە لە نێوان ساڵەکانی « 1978 — 1983 » دا نووسراونەتەوە . هیوای سەرکەوتن بۆ کاکە ئاگرین دەخوازین و چاوەڕوانی بەرهەمی تری لێ دەکەین ..

● دیوانی ناری ●

مامۆستا کاکەی فەللاح پەیتا پەیتا کتێبخانەی کوردی

بەسەر دەکاتەوەو دیدەی خوێنەران بە بەرهەمو بڵاوکراوەی کوردیی تازەو کۆن ڕوون دەکاتەوەو بیرو هۆشیان فراوانترو دەولەمەندتر دەکات .. بەڵگەی ئەم هەقیقەتەیش ئەوەیە کە مامۆستای ئازیزمان تا ئێستا توانیویەتی « 8 » چاپکراوی خۆی ئەنجامبدا کە ئەمانەن .

« سۆزی دەروون ، چرۆ ، لەگەڵ شەپۆلەکاندا ، شێری ساختە ، جگەر گۆشەکان ، کاروانی شیعری نوێی کوردی ، دیوانی کاکەی فەللاح ، چۆلەکە پاساری » .

هەروەها « 16 » بڵاوکراوەیشی ئەنجامداوە کە ئەمانەن :

« سروود بۆ قوتابیان ، مەم و زینی پیرەمێرد ، روباعیاتی خەییام ، چوارینەکانی نەخەعی ، مەولەوی ، هەرچوار بەرگی پەندەکانی پیرەمێرد ، گاڵتەو گەپ ، کەمانچە ژەن ، ئۆدیبی پاشا ، چۆلەکە بچکۆلەکە ، ئەنجوومەنی ئەدیبانی کورد ، دوانزە سوارەی مەریوان ، ئەم دیوانەیش کە لە ساڵی « 1984 » دا بڵاوی کردۆتەوە » .

ئەم ڕەنج و کۆششەی کاکەی فەللاح کە لە ساڵی 1962 ەوە دەست پیدەکات تا ناوەڕاستی ساڵی 1984 مایەی ڕێزو شانازی هەموو ئەدیب و نووسەرو خوێنەرانی کوردە ..

دوا بڵاوکراوەی مامۆستا کاکەی فەللاح « دیوانی ناری » یە ـ مەلا کاکە حەمەی بێلوو ـ کە لە ساڵی 1874 لەدایك بووەو لە ساڵی 1944 دا ماڵئاوایی لێکردووین .. ئەم دیوانە کە ئەمینداریێتی گشتیی ڕۆشنبیریی و لاوانی ناوچەی کوردستان یارمەتی لەچاپدانی داوە کۆکردنەوەو ساغکردنەوەو لەسەرنووسین و پێشەکی « کاکەی فەللاح » ەو ، لە چاپخانەی کاکەی فەللاح « 5000 » دانەی لێچاپکراوەو نرخیشی دینارێکە ، نووسینەکانی نێو دیوانەکە بەلاینۆی « چاپخانەی نەورەس » لێدراوە .

« دیوانی ناری » بریتییە لە « 152 » لاپەڕەی قەبارە گەورەی « 23,5 × 16,5 سم » ەو ، بە ژمارە « 914 » ی ساڵی 1984 سپێردراوە بە کتێبخانەی نیشتمانیی لە بەغدادا ..

هیوای تەمەنێکی درێژ بۆ مامۆستای ئازیزمان دەخوازین و ئومیدەوارین هەمیشە لەم خزمەتەیدا بەردەوام بێت ..

● ناڵی و زمانی ئەدەبیی یەککرتووی کوردی ●

هەر لەبواری لێکۆڵینەوەو ساغکردنەوەدا ، مامۆستا کەریم شارەزای شاعیرو نووسەر ، ئەمجارەیش بەرهەمێکی دیکەی بەچاپگەیاند بە ناونیشانی « ناڵی و زمانی ئەدەبیی یەککرتووی کوردی » .. مامۆستا شارەزا لەچەند دێرێکی پێشەکی کتێبەکەدا دەڵێ :

« نەتەوەی کورد وەکو هەموو نەتەوەیەکی زیندووی ئەم جیهانە زمانێکی تایبەتی خۆی هەیەو ئەو زمانەشی یەکێکە لە خێزانی زمانە ئێرانییە زیندووەکان و ، ئەم خێزانە زمانەش بەشێکە لە کۆمەڵی زمانە هیندۆ ـ ئەورووپایی یەکان » .

دوای ئەم پێشەکی یە نووسەر بەووردی بابەتەکانی خۆی دەخاتە ڕووو شی یان دەکاتەوە کە بریتی یە لە هەشت بەشی سەرەکی و چەندەها بەڵگەی زیندووی هێناوەتەوە بۆ پتەوکردنی بیروڕاکانی خۆی لەمەڕ ئەو زمانە ئەدەبی یە یەککرتووەی کە ناڵی کاتی خۆی پەیڕەوی کردووە ..

ئەم کتێبەی مامۆستا شارەزا بریتی یە لە « 78 » لاپەڕەی قەبارە گەورەی « 23,5 × 16,5 سم » ەو ، لە چاپخانەی « الاديب البغدادي » لە بەغدادا « 3000 » دانەی لێچاپکراوەو نرخیشی « 500 » فلسە ، لە کتێبخانەی نیشتمانیی بەغداش ژمارە « 990 » ی ساڵی « 1984 » ی دراوەتی .

نووسەر بۆ ئەنجامدانی ئەم لێکۆڵینەوە سوودی لە « 30 » سەرچاوەی کوردی وەرگرتووە ، لەگەڵ « 5 » سەرچاوە بە زمانی عەرەبی .. هیوای سەرکەوتن بۆ مامۆستا شارەزا دەخوازین لە بواری خزمەتکردنی ئەدەب و ڕۆشنبیریی کوردیماندا ..

● بەرەو فۆلکلۆر ●

چاپکراوێکی دیکەی کوردی یە ، برای شاعیر کاکە خالد جووتیار بە یارمەتی ئەمینداریێتی گشتیی ڕۆشنبیریی و لاوان لەچاپی داوەو کەلەبەرێکی لە کتێبخانەی کوردیدا پڕکردۆتەوە ،

کاکە خالد لە چەند دێرێکی پێشەکی یەکەدا دەڵێ :

« دیارە ئەگەر سەرەتای سەدەی نۆزدەم بە بیشکەو ڕۆژانی

گروگالی زانستی فۆلکلۆر بزانین ، دەبێ هەوڵ و خۆماندووکردنی نووسەرە دلسۆزەکانی فۆلکلۆری کوردیشمان لەبەرچاوان بێ ، ئەو بنیادەمەی ئێمەش ویستوویەتی بمێنێ ، ژیانی خۆش ویستووە ، بۆ ڕێی هەقیش بنیادەمی مەیدان و تێکۆشان بووە ، ئەو بەرهەمە فۆلکلۆرییانەی ئێستا دەیانبینین هی ڕۆژانی چاو بوونەوەو دووربینی یە » .

« بەرەو فۆلکلۆر » « 15 » بەشی هەمەجۆری لە زانست و قوتابخانەکانی فۆلکلۆر گرتۆتەوە لەگەڵ چەپکێ ناوو زاراوەدا .

ئەم نامیلکەیەی کاک خالد ، « 110 » لاپەڕەی قەبارە بچووکی « 16 × 12 سم » ەو ، لە چاپخانەی « الحوادث » لە بەغدادا « 3000 » دانەی لێ چاپکراوەو نرخی « 500 » فلسەو بە ژمارەی « 1169 » ی سالی « 1984 » سپێرراوەتەوە کتێبخانەی نیشتمانی ی بەغدا ..

هیوادارین کاک خالد جووتیار بەردەوام بێت و بەرهەمی فۆلکلۆری دیکەمان بۆ ئامادە بکات و کتێبخانەی کوردیشمانی پێ دەولەمەند بکات ..

● وون بوون ●

کۆمەلە چیرۆکێکی کاک « کەمال سەعدی » یە ، ئەمینداریتی ڕۆشنبیری و لاوان یارمەتی لەچاپدانی داوەو لە بەرگێکی ڕازاوەدا خۆی دەنوێنێ .. ئەم چاپکراوە لە چاپخانەی ڕۆشنبیری چاپکراوەو نرخی 500 فلسە ، لە کتێبخانەی نیشتمانی ی بەغداش ژمارە « 1266 » ی سالی 1984 ی دراوەتێ ..

« وون بوون » بریتی یە لە « 10 » چیرۆك کە لە نێوان سالانی 1980 — 1983 نووسراونەتەوەو هەندێکیشیان پێشتر لە گۆڤارە کوردی یەکاندا بلاوبوونەتەوە .

قەبارەی کتێبەکە 80 لاپەڕەی « 22 × 16 سم » ەو ، بە کاغەزێکی جوان چاپکراوە ، وێنەکانی سەربەرگ بە کامێرای هونەرمەند اسماعیل هەمەوەند گیراوەو خەتی بەرگیش لەگەل ناوی چیرۆکەکان « احمد عبدالرحمن » ی خۆشنووس نووسیونی .. لە بەرگی دواوەیش نووسەر کورتەیەکی ژیانی خۆی نووسیوەتەوە .

● چیرۆکەکانی مەم ●

چەند سالێك لەمەوبەر مامۆستا محمد مولود « مەم » بەرگێکی دیکەی چیرۆکەکانی خۆی بلاوکردەوەو پێشکەشی خوێنەرانی کوردی کرد ، ئەگەرچی وەك خۆی دەڵێ « بەرگێکی پڕ لە هەلەو ناتەواوی » بووە ، وا ئەمجارەیش دیسان « مەم » ی چیرۆك نووس چیرۆکەکانی لە بەرگێکی تردا دەخاتەوە بەردەستی ئەدیب و ئەدەب دۆستان ، لە ڕاستیدا ئەو کۆمەلە چیرۆکەی « مەم » کە « 21 » چیرۆکی گرتۆتەوە دەگەڕێنەوە بۆ سالەکانی زوو ـ پەنجاکان و شەستەکان و هەفتاکان ـ وەك نووسەر خۆی ئەوەی ڕوون کردوتەوە ، هەروەها ئەوەیشی ڕاگەیاندووە کە یەکەم چیرۆکی ئەو « پەنجا فلس » نی یە وەك لەنێو خوێنەراندا باوە ، بەڵکو « برسیەتی .. بەهێزترە » یەکەمین چیرۆکیەتی و لە سالی « 1951 » دا لە ناوچەی برادۆست نووسیویەتی و لەگەل ئەم کۆمەلە چیرۆکەدا بلاوی کردوتەوە .. ئەمە جگە لە دوو چیرۆکی دیکە کە لە بەرگی پێشوودا بلاوی کردوونەتەوە ..

« چیرۆکەکانی مەم » « 256 » لاپەڕەی قەبارە گەورەی « 22,5 × 16 سم » ەو ، لە چاپخانەی ڕۆشنبیری لە هەولێر « 5 » هەزار دانەی لێ چاپکراوەو نرخی دیناروو روبعێکە ، لە کتێبخانەی نیشتمانی ی لە بەغدادا ژمارەی « 827 » ی سالی 1984 ی دراوەتێ .. کاك « سعید یەحیا » ی خۆشنووس نەخشەی بەرگەکەی بۆ کێشاوەو ناونیشانی چیرۆکەکانی بۆ نووسیوەتەوە ..

● دیدارێکی دوور ●

ئەم چاپکراوەیش هەردیسان لە چاپخانەی ڕۆشنبیری

که سەر بە ئەمیندارێتی گشتی ی ڕۆشنبیریی و لاوانە ـ لە هەولێر چاپکراوە ، نووسەر چیرۆکەکەی کردوتە دوو بەشی سەرەکی کە « 16 » بەشی جیا جیایان پێك هێناوە بۆ ئەوەی بتوانێت ئەو دیدارە دوورە بە شێوەیەکی بەسەریەکەوەو بە ڕێکو پێکی ئەنجام بداو پێشکەشی خوێنەرانی بکات ، ئەم چیرۆکە لە ماوەی (11/1 — 29/3/1983) لە هەولێردا نووسراوەتەوە ،

ئەم کتێبە « 80 » لاپەڕەی قەبارە گەورەی « 22 × 16 سم » ەو ، نرخی « 500 » فلسەو بە ژمارەی « 1328 » ی ساڵی 1984 سپێرراوەتە کتێبخانەی نیشمانی ی لە بەغدادا .. نەخشەی بەرگو خەتەکان کاك « کەریم دیار » ی خۆشنووس ئەنجامی داوون ..

هیوادارین کاکە ڕەزا بەردەوام بەرهەمی تازە پێشکەش خوێنەران و کتێبخانەی کوردی بکات ..

● ڕێوی ی گەرمیان کوێستان ●

برای ئازیز کاکە « عومەر ئیبراهیم عەزیز » ی فۆلکلۆر دۆست وا ئەمجارەیش چەند چیرۆکێکی فۆلکلۆری کوردەواریی مندالانی لە مردن ڕزگار کردوو بە تۆمارکراوی و لە دووتوی ی بەرگێکی جوان و ڕازاوەدا خستە بەردەستی جگەر گۆشەکانمان و دیدەی ئەوانی پێ گەشتر کردەوە ..

ئەم کتێبەی کاك عومەر « 8 » چیرۆکی هەمەجۆری تێدایەو هەر چیرۆکەو تابلۆیەکی لەگەڵدا بلاوکراوەتەوە ، کاك « مومتاز حەیدەری » پێشەکی بۆ نووسیوەتەوەو کاك « سەعید » ی خۆشنووسیش وێنەی بەرگو تابلۆکانی ناوەوەی کێشاوە ..

ئەم کۆمەڵە چیرۆکەی مندالان « 84 » لاپەڕەی قەبارە گەورەی « 24 × 17 سم » ەو ، لە چاپخانەی « الادیب البغدادي » لە بەغدادا سێ هەزار دانەی لێ چاپکراوەو نرخی « 500 » فلسە .. لە کتێبخانەی نیشتمانی ی لە بەغدادا ژمارەی « 1324 » ی ساڵی 1984 ی دراوەتێ ..

کاك عومەر لە لاپەڕە « 82 » دا دەڵێ : « ناوەرۆکی چیرۆکەکان فۆلکلۆرین ، بەلام بە شێوەییکی نوێ دارێژراونەتەوە » .

● فۆلکلۆری کوردی لە ناوچەی دزەییایدا ●

هەر لە بواری فۆلکلۆردا ، ساڵی پار خوشکە « ئاواز ئەحمەد حەمەدەمین دزەیی » دیاری یەکی نایابی پێشکەش کردین بە ناونیشانی « فۆلکلۆری کوردی لە ناوچەی دزەییاندا » .. ئەو بەرهەمە فۆلکلۆرییانەی نێو کتێبەکە خوشکە ئاواز کۆی کردوونەتەوەو ئامادەی کردوون و لەسەری نووسیون و ، پێشکەشیانی دەکات بە هەموو ئافرەتانی کوردستان و هەموو خوێنەرێکی نیشتمانپەروەر .. هەروەها خوشکە ئاواز پێشەکی یەکی خنجیلانەی بۆ کتێبەکە نووسیوەتەوەو لە دواییشدا خۆی بە خوێنەران دەناسێنێ ..

« فۆلکلۆری کوردی » شەش بەشی سەرەکی گرتۆتەوەو « 104 » لاپەڕەی قەبارە گەورەی « 23 × 17 سم » ەو ، لە چاپخانەی « الادیب البغدادي » لە بەغدادا سێ هەزار دانەی لێ چاپکراوەو نرخی « 850 » فلسە .. لە کتێبخانەی نیشتمانی ی لە بەغدادا ژمارەی « 1171 » ی ساڵی 1984 ی دراوەتێ .. کاك جەعفەر بەرزنجیش سەرپەرشتی لە چاپدانی کردووەو نەخشەی بەرگەکەی بۆ کێشاوە ..

ئەوەی شایانی باسە خوشکە ئاواز جگە لە فۆلکلۆر کۆکردنەوە ، شیعریشی داناوە کە دیارترینیان ئەمانەن : « سوێندم بە نیشتمان » و « کچی لادێ » .

● دلیل التنسیق لنباتات الظل ●
وانتاج ازهار القطف .

ئەم کتێبەیش بە زمانی عەرەبی یەو ، بە یارمەتی ئەمیندارێتی گشتی ی ڕۆشنبیریی و لاوان لەچاپدراوەو

کەلەبەرێکی چاکی پڕکردوتەوە لە بواری ڕێکخستنو بەرهەم هێنانی گوڵو ڕووەکەکانی سێبەر ، نووسەر کتێبەکەی کردوتە حەوت بەشی سەرەکیو لەهەر بەشێکیدا کۆمەڵێك زانیاری ووردی خستوتە ڕووو چەندەها نموونەی لەو گوڵو ڕووەکانە بەڕەنگاو ڕەنگی بڵاوکردوتەوە کە باسیان لێوە دەکات ..

ئەم چاپکراوە لە نووسینی مامۆستای دکتۆر « طاهر نجم رەسول » ە ، 308 لاپەڕەی قەبارە بچووکی « 16,5 × 12 سم » ە ، لە چاپخانەی زانکۆی موصل چاپکراوە .. لە کتێبخانەی نیشتمانی لە بەغدادا ژمارەی « 614 » ی ساڵی 1984 ی دراوەتیو نرخی دوو دینارە ،

نووسەر لە لاپەڕەی « 5 و 6 » پێشەکییەکی کورتی بۆ کتێبەکەی نووسیوەتەوە ، لە بەرگی دواوەیشدا کورتەیەکی ژیانی خۆی نووسیوە ئەو بوارانەی دیاریی کردوون کە تا ئێستا کاری تێدا کردوون ..

● بومە گوتن ●

ئەم بەرهەمەی کاك خالد حسێن بریتییە لە کۆمەڵە چیرۆکێکەو لە بەرگێکی قەشەنگدا بە چاپی گەیاندوونو چیرۆکەکانیشی وەکو کاك خالد خۆی دیاری کردووە، لە ئەدەبی کۆنەوە وەرگیراونو کۆکراونەتەوە ..

کاکە خالد لە لاپەڕە « 93 » دا ناوی ئەو بەرهەمانەی نووسیوەتەوە کە تا ئێستا بەچاپی گەیاندوونو ئەوانەیش کە ئامادەی کردوون بۆ چاپ .

ئەم کتێبە بریتییە لە « 96 » لاپەڕەی قەبارە گەورەی « 24 × 17 سم » ە ، لە چاپخانەی « علاء » لە بەغدادا سێ هەزار دانەی لێچاپکراوەو بە ژمارەی « 1203 » ی ساڵی 1984 سپێرراوەتە کتێبخانەی نیشتمانیی لە بەغدادا .. کاك جەعفەر بەرزنجیش سەرپەرشتی لەچاپدانی کردووە ..

ئەوەی شایانی باسە ئەم کتێبە بە زمانی کوردیو بە شێوەی کرمانجی ژووروو نووسراوەتەوە .

● دیوانی لوتفی ●

ئەم چاپکراوەیش بریتییە لە نزیکەی 126 پارچە شیعرو چوارینەی شێخ لەتیفی شێخ ڕەزای بەرزنجی ، ئەم شاعیرەمان لە ساڵی 1905 دا لە دێی « پەڵکانە » ی ناوچەی « قەرەجەسەن » ی سەر بە کەرکوك لەدایك بووەو ئێستاش لە شاری کەرکوك دادەنیشێ .

ئەم دیوانەی شێخ لەتیف « 168 » لاپەڕەی قەبارە گەورەی « 23,5 × 16,5 سم » ە ، لە چاپخانەی « الادیب البغدادي » لە بەغدادا « 3000 » دانەی لێچاپکراوەو نرخی یەك دینارە .. لە کتێبخانەی نیشتمانیی لە بەغدادا ژمارەی « 1370 » ی ساڵی 1984 ی دراوەتێ ..

ئەم دیوانە کاك عبید لەتیف بەرزنجی ئامادەی کردووەو کاك عەبدوڵڵای بابە عەلی بەرزنجی پێشەکی بۆ نووسیوەتەوەو ، عەزیز ڕەشید حەریری نەخشەی بەرگەکەییو ، سەرپەرشتی دەرهێنانی هونەریی کردووە ..

● چرۆ ●

ئامێلکەیەکی شیعرییە ئەمینداریێتی گشتیی ڕۆشنبیریو لاوان یارمەتی لەچاپدانی داوەو ساڵی پار کەوتە کتێبخانەکانەوە ، زۆربەی شیعرەکان دەگەڕێنەوە بۆ هەفتاکانو بەشێکیان لە ڕۆژنامەو گۆڤارە کوردییەکاندا بڵاوکراونەتەوەو ئەمجارەیش خۆیان لەنێو ئەم ئامێلکەیەدا دیوەتەوە ..

« چرۆ » 56 لاپەڕەی قەبارە بەتاڵی « 24 × 17 سم » ە ، لە چاپخانەی « علاء » لە بەغدادا سێ هەزار دانەی لێچاپکراوەو نرخی « 350 » فلسە .. بە ژمارەی « 1417 » ی ساڵی 1984 سپێرراوەتە کتێبخانەی نیشتمانیی لە بەغدادا ..

ئەوەی شایانی باسە تابلۆکانی نێو ئامێلکەکە کاکی

هونەرمەند « دارا محمد علي » کردوونی و کاك « نەجات » ی خۆشنووس نەخشەی بەرگەکەی بۆ کردووەو خەتەکانی نووسیوەتەوە .

● گەشەی منداڵ ●

مامۆستا جەلال خەلەف ژاڵەیی ئەمسالیش بەرهەمێکی تری لە بارەی دەروون زانی یەوە خستە بەردەستی خوێنەران و کەلەبەرێکی ئەو لایەنە گرینگەی لە ژیانی منداڵدا پێ پڕکردەوەو کۆمەڵێ زانیاری بەکەڵکی بەزمانی کوردی پێشکەش بە کتێبخانەی کوردی کرد ..

مامۆستا جەلال لەچەند دێڕێکی پێشەکی یەکەدا دەڵێ :
« دوای هەوڵێکی زۆرو تەقەلایەکی بێ سنوور ، توانیم بەشێکی کەم لە ئاواتەکانم بێنمە دی و ئەم پەرتووکەتان پێشکەش بکەم لەبارەی دەروون زانی ی منداڵەوە » .

گەشەی منداڵ « 128 » لاپەڕەی قەبارە گەورەی « 23,5 × 16,5 سم » ەو ، لە چاپخانەی « دار آفاق عربية » لە بەغدادا چاپکراوەو نرخی یەك دینارەو لە کتێبخانەی نیشتمانی ی بەغداش ژمارەی « 1396 » ی ساڵی 1984 ی دراوەتێ ..

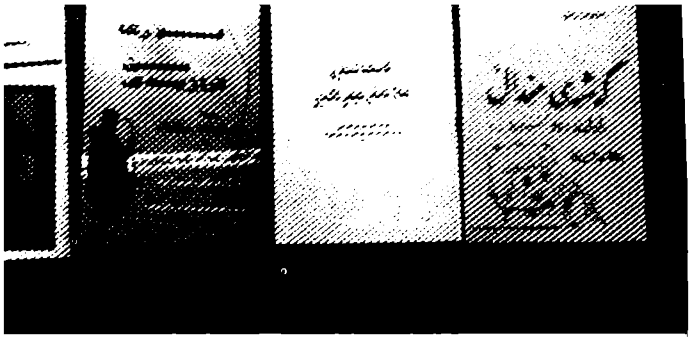
ئەم کتێبە کۆمەڵێ زانیاری چاکی لەبارەی گیروگرفتەکانی منداڵ لە قۆناغی شیرەخۆریدا تێدایەو شیاوی ئەوەیە بە ووردی بخوێندرێتەوەو سوودی لێوەربگیرێ ..

● کۆمەڵە شیعری مەلا عەبباس حیلمي کاکەیی ●

ئەم کتێبە کاك « طالب هەردەوێل کاکەیی » کۆی کردوتەوەو پێشەکی بۆ نووسیوە ، جگە لە شیعرەکانی شاعیر دوو دەستنووس و سێ وێنەیشی تێدا بلاوکراوەتەوە .

کاك هەردەوێل لە کۆتایی کتێبەکەدا فەرهەنگۆکێکی بۆ ئەو ووشەو زاراوانە کردووە کە خوێنەر بە هاسانی لێی حاڵی نابێت ..

ئەم کتێبە 464 لاپەڕەی قەبارە گەورەی « 23,5 × 16,5 سم » ەو ، لە چاپخانەی « اسعد » لە بەغدادا چاپکراوەو نرخی دوو دینارو نیوەو لە کتێبخانەی نیشتمانی ی لە

بەغدادا ژمارەی « 1457 » ی ساڵی 1984 ی دراوەتێ ..

● لۆرکا .. سێ ترازیدی ●

وەرگێڕ لە لاپەڕە دووی ئەم کتێبەدا دەڵێ « ئەم کتێبە لە سەرەتاوە بریتی بوو لە سێ ترازیدی ـ زەماوەندی خوێن ، یەرما ، ماڵی بەرناردا ئەلبا ـ ، بەلام لەبەر هەندێ هۆی تایبەتی « زەماوەندی خوێن » م لاداو « مرۆڤی بۆش » م خستە سەر کە بریتیە لە ترازیکومیدیەك » .

ئەم کتێبە بریتی یە لە 200 لاپەڕەی قەبارە گەورەی « 23,5 × 16,5 سم » ەو ، لە چاپخانەی « سلمیٰ الفنیة الحدیثة » لە بەغدادا چاپکراوەو نرخی دیناریکە ، لە کتێبخانەی نیشتمانی ی لە بەغدادا ژمارە « 1157 » ی ساڵی 1984 ی دراوەتێ ..

ئەوەی شایانی باسە ئەم کتێبە لە زمانی ئینگلیزی یەوە وەرگێڕدراوەو هونەرمەند « علي العكيلي » نەخشەی بەرگەکەی کردووە.. وەرگێڕ لە بەرگی دواوەی کتێبەکەدا یەکە یەکە شانۆگەری یەکانی لەچەند دێڕێکدا شی کردوونەتەوە .

● ڕەشپۆشێکی جیهانی چوارەم ●

« لە سەرەتای 1983 دا جارێکی کەش هاورێکانم وورەیان خستەوە بەرمو داوای کۆمەڵە چیرۆکی چاپکراویان لێکردم . منیش بە هاندانی ئەوان و بۆ دەربڕینی ڕێزو خۆشەویستیم بەرامبەر بەوان و بەو خوێنەرە بەڕێزانەی دڵسۆزانە پێشوازی چاپی دووەمی « شەهیدانی قەلای دمدم » یان کرد وا ئەم دە چیرۆکەتان لەم بەرگەدا پێشکەش دەکەم » .

ئەم چەند دێڕەی سەرەوە بەشێکی ئەو پێشەکی یەن کە هاوڕێی چیرۆك نووس کاکە مستەفا ساڵح کەریم بۆ کۆمەڵە

چیرۆکی « ڕەشپۆشێکی جیهانی چوارەم » ی نووسیوەتەوەو ، ئەوە ڕادەگەیەنێ کە چۆن ئەم کۆمەڵە چیرۆکە هاتۆتە بەرهەم .. کاکە مستەفا تا ئێستا چەند بەرهەمێکی چاپکراوی هەیە ، جگە لەو بەشداری یە چالاکانەیەی دەیکات لە بواری بەرەوپێش بردنی ئەدەب و ڕۆشنبیری کوردیماندا ..

ئەم کۆمەڵە کورتە چیرۆکەی کاک مستەفا بریتی یە لە « 148 » لاپەڕەی قەبارەی « 23 × 16 سم » ەو ، لە چاپخانەی « الادیب البغدادي » لە بەغدادا شەش هەزار دانەی لێ چاپکراوەو نرخی یەک دینارەو لە کتێبخانەی نیشتمانی ی لە بەغدادا ژمارە « 1393 » ی ساڵی 1984 ی دراوەتێ .. هونەرمەند « اسماعیل خەیات » یش نیگاری بەرگ و تابلۆی چیرۆکەکانی کێشاوە ..

ئەوەی شایانی باسە ئەم دە چیرۆکە لە نێوان ساڵانی 1973 — 1982 نووسراونەتەوە . هیوای سەرکەوتن بۆ کاک مستەفاو چاوەڕوانی بەرهەمی تری ئەم هاوڕێ ئازیزەمانین .

● هەڵبژاردە لە داب و نەریتی گەلان ●

ئەم چاپکراوەش هەر دیسان لە زنجیرەی ئەو کتێبانەیە کە یارمەتی دراون ، لەم کتێبەدا کاک « محەمەد بەدری » بەشێکی زۆری لە داب و نەریتی گەلانی جیهان کۆکردۆتەوەو پێشکەشی خوێنەرانی دەکات .. هەر لەم کتێبەدا کە کاک « بەدری » ئامادەی کردووە ، کاک « محەمەدی مەلا کەریم » پێشەکی یەکی سێ لاپەڕەیی نووسیوەتەوەو زۆر لایەنی کتێبەکە ڕوون دەکاتەوە ..

ئەم کتێبە کە « شکر جاسم » نیگاری بەرگەکەی کێشاوە ، « 112 لاپەڕەی قەبارە گەورەی « 24 × 17 سم » ەو ، لە چاپخانەی « الحوادث » لە بەغدادا چاپکراوەو نرخی « 700 » فلسەو ، لە کتێبخانە نیشتمانی ی لە بەغدادا ژمارەی « 1402 » ی ساڵی 1984 ی دراوەتێ ..

● مێژووی کۆیە ـ بەرگی دووەم ●

جارێکی دیکەیش مامۆستا « طاهر احمد حویزی » دیدەی خوێنەران و مێژوو دۆستانی ئاودایەوەو بەرگی دووەمی کتێبە نایابەکەی « مێژووی کۆیە » ی بە چاپ گەیاندو ، زەخیرەیەکی چرو پڕی خستە کتێبخانەی کوردی یەوە ..

مامۆستا « طاهر » لەمەڕ کۆکردنەوەی زانیاری یەکانی ئەم بەرگەدا دەڵێ :

« بۆ کۆکردنەوەی زانیاری بۆ بەرگ « بەشی » دووەم ، گوێم لە قسەی زۆر ئیختیارەکان ڕاگرت ، چوومە هەموو « دائرەکانی حکومەت » لە کۆیە . کاربەدەستەکان بەڕوویەکی خۆشەوە ؛ چیم بویستبا لەدەرحەق ڕابردووو ئێستاکەی دائرەکانیان ، وەڵامیان ئەدامەوە ، وە تۆمارەکانیان دەهێنا بەردەستم » ..

بەرگی دووەمی مێژووی کۆیە « 304 » لاپەڕەی قەبارە گەورەی « 23,5 × 17 سم » ەو ، لە چاپخانەی « نمیر » لە بەغدادا چاپکراوەو نرخی دینارێک و 750 فلسە ، لە کتێبخانەی نیشتمانی ی لە بەغدادا ژمارەی « 1536 » ی ساڵی 1984 ی دراوەتێ ..

ئەم کتێبە کاک « سامی عزیز رسول » سەرپەرشتی لە چاپدانی کردووەو بە یارمەتی ئەمینداریێتی گشتی ی ڕۆشنبیری و لاوانی ناوچەی کوردستان چاپکراوە ..

● باشترین دیاری ؛ بۆ کوردەواری ●

مامۆستا « محمد شیخ طه بالیسانی » ، بەیتا بەیتا بەرهەمی تازەی ئایینی بە زووبانی کوردی یەوە بە چاپ دەگەیەنێ و دەیانکاتە دیاری بۆ ئەوەی ئەویش بتوانێت لەم بوارەدا خزمەتێک بکات و بەشێکی زۆر لە خوێنەران بەو دونیا فراوانەی ئایینی ئیسلام ئاشنا بکات .. ئەوەتا وا ئەمساڵیش کتێبێکی دیکە بە ناونیشانی « باشترین دیاری ؛ بۆ کوردەواری » بە چاپ گەیاند .. ئەم کتێبە بریتی یە لە دوو بەشی سەرەکی « یەکەم و دووەم » کە ئەم دوو لایەنەی گرتۆتەوە :

● بەشی یەکەم : « باشترین پەند ، چەند دەرسێك لە تەفسیری سورەتی الحمد » .

● بەشی دووەم : « وانەی کورد زوبان بۆ تەجویدی قورئان » .

ئەم کتێبە « 144 » لاپەرەی قەبارە گەورەی « 24 × 17 سم » ەو ، لە چاپخانەی « شفیق » لە بەغدادا چاپکراوەو ، نرخی 750 فلسەو لە کتێبخانەی نیشتمانی ی لە بەغدادا ژمارەی « 1160 » ی سالی 1984 ی دراوەتێ ..

وەرگێر لەم کتێبەیدا سوودی لە چواردە سەرچاوەی ئایینی وەرگرتووەو لە لاپەرەی « 139 » دا ناوەکانی تۆمار کردوون ، هەروەها ئەو بەرهەمە چاپکراوو چاپ نەکراوانەی خۆیشی نووسیونەتەوە کە بە هەردوو زوبانی کوردی‌و عەرەبین ..

● ئۆلدوزو بووکە شووشەی قسەکەر ●

هەر لە بواری وەرگێراندا برای ئازیزمان کاکە غەریب پشدەری شاعیر دیاری یەکی خنجیلانەو بەپێزی پێشکەش مندالانی کورد کردووە، کە ئەویش « ئۆلدوزو بووکە شووشەی قسەکەر » ی صەمەدی بیهرەنگی یە ، ئەم دیاری یەی کاکی پشدەری بۆ مندالانی کورد زۆر لەجێگای خۆیدایەو شایانی ئەوەیە هەموو مندالان بیخوێننەوەو فەراموشی نەکەن ، بۆیە ئێمەیش هەر هێندەی لەبارەیەوە دەلێین‌و سەرنجی ئەوان رادەکێشین بۆ خوێندنەوەیەکی ووردو قوڵی کتێبەکە ..

ئۆلدوزو بووکە شووشەی قسەکەر نزیکەی حەوت مەلزەمەی قەبارە ناوەنجی « 21 × 15 سم » ەو ، لە چاپخانەی « دار الجاحظ » لە بەغدادا چاپکراوەو نرخی 750 فلسە ، لە کتێبخانەی نیشتمانی ی لە بەغدادا ژمارەی « 1531 » ی سالی « 1984 » دراوەتێ ..

ئەوەی شایانی باسە وەرگێر پێشەکی یەکی کورتی بۆ کتێبەکە نووسیوەو فەرهەنگۆکێکیشی بۆ ئەو ووشە گرانانە داناوە کە لە نێو کتێبەکەدا هاتوون ؛ هیوادارین کاکی پشدەری مندالان لەم جۆرە دیاری یانە بێبەش نەکاتو ، بەیناو بەین بەسەریان بکاتەوە ..

● دەروازەی دراما ـ بەشی دووەم ●

کاك ئەحمەد سالاری ئەکتەرو هونەرمەندو نووسەر وا ئەمجاریش هیوا خوازی یەکەی دێتە دی‌و بەرگی دووەمی « دەروازەی دراما » ش لەدایك دەبێ‌و لەگەلیشیا بریاری ئەوە رادەگەیەنێ کە دەست لەو پرۆژەیە هەلنەگرێ ، تا هێزو گور لە بیرو خامەکەیدا هەبێ .. بەم سووربونە کاکە سالار پێشەکی بەشی دووەمی « دەروازەی دراما » دەنووسێتەوەو ئەوە رادەگەیەنێ کە هەمیشە خامەکەی لە خزمەتی هونەردا بێت‌و هەنگاوی گەورەو بەسوود بهاوێژێت ، بۆ بەرەوپێش بردنی شانۆی کوردیمان ، هەلبەتە ئەم کارەیش مایەی شانازی‌و خۆش بەختی ی هەموو مرۆڤێکی دلسۆزە بۆ گەلەکەی‌و بۆ گەشەپێدانی رۆشنبیری کوردی

کاکە سالار وەکو وەفاداری یەك بۆ مامۆستای شاعیر « مەلا عەبدوللای زێوەر » شیعرێکی ئەوییان بە ناونیشانی « دیاری زێوەر » دەکاتە سەرەتای کتێبەکەی‌ی‌و ئیتر دەچێتە نێو باسەکانی شانۆو گەلێ لایەنی وورد لەم بوارەدا روون دەکاتەوە .

ئەم کتێبەی سالار بریتی یە لە « 112 » لاپەرەی قەبارە ناوەنجی « 21 × 15 سم » ەو ، لە چاپخانەی « الجاحظ » لە بەغدادا چاپکراوەو نرخی « 750 » فلسەو لە کتێبخانەی نیشتمانی ی لە بەغدادا ژمارەی « 1532 » ی سالی « 1984 » ی دراوەتێ ..

نووسەر بۆ ئەنجامدانی ئەم بەشەی دووەمی پرۆژەکەی سوودی لە « 30 » سەرچاوە وەرگرتووەو ، « 11 » باسی سەرەکی لە بارەی شانۆوە دەخاتە روو .

ئێمەیش دەلێین سەرکەوتن بۆ کاك ئەحمەد سالارو شانۆو هونەری کوردیمان ..

● لیرەیەك لە گەنجینەی نەتەوەی کورد ●

بە ئامانجی رزگارکردنی بەرهەمە فۆلکلۆریەکانمان لەدەست فەوتان و بزربووندا و، بۆ ئەوەی ئەم لایەنەی ئەدەبی هەمیشە زیندووی میللەتەکەمان تا هەتایە هەر بە زیندوویی بمێنێتەوە، لەم سالانەی دواییدا بەشێکی زۆر لە ئەدیب و نووسەران روویان لە فۆلکلۆر کردوو بەپێی توانا بەشێکی چاکیان لەو بەرهەمە لە مردن رزگار کردو بە تۆمارکراوی خستیانە نێو کتێبخانەی کوردییەوەو، کەلەبەرێکی گەورەیان پێ پڕکردەوە، جا ئەگەرچی هەندێ لەو هەوڵ کۆششانە زۆر ساکار بوون، بەلام هەردیسان سوودبەخشن و زەمینەیەکی لەبار دەرەخسێنن بۆ ئەوەی لە داهاتوویەکی نزیکدا، نووسەران و فۆلکلۆر دۆستان ووردترو قووڵتر روو لەو مەیدانە بکەن و زانستانە لەو بەرهەمانە بکۆڵنەوە کە تا ئێستا تۆمار نەکراون و چاوەڕوانی هەوڵ و تەقەلای دڵسۆزانەی ئەوانن.

ئەوەتا کاکە « ئەسعەد عەدۆ » لە کۆتایی ساڵی پاردا لیرەیەك دەخاتە سەر گەنجینەی نەتەوەی کوردو کۆمەڵە بەرهەمێکی دیکە لە مردن رزگار دەکا و لە دوو توێی کتێبێکی نایابدا تۆماریان دەکات ..

« لیرەیەك لە گەنجینەی نەتەوەی کورد » « 128 » لاپەڕەی قەبارە گەورەی « 24 × 17 سم » ەو، لە چاپخانەی « عەلا » لە بەغدادا چاپکراوەو نرخی « 750 » فلسەو لە کتێبخانەی نیشتمانیی لە بەغدادا ژمارەی « 1551 » ی ساڵی « 1984 » ی دراوەتێ.

ئەوەی شایانی باسە نووسەر فەرهەنگۆکێکی بۆ ئەو ووشەو زاراوانە کردووە کە تایبەتین بە ناوچەیەك و لە ناوچەیەکی تردا زۆر باونین، هەروەها ناوی ئەو کەسانەیشی بردووە کە سوودی لێوەرگرتوون بۆ ئامادەکردنی ئەم کتێبەی.

هیوای سەرکەوتن بۆ کاك ئەسعەد دەخوازین و چاوەڕوانی بەرهەمی تری لێدەکەین ..

● دووا ووتە ●

بەم جۆرە ئەمینداریتی گشتیی رۆشنبیریی و لاوانی ناوچەی کوردستان، لە ماوەی « 12 » مانگی ساڵی 1984 دا توانی « 40 » کتێبی کوردیی و عەرەبی لە هەموو بابەتەکانی ئەدەب و رۆشنبیریدا بەچاپ بگەیەنێ، لەوانە حەوت کتێبی بە زمانی عەرەبیی و ئەوانی دیکەش بە زمانی کوردی بوون.

لەڕاستیدا ئەم دەزگایە لە ماوەی سێ ساڵی رابردوودا هەوڵ و کۆششێکی بەردەوامی بووە بۆ دەوڵەمەندکردنی کتێبخانەی کوردیی و، یارمەتیدانی ئەدیب و نووسەرە کوردەکانمان، ئەگەرچی بەشێکی زۆری ئەو بەرهەمانە لەزۆر لایەنەوە تێروتەسەل نەبوون و لاوازییەکی ئاشکرایان پێوە دیاربووە، بۆ ئەم راستیەش دەڵێین، بە پلەی یەکەم بەرهەمە شیعرییەکان لەم جۆرە بابەتانە بوون، ئینجا بەرهەمەکانی تر، لەکاتێکدا دەبوایە زوربەی هەرە زۆری ئەو چاپکراوانە، هەڵبژاردە بوونایەو نیشانەکانی گەشەکردن و بەرەوپێش چوونی کاروانی رۆشنبیریی کوردییان بە سیماوە دیاربوایەو، کەلەبەرێکی گەورەیان پڕبکردایەتەوە ..

هەر لەم روانگەیەشەوە دەڵێم خۆزگە نووسەرانمان بیریان لەوە دەکردەوەو مەبەستیان تەنها ئەوە نەدەبوو کە هەر بەرهەمیان « زۆربێ و بۆربێ »، بەڵکو هەوڵی ئەوەیان دەدا، ئەو دیارییەی پێشکەش بە خوێنەرانی دەکەن بەرهەمێکی بەپێزو دەوڵەمەند بێت لە هەموو روویەکەوە ..

هیواخوازیشم کە ساڵی دادێ ئەمینداریتی هەنگاوی مەزنتر بهاوێژێت و، گورج و گۆلانەتر بەرەو قۆناغێکی دیکە رێگە ببرێت و ئەو بەرهەمانەیش هەڵبژێرێ بۆ یارمەتیدان و چاپکردن کە بەراستی نموونەی پێشکەوتن و رەسەنایەتی ئەدەبەکەمانی پێوە دیارەو، دەبنە مایەی بەختەوەری بۆ هەموو کورد زوبانێك ..

لە کۆتاییدا مژدەی ئەوە رادەگەیەنین و دەڵێین: جوانترین دیاریی ساڵی « 1985 » ی ئەم دەزگا رۆشنبیرییە، دیوانە نایابەکەی شاعیری نەمر « حاجی قادری کۆیی » دەبێت، کە ئێستا وا لەژێر چاپدایەو لە ماوەیەکی کەمدا دیدەی خوێنەرانی پێ روون دەبێتەوە ..

ئێتر تا ئێرەو تا راپۆرتێکی دیکە: هەر سەرفرازبن و هەربژین ..

كاروان

مجلة ثقافية شهرية
تصدرها الامانة العامة للثقافة والشباب
باللغتين الكردية والعربية

رئيس التحرير
محمد أمين محمد احمد

30

اذار ١٩٨٥ السنة الثالثة

في هذا العدد

العنوان : اربيل ـ الامانة العامة للثقافة والشباب ـ مجلة كاروان ...

شهريات كاروان الثقافية

اعداد : أ. كوّدو

شهدت الحركة الثقافية في منطقة كردستان في الاسابيع الاخيرة، عدداً من الانشطة الثقافية والفنية التقليدية التي نفذتها منظمات ومؤسسات ثقافية ومهنية وغير مهنية .

ـ « نادي السينما » ـ

لقد اطلق بعض المثقفين والادباء في اربيل عنوان «نادي السينما» على فعالية سينمائية تقدم في مديرية الثقافة الجماهيرية باربيل في الرابع من كل شهر . ومما جعل من فكرة النادي اكثر اثارة ، هو عرض اعضائه في الآونة الاخيرة وبشكل منتظم لعدد من الافلام ، آخرها الفلم الامريكي الموسوم بـ «العهد الجديد» وهو من سيناريو «كريستوفر فراي» وموسيقا «توشيرو مايوزومي» واخراج «جون هيستون» والذي عرض من خلال شاشة جهاز للتلفزيون في المديرية المذكورة وعن طريق جهاز «الفديو . وبعد الانتهاء من عرض الفلم ، جرت مناقشته بعد ذلك من قبل عدد من اعضاء النادي ، والذين ناقشوا محتوى الفلم وجوانبه الفنية كل من الاساتذة :

1 ـ جودت احمد ناجي
2 ـ حسين رشواني .
3 ـ جلال خوشناو .
4 ـ الدكتور حيالي .
5 ـ اسعد عدو .

وقد استغرق عرض الفلم ومناقشته حوالى 3 ساعات ، وحضر العرض جمهور غفير من الادباء والفنانين والمهتمين بالفن السينمائي وافلام الفديو.

تعود فكرة تأسيس «نادي السينما» الى عام 1979 . ولكن لاسباب فنية تم تأجيل ترجمتها الى حين التنفيذ وفي عام 1981-1982 خطت الثقافة الجماهيرية باربيل خطوات عملية لتنفيذ الفكرة، وقدمت لروادها عدداً من الافلام المعروفة مثل : عمر المختار لمخرجه : مصطفى العقاد . و «ستشرق الشمس ثانية» لمؤلفه : ارنست همنغواي و «انتخبوا الاستاذ سليمان عبد الباسط من اخراج محمد عبد العزيز وافلاماً اخرى غيرها .

ندوات :

● نظمت مديرية الثقافة الجماهيرية في السليمانية ندوة ادبية حول الشعر الكردي الحديث ، وذلك في مساء يوم 1985/1/10 في قاعة اتحاد نقابات العمال ، واشترك في الندوة كل من الكاتب الشاب بهات قرداغي والشاعر الشاب محمد عمر عثمان . ومن الذين تقدموا بآراء وملاحظات انتقادية حول الامسية كل من : محمد رشيد فتاح وعبدالكريم حسن وآخرون غيرهما .

● في 1985/2/6 نظم فرع اتحاد الادباء والكتاب الاكراد في دهوك امسية شعرية للشاعر الشاب «نجيب بالايي» الذي قرأ عدداً من قصائده امام جمهور كبير . وبعد الانتهاء من قراءاته الشعرية ، دارت المناقشات حول قصائده ، اشترك فيها كل من : كريم فندي وفاضل عمر وعبدالله جندي ، وهشيار ريكاني ونزار محمد سعيد وشفان علي .

● في 1985/2/7 نظمت مديرية الثقافة الجماهيرية في دهوك امسية ادبية للاستاذ : أمين عثمان حول اللغة الكردية . وقدم الاديب «حجي جعفر حارس» المحاضر الى الجمهور ، ثم رحب الاستاذ صلاح الدين سعيد باسم الثقافة الجماهيرية بالجمهور الذي حضر الى الندوة . ومن الجدير بالذكر ان الاستاذ «أمين عثمان» هو من مواليد دهوك عام 1927 واتحف المكتبة الكردية بمؤلفين له هما : «الخبز والحياة ـ 1969» و «اللغة الكردية والاوربية ـ 1981» اضف الى ذلك مساهماته القيمة في تأليف الكتب الكردية للمدارس .

● في 1985/2/8 نظم فرع اتحاد الادباء والكتاب الاكراد في دهوك ندوة ادبية بعنوان «ف» و «و» في قواعد اللغة الكردية القى

خلالها الاديب الشاب «فاضل عمر» محاضرة في اللغة، وبعد ان انتهى المحاضر من تقديم محاضرته ، ناقشه 11 أديباً ومثقفاً من ادباء ومثقفي مدينة دهوك .

ولد الاديب فاضل عمر عام 1962 في دهوك وقد نشر العديد من الدراسات والمقالات في الصحف والمجلات حول اللغة الكردية ، وهو الآن طالب في كلية الطب .

معارض :

في 9-1985/2/12 اقام مركز الاشغال اليدوية في المديرية العامة لتربية اربيل معرضاً عرض فيه نتاجات طلبة دورات المركز من معلمي ومعلمات محافظة اربيل ، والذي اثار اهتمام رواد المعرض كان : «كاوه الحداد وراس الطاغية ضحاك» و «الشاعر نالي» و «ميخائيل انجيلو» و «مدفع الاسطى رجب» و «قلعة اربيل» و «اسرة فلاح» .. الخ من اللوحات التشكيلية .

● في 9-1985/2/11 اقامت جمعية المصورين العراقيين/فرع اربيل معرضاً جميلاً للفنان نبيل خضر رشيد ، الذي عرض عدداً من الصور الفوتوغرافية مثل : «المرأة» و «طفل كردي بريء» و فرقة اربيل لكرة القدم» و «آثار مدينة اربيل» وغيرها من الصور .

مسرح :

● **الركض وراء السراب**

في اوائل كانون الثاني من هذا العام 1985 قدم الفنانون الشباب في «چوارقورنه» مسرحية «الركض وراء السراب» من تأليف الاستاذ عبدالله ميديا واخراج : محمد ملا اسعد وتمثيل : بكر عبدالله سور ، محمد حاجي قادر ، عبدالرحمن نبى ، شيرين ابراهيم ، وسعدون محمد بولى . وحضر عرض المسرحية ، جمهور غفير من ابناء چوارقورنه .

● **مصير انسان :**

من تأليف الكاتب السوفيتي «ميخائيل شولوخوف» وترجمة «الدكتور عبد الرحمن حاجي معروف» قدم الفنانون الشباب في قضاء رانية مسرحية «مصير انسان» ومن الجدير بالذكر ان «مصير انسان» قصة قصيرة رائعة ، اعدها الفنان سيامند مامه وحولها الى مسرحية عرضت من قبل فرقة رانية للتمثيل وشاهدها المئات من الناس .

● **مسرحيتان لتشيخوف .**

قدم طلبة اعدادية التجارة في السليمانية ولمدة عشرة ايام مسرحيتان لتشيخوف هما : «أغنية التم» و «الذكرى» للقاص والمسرحي الروسي انطوان تشيخوف» . من الجدير بالذكر ان المسرحية الاولى من ترجمة احمد سالار واخراج سوران صديق وتمثيل : صلاح احمد رشيد ، شوبو محمد . وكمال عمر» .
أما المسرحية الثانية فانها من ترجمة : جلال تقي واخراج : ارسلان محمد علي وتمثيل : آزاد قادر ، ريزان محمد ، ارسلان محمد ، شوبو محمد . أنور محمد . آرام جمال وبختيار كريم» .

● **الأمـــل .**

قدمت فرقة رانية للتمثيل مسرحية «الامل» وهي من تأليف : «علي عباس» واخراج احمد حسين وتمثيل : بيان غريب . احمد حسين حسن . رزگار محمود ، سوران احمد ومصطفى بكر» .

كتب :

الكاكائية .
بحث وتحقيق : محمد امين الهوراماني

كتاب يقع في 306 صفحة من القطع الكبير، طبع على نفقة «علي بوسكاني». يبحث هذا الكتاب الذي قدم له أمين الشيخ علاء الدين النقشبندي في الكاكائية، بشكل واف ومسهب، وقد إستعان المؤلف بمصادر ومعلومات غزيرة للغاية في بحثه وتحقيقه. طبع الكتاب في مطبعة الحوادث ببغداد.

خورباران .. من جديد.
قصائد للشاعر : انور مسيفي.

كتاب يقع في 74 صفحة من القطع الصغير، طبع على نفقة عدد من اقرباء واصدقاء الشاعر اضافة الى نفقته، تبحث قصائد الديوان في هموم ومعاناة الانسان الكردي المعاصر. طبع الكتاب في مطبعة شفيق ببغداد.

● **الرجل العجوز.**
مسرحية : مكسيم غوركي
ترجمة : عبدالوهاب الطالباني

مسرحية من اربعة فصول، ترجمها المترجم الى اللغة الكردية وتقع في 102 صفحة من القطع المتوسط وهي من منشورات دار الثقافة والنشر الكردية، إن مؤلف هذه المسرحية غني عن التعريف، كما أن المضمون الانساني لـ «الرجل العجوز» غني عن التعريف ايضاً بقي ان نعلم انها، اي المسرحية، ستساهم في اثراء المسرح الكردي. طبعت في الدار العربية للطباعة ببغداد.

● **جوهرة من كنز الكرد.**
تاليف : اسعد عدو.

كتاب يبحث في الفولكلور الكردي ويتناول عدداً من الحكايات والاساطير الكردية الشهيرة، طبع على نفقة الامانة العامة للثقافة والشباب، ويتضمن الكتاب معجماً صغيراً بـ 275 كلمة، الكتاب من القطع المتوسط ويقع في 130 صفحة. طبع في مطبعة علاء ببغداد.

● **الانهار :**
قصائد من تاليف : شيركو بيكه‌س.

ديوان شعري يتألف من ست قصص شعرية كتب بخط جميل وهو من مطبوعات الامانة العامة للثقافة والشباب ويقع في 186 صفحة من القطع المتوسط، ان الشاعر شيركوبيكه‌س صوت متميز في الشعر الكردي المعاصر ومن اشهر شعرائه اليوم. طبع الكتاب في مطبعة «علاء» ببغداد.

● **اقوال من الحياة.**
اعداد وترجمة : محمد عبدالرحمن زنكنه

يقع هذا الكتاب في 80 صفحة من القطع المتوسط طبع على نفقة المؤلف، ويتضمن العشرات والمئات من الاقوال المأثورة والحكم، ومن الجدير ان الكتاب سبق وان نشر الجزء الاول منه قبل سنين وقبل اسابيع تم نشر الجزء الثاني منه. طبع الكتاب في مطبع دار الجاحظ ببغداد.

● **امراة متشحة بالسواد من العالم الرابع.**
قصص من تاليف : مصطفى صالح كريم.

مجموعة قصص قصيرة كتبها المؤلف بعد اواسط السبعينات وقد سبق وان ترجمت قصتان منها الى اللغة العربية من قبل مترجمين اكراد، تبحث مضامين هذه القصص في هموم ومعاناة الانسان الكردي وتطلعاته القومية المشروعة، الكتاب من القطع المتوسط ومن منشورات الامانة العامة للثقافة والشباب.

من التراث الشعبي القصصي الكردي

تاج الهدهد

عبدالغني علي يحيى

قيل والعهدة على الراوي:

إنه كان في قديم الزمان، ملك عادل، احبه الناس والحيوان والطير، واشادوا بعدالته ورأفته، فكان ان تمتع بسلطان على جميع الاحياء، وتحت ظلال عدالته، لم يشكُ أحد في عصره من ظلم أوحيف، فقد عرف بنصرته للحق والعدل والاخذ بالرأي السديد، والاستئناس باقوال الاحياء ولاسيما الطيور من هذه الاحياء. وفي ذات يوم، تزوج هذا الملك على دين الله ورسوله، من فتاة حسناء، طبقت شهرة حسنها الآفاق، وبعد زواجه منها، أبدى لها الرعاية والعناية، فتفنن في ذلك، وسخر كل ماوصلت اليه يده من أجل اشاعة المسرة في قلبها ودفع الكرب عنها. ورويداً رويداً، راحت اركان سلطانه تتزعزع أمام سلطان جمالها، الى ان خضع سلطانه لسلطان حسنها، واخذ يبتعد بمرور الايام عن العدالة، واخذت العدالة ايضاً تبتعد عنه، فاتسعت الهوة بينه وبين محبيه من ناس وحيوان وطير، وكاد ان يفقد نفوذه تماماً جراء ذلك، لولا الحادثة التالية:

في ظهيرة صيف ما، كانت الشمس تتوهج في الاعالي، والدنيا تكاد تغلي بتأثير من حرارتها المحرقة في تلك الظهيرة، توجهت الملكة، زوجته للسباحة والاغتسال في عين تقع في البراري، ولم يكن في أطراف العين، شجر او صخر لحماية الملكة من الحر وتوفير الظلال لها. فأمرت الملكة زوجها الملك: بان ينادي على الطير في الدنيا كي يقبل لصنع مظلة تحول دون وصول اشعة الشمس اليها. وامر الملك الطيور جميعها، ان تتجمع عند المكان الذي كانت امرأته تسبح فيه، وتنفيذاً لطلبها الذي لم يكن يقبل الرد، فان زوجها الملك الذي كان يجيد لغة الطير وبقية الكائنات الحية، امر جميع الطيور في الدنيا، ان تتجمع في الفضاء الذي كان يعلو المكان الذي كانت زوجته تسبح فيه، وان تؤلف مظلة تعطي الفيء للملكة، فتصون بذلك جسدها الناعم من حرارة الشمس المحرقة.

واقبلت الطيور، فرادى وازواجاً واسراباً من شرق وغرب، وشمال وجنوب، وكل حدب وصوب، حتى كادت ان تحجب السماء عن الارض، عندما استقرت ساكنة في الفضاء الذي كان يعلو مكان السباحة، ثم شرعت بتشكيل مظلة هائلة، حجبت في النهاية تماماً شعاع الشمس عن جسد الملكة. ومن بين الطيور التي لبت أمر الملك، طائر الهدهد، الذي حضر بدوره مع بقية الطيور، واشغل بجسده الصغير الجميل، حيزاً من الفضاء اللامتناهي. غير ان هذا الطائر الصغير، عندما صار قطعة من المظلة الضخمة، فان التعب بمرور الوقت، اخذ يهد من قواه، فحنق، ومع اشتداد تعبه كان حنقه يشتد، الى ان شرع في النهاية يفكر مع نفسه كالآتي:

[.. إنها العبودية بعينها، دعوة جميع طيور الدنيا لصنع مظلة تقي زوجة الملك من حرارة الشمس !!.. إن على الكائنات الحرة الابية ان ترفض الظلم بانواعه].

واستطرد مع نفسه قائلاً:

[.. إنه الاستغلال بعينه، الاستغلال، وإلا فباي حق يستغل هذه الاسراب الهائلة من الطيور المسكينة الضعيفة].

واضاف:

[.. إن الله يكره العبودية والاستغلال، وخلقنا احراراً سواسية].

ان مثل هذا التفكير، دفع تدريجياً بالهدهد في سريرته الى التشكي والتذمر اولاً ومن ثم الى التمرد والعصيان، فالخروج على طاعة الملك واوامره، وانتهى به التفكير مع نفسه الى القول:

[هب ، اني عصيت اوامره، وخرجت على إرادته ، فماذا سيفعل معي ، ماذا يفعل ؟] ورد بنفسه على تساؤله :

[القتل ، نعم سيقتلني ، ولكن القتل الموت ولا العبودية] .

وقال ذلك مع نفسه ، وشق عصا الطاعة ، فترك المظلة وغادرها ، ثم صفق بجناحيه ، مرتفعاً في الفضاء الواسع الكبير، بعد ذلك طار يخترق الاجواء كالسهم ، باتجاه بقعة نائية مجهولة ، وسط استغراب وخوف الطيور من جهة واحتجاج وغضب زوجة الملك من جهة ثانية ، لقد كان لانشقاق الهدهد ، دوي هائل !

أحدثت مغادرة الهدهد للمظلة ثغرة ضيقة صغيرة فيها ، ثغرة بحجم الهدهد ، لكن الثغرة هذه بالرغم من صغر حجمها ، فانها تركت المجال لشعاع الشمس المحرقة اللاهبة أن ينفذ من خلالها ويتسلل الى جسد زوجة الملك ، فيحرق الموضع الذي وقع عليه . ويجعله اسود بلون الفحم . وآلم الملكة ذلك وأستاءت وغضبت على الهدهد ، فقامت والغت حمامها ، وانصرفت الطيور على أثر ذلك متفرقة في الفضاء ، شذر مذر ، مذعورة وجلة ، خائفة من بطش الملك بهن بسبب مابدر عن الهدهد من تمرد وعصيان وانشقاق !

ولّت الطيور الادبار ، واختفت مؤقتاً في الغابات والمغاور والكهوف ، على الرغم من يقينها بقدرة الملك على مطاردتهن واعتقالهن بل ومعاقبتهن ، متى شاء واراد .

وعادت الملكة حزينة كئيبة الى قصر الملك ، تغلي حقداً وغضباً ، وعندما بلغت القصر، والتقت بزوجها الملك ، فان اول مافعلته هو ان اخبرت الملك بما فعله الهدهد ، وكيف انه رفض المظلة ، وعصي امره وسلطانه ، ففر الى جهة مجهولة ، مما سبب إحراق بقعة من جسدها تحت تأثير حرارة الشمس المحرقة ، وكللت شكواها بصيحة غاضبة اطلقتها في وجه زوجها الملك ،

ودعت الى معاقبة الهدهد على فعلته ودق عنقه ، لكي يكون عبرة لمن اعتبر، ولكل من تسول له نفسه عصيان اوامر الملك وسلطانه .

ودهش الملك من تصرف الهدهد ، وغادر الملكة غاضباً مقطب الجبين محمر العينين ، وارسل الى عدد من الطير في الانحاء ، واختار من بينه الباز، وطلب منه ان يتعقب الهدهد ويفتش عنه في ارجاء الدنيا ، ويعثر عليه ، ثم يجيء به الى القصر حياً او ميتاً . والا فانه ، اي الباز، سيدفع رأسه ثمناً لاهماله واخفاقه وتقصيره .

وطار الباز وحلق ، فعبر الجبال والوديان والانهار والغابات والصحارى والبحار ، بحثاً وتفتيشاً عن الهدهد ، وفي تجواله ، سأل عنه الرعاة والرحالة والقبائل ، وقطعان الماشية واسراب الطيور، بعد ذلك جمع اخباراً شتى عن رحيل الهدهد ، حللها وربط بين اجزائها ، بعد ذلك ، وبعد مضي اسابيع ، اهتدى الى المكان الذي اختبأ فيه الهدهد ، وكان موضعاً في جبل شاهق عاصي . فتوجه اليه طائراً ، ولما دنا منه ، ألفاه منيعاً من الصعب الوصول اليه واخراج الهدهد منه بالقوة .. وفكر باساليب عدة لاقناع الهدهد واخذه الى الملك . ونادى على الهدهد حين وقف بالقرب من مدخل المكان ، وعندما جاء الهدهد ، سلم عليه الباز، ورد عليه الهدهد السلام ، وقال الباز للهدهد :

- لماذا فعلت ذلك ؟

رد الهدهد :

- انا لم افعل شيئاً باستثناء ممارستي لحريتي ..
- اتعلم ان الملك حانق عليك ؟
- اعلم ، ولهذا السبب اخترت هذا المنفى .
- الا تعلم بانه يتعقبك ؟
- لقد توقعت ذلك .
- وانا رسوله اليك لآخذك إليه .. حياً او ميتاً .
- هكذا !
- نعم .
- أنا لااخشى بطشه وتنكيله بي على قول كلمة حق ..
- لكنك ، ان ابيت الخروج ، ورفضت طلبه فانه سيدق عنقي نتيجة لذلك .
- أنا ، لامانع لدي من انقاذك .. والذهاب اليه ..

وسر الباز وقال :

- احقاً تأتي معي ؟ .
- نعم ..
- هيا لنذهب ..
- ولكن بشرط..

- ما هو؟
- ان يرد على سؤال اتقدم به الى مقامه ، بعد ذلك ليفعل مايشاء ..
- سأعود اليه لابلغه بشرطك .
- وداعاً ..
- وداعاً ..

وعاد الباز من حيث اتى ، وبعد اسابيع وصل الى قصر الملك ، ودخله خائفاً وجلاً ، ولما رآه الملك ، صاح بوجهه غاضباً وقال :

- اين الهدهد ايها التعس ؟

رد عليه الباز قائلاً :

- سيدي لقد عثرت عليه في مكان ناء بعيد وابلغته قرارك وامرك ، غير ان له سؤالاً يلح على اجابته من قبلكم .. قبل ان تنزل فيه العقاب ، فهل تجيب على سؤاله ؟ .

وفكر الملك ملياً ، واستغرق به التفكير، وحار من امر الهدهد ومن طبيعة السؤال الذي سيوجهه اليه ، وقال مع نفسه :

[انه مجرد سؤال واحد ، لاضير من الرد عليه] .

ثم راح يناقش نفسه بنفسه قائلاً :

«ترى ماذا يخبيء سؤال الهدهد» وبعد مناقشة طويلة مع نفسه ، أعلن موافقته على شرط الهدهد ، وارتفع الباز في الفضاء وفي ظرف اسابيع وصل الى بيت الهدهد فوقف ببابه ، وسلم ، ورد الهدهد عليه السلام ، وابلغه الباز موافقة الملك على الرد على سؤاله ، آنذاك خرج الهدهد ، وراح الهدهد والباز يشقان اجواء الفضاء باتجاه قصر الملك .

بعد اسابيع بلغا قصر الملك ، ولما رأى الطير والناس الهدهد ، استولى عليهم العجب ، واخذتهم الدهشة ، وشملوه بنظرات تقطر رحمة وشفقة . لكن الهدهد ، لاح مرفوع الجبين ، لايأبه بشيء ، ولا يعير لنظراتهم اهتماماً أو يعطيها وزناً ، وحين صار امام الملك وجهاً لوجه ، فانه لم يفقد رباطة جأشه ، بل على النقيض من ذلك ، فقد ارسل الى الاشياء والجند حواليه نظرات لامبالية ، واكتفى بان سلم على الملك وجلس . وحين رد عليه الملك السلام ، قال له على عجل من امره وبغضب :

هات سؤالك ، ايها الشقي المتمرد على سلطاني !

وبهدوء ورباطة جأش قال الهدهد :

- مولاي الملك ، من هم اكثر عدداً في دنيانا ، الاموات ام الاحياء من البشر؟ ولم يطل التفكير بالملك ، بل اجاب على الفور :
- الاحياء .
- كيف ؟ ..
- إذا مات فرد كل يوم ، فهناك عشرة يولدون ، ويوماً بعد يوم تضيق الارض بالاحياء من البشر !
- اتعد الجبناء والعبيد احياءً ايضاً ؟
- كلا !

قال الهدهد آنذاك :

- اذا ، انت لست بحي ، لأنك خائف رهن اوامر امرائك ! ..
- أنا ؟
- نعم انت !
- كيف ؟
- باعتدائك على حرية طيور الارض وارغامك لها على صنع مظلة تقي امرائك من قيظ الصيف وحرارة الشمس !

وكمن صب على راسه وعاء ماء بارد لاح الملك وهو يحملق في الهدهد الذي استطرد :

- ان امرائك انسان ككل الناس .. وليس لك الحق ، وليس لها الحق في استعباد الآخرين .. ولكي تمارس عبوديتك امامها فانك تستعبد الآخرين .. مولاي ان امثالك وان تنفسوا الهواء على ظهر البسيطة ، لكنهم في عداد الاموات شاؤا أم ابوا .. اما الحي فهو الحر وحده ، الحر الذي يحاسب ضميره ، ويحترم ارادة الاخرين وحرياتهم . لذا فان كل من يستعبد الاخرين ، وكل من يرتضي بالعبودية لنفسه ، يعتبر ميتاً وليس بحي ، لهذا فاني إعد الاموات من على ظهر كوكبنا اكثر عدداً من الاحياء !

ولما سمع الملك ما قاله الهدهد ، ايقن للفور صواب ماقاله وما ذهب اليه ، فتراجع عن قراره وتصميمه ، ونزع تاجه من على راسه ووضعه على راس الهدهد . ومنذ ذلك اليوم ، وهذا التاج يعلو راس الهدهد كما تقول الحكاية . ومما قاله الراوي ايضاً على لسان الملك :

- إن الاحرار وحدهم جديرون بالتيجان واكاليل الغار !

كاروان تحاور
الاديب عبدالكريم فندي دوسكي

أمنيتي أن يرى كتابي «تاريخ امارة بهدينان» النور

اجرى الحوار : بوتان

● **ماالذي تقراه الآن؟**

اقـرأ الآن كتاب «الدبلومـاسي» المتـرجم من الانكليـزيـة والى الكرمانجية من قبل الاستاذ الفاضل صلاح محمـد سعدالله، والذي سد بحق فراغاً في المكتبة الكردية من حيث ثروته اللغوية .

● **اي مشروع بين ايديكم في الوقت الحاضر؟**

تبييض مسودات كتاب «العشائر الكردية في مـاوراء حدود ولاية الموصل وغرب الفرات» لمؤلفه «ج. ي. آر» الذي ترجمته من الانكليزية الى الكرمانجية، كما وانني على وشك الانتهاء من كتاب «گولچن» بعد تحويله من الحروف السلافية الى الكرمـانجية وسـأقدمهمـا الى دائرة الرقـابة، ثم الى المـؤسسات الثقـافية لطبعهما او تعضيدهما ..

● **ماهو مشروعكم المستقبلي الذي يمكن تحقيقه؟**

منـذ سنوات وانـا اواصل العمـل في كتابـة «تاريـخ امارة بهدينان» والذي قطعت من اجله شوطاً لابأس به .

● **ضمن مجمل النشاط الثقافي الكردي الذي يجري حالياً؛ اي شيء يعجبكم اكثر؟**

النشاط الثقافي الكردي الذي يجري الحديث عنه حالياً والذي أكن له كل الاعجاب، هو مشروع القاموس الكـردي الموحـد، والذي تم اقرار ورقة عمله من قبل جميع الادباء والمثقفين الكرد، وما أدعوه هو التكاتف وبذل الجهد المخلص وبروح عالية لأجل وضع هذا المشروع المبارك في حيز التنفيذ .

● **وما الذي لايعجبك منه؟**

الذي لايعجبني في ساحة النشاط الثقافي الكردي هو مايدور حول «اللغة الادبية الموحدة»، وانني اذهب الى ان اللغة الادبية لم تنضج وتكتمل بعد فلا حاجة لمثل هذه الطروحات ..

● **ماهي امنيتكم الثقافية الشخصية؟**

ان يكتمل كتابي «تاريخ امارة بهدينان» ويرى النور .

● **وامنيتكم الثقافية العامة؟**

اعادة كل ماكتب بالحروف اللاتينية والسـلافية من الثقـافة الكردية الى حروف الكتابة الكرديـة في العراق، وطبعهـا ليقف المثقف الكردي ـ الذي لايجيد القراءة بتلك الحروف ـ على هذا التراث الضخم والشعر الرقيق لهؤلاء الكتاب الكرد .

● **اهم مقتـرح لكم فيما يخص مجلة «كـاروان» وآفاق تطورها؟**

ان تزيد من نشر تراث وتاريخ وحضارة هذا الشعب العريق مستنبطاً ذلك من الآثار والفنون والملاحم الخالدة بروح علمية وفـرزها من التـراث الفارسي والعثمـاني، ومصححـين الاراء الخاطئة للبلدانيين الذين كتبوا عن مدننا وحضارتنا وبطولات اجدادنا وكأنها مدن من فارس او حضارة وثقافة للعثمانيين .

● **واي نقد توجهونه اليها؟**

قلة نشرها لسلايدات تعكس تراث وحضارة الآثار الكردية التي أبدعتها يراعات البنائين والفنانين الكرد .

● **هل لكم شيء آخر تضيفونه الى ماتقدم؟**

آخر شيء يمكن ان أضيفه هو الخير لمجلة «كاروان» الغراء ومسيرتها الثقافية بما يعزز مكانتها في المكتبة الكردية وفي فكر القارىء الكردي الكريم ..

● **شكراً للاستاذ عبدالكريم فندي واستجابته في تسجيل هذا الحوار القصير، وللقراء كل الخير والنجاح ..**

منحوتة أنو بانيني (1)

كمال نوري معروف

موقع المنحوته :

خلفت لنا قبيلة لولو احدى قبائل جبال زاغروس منحوتة شهيرة تعرف باسم منحوتة انو بانيني، في منطقة بين قصر شيرين وكرمنشاه تعرف باسم زهاب بالقرب من موضع اسمه سربول .

وصف المنحوتة: المنحوتة صور حجرية ناتئة منحوتة في الصخور الجبلية ، وقد سوى النحات وجه الجبل بين الارض وفتحة المنحوتة لكي يتمكن من اكمال عمله الفني . وقد قسم النحات الجزء المخصص لعمله هذا الى عدة حقول احداها فوق الآخر ومقسمة باشرطة بارزة لتصوير المشاهد ، لتكملة جوانبها المتعددة في اطار واحد يعطي للناظر معناه الفني والزمني الحقيقي . نشاهد في أعلى المنحوتة زعيم اللولوبيين ورد اسمه منقوشاً في الكتابة المسمارية باسم انو بانيني وهو واقف امام الهة عشتارالتي تقود اليه الاسرى من اعدائه (*) حاملاً بيده اليسرى قوساً وسهماً يضمها الى صدره . أما في جهة اليمين فيمسك بهراوة الحرب التي تمثل قوته وجبروته . صور الملك بلحية طويلة وفي عنقه قلادة مصنوعة من لآلىء كبيرة وصغيرة . وهذا يثبت ان الملوك كانوا مغرمين بالمجوهرات . أما غطاء راسه فهو عبارة عن خوذة من اللباد ذات حاشية عريضة، يرتدي وزرة قصيرة مصنوعة من مادة رقيقة ذات طيات مشقوقة طولاً ، ليسمح له بحركة طليقة اثناء السير، يتمنطق عليه بحزام . وفي يديه الاساور ويحتذي صندلاً . وقد وضع قدمه اليسرى على عنق زعيم الاعداء ، مقلداً بذلك الملك الاكدي نرام سين في نحته الموجود في دربندگاور وفي مسلة نصر المحفوظة الآن في متحف اللوفر بباريس . تقف امامه آلهة نني (عشتار) (الهة الحب والحرب) ترتدي رداءً سماوياً مقدساً طويلاً ، مشقوقاً قطرياً ، ذا طيات عمودية متموجة أشبه بالماء الذي تهب عليه الريح . لم يكن الرداء مثبتاً على الردف الايسر وانما تحت الكتف اليمنى ، حيث ظهرت الطيات بوضوح . على رأسها تاج مقرن ذا نهاية مدورة ونشاهد خلف رأسها عقدة الشعر وفي عنقها قلادة من لآلىء كبيرة وصغيرة وفي يدها اليمنى اساور وعلى كتفها تنبعث الرموز على شكل صولجانات وهي تقدم بيدها اليمنى الى انوبانيني الحلقة وتمسك بيدها اليسرى حبلاً شد به اثنين من الاعداء، نشاهدهما خلفها وهما عاريان ، في وضعية التضرع والاندحار ومقيدي الايدي من الخلف . تظهر على محياها ابتسامة خفيفة تسحرنا وتأسرنا لأول وهلة . نشاهد في اعلى المنحوتة رمزاً للآلهة عشتار في داخل دائرة وهي عبارة عن النجمة الرباعية التي تشع اشعاعها ـ في الحقل السفلي نشاهد مشهد الاسرى المعتدين وهم عراة ، يسيرون في صف واحد وينتظرون دورهم في الوصول الى الملك ، ليسجدوا له ، وقد نحتوا بحجم صغير لكونهم اسرى وبطريقة فجة وبلا مبالاة . أما حقل الكتابة الاكدية الموجودة أمام مشهد الاسرى والمكونة من عدة اسطر تتضمن ما يلي :

1 ـ **ان الهة عشتار جاءت بهؤلاء الاسرى الى الملك .**

2 ـ **ان اللولوبيين في منتصف الألف الثالث ق.م. لهم دولة ونظام الطبقات الاجتماعية .**

3 ـ **جاء في الكتابة ان انوبانيني الملك اللولوبي نحت صورته و صورة عشتار، مع ذكر اسم الجبل الذي عليه المنحوتة(*) .**

4 ـ **في الكتابة ذكر لآلهة عديدة اكثرها اكدية .**

المنحوتة من الناحية الفنية : يظهر من خلال تتبعي لتفاصيل هذه المنحوتة ، ان النحات الذي قام باخراج المنحوتة بشكلها هذا ، قد تأثر بالتيارات الفنية الحضارية الاكدية وبالتيارات الفنية السائدة الاخرى في بلاد وادي الرافدين ، حيث ان هذه التأثيرات شيىء ظاهري وواضح لمن يشاهد المنحوتة في اطارها هذا . والطابع العام لهذه المنحوتة عبارة عن تصميم زخرفي متكامل حسب الاسلوب المترابط وهو مبدأ يتمثل في اسلوب الفن الاكدي . فقد استطاع النحات ان يرتب الرسوم الآدمية بشكل يحافظ على بناء السرد القصصي وهو مبدأ بعيد عن التجمع الجامد(*) . فنشاهد في هذه المنحوتة موضوع حربي في تفاصيله

- منحوتة انوبانيني -

وكامل في مضمونه من البداية وانتهاءً بسطور الكتابة ونتائجها ، ومثلها شاهدنا في آثار دربندگاور ومسلة انتصار نرام سن الاثر العام الذي يعطي مشاهد هذه المنحوتة ، انها تذكارية احتفالية بحدث كبير وعرض مسألة كبيرة يتعلق بمجموع القبيلة★ . لذلك كان شيئاً طبيعياً ان تمجد الهة عشتار ووصف حروبها وذكر انتصاراتها . من هنا لم يكن النحات يسعى الى التعبير عن رؤى عينيه وعرض الاشياء كمايراها هو ولكنه كان يصور الاشياء في النطاق الذي حدد له في الاطار المنتظم للاساليب الفنية التقليدية وعدم الخروج منها . يظهر لنا من خلال الثوب الطويل الذي تلبسه الهة عشتار ، ان النحات السومري عمل على الباس اشكاله دون تأكيد الشكل والهيئة ، حيث ان الملبس السومري المخصل يحول الشخص الى كتلة لاحياة فيها وثوب عشتار هذا يسقط في طيات طويلة متموجة أشبه بالماء الذي تهب عليه الريح[6] . رسم النحات صورة عشتار بشكل تقليدي وهي قصيرة القامة وعينها كبيرة وانفها مستقيم ذو نهاية مدورة والذقن صغير ، الا انه اهتم كثيراً بابراز الايدي والقدمين بشكل طبيعي[7] وهذه ميزات سومرية حقاً . من الممكن الجائز قوله ، ان هذا اللباس الذي تحدثنا عنه يشبه اللباس السومري

كثيراً في الاسلوب ، حيث يصدر عنه بريق يخطف الابصار . وشيء بـديهي ان ثياب الالهـة ابهى من ثياب الامـراء . التاج الذي نشاهده على رأس عشتار في مظهر جانبي ذي نهاية مدورة ، هو التاج الالهي المقرن . باعتقادي ان النحات الذي قام بتصـوير هذه المشاهد ، قد درس الفن المعاصر في العاصمة اور ، دراسة جيـدة وله المام تـام بتفـاصيـل الفن الاكـدي أيضـاً . الا ان مانشاهده على صورة انو بانيني بخلاف ماشاهدناه على صورة عشتار ، نجد ان النحات في صورة انو بانيني قد نجح في نحت عضلات الذراع والصدر والساق بشكل طبيعي وهذا يثبت ان النحات يرفض الصيغ الجامدة الخالية من الحياة . وغطاء رأسه اكدي دون ريب . ولحيته تشبه اللحي الموجـودة على التمـاثيل السومرية المتأخرة ، حيث ان اللحية الطويلة المستـرسلة كانت معروفة منذ العهود السومرية القديمة . ومن الجائز ان الاكديين استعاروا اللحية الطويلة من السومريـين وحزامـه أقل سمكـاً مقارنة بحزام نرام سن في منحوتة دربند گاور . ونستنبط من هذا ان النحـات لم يتحرر بعـد من بعض القيـود التي ورثهـا من العصور السابقة . وقصر قامة انو بانيني يعطينا الانطباع بان النحـات عمل عـلى هذا لكـون صاحبـه واقف امام آلهـة نني (عشتار) . ومن الجائز ان النحات لم يكن نحاتاً بالمعنى الحديث وانما كان صانعاً ماهراً يرسم حسب مايجوز له العادات الدينية المتوارثة سابقاً . أما بعد فان صورة المنتصر المتمثلة في شخص انو بانيني الذي يطأ بقدمه عنق عدوه السـاقط ، هـو موضـع الاهتمام لانه يؤلف نقطة المركز وكذلك صورة الاسيرين الراكعين خلف عشتـار ومشهد الاسـرى ، كل ذلك يعتمـد على اسـاس اكدي[8] . وهذه ظاهرة جديدة جاء به الاكديون وادخلوه ضمن المميـزات الخاصـة بحضارتهم وثقـافتهم الجديـدة . ومشهـد الاسرى الذي نشاهده على المنحوتة ، خاتمة كل الحروب الناجحة اللذين يقـادون الى الاسر من قبل الطرف المنتصر . ولـما كانت المعارك آنذاك تعتبر حروباً بين رب مدينة واخرى فمن السهل اذن الافتراض ان الحرب تظاهرة دينية ومناسبة يخرج فيهـا الكل حتى الاتقياء والكبار في السن لجلب رضى اله مدينتهم[9] . لذلك فان مشاركة الهة عشتار في هذه المعركة والذي نشاهدها تطأ بقدمها رأس العدو ، شيء مألوف ، لأن قدسية الحرب تقاس بقدسية اشتراك الاله فيها . ونقطة اخرى جديرة بالبحث في هذا المجال ، هي ان اسلوب تقسيم السطوح الى جملة حقول باشرطة بارزة والذي نشاهده في هذه المنحوتة ، طريقة سومرية بحتة[10] ، وقد اخذها الاكديون منهم وطوروها بالشكل الذي نشاهده في منحوتاتهم الناتئة . وقد نحت النحات منحوتته لكي يشعر ويعبر من خلال فنه أثراً يضمن له حياة دائمة في ذاكرة النـاس وفي تحقيق الخلود . وهذا شيء منطقي ومعقول في زمن يعيش الناس وفي مخيلته البقاء الدائمي ، لأن طابع المجتمع ديني ويعزي الفرد كل الحوادث التي تحدث يومياً الى الآلهة وهو مبدأ وافر الآلهة ، كثير الصراع ، لذلك فالفرد يعيش في الاوهـام وحياتـه مرتبـطة بموقف الآلهة سلباً أم ايجاباً .

راينا في المنحوتة : ان الرموز الموجودة على منحوتة انو بانيني تحتاج الى فكها لكي نستطيع التعـرف عليها . ومن المعلوم ان طابع الفن في بلاد الرافدين يشتهر باستعمال الرمـز استعمالاً واسعاً فصار الجزء المميز يستخدم للدلالة[11] على الكـل . واذا نجحنا في هذا ، نستطيع تحديد الغرض من نحتها والفترة التي ترجع اليها تمامـاً ، حيث اثرنـا لحد الآن فتـرته الزمنيـة غير واضحة . يقول الاستاذ طه باقر بهذا الخصوص مايلي : (ان زمن هذه المنحوتة يرجع الى العصر الاكدي « (2470-2285) ق.م.» [12]) .

لم يذكر الاستاذ الفاضل اي من الاجيال الفنية الثلاث ترجع اليها المنحوتة ، وهذا يدفعنا الى قبول رايه بشيء من التحفظ . كما ذكرنا فاولى هذه الرموز يتمثل في رمز الهة عشتار وهي النجمة الرباعية داخل دائرة في قمة المنحوتة ، تشع اشعاعها مباركة هذا الانتصار العظيم الذي حققه انو بانيني على اعدائه بمؤازرة الهة عشتار ، حامي القبيلة في وقت الحرب . وهنا يمكن عقد مقارنة بين هذا الرمز والرمز الموجود على مسلة انتصار نرام سن ، حيث ان الرمزين يشتركان في اعطاء معنى واحد . وهذا الرمز الموجود على منحوتة انو بانيني يشبـه من حيث الشكل رمـز الهة عشتـار الموجود على منظر قديم (سومـر ـ اندرى بـارو ص360) وليس ببعيد فان الصانع المجهول لمنحوتة انو بانيني قد نحت هذا الرمز بالاضافة الى معناه الديني ليملء الفراغ الحاصل الموجود بين الشخصين على مايبدو . امـا الصولجـانات المنبعثـة من كتفي عشتار من الممكن ان ترمز للملكية . حيث نفهم ان الملوكية من

المظاهر الحضارية في بلاد وادي الرافدين، ومن الوجهة الدينية فانها كانت من خصائص الاله فقط، ونفهم من بعض النصوص المسمارية بان الهة عشتار هي التي استطاعت الحصول على الملوكية من الاله انكي وانها بدورها انعمت بها على البشر(13) ومعنى هذا ان الهة عشتار صاحبة التاج الالهي والصولجان الملكي، اي اجتمعت في يدها السلطتان الدينية والدنيوية في آن واحد. وتقديم الحلقة الى انو بانيني من الممكن معناه اعطى قوة السلطة الملكية اليه، ليصبح ظلها على الارض في حكم الناس. اما السلاح الموجود بيد انو بانيني والذي عبارة عن القوس والسهم، يشبه القوس والسهم الموجودين بيد عشتار على بعض التصاوير الموجودة على الاختام الاكدية (انظر اللوحة 5 ـ الفن في العراق القديم ـ ص 186 ـ تأليف انطون مورتكاد). واذا جاز هذا فمعناه ان الهة عشتار اعطت سلاحها الالهي الشخصي الى انو بانيني لكي يدمر الاعداء وينتصر عليهم. ونستنتج من الكتابة الاكدية ان الجبل الذي نحت عليه هذه المنحوتة له اهميته الكبيرة، حيث يعطي حدود سلطة انو بانيني الواصل اليه في ذلك الوقت، واذا كان في داخل مركز حكمه فلا يحتاج الى ذكره لأنه معلوم لدى الجميع وليس بغريب عليهم. أما اسم انو بانيني فاكدي بدون شك. ومجمل القول ان منحوتة انو بانيني ومسلة انتصار نرام سن ومن ضمنها (منحوتة دربندگاور) يعرض علينا الى حد كبير اقدم الازياء لمستوطني بلادماد مع التعريف بسحنتهم. تقول الكتابة الموجودة على مسلة نصر ان اللولوبيين يلبسون الملابس الخفيفة والطويلة تتدلى الى الاسفل وعلى اكتافهم قطعة من جلد الحيوان تتقاطع على الصدر. وهذا النوع من اللباس حسب قول هيرودوتس لباس الاوانيين والماديين والكاشيين في الالف الاول ق.م. حيث لهم شعور رؤوس طويلة ولحى قصيرة(14). في هذه المنحوتة نشاهد انو بانيني بملابس حربية، أما الاسرى فعلى رؤوس ثمانية منهم من مجموع تسعة، أغطية سومرية واكدية، أما الاسير التاسع الذي يتقدم بقية زملائه في الصف الامامي السفلي، على رأسه غطاء يختلف عن أغطية رؤوس بقية الاسرى الآخرين، وهذا النوع من الغطاء خاص بالماد الشرقيين، حيث اخذه الاخمينيون فيما بعد منهم. ونستنتج من كتابة مسلة النصر ان العادات والتقاليد الخاصة بسكان بلاد ماد في ناحيتي أصل الاجناس والأثنوغرافيا ظلتا على حالهما ولم تتغير خلال الالفين الثالث والاول ق.م.

نتيجة البحث: تبين لنا مما عرضناه بخصوص هذه المنحوتة وما تعطي من المعاني، قد لعبت في اخراجها توأمين من الحضارة السومرية ـ الاكدية كما ذكرنا قبل قليل. من هذا المنطلق يمكن عقد مقارنة بين لباس آلهة نني (عشتار) وتاجها ورأسها الكروي ولمة الشعر، بلباس وتاج والرأس الكروي ولمة الشعر الموجودة على مسلة اورغو (انظر اللوحة 189 ـ الفن في العراق القديم ـ تأليف انطوان مورتكات ـ ص 226) و (اللوحة 201 ـ تفاصيل لمسلة أورغو (اللوح 194 ـ ص.232 ـ نفس المصدر) حيث على تشابه تام. وكذلك مقارنتها من ناحية الملبس والتاج بمسلة گوريا ـ ممثلاً بصورة ننكزادا (القرن 22. ق.م. (لوحة 284 ـ ص 284 ـ سومر ـ تأليف اندري بارو). الا ان مايتعلق بوقفة انو بانيني ومقارنة بوقفة نرام سن في مسلة نصر يعطي الادلة القوية على قوة النهضة الاكدية المتمثلة في اسلوب التعبير عن واقع الحوادث في ذلك الوقت ـ من هذه الخاصية المعبرة، من الممكن ان زمن المنحوتة يرجع الى عصر لاتزال التيارات الحضارية الاكدية تلعب دورها بالرغم من زوال سلطتها العسكرية وهو عصر الانبعاث السومري الجديد (سلالة اور الثالثة)، اي الى القرن الثاني والعشرين (2200 ق.م.*). ومشاهد هذه المنحوتةيمكن اعتبارها بمثابة عصر انبعاث جديد الى قبيلة لولوبي بعد النكسة التي منيتبها في حربها ضد نرام سن الاكدي في منطقة شهرزور (2254 ـ 2230 ق.م.*). ان سحنة اسرى منحوتة أنو بانيني بعد مقارنتها بالتصاوير الادمية الموجودة في الالواح الجدارية البارزة التي ترجع الى عهد آشور بانيبال والذي يصور الاخير انتصاره على تيومان والجيش العيلامي (لوح ـ 284، لوح 267 ـ الفن في العراق القديم* ـ انطون مورتكات ـ ص 426، 386) حيث على تشابه كبير فغير مستبعد انه حدثت في هذا العصر معركة ضارية بين اللولوبيين والعيلاميين وحلفائهم من القبائل الساكنة في منطقة زاغروس، والنهاية جاءت بهزيمة العدو العيلامي الغازي المحب للحرب والغزوات وطردهم من المنطقة؛ ونتيجة لهذا تمكن هؤلاء اللولوبيين من السيطرة على مدخل بوابة زاغروس★ وسهلت لهم الدخول الى سهل

العراق من شرق وشمال العراق الشرقي مرة أخرى ولو لفترة قصيرة .

الهوامش :

1 - يتكون اسم انو بانيني من المقاطع

An — nu — ba — ni — ni

ومعناه (الاله انو الذي خلقنا) . ويظهر من هذا ان جاز القول ان اله انو من الالهة الرئيسة لدى قبيلة لولو ، حيث له مكانة بارزة من بين جموع الآلهة الاخرى باعتباره راس الهرم المشكل .

- على الطرف الثاني من الحدود توجد منحوتة اخرى من نفس الفترة ، معروفة لدى الاهليين باسم منحوتة (هورين - شيخان) (مركز ناحية تابع لقضاء خانقين) او منحوتة دربند (بيلوله) لوقوعها في المجاز الجبلي المعروف باسم دربند بيلوله . تمثل هذه المنحوتة الناتئة شخصاً واقفاً يمسك باحدى يديه قوساً وباليد الآخر آلة منبلة وقد وضع احدى قدميه على جسد احد اعدائه كما توجد امامه صورة صغيرة تمثل عدواً آخر رافعاً يديه بوضعية التضرع وخلفه كتابة مسمارية من عدة اسطر . سوف نعود اليها في بحث آخر .
- وقد ورد اسماء هؤلاء اللولبو في المصادر القديمة بصيغ مختلفة وتفسر بمعاني عديدة .

2 - طه باقر وفواد سفر - المرشد الى مواطن الآثار والحضارة - الرحلة السادسة - بغداد - حلبجة - 1966 - ص 24 .

3 - ئي. م. دياكونوف - ميديا - ترجمة برهان قانع من الفارسية الى الكردية ط1 - 1978 - ص 159 ، 160 .

4 - د. فاضل عبد الواحد - محاضرات على طلاب كلية الآداب - قسم الآثار - تاريخ الشرق - السنة الثالثة - 1967 - 1968 .

5 - انطون مورتكات - الفن في العراق القديم - ترجمة وتعليق : الدكتور عيسى سليمان وسليم طه التكريتي - ص 185 .

* - هذه الخاصية يتميز بها الفن في بلاد الرافدين .

للمزيد انظر : سبتينو موسكاتي - الحضارات السامية القديمة - ترجمة زاد عليه د. يعقوب بكر - مراجعة د. محمد القصاص - ص 106 وما بعده .

6 - انطون مورتكات - المصدر السابق - ص 169 .

7 - د. سامي سعيد الاحمد - السومريون وتراثهم الحضاري - منشورات الجمعية التاريخية - ص 60 .

8 - انطون مورتكات - المصدر السابق - ص 263 .

9 - د. سامي سعيد الاحمد - المصدر السابق - ص 112 .

10 - انطون مورتكات - المصدر السابق - ص 228 .

11 - سبتينو موسكاتي - الحضارات السامية القديمة - ترجمه وزاد عليه د. يعقوب بكر - مراجعة د. محمد القصاص - ص 106 .

12 - طه باقر وفؤاد سفر - المصدر السابق - ص 24 .

13 - د. فاضل عبدالواحد - محاضرات على طلاب كلية الآداب - قسم الآثار - مادة العراق القديم - السنة الثانية - 1966-1967 .

14 - ئي.م. دياكونوف - المصدر السابق - ص 161 .

* ان الصيغة الاكدية القديمة للفاتح قد عادت فظهرت ثانية في نحت ناتيء على مسلة في عصر الانبعاث ، حيث نشاهد في عهد حكم شوسن ، رئيس اركان الحرب بطا بقدمه احد الاعداء المدحورين هو الامير انداسو امير زابشالي . وهذا من اكثر الادلة المقنعة على قوة النهضة الاكدية في عهد مملكة سومر واكد .

انظر كتاب : انطون مورتكات - الفن في العراق القديم - ترجمة وتعليق الدكتور عيسى سلمان وسليم طه التكريتي - ص 233 .

* استطاع نرام سن في سنوات حكمه محاربة سكان هذه المناطق الجبلية وشنت عليهم اعظم الحملات العسكرية ، حيث استطاع ان يقضي على حلف عقده الكوتيون واللولبو وخلد ذكرى انتصاره عليهم بالمسلة المعروفة باسمه والتي نصبها في منطقة شهرزور .

د. فاضل عبدالواحد - محاضرات على طلاب كلية الآداب - قسم الآثار - تاريخ الشرق - السنة الثالثة - 1967-1968 .

* هو الطريق الذي يربط سهل العراق بطريق سيرابول زهاب والذي يمر بمدن كرمنشاه وهمدان وتتضمن مرتفعات يشت كوه المشرفة في الجنوب على سهل العراق ممرات طبيعية نلحظها في وديان بعض الانهر امثال وديان آبي شنكولا وكلال بدرة وآبي كنكير وهو طريق تمر به الجيوش الغازية .

انظر كتاب : د. سامي سعيد الاحمد - السومريون وتراثهم الحضاري - ص 11 .

رشيد فندي

جوانب مضيئة من تاريخ شعبنا

يحدث احياناً في مجتمعنا الادبي والثقافي، ان يصدر كتاب جديد حول اي موضوع من المواضيع الادبية والثقافية، يكتسب المزيد من الاهمية والوافر من الكلام عنه رغم تواضع مستواه وخفة محتواه، الا انه لاينفي ان يجتذب الكثير من الحديث حوله ... ويحدث في احيان اخرى، ان كتاباً ثميناً، دسماً في موضوعه، خلاقاً في مبناه، يرى النور، الا انه رغم ذلك يبقى اسير نفسه لايثير حوله من الضجة شيئاً يذكر، الى درجة انه يفتقد العرض الجيد عنه.. ويتحول رويداً الى نسيٍّ منسي لاتلامسه الايدي. الا عند حاجة مسيسة كمصدر لابد منه ...

ان هذا الامر واعني به اهتمامنا بالبعض واهمالنا للبعض الآخر له مبررات شتى، تتعلق بالموضوع نفسه او اللهجة او اللغة او الفكر او المزاج الشخصي الانها قطعاً كاسباب يجب ان تتواهى ازاء شمس الحقيقة القائلة باهمية كتاب ما، لابد من تذليل الصعوبات امامه في سبيل اعطائه جزءاً من حقه !!!

وهذا ماحدث حسبما ارى بالفعل لكتاب ثمين صدر عام (1979) عن المجمع العلمي الكردي تحت عنوان [الكرد في تواريخ جيرانهم][1] من رحلة اوليا چلبي ... اذ جهد الاديب (سعيد ناكام) بترجمته من اللغة التركية العثمانية الى اللغة الكردية.. وهو كتاب يقترح مترجمه ان يسميه بكتاب كردستان (كردستان نامه)[2] نظراً لسمو مكانته ورفعة شأن الكتاب بين المؤلفات التي تبحث في تاريخ الكرد.. والكتاب المترجم ماهو الا جزء من ستة اجزاء دونها السائح التركي (اوليا چلبي) في سياحته التي قام بها في القرن الحادي عشر الهجري الموافق للسابع عشر الميلادي، وفي عام (1065 هـ) بالضبط والموافق لـ 1655 الميلادي[3]، وهي فترة حكم السلطان العثماني محمد.

ففي ثلاثمائة وخمس وسبعين صفحة من القطع الكبير يسهب المؤلف في نشر حقائق عن الكرد، تتعلق بالجوانب السياسية والتاريخية والاجتماعية والثقافية والادبية والدينية والعلمية والحضارية وجوانب اخرى.. ومن اجل التنويه بالكتاب والمؤلف نقول: ان مؤلفه (اوليا چلبي) هو سائح تركي، بل هو كما يظهر سلطوي، اي قريب من السلطة، ان لم يكن مسؤولاً بالفعل.. وان سياحته لم تكن من نوع السياحة الماتعة والارتحال الاعتيادي التي يقوم بها السائح ترويحاً عن النفس، بقدر ماكانت سياحة تتعلق بدراسة اوضاع الكرد من جوانبها المختلفة وتدوينها من ثم للمسؤولين العثمانيين في تلك الحقبة من التاريخ. كما يظهر من خط سيره مع جيوش (ملك احمد باشا) اينما حل وارتحل وتكليفه بعدة مهمات ارسالية هنا وهناك وثم اختياره

للسفر الى بلاد العجم لمهمات تتعلق بالعلاقات بين الدولتين العثمانية والصفوية .. بل ان سياحته هو اشتراك فعلي في المؤامرة التي حيكت ضد إمارة بدليس الكردية القوية والتي اقتضت خطط ضرب اميرها الفذ القوي (عبدال خان) بموجب الفرمان السري الصادر من سلطان استانبول العثماني والذي كلف به احد الوزراء العثمانيين وصدرها الاعظم السابق ، والذي عيّن فيما بعد والياً للمقاطعة الكردية الشرقية (وان) ، لا لشيء الا لأجل تنفيذ المؤامرة على (بدليس) وهو ماحدث فعلاً .. وللاستدلال على اهمية دور (اوليا چلبي) وقربه من السلطة ، نشير الى مصدرين تاريخيين مهمين فنرى في كتاب [اربعة قرون من تاريخ العراق الحديث] لمؤلفه (س. هـ. لونگريك) عدة اشارات لكتاب (اوليا چلبي) كمصدر تاريخي مهم يستقى منه في بحث تاريخ الشرق الاوسط لتلك الآونة ، ثم يورد (لونگريك) ملاحظة مهمة عن (اوليا چلبي) واصفاً اياه بـ [سائح تركي من رجال الحاشية . وهو يكتب في وصف ايران فكردستان فبغداد فالبصرة][4] .. وان مسألة تأكيد (لونگريك) على كون (اوليا چلبي) (من رجال الحاشية) ، توضح بجلاء صدق ماذهبنا اليه ...

ومن المصادر التاريخية التي اشارت الى (اوليا چلبي) ، والتي يُعتد بها هو كتاب [مێژوو] لمؤلفه المفضال (د. كمال مظهر احمد)[5] ، إذ ورد في المصدر المذكور وفي سياق التعريف بكتاب الشرفنامه مايلي : [وفقاً لذلك اصبحت الشرفنامة مصدراً للسواح والمؤرخين من الشرق والغرب ، فان (حاجي خليفه) والذي اشتهر بـ (كاتب چلبي) ايضاً مؤلف كتاب (جيهان نوما) في اربعينات القرن الثامن عشر ، استفاد من الشرفنامة كثيراً ، وخاصة لتوضيح الجوانب الجغرافية لكردستان وحياة العشائر المتنقلة والمقيمة .. ومن ثم فان (درويش محمد زيلي) الذي اشتهر بـ (أوليا چلبي ـ ..1611 — 1679 ؟) استفاد هو الآخر من الشرفنامة ذاكراً اسمها ومؤلفها في الجزء الرابع من (سياحته) المشهورة ..][6] ويبدو من سياق البحث ان مؤرخنا النشيط (د. كمال مظهر) له من المعلومات حول (أوليا چلبي) مايكفي للتنويه بشيء من حياته وعن اسمه الحقيقي .. آملين ان يتحفنا ويتحف القراء الكرام بمعلومات أوفى عنه في مجال آخر ...

إن هذا الكتاب يستحق ان يترجم الى لغة الضاد ، كي يطّلع قراء العربية في العراق وغير العراق على ما تجرّعه الشعب الكردي اسوة بأخيه الشعب العربي وغيرهما من الشعوب الاسلامية التي كانت قابعة تحت الاستبداد العثماني المقيت .. ولكي تظهر حقيقة هذا الكتاب الثمين للعيان .. وكنت سأقوم بالترجمة لولا كوني من غير المستسيغين في الحقيقة للترجمة عبر لغتين (كما يفعل بعض الزملاء) اي ترجمتها من الكردية الى العربية في الوقت الذي يكون الكتاب نفسه قد ترجم من التركية الى الكردية ، فلو كنت من المتقنين للغة التركية لترجمته مباشرة الى اللغة العربية .. لذا ارتأيت في هذه الحالة تسليط الاضواء على جوانب مهمة من الكتاب تباعاً وذات مساس أكيد بتاريخ الكرد في تلك القرون ... علماً ان كثيراً من تلك المواضيع ينفرد صاحب الكتاب بذكر تفاصيلها دون غيره ..

ولنبحث في واحد من اهم تلك الجوانب ، وهو الجانب الادبي والثقافي ... فبالرغم من وجود ادب كردي مدون يسبق ذلك التاريخ متمثلاً بادب شاعر الكرد الكبير «الجزيري»[7] ، ومجموعاً في ديوان ضخم سهل التناول ورغم وجود اهم كتاب تاريخي للكرد يسبق تلك الفترة وهو كتاب [الشرفنامة][8] ، وغيرهما من الكتب الكردية هنا وهناك ، الا ان الحقيقة الواضحة هي أن تلك الفترة التي يعني بها الكتاب قيد البحث ، هي فترة ضنينة باخبار الادب والشعر والثقافة الكردية ، لا بل لا نملك غير بعض المعلومات المبتورة والنتف المبعثرة في ثنايا بعض الكتب حولها .. وكان الاديب الكردي المعاصر ولا يزال تمتلكه الدهشة ويعتوره شيء من *الاندهاش* ، في الصور الحضارية والادبية ، والثقافة العالية من جميع وجوهها التي يراها في ديوان الجزيري مثلاً ، او في (مەم وزين) خاني ، اللذين عاشا تلك الفترة فعلاً !!![9] علماً بان التفكير يأخذ بنا الى شبه قناعة تقول بأن الادب متفاعل اشد التفاعل مع الحياة والشعب والحضارة ... وانه لابد من وجود بيئة ثقافية وأدبية مستنيرة تفاعل معها الجزيري وخاني وشربوا من مشارب حضارة شعبهم واهتدوا بها !!! مماجعل من شعرهم

بهذه الروعة الاخاذة وارتقوا تلك السلالم العالية في ميدان الادب والفن، فتراهم على دراية واحاطة بشتى العلوم والفنون والفكر الخصب بشكل يحير قارئهم ودارسهم... ولا يراودني الظن ابداً ان ابداعهم هذا هو من خيال الشعراء فحسب!!! وان تلك الظنون تتبدد وتلك الشكوك تتواهى، حين يقرأ المرء شيئاً من حضارة عصرهم ورواج الادب والفن والعلم في ساحة دارهم، فإن مايؤكده السائح (اوليا چلبي) الذي يذكر الكثير من الحقائق، يضيء تلك الظلمة التي كانت تكتنف تلك الحقبة الزمنية بالنسبة لنا... فلدى وصوله الى مدينة (ديار بكر)[10] الكردية، يسهب في التحدث عن أحوال اهلها الاجتماعية والاثنوغرافية والاقتصادية، كما يشرح جوانب من تاريخها، ثم يدوّن ملاحظات مهمة عن احوالها العلمية والثقافية قائلاً: [في ديار بكر (15) جامعاً كبيراً مشهوراً، وفي كل جامع مدرسة علمية، ومن اشهرها مدرسة (نيهارية) التي يدرس فيها (علم البيان) ومدرسة (خسرو پاشا) التي يدرس فيها (علم الكلام) ويشتهر تلاميذها بنقاء لغتهم، ومدرسة (ساروەلى) التي تدرس (الفقه) ويتخصص خريجوها في ان يتعينوا (ائمة للشريعة) ثم مدرسة (الشيخ روحي) التي تعنى بالتصوف، ثم مدرسة التفسير التي يجري تدريس مختلف التفاسير فيها كتفسير (جريري، الطبري، ابن مسعود، ابو ليث، البغوي، القاضي، الديلمي، فيض الله الهندي، ابو سعود)..][11]

وليمعن القارىء في هذه التخصصات العلمية الدقيقة التي كانت سائدة حينذاك، واخذته تلك المدارس على نفسها، فيبدو ان ذلك التخصص انما يظهر في حالة الغزارة العلمية، وغزارة اعداد المدرسين الاكفاء لتلك المواد والاعداد الهائلة من طلاب العلم، وهي حالة مشابهة للتخصص العلمي في الجامعات الحالية، مع ملاحظة العلوم التي تدرس الآن واختلافها عن تلك العلوم!!!

لذا فان الملاحظات المذكورة من قبل السائح تدل اشد الدلاله على بلوغهم شأواً بعيداً في ميدان العلم واعتنائهم بالفروع الدقيقة للعلم كعلم البيان والكلام والفقه والشريعة والتصوف وتدريسهم لهذا العدد الكبير من التفاسير المختلفة لكتاب الله الكريم...

ويضيف مؤلف الكتاب الى ذلك قوله (بوجود عدد من الحفاظ للقرآن الكريم في ديار بكر، واتقانهم للقراءات السبع او العشر للقرآن الكريم)[12].. ثم يصف مؤلف الكتاب امام الجامع الكبير في المدينة، بسعة علمه وغزارة معارفه ويشير الى انه من خريجي الجامع الازهر في مصر، ثم يتحدث عن عالم بالحديث يحفظ جميع احاديث صحيح البخاري ومسلم البالغة حوالى سبعة آلاف حديث[13]...

ويمكن تأكيد أقوال (اوليا چلبي) - حول طول باع العلماء الكرد في تلك الاحايين - وارسالهم ابناءهم الى خارج كردستان للدراسة من مصادر اخرى تؤرخ لتلك الفترة، ففي المقدمة القشيبة التي كتبها العالم الكردي (ملا محمود البايزيدي) لكتاب الصرف العربي باللغة الكردية لمؤلفه العالم (على ترماخي)[14]، عام 1274هـ الموافق لسنة 1858/57 الميلادية يشير (البايزيدي) الى تلك النقطة بوضوح قائلاً: [لقد قضى (ترماخي).. مدة مديدة في بغداد والموصل وبهدينان وسوران، نال التحصيل هناك واكتسب الكمال وفنون العلوم الاخرى][15] وفي مناسبة اخرى يذكر (البايزيدي) الجليل مايلي: [كان هناك علماء ذوى فنون في الجزيرة والعمادية وسوران، وسيرت وجميع الاطراف، كما كان طلبة كردستان يصلون الى بغداد والبصرة والموصل ويرتشفون مناهل العلم فيها..][16] كما اشارت المصادر التاريخية الكردية المختلفة، وبشكل نتف مبعثرة هنا وهناك الى تلك الجوانب[17]...

ولعل الجانب الاكثر جدارة بملاحظاتنا هو اشارته الى عدد كبير من الشعراء والادباء اثناء جولته في كردستان، اذ يقول [في ديار بكر هذه، شعراء بلغاء وفصحاء يقاسون بـ (فضولي) و (روحى)، لقد جلست مع عدد منهم وحادثتهم، وهم نماذج اصيلة للادب والرفعة..][18] ولكن للاسف لايصرح المؤلف، ان كان شعرهم مدوّناً باللغة الكردية او بغيرها من اللغات الشرقية الثلاث المجاورة للكردية، ولكن لابد ان يأخذنا الظن بكون بعض الدواوين مكتوبة بلغة الكرد.. وحبذا لو جهد المؤلف فنشر نبذاً من قصائدهم تلك، وكان بذلك يبعث شيئاً من مجاهل الادب الكردي الذي طوته حلقات من ظلام دامس... ويختتم احاديثه

عن ديار بكر واصفاً اهلها بانهم [ذوو اقلام حادة] [19] فياترى عمّ كانت تكتب تلك الاقلام الحادة؟ عن المعتدي والظالم؟ عن الهجو والتقريع؟ عن مدحهم لشعبهم وانفته وعزته وعراقته؟؟

وعندما يصل السائح الى مدينة (ميافارقين) يتحدث عن المدينة وعن سكانها الكرد، ثم يتطرق الى موضوع اللغة الكردية، فيشير الى استقلالية اللغة الكردية عن اللغات الاخرى المجاورة وقدم هذه اللغة العريقة ويضيف بانها تتكون من (اثنتي عشرة لهجة) ثم يورد فقرات قصيرة او كلمات بسيطة باللغة الكردية ومن ضمن المحادثة اليومية التي تعلمها من المتحدثين [20]..

وفي (بدليس) التي كانت حاضرة كردستان الشرقية القابعة تحت الظلم العثماني، في هذه المدينة الباسلة التي قاومت حتى الموت.. يسهب المؤلف في شرح حالتها الثقافية والادبية والعلمية بشكل لا يخطر على البال، في ان كردستان كانت مضيئة بنور العلم والثقافة قبل عدة قرون بشكل كهذا.. فيقول [في بدليس (110) جامعاً، وجميع جوامعهم مفروشة باحسن السجاجيد، ومزودة بمدافىء طول الشتاء، وفيها العلماء و طلاب العلم يستزيدون من معلوماتهم وبحوثهم، كما ان الماء الدافىء متوفر في احواض المساجد وحتى مرافقها الصحية «لغرض الوضوء.. ر.ف.»، وما ان ينتهون من دراستهم ومناقشاتهم حتى يبادرون الى لعبة الشطرنج التي هي مسموح بها حسب المذهب الشافعي [21].. وفي جميع جوامعهم مدرس او مدرسان للتدريس العام، انهم اناس ذوي اذهان حادة وذكاء خارق يصرفون وقتهم في دراسة الحديث الشريف والتفسير.. كما ان في بدليس (70) مدرسة، اشهرها مدرسة شرفخان وخسرو پاشا وخاتونية والسوق وبشارت آغا..] [22]

بهذه المعلومات القيّمة يشرح (اوليا چلبي) الوضع العلمي والثقافي في بدليس في اواسط القرن السابع عشر الميلادي..

ثم يعرج على شعرائها وادبائها المشهورين فيقول: [في المدة التي قضيتها في بدليس، تعرفت على سبعة من شعرائها لهم دواوين، مثل (كاتب چلبي، رمضان چلبي، جنتي چلبي، گەنجی چلبي) والاخير له ديوان يعادل (خماسي نظامي [23]) ...] [24].

بهذه الصفحات الجليلة يتحدث المؤلف عن ادباء بدليس، الذين ضاعت دواوينهم وتبعثر شعرهم تحت سنابك خيول العثمانيين.. ولم يصلنا شيء من ادبهم وفنهم الرفيع ... وياترى كم من امثال جزيرى و خاني و طەيران ضاعوا بين هرج ومرج العثمانيين.. وكم من اديب بارع وعالم مكين مثل (عبدال خان) أمير بدليس، نابع من اصل حضارة زاهية ونائل مراتب العلم والثقافة على ايدي اساتذة مهرة.. فان هذا الامير الذي يصفه المؤلف بـ (الفنان) وصاحب (60) صنعة ومهارة من مهارات وعلوم عصره نال الامرين على يد المعتدين دون موجب ومسوّغ يذكر.. يصفه المؤلف قائلاً [الامير عبدال خان شاعر وبليغ وكاتب رفيع المقام، له قصيدة باللغة التركية والكردية، تغنى بمقام (السيكاه).. كان خبيراً في الكيمياء والسيمياء، متفوقاً بالطب على سقراط وابقراط وجالينوس وفيلوس، جراح متضلع في الجراحة، طبيب عيون، مجلد جيد للكتب، شاعر لايضاهى، مترجم مشهور، يمسك الكتاب العربي بيد ويترجمه الى الفارسية شفهياً، ساعاتي جيد، عالم بالموسيقى والالحان والمقامات، لو احصيت جميع فنونه لاصبحت كتاباً بحد ذاته] [25] بهذه الكلمات يصف المؤلف أميراً كردياً واحداً إلتقى به وكان ضيفاً عليه لمدة عشرة أيام، فكم من أمير كردي أو كم من كردي غير امير كان على تلك الدرجة من الفكر الثاقب والثقافة العالية والعلم الغزير والمهارة البارعة..

وفي (وان) يذكر المؤلف انه كان فيها شعراء مشهورون واولهم هو (شاني افندي) الذي يعتبر بحراً للعلم والمعرفة وغيره من الشعراء مثل (وانى چەلەبى وميرسويەهرى) [26]..

ولعل من اسوأ الاخبار التي في الكتاب، هي الهجمة الرعناء بأمرة (أحمد پاشا العثماني) على بدليس واحتلالها، وخروج الامير (عبدال خان) منها، وحجز امواله جميعاً وبيعها بأبخس الاثمان في المزاد العلني، ومن ثم سيطرة السلطة العثمانية على معظم تلك الاموال من جديد كما سيرد ذكرها في بحث قادم...

وبيع كتب الامير عبدال بشكل مزرٍ مما يدلل على عـدم احترام السلطة العثمانية للعلم والعلماء والكتب والمعرفة بشكل عام . إن مأساة بيع كتبه والتي يقدرها المؤلف بـ (حمل سبعة جمال)[27] تشير الى وجود مكتبات عامرة في كردستان في ذلك الزمن ، ولا يعني ذلك انه كانت للامير فقط مكتبة ، بل يدل هذا عـلى وجود مكتبات كبيرة لدى جميع رجال الدين والادباء والشعراء إضافة الى معظم أو جميع الامراء الكرد ، وان التجليد والكتابـة بخط جميل ومعرفتهم بانواع الخـطوط والاعتماد عـلى شرح الكتب بالرسوم الجميلة ، كانت جميعها أموراً شائعة في الحقل الثقافي والعلمي في كردستان ..

فيذكر المؤلف [أن من جملة الكتب التي صودرت من مكتبة عبدال خان كانت (17) مجلداً من القرآن الكريم مكتوبة باحسن الخطوط و(70) مجلداً من كتب التفسير المختلفة ، مع (1230) كتاباً مختلفاً . وعدد من كتب اللغة و (20) مجلداً من شاهنامة الفردوسي ، وجميعها مخطوطة بخط التعليق ، و (1000) كتاب متنوع بعضها كتب ادبية مثل ديوان نظامي وحافظ[28] وكولستان وبـوستان[29] وديوان جامي[30] وتذكرة الشعراء وديوان صائب وباقي ونفعي وانوري وخاقاني[31] مع (260) مخطوطة متنوعة كان عدد صفحات بعضها يصل الى (600) صفحة وبيعت هذه الكتب والمخطوطات باسعار لاتساوي قيمة نقطة واحده من تلك الكتب][32] او [بيعت بأثمان الفجل والجزر][33] بهذه الطريقة التتارية البغيضة ، عامل العثمـانيون كتب العلم والادب واضـاعوا اجـزاء واسعـة من الحضارة الكردية ، فيا ترى كم كانت تحمل الكتب تلك من اخبار الادب والفن والتـاريخ .. والانكى من ذلك هـو سيطرتهم عـلى مؤلفات (الخان) نفسه التي كان عددها يصل الى (76) مؤلفاً في شتى العلوم والفنون والآداب ، يضاف اليها (105) رسالة مختلفة الشـؤون والشجـون ، من تـأليف الخـان نفسـه[34] .. لقـد فعلوابيدليس كما فعل هولاكو ببغداد عام (1258 م) عندما رمى بكتبها العلمية والادبية في نهر دجلة ، وضرب الحضارة الانسانية كلها ضربة شديدة ، بفقدانها لتلك البحيرة الواسعة من العلم والادب التي كـانت تسود العـراق والعالم الاسـلامي في عصر العباسيين !!!

إن جل هذه الامور تشير الى نقطتين رئيسيتين هما :

1 ـ ان الحالة العلمية والادبية الكرديـة في ذلك الحين كـانت زاهرة ينتشر فيها العلماء والادباء والمثقفـون ، وينتشر فيه العلم والادب ولا تخلو اية مدينة كردية من عدد من المدارس العلمية ، ولا يخلو بيت اي عالم او اديب او زعيم من عدد هائل من الكتب الثمينـة المنتقاة والمجلدة تجليـداً جيداً ، والمعتنى بها عناية فائقة ، مع كتابتها واستنساخها عنـد اشهر الخطاطين المشهـورين في كردستـان ، والموضحـة بـالرسوم والاشكـال البيانيـة التي تقتضيها مـواضيـع الكتاب .. وكانت كتبهم تلك تعني بالعلوم المتداولة في تلك الايام واولها العلوم الدينية كالتفسير والحديث وكتب الفقه والشريعة ، وكتب اللغة كالنحـو والصرف والمنـطق وعلم الكلام ، والبلاغة من بيان وبـديع ...الخ . وكـذلك الكتب الادبية سواءً كتب الادباء او الشعراء الكرد وغيرهم من ادباء وشعراء الشعوب المجاورة ، وكتب التاريخ والاخبار وغيرها .. ثم الكتب العلميـة كالطب والبيـطرة والحيوان والنبات والكيمياء والسيمياء والطب والفلك ، وكتب الاغاني والالحان والموسيقى والمقامات ... الخ .

2 ـ تأخر السلطة العثمانية وعدم احترامها للعلم والعلماء وعدم تقديرهم للعلم والادب والفن ، وان شعارهم كان الحـرب والضرب لكل من يتوسمون فيه علائم الحضارة وامارات العلم والمعرفة ، واسس الثقافة والتقدم ، بل كانوا يعمدون الى جمع الجيوش ضد كل من ينال الاحترام بين قومه ، من العرب والكرد وغيرهم من الشعوب الاسلامية ، مخافة ان يكون عقبة كاداء في سبيل تحقيق آمالهم الخرفـة وكانت سياستهم تلك هي السبب في انفضاض الشعوب الاسلامية عنهم ومحاولتها التملص من القيود الحديدية التي كانت تلف اعناقهم ، تحت ظل العثمانيين .. وان تلك السياسـة كانت هي السبب في تدمير امبراطورية اسلامية !! كان من المفترض ان تبقى قوية منيعة لو جـرى تسييسها حسب قوانين الاسلام وانظمته الشريفة !!!

الهوامش :

1 - الكرد في تواريخ جيرانهم - رحلة اوليا چلبي - ترجمة سعيد ناكام من التركية الى الكردية - مطبعة المجمع العلمي الكردي - بغداد 1979 .

2 - المصدر المذكور - مقدمة المترجم ص 4 .

3 - المصدر المذكور - ص 7 .

4 - لونكريك ، اربعة قرون من تاريخ العراق الحديث - ترجمة جعفر الخياط من الانكليزية الى العربية ، ص 398-399 ، بغداد ، بلا .

5 - د . كمال مظهر احمد - مێژوو (باللغة الكردية) .. ص 122 ، مطبعة دار آفاق عربية - بغداد 1983 .

6 - اعتمد (اوليا چلبي) على الشرفنامة كثيراً وخاصة في الجوانب التاريخية لموضوعه ونظراً لغزارة الامثلة في كتاب (اوليا چلبي) بذلك الصدد، عليه يمكن القارىء الكريم ان يراها بوضـوح في الكتاب الذي نحن بصدده .

7 - نقصد به الشاعر المشهور (ملا احمد الجزيري) صاحب الديوان الشعري الفخم ، وقد ارخنا له في مقالة لنا سابقة في جريدة العراق بتاريخ 84/10/8 ، وحددنا لحياته فترة تقريبية واقعة بـين 1560 والى 1640 ميلادية . على الارجح .. بعد جمع عدد من الادلة .

8 - لقد انهى المؤرخ الكـردي المشهور شـرفخان البـدليسي كتابـه (الشرفنامة) عام 1596 م .

9 - عاش (خاني) العظيم في الفترة الواقعة بين 1650, 1707 ميلادية والف (مەموزين) عام 1694 .

10 - يحتل موضوع ديار بكر ص 31 والى ص 68 من الكتاب المترجم .

11 - اوليا چلبي - تترجمة سعيد ناكام ص 45 .

12 - المصدر السابق ص 45 .

13 - المصدر السابق .. ص 45 .

14 - د . معروف خزنەدار ، دەستووری زمانی عەرەبی بـەكوردی (عەلی تەرەماخی) مطبعة دار الزمان ، بغداد 1971 .

15 - المصدر السابق .. ص 26 مقدمة الملا محمود البايزيدي ..

16 - المصدر السابق .. ص 26 .

17 - نقصد بها تلك الاشارات الواردة في الشرفنامة وفي كتب المرحوم محمد أمين زكي التاريخية ، وفي الدولة الدوستكية لعبد الرقيب يوسف ، وغيرها من الكتب .

18 - اوليا چلبي .. ص 50 .

19 - المصدر السابق .. ص 65 .

20 - المصدر السابق .. ص 91 — 92 .

21 - الشافعي ، يقصد به محمد بن ادريس الشافعي ، صاحب مذهب من المذاهب الاربعة لأهل السّنة ، وهو الاكثر شيوعاً بين الكرد ونسبه الصحيح هو محمد بن ادريس بن العباس بن عثمان بن شافع ، والى جده الاخير هذا نسب فعرف بالشافعي ، ولد في غزة عام 150 هجرية وتوفي في مصر عام 204 هجرية ..

22 - اوليا چلبي ، ص 110 .

23 - يقصد بـ خمسي نـظامي مؤلفـاته الخمس ، مخـزن الاسرار ، خسرو وشيرين ، ليلى ومجنون ، هفت پيكر ، اسكندر نامه .

24 - اوليا چلبي ، 113 .

25 - اوليا چلبي ، ص 122 — 124 .

26 - اوليا چلبي ، ص 218 .

27 - اوليا چلبي ، ص 282 .

28 - نظامي ، هو جمال الدين ابو محمد الياس النظامي الكنجوي ، من كبار الشعراء الفرس ، توفي حوالي سنة 599 هجرية وسبق اسم مؤلفاته الخمس في هامش رقم (23) ..
اما حافظ فهو الشاعر المشهور حافظ الشيرازي ، ولد سنة 726 هجرية وتوفي سنة 791 هجرية .

29 - كولستان وبوستان ، هما كتابان مشهوران من تاليف الشاعـر سعدي شيرازي [589 هـ - 691 هـ]

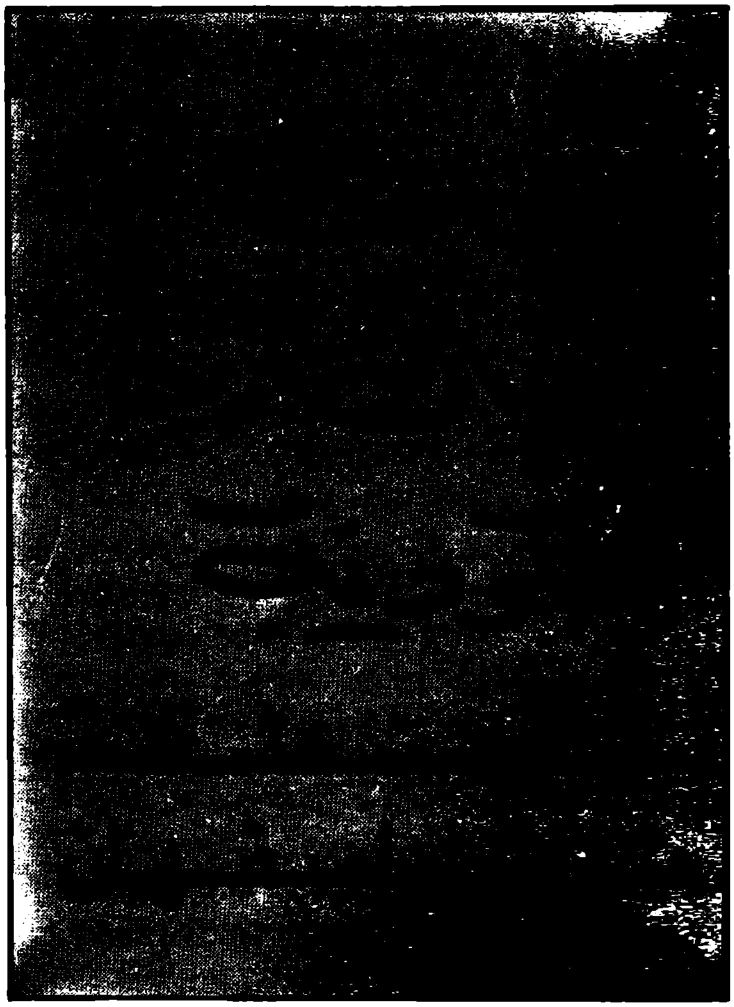
30 - جامي ، نور الدين عبد الرحمن بن احمد جامي ، شاعر مشهور في عهد التيموريين ، ولد سنة 817 هـ وتوفي سنة 898 هـ . بلغ مرتبة الارشاد في التصوف على الطريقة النقشبنـدية ، شـاعر واديب وعـارف . من آثاره (نفحـات الانس) و (بهـارستـان) و (هفت اورنگ) و (يوسف وزليخا) .

31 - صائب (1016 — 1081 هـ) ، خاقاني (ت 595 هـ)
انوري (عاش في القرن السادس الهجري) ، باقي ، نفعي ، شعراء فرس اقل شهرة من الشعراء السابقي الذكر ..

32 - اوليا چلبي ، ص 281 .

33 - اوليا چلبي ، ص 285 .

34 - اوليا چلبي ، ص 284 .

● تعريب : شيرزاد روژبياني

● من رسالة منشورة باللغة الكردية بقلم : محمد جميل الروژبياني

– القسم الاول –

امارة شوانكاره الكردية في منطقة فارس واصفهان

تطلق ارض فارس على تلك البقعة الواسعة التي تقع ضمن اطار هـذهِ التخوم : من الشـرق محافـظة كرمـان ومن الغرب خوزستان (الاحواز – عربستان) ومن الشمال محافظة اصفهان ومن الجنوب الخليج العربي ، وحاضرتها مدينة شيراز الشهيرة واهم مـدن المنطقـة هي : كـازرون ، فسـا ، داراب ، نيـريـز ، اصطهبانات ، لار ، بوشهر ، شيراز ، جهرم ، آباده ، وعدة اخرى ، أما مساحتها فتقدر بـ (148669) كم مربع وفيها اماكن أثرية تعود للعهـود العيلاميـة ، الهخامنشيـة ، الاشكـانيـة ، المقـدونيـة ، الاشكانية الپرثية ، الساسانية والاسلاميـة ...» مثل : أنـزان ، پازارگار ، تخت جمشيد ، تخت طاوس ، نقش رستم ، اصطخر ، قلعة ايگ = إيج – واماكن أخرى[1] . ولكن متى وصلت القبائل والعشائر الكردية الى مقاطعة فارس هذه؟ وتـوسعت في النفوذ والسلطة بها وتمكنت من تأسيس الامـارة والرياسـة فيها ، لم يوضح التاريخ لنا ذلك لحد الآن . واقدم دليل حصلنا عليه حول اكراد فارس هو انه : في بداية القرن الثالث الميلادي في مدينة پازارگاد التي تسمى اليوم بـ (اصطخر فارس) وجد رجل اسمه «سـاسان» كـان مـوبـذاً لمعبـد نـاهيـد (اي كـان من مثقفي الزرادشتيين) وكانت زوجته إبنة أمير قبيلة (بازرنگى) الكردية اسمها (رام بهيشت) أو «مينابهيشت» انجب منها ابناً سمـاه «پاپك» . فلما كبر (پاپك) وبلغ الرشد ، عهد اليه رئاسة مدينـة (خـير) الواقعـة عـلى ضفـاف بحيـرة (بختگـان) وعـلى طريق (سروستان) و (نيريز) الحاليتين وفي هذا الحين كان «گوزهر» أو «گوچهر» البازرنگى أميراً على «فسا» ، التي كـانت فيها قلعـة بيضاء اللون محصنة وشاهقة جداً احتلها الجيش الاسـلامي بعد ذلك العهد بثلاثة قرون فسموهـا لبياضهـا النـاصـع قلعة «البيضـاء» وكان متولي حماية القلعة شخص اسمه (تيرى) . ولقد انجب «پاپك بن ساسان» ابناً سماه (إردشير) فيفع ، ولم يكن قد بلغ سن البلوغ إذ طلب والده من (گوچهر) ان ينصبه حامياً للقلعة ومساعداً لـ (تيرى) . وبعد عدة سنين تقوى (اردشـير) ونهض ضد (گوزهر) واستولى على البلاد واعتبر نفسه ملكاً وتوج نفسه بالتاج الملكي . فوجه اليه (اردوان الخامس)[2] – الذي كان آخر ملوك الطائفة الاشكانية في مناطق الجبل والعراق العجمي رسالة جاء فيها : (ايها الرجل لقد عدوت قدرك وجاوزت طورك فقد أخذت تحفربيدك لنفسك قبراً . ايها الكردي المربى في خيام الكرد ! من أذن لك بان تلبس التاج ؟ وتبدأ باحتلال البلدان ؟[3] .

من هذه المقدمة يبدو لنا انه كانت في فارس في مبتدأ التاريخ الميلادي قبائل كردية متعددة ذوات قدرة وسطوة اسست لها حكومات محلية، ولكن ليس واضحاً لدينا هل ان الاخمينيين (الهخامنشيين) اجبروا هذه العشائر الكردية على التنقل من ممالك «ماد» الى هذه المناطق؟ أم الجفاف والقحط هما اللذان سببا تنقل الاكراد الرحالة الى منطقة فارس، ام ان الحروب الدائرة بين داريوش الاخميني (الهخامنشي) واسكندر المكدوني صارت سبباً لترحيل الاكراد من منطقتي موصل واربيل الى منطقة فارس لتناط بهم حماية العاصمة؟ أم ان الاكراد انتقلوا الى هذه المنطقة بحسن رضاهم حين وجدوا ان اسراً من ملوك الطوائف الاشكانية (البرثية) هم من اهل نهاوند؟

ولقد كتب ابن خرداذبه في كتابه «المسالك والممالك» حوالى سنة 320 هـ ـ 846م ان اكراد بلاد فارس كانوا اربعة «رموم» او «زموم»[4]. اي اربعة قبائل وكلمة (زمم) أو (رمم) تعني القبيلة. ولا تزال كلمة (رهمه = رهوه) مستعملة لدى الاكراد لحد الآن، لقطائع من الحصن والبغال والفروس كما يقال للمختلط غير المتناسب (رهمهكى).

أما القبائل الاربعة فهي:

1 ـ قبيلة «حسين ابن كيلويه» المعروف باسم (بازنگانى) وهي تقطن على بعد اربعة عشر فرسخاً (اي 168كم تقريباً) عن شيراز.

2 ـ قبيلة «أردام بن جوانا»، الضاربة على بعد ستة وثلاثين فرسخاً (أي 432كم تقريباً) عن شيراز.

3 ـ قبيلة «قاسم ابن شهريار» التي تسمى (گوريان) ـ يحتمل ان تكون ـ گوران ـ تقطن بعيداً عن شيراز بحوالي خمسة فراسخ اي (60كم).

4 ـ قبيلة «حسين ابن صالح» وإسمها (سواران) من المحتمل ان تكون سوران ـ وتبعد عن شيراز سبعة فراسخ (اى 84كم)[5].

وبعد ابن خرداذبه بأكثر من قرن، ذكر ابن البلخي في كتابه (فارس نامه) مايلي: كان الاكراد القاطنون في منطقة فارس في الازمنة القديمة خمسة قبائل: كانت تتكون القبيلة من مائة الف حومة (اسرة) والقبائل الخمسة هي: قبيلة كيلويه، قبيلة ديوان، قبيلة لولوگان، قبيلة كاريان، قبيلة بازنگان. وهي التي تشكل العظم الفقري للجيش الفارسي وقوته ومجده بكثرة عددها. ولكن هذه القوة انهارت في بداية الاسلام وتبعثرت بحيث لم ينج منها من الفتك عدا رجل اسمه (علك) اذعن للاسلام وقبله ديناً، ولحد الآن نسله باق. أما الاكراد الذين يسكنون مقاطعة فارس حالاً ويعيشون هنالك. فتلك جماعة من الاكراد الذين اتى بهم عضد الدولة البويهي (آل بويه) من اطراف اصفهان الى شيراز فتناسلت وتكاثرت. وهذا هو التاريخ الغابر لبلاد فارس وسكانها[6].

انتهى كلام ابن البلخي. وقد ظهرت لنا في كلامه هذا نكتتان غريبتان: الاولى: ان الاكراد في فارس كانوا خمسة قبائل، كل قبيلة تتكون من مائة الف اسرة. ومن الجدير بالذكر ان النظرية العلمية تعتبر معدل نفوس الاسرة في كل منزل خمسة اشخاص لأن بعضها تتكون من نفر او نفرين. وبعضها عشرة او اكثر من عشرة اشخاص، ولذلك يقدر عدد كل اسرة بخمسة اشخاص وهذا الحساب يعتبر الحد الوسط امام النظر. على هذا النمط كان عدد الاكراد في بلاد فارس مليونين ونصفاً. اذن كم كان عدد الفرس في ذلك الاقليم؟ من هذا يبدو ان منطقة فارس لما كانت عاصمة العيلام والهخامنشية والاشكانية والساسانيين في فترات مختلفة كانت نفوسها اكثر من خمسة ملايين. والثاني ان ابن البلخي قال: (لما جاء الاسلام الى هذه المنطقة ابيد الاكراد والذين نجوا منهم تشردوا). ولا شك ان الاكراد الذين كانوا في مقاطعة فارس ساندوا «يزدجرد» وقتل منهم الكثيرون، لكن (ابن البلخي) بالغ في كلامه.

اما بالنسبة لأسماء القبائل ويظهر لنا ان (بازنگان) هي (بازرنگان) التي كان اسم ملكها «گوزهر او گوچهر» وتنتسب اليها والدة (أردشير). قبل نشر الاسلام في بلاد فارس من قبل الجيش الاسلامي كان أميراً لشوانكاره منوطاً به حماية بلاد فارس بالاستقلال، وهم يرتقون بنسبهم الى (اردشير) أو «منوچهر»[7]. وكلمة (سپهبد) لا تعني المصطلح الحالي المرادف للفريق في العربية. بل كان القصد منها في ذلك الوقت الامير المستقل فكانت في ايران القديم بهذا الاسم سلطتان فقط في اقليمي: «طبرستان» و «شوانكاره».

ولقد كتب (ابن حوقل البغدادي) الرحالة المشهور «ابو القاسم محمد» في كتابه (صورة الارض) الذي الفه أواخر سنة 231هـ ـ 941م قائلاً (الطوائف الكردية في بلاد فارس هي: الكرمانية، الرامانية. المدينية، البشرية، البقلية، البندازمهرية، الاسحاقية، الصباحية، الآذركانية، السهركية، التمادهنية، الزيادية، الشهروية، البندازقية، الخسروية، الزنكية، الصفرية، الشهيارية، المهركية، المباركة، الاستامهرية، الشاهوية، الفراتية، السلمونية، الصيرية، الآزادوختية، المطلبية، المعالية، اللارية، البرازدختية، الشاهكانية، الجليلية). هذه هي الطوائف الكردية المشهورة في فارس. أما معرفة اسماء الطوائف الاخرى فامر صعب يجب مراجعة ديوان سجل الضرائب لمعرفته لأن الاكراد في بلاد فارس كانوا اكثر من خمسمائة الف اسرة وكل طائفة تملك مالايقل عن الف فارس. وقسم قليل من الطوائف الكردية يسكنون الاماكن الباردة، أما البقية فهم رحل. يرتادون المناطق الجبلية صيفاً طلباً للكلأ ويعودون الى الوديان والسهول شتاءً والقسم الاكبر منهم يعيشون في المناطق السهلة يتنقلون في مناطقهم فقط، وهم يملكون الرجال والملابس والاسلحة والحيوانات وهم اقوياء جداً. إذا اراد السلطان ان يمد يد الغدر والظلم اليهم يرجع خائباً خاسراً. ولقد سبق ان قلنا ان الاكراد يملكون اغناماً كثيرة واجود الحصن والخيل. واجود الحصن والخيل عند الاكراد المازنجانية الذين يقطنون حدود اصفهان. كما يملكون الحصن والفروس التاتارية والشهريارية. هؤلاء الاكراد أذكياء ونشيطون واقوياء في الكسب والحصول على احسن المناطق الغنية بالكلأ والمرعى لمواشيهم.. ولقد سجلت اسماء ثلاث طوائف فقط وان كنت قد سمعت ان عدد الطوائف الكردية يبلغ مائة طائفة[8].

ولقد كتب ابن البلخي في هذا الصدد بان (شوانكاره الموجودة في فارس كانت عدة قبائل رحالة كان مركزهم الصيفي سهل (رەوەن) والشتوي في اطراف (اصطخر).

ولقد هاجم الجيش الاسلامي مقاطعة فارس في سنة 23 هـ ـ 643 م. وبعد معركة كبيرة وحرب ضروس خضعت المدن الآتية: (گور، اصطخر، كازرون، نوبندگان، شيراز، أرّگان، سنيرا، گندآب، جهرم) للاسلام فعاهدوا سكانها على ان يعطوا الجزية. بعد ذلك سار الجيش الاسلامي متوجهاً الى «فسا، و داراب گرد». فنهض اليهم قسم آخر من اكراد بلاد فارس واوقعوا بهم خسائر فادحة في المال والروح[9].

وهناك قصة ملفقة لأثبات (الكرامة) عند سيدنا عمر ـ رض ـ مفادها: انه قد رأى (عمر) في الحلم ان الجيش الاسلامي قد وقع في الحصار واصبح الجنود مهددين بالاسر والابادة، فنهض من النوم فصار حزيناً من هذه الواقعةوقد صادف يوم الجمعة فصاح من على منبر المسجد في المدينة أن (ياسارية ابن زوينم، الجبل! الجبل!) يعني احذر جهة الجبل كي لايهاجمك العدو في غفلة. وحسب ماجاء في الرواية، ان سارية سمع صوت الخليفة الثاني في بلاد فارس، فانتبه لذلك فاستند بقوته الى الجبل فثبتوا هناك حتى هزموهم بعد قتال ضروس[10].

لكن الاكراد ثاروا ضد الجيش الاسلامي في سنة (29هـ ـ 649م) بدءاً من (إيذه) عاصمة لرستان حتى (اصطخر) الفارسية وداراب گرد فانتهز يزدگرد الثالث الملك الساساني هذه الثورة فرصة. فالتجأ الى الاكراد واراد أن يستفيد من ثورتهم لمصلحته الخاصة، متناسياً ان الاكراد قد لقوا منه ومن حكومته الامرّين. لذلك لم يرد الاكراد ان يضحوا بابنائهم في سبيل مصلحته وصالحوا الجيش الاسلامي، فاحتل «عبدالله بن عامر بن گوريز» قائد الجيش الاسلامي المنطقة. وانهزم «يزدگرد» نحو خراسان ومن هناك ذهب الى مدينة «مرو» فلم يستقبله اميرها. بل ثار اهل ـ مرو ـ ضده ففرّ ليلاً خوفاً منهم واختفى في طاحونة. فلما لمح الطحان ملابسه ورأى انها مزينة بالذهب والفضة والمجوهرات طمع في ذلك وقتله ثم (سلب منه المجوهرات والذهب والفضة) وطرح جثته في النهر. أما «هيربود» الذي كان اميراً لمدينة ـ اصطخر ـ وكان صهراً لـ «يزدگرد» فقد ترك الحرب مع عبدالله وسلك الطريقة السلمية وبقى أميراً ثم اخذ في التوسع فقام باحتلال المدن فاحتل مدينة «گور». وصارت عشيرة شوانكاره تعود الى قضاء الحياة بالامن والسلام وتولى رئيسهم «اسماعيل» امور المنطقة الخاضعة لنفوذ (هيربود)[11].

وفي هذا الوقت كان اسم شوانكاره يطلق على المناطق الواقعة بين فارس وكرمان والخليج وكانت حاضرتها (ئيگ = إيج)[12].

أما المدن التابعة لها فهي : زركان ، تارم ، اسطهبانات ، نيريز ، خير بورك ، كروم ، رونيز ، لار[13] ، داراب كرد[14] ، وكذلك فسا[15] ، كـازرون[16] ، خونـج[17] ، گور[18] ، حتى اصـطخر[19] كـانت تحت سيطرتهم .

وحسب قول ابن البلخي والحاج مرزا الفسائي والقاضي الغفاري والمؤرخين الآخرين كانت شـوانكاره تتـألف بعد الاسـلام من القبـائل الخمسـة : (الاسمـاعيليـة ، الراميـة ، الكـرزوبيـة ، المسعـودية ، الشكـانية) . وكـان رؤساء القبيلة الاسمـاعيليـة يعتبرون انفسهم من احفاد الحامي «سپهبد» الذين يـرجعون بنسبهم الى «منوچهر» من احفاد «فريدون»[20] . وهذ الكلاام ليس ملفقاً ولا كذباً . فالشعب الكردي يعتقد ان «كاوه الحداد» قاتل ضحاك «أژدهاك» والذي أنزله من عرش السلطنة قد انتخب «فريدون» من بين ابناء المجتمع وملكه ووضع على رأسـه تاج السلطنة ، فـ (كاوه) احـد ابطال الشعب وفـريدون من خيـرة شبابه وكان الحماة (سپهبود) الذين يعتبرون انفسهم من احفاد فـريدون يتـولون حتى ظهـور الاسـلام السلطة والرئـاسـة في شوانكاره . وبعد ظهور الاسلام في المنطقة ضعف نفوذهم فترة عدة قرون ، ولكنهم رجعوا في بداية القرن الرابع الهجري لتولي السلطة للمرة الثانية[21] .

فقد كتب «معين نطنزى» : «أن امراء قبائل شوانكاره مؤلفون من فريقين : تولى الفريق الاول الحكم قبل هجوم المغول . والفريق الثاني بعد غارات المغول . وقد تولى الحكم منهم خمسة اشخاص متتالية :

(1) نظام الدين حسن بن ابراهيم بن يحيى . (2) سيف الدين هـزار أسب بن نظام الدين . (3) نـظام الدين حسن . (4) قطب الدين مبارز . (5) مظفر الدين محمد بن مبـارز . ولكن لم يعين الكاتب (ويا للاسف) تواريخ ايام سلطتهم . والجدير ان امراء شوانكاره يرجعون بانسابهم الى ملوك فارس القدماء . ومثل هذه الادعاءات الملفقة الباطلة ، والانتسابات الكاذبة ، وان كانت قد اصبحت عادة لدى ابناء الشرق الاوسط الا انـه قد اصبحت عادة غير منطقية لدى الامـراء الاكراد . فهـا هو الاردلانيـون يرجعون باصلهم الى الساسانية . واللريون يرجعون بنسبهم الى العباسيين . والبابانيون يرجعـون باصلهم الى خـالد بن الوليد الذي انقطع نسبه . والبهدينانية يعتبرون انفسهم عبـاسيين . والشيوخ اليزيدية يرجعون باصلهم الى معاوية . وآلاف العوائل الاخرى انتحلت السيادة العلوية كذباً وزوراً .

ومن البديهي اننا نغض الطرف ولا يعنينا الانتساب الى اي كان . اما الذي يهمنا فهو درج اسماء الملوك والامراء اعتماداً على (الكامل) لابن الاثير و (فارس نامه) للناصري و «تاريخ جهان آرا لقاضي غفارى» و «تحرير تاريخ وصاف الحضرة» وكـذلك على «مطلع السعدين» للسمرقندى و «دستور الوزراء» لأمير خواند و «جامع التواريخ» لفضل الله الرشيدي و «آثار العجم» لفرصت شيرازى وعشرات الكتب الاخرى التي كتبت بالفارسية والتركية والعربية والكردية الحاوية لهذا الموضوع .

نعم ! لقد كان اسماعيل شوانكاره في بدء ظهور الاسلام ـ كما مرّ بنا ـ رئيساً لوزارة «هيربـود» صهر «يـزدگرد» حيث وافق «عامر» القائد الاسلامي على بقائه اميـراً على اصـطخر . ولقـد ادعى مؤلف «منتخب التواريخ» أن اسماعيل هذا هو ابن مرزبان وقال إن أفراد هذه العائلة كانوا امراء فارس منذ القديم حتى القرن الرابع الهجري (جيلا بعد جيل وفي هـذا العصر اصبح رجل من هذه الاسرة اسمه «اسماعيل» اميراً لشوانكاره . وهذا الامير ـ كما يعتقد «حمد الله المستوفي القزويني» لم يخضع لعز الدولة ابو كاليجار مرزبـان ابن سلطان الدولة البويهي خـلال سنوات (416-440 هـ 1024-1048 م) بل وقف ضده[22] . وكان حسنويه «حسن ابن على ابن ايوب» احد قادة عشيرة الرامانية (راماني) من شوانكاره ذا قدرة كافية ومعاصراً للصاحب «كافي بن عباد الطالقاني» الذي كان وزيراً لمؤيد الدولة وفخر الدولة .

فضلويه بن علي بن حسن بن ايـوب : كان هـذا الرجل من عشيرة الرامانية (وسماه البعض «نظام الدين فضل الله» . شاباً حين اخذه والده الى «صاحب عادل ابو منصوربهرام الشيرازي ابن مافيه» أو «مافننه» الذي كان رئيساً لوزارة (عز الملوك أبو كاليجار البويهي) طلب منه ان يودع اليه عملاً سياسياً . فاودعه امراً أصبح قائداً عاماً لكن لما اراد (ابو كاليجار) الاعتداء على شوانكاره تدهور الوضع بينهما .

ولقد كتب «وصاف الحضرة» : في شهر صفـر سنة 430 هـ ـ

1030م أنه سار (تاش فراش) عامل «عضد الدولة» الذي كان والياً على (اصفهان) بجيش نحو المراعي والاماكن الخاضعة لقبائل الشوانكاره لاحتلالها . وبسبب ذلك وقعت الحرب بين الفريقين في سهل (رهوهن) . لكن قبائل شوانكاره سحبت قوتها الى (داراب كرد) وبعد ذلك سمحوا لهم بالبقاء في مواقعهم وملاجئهم[23] . هذا ماجاء في (تحرير تاريخ الوصاف) ولقد ورد مثله في (فارسنامه) لابن البلخي . ولكن يبدو أن هذا الخبر باطل من اساسه فان (تاش فراش) كان من عملاء (مسعود بن محمود السبكتكيني الغزنوى) وليس من عملاء عضد الدولة البويهي . ولقد توفي (ابو كاليجار)'سنة 440هـ ـ 1047م مخلفاً إبنه «أبو منصور فولادستون» فلم تمض ايام قليلة حتى حرضته أمه على قتل (صاحب عادل) . فقتله فثار فضلويه للانتقام منه .

في سنة (442هـ ـ 1049م) سار «الب ارسلان بن داود جغر السلجوقي» بقوة كبيرة دون ان يعلم عمه (طوغرل) نحو بلاد فارس التي كانت ـ اسما ـ تحت سيطرة (فولادستون) فنهبها وقتل من الديالمة نحو الف شخص[24] .

وفي سنة (445هـ ـ 1062م) أسس (قاورت بن داود جغر السلجوقي) الذي اشتهر بـ (عماد الدين قره ارسلان) السلطة السلجوقية في كرمان ، وقام بجيش كبير ، بالهجوم على بلاد فارس ، وأراد ان يشرد قبائل شوانكاره . فلما سمع (فضلويه) الخبر ، وعلم انه لايستطيع ان يحمي المنطقة ويقف ضده ، حمل كثيراً من الهدايا وذهب الى زيارة سلطان الب ارسلان اخي قاورت وتباحث معه وتعهد اليه ان يدير شؤون بلاد فارس باسمه ويعطيه (27) مليون درهم سنوياً كضريبة . ثم جعل (كوشناباد) أو (خوشنابات) مقراً لحكمه وكان ينقل حكمه الى دارب كرد أحياناً والى «شيراز» اخرى . بهذا الشكل قطع على (قاورت) وتخلص من شره ووزع على مناطق شوانكاره امراء مثل ابو سعد محمد ـ مهما ـ واميرويه مسعود ، وامير سلك وامراء آخرين على القلاع والمدن واستطاع حتى سنة (447هـ ـ 1063م) من اخضاع بلاد فارس كلها لسلطته ونفوذه وولى امورها لامرائه ولم يترك لفولادستون اية سلطة او مقدرة .

وفي سنة (448هـ ـ 1065م) نهض ضد «فولادستون» واسره وحبسه في قلعة (پهندژ) التي سماها ابن الاثير في الكامل بـ (بهنزاد) ولم يخرجه الى آن مات في السجن كما حبس امه (خراسويه) ـ التي كانت قبلئذ راقصة ـ في حمام شديد الحرارة دون ماء الى ان هلكت فيها .. ثم لما وجد السلطان (الب ارسلان) عاكف على الحرب والاحتلال لايستطيع الانحراف اليه والحملة عليه ، أغفل نفسه عن ايفاء الضريبة والجزية ، واعلن الاستقلال فذهب الى قلعة (خرسه) أو (خرشاه) التي كانت تبعد حوالي خمسة فراسخ اي (60كم) عن (كرم ـ جهرم) وتحصن فيها[25] .

وفي عام (459هـ ـ 1066م) فرغ السلطان الب ارسلان من الحرب مع اخيه (قاورت) واحتل جميع المناطق التي كانت تحت سطوته ، وتوجه الى بلاد فارس واستولى على القسم الاكبر من القلاع واستقبله امير قلعة (اصطخر) وهو احد قواد (شوانكاره) المعين من قبل «فضلويه» . وقدم له مزهرية فيروزجية منقوشة بالمجوهرات مملوءة من المسك كتب عليها اسم «جمشيد» ، لكن سكان قلعة (پهندژ) لم يخضعوا لحكمه . فاحتل «العلامة نظام الملك قوام الدين ابو علي حسن بن ابوالحسن علي بن اسحاق بن عباس الطوسي» الذي كان رئيساً لوزارته قلعة (پهندژ) بعد قتال ضار دام ستة عشر يوماً ثم عاد وابقى (فضلويه) أميراً لشوانكاره وحاكماً لبلاد فارس . ثم اخر «فضلويه» اداء الضريبة مرة أخرى عام (464هـ ـ 1071م) فامر السلطان (الب ارسلان) العلامة (نظام الملك) ثانية ، بمهاجمة بلاد فارس واميره فضلويه الذي كان صاحب قلعة حصينة متينة . فسار العلامة هذه المرة بقوة كبيرة وطلب منه ان يخضع لسلطة السلطان ولكن فضلويه رفض ذلك والتجأ الى قلعة «تير جرهم» وحصن فيها نفسه .

حاول العلامة «نظام الملك» كثيراً احتلال القلعة ولكن لم يستطع ذلك لشدتها ومتانتها . وخاب عن أمله في احتلالها . وندم عن هجومه ، ولكن لم يكن قد تخلى عن المحاصرة بعد اذ رأى ان السكان قد رفعوا الراية البيضاء باسم التسليم وخرجوا من القلعة وفي هذا الوقت ترك (فضلويه) القلعة السفلية إلى قلعة اشد علواً ومتانة كانت على قمة الجبل ، فحار جيش العلامة (نظام الملك) بهذا الامر ، ولما سمع (فضلون) ان افراد جيشه يفكرون في الخضوع وتسليم انفسهم لعدم وجود الماء وعطشهم ، عاد مسرعاً اليهم وبدأ بتسليتهم والهامهم الصبر ، ووعدهم

بتزويدهم بالماء. لكن مقدمة جيش العلامة نظام الملك أحست بان (فضلون) رجع اليهم خفية، فحملت على القلعة وحاصرته فيها. ولما علم (فضلون) بهذا الامر انسحب بقوته الى الغابة الكثيفة ولكن لم يفده ذلك، فقد حاصر الجنود الغابة وعثروا عليه وأخذوه أسيراً الى العلامة (نظام الملك) فحمله الى السلطان (الب ارسلان) ولكنه عفا عنه واطلق سراحه[10]. هذا، ولكن بعض المؤرخين المتأخرين ادعوا بأن ـ نظام الملك ـ حبس فضلون في قلعة (اصطخر) مدة ثم اوعز الى امير القلعة بامر سري بقتله فقتله وملأ جلده تبناً[11]. هذا واذا فرضنا هذا النبأ صحيحاً فمن الممكن انه لم يصل مسامع ابن الاثير.

لقد كان الامير ـ فضلويه ـ كما ذكرنا سابقاً قد عهد بحماية قلاع بلاد فارس الى امراء (شوانكاره) ومثالاً على ذلك:

(1) ـ عهد بحماية منطقة (إيج ـ إيك ـ، ارسنجان، اسطهبانات، دراكان، وبعض انحاء داراب گرد) إلى «سلك بن محمد بن يحي» رئيس القبيلة الاسماعيلية المخاصم المعادي لأبناء عمه من اسرة (نمرديان).

(2) ـ منح حماية منطقة كازرون لـ (أبو سعد محمد) رئيس گرزوبيان.

(3) ـ عهد بحماية (سبار) وفيروزآباد الى «ميرويه مسعود» رئيس القبيلة المسعودية[12].

وفي سنة (470هـ ـ 1074م) بعد ان توفي (فضلويه) احتل «ملك شاه بن السلطان الب ارسلان السلجوقي» بلاد فارس فعيّن ابن عمه «تورانشاه ابن قاورت» أميراً على بلاد فارس. ولما كان «تورانشاه» ذكياً ونبيهاً جداً وكان يذكر تجارب زمن أبيه فعندما وصل بلاد فارس جمع امراء شوانكاره وعهد اليهم بشؤون المنطقة جميعها وعين كل واحد منهم اميراً على منطقة.

وفي سنة (487هـ ـ 1081م) حاول الامير «أونر ـ السلجوقي» ـ الذي كان من الامراء الذين ولّاهم الملك السلجوقي سابقاً ـ احتلال بلاد فارس، فسار بجيش كبير من اصفهان نحو بلاد فارس. لكن «تورانشاه» جمع جيشاً كبيراً بواسطة امراء شوانكاره وبمعاونتهم ومعاونة قبائلهم وهزم الامير (أونر)[13]، ولقد جاء هذا الخبر في الكامل على هذا النمط: أرسلت السيدة توركان الجلالي ـ وكانت عقيلة الملك ووالدة الملك محمود ـ الامير أونراً الى احتلال بلاد فارس، لكن «أونر» لم يستطع ادارة الجيش فانهارت قوة الجيش وخارت قوة الافراد[14].

وفي سنة (492هـ ـ 1098م) توفي الملك «تورانشاه» في فارس فقرر (الامير اونر) ان ينتقم لهزيمته ويعيد حيثيته. فهاجم بقوة كبيرة بلاد فارس. لكن امراء (شوانكاره) نهضوا لمقاومته وطلبوا العون من الامير (ايران شاه بن قاورت) الذي كان اميراً على (كرمان). وبهذا الشكل دحروا (الامير اونر) وهزموه وتوسعوا في حدودهم. واضافة الى ماقيل فان امراء شوانكاره استفادوا كثيراً من سوء التفاهم بين سلطان «بركيارق» وأخويه «سلطان عمرو) و (سلطان سنجر)[15].

الهوامش:

(1) ـ فرهنگ معين، فرهنگ عميد، فرهنگ دهخدا.
(2) ـ سمى ابو حنيفة الدينوري ـ في الاخبار الطوال ـ الترجمة الفارسية (اردوان) ـ فروخان ـ ويقول: كانت عاصمة نهاوند (ص 45-46).
(3) ـ تاريخ الامم والملوك [57/2 ,183] والكامل لابن الاثير (133/1) تاريخ 2500 سالەی ایران (174/1) وكرد پيوستگى نژادى وتاريخي او لرشيد ياسمي (70 ,192 وفرهنگ معين.
(4) ـ سجل ياقوت الحموي في كتابه (معجم البلدان) وكذلك بعض الجغرافيين (رم) بدلاً من «زم» وقالوا: ان الكلمة تعني قبيلة كبيرة تربي الاغنام والخيل والابقار.
(5) ـ المسالك والممالك ـ كلمة فارس، معجم البلدان كلمة (رم) ـ هذا ولكنني اشك في صحة المسافات التي سجلها ابن «خرداذبه»!.
(6) ـ فارس نامه ـ ابن البلخي (ص 133-136).
(7) ـ تاريخ وصاف الحضرة، «تجربة الامطار وتزجية الاعصار» بالفارسية ص 251.
(8) ـ (صورة الارض) الترجمة الفارسية للدكتور جعفر شعار، ص 40.
(9) ـ فارس نامة لابن البلخي (ص 133-136).
(10) ـ الكامل (ابن الاثير) (42/3).
(11) ـ (الاخبار الطوال) لـ (ابوحنيفة الدينوری) الترجمة الفارسية (ص 152) تاريخ الامم والملوك للطبري، الترجمة الفارسية [57/2 ,138] الكامل لابن الاثير بالعربية (133/99/3) تاريخ وصاف بالفارسية ص 251..

(12) ـ يسميها العرب والفرس (إيج) واليها ينتمي «القاضي عضد الدين عبدالرحمن احمد الايجي» مؤلف ـ المواقف وتحقيق المقاصد واشرف التواريخ، وجواهر الكلام وعشرات الكتب الاخرى.

(13) ـ لار : هي مركز لارستان الشوانكارية واليها ينتمي «القاضي مصلح الدين اللاري» صاحب كتاب «قاضي لارى» الذي اشتهر في الحكمة والجغرافية القديمة والمنطق.

(14) ـ (دائرة المعارف) الفارسية، لغلام حسين مصاحب.

(15) ـ قلنا فيما سبق ان العرب احتلوا قلعة «فسا» ولبياضها سموها «بيضاء» واليها ينتمي.(عبدالله بن عمر البيضاوي) صاحب تفسير البيضاوي وكذلك (الشيخ ابو محمد الروزبهاني العاشق الشطاح إبن ابو نصر البقلي الفسائي) الصوفي الشاعر الكبير الذي أقام في شيرزا وهو صاحب حوالي «100» مؤلف مثل : (تفسير العرائس)، و (شرح طواسين)، و (عبهر العاشقين).

(16) ـ كازرون : اليها ينتمي الشيخ روزبهان المصرى.

(17) ـ خونج : اليها ينتمي العلامة فضل الله امين الروزبهاني، مؤلف كتاب (مهمان نامهء بخارا) وعشرات الكتب الاخرى.

(18) ـ گور : ابدل عضد الدولة البويهي اسم هذه المدينة الى (فيروز آبادى) واليها ينتمي (مجد الدين ابوطاهر محمد يعقوب الفيروز آباد) صاحب «القاموس المحيط».

(19) ـ اصطخر : ينتمي اليها (ابو اسحاق بن ابراهيم بن محمد الاصطخري) مؤلف كتاب (المسالك والممالك).

(20) ـ فارس نامة لابن البلخي (ص 27) وفارس نامة لناصري ص 133.

(21) ـ تاريخ جهان آراى قاضي الغفاري ص 127.

(22) ـ تاريخ گزيده (ص 424).

(23) ـ فارسنامه للناصري (ص 23)، تاريخ مفصل ايران (3811/25)، گزيده (ص 425)..

(24) ـ الكامل (564/9).

(25) ـ تاريخ جهان آراى قاضي الغفاري (ص 128)، تحرير تاريخ وصاف (ص 252).

(26) ـ الكامل في التاريخ (72/71/10).

(27) ـ تاريخ مفصل ايران (3818) وفارسنامة للناصري (ص 24).

(28) ـ فارسنامة اي ابن البلخي ـ ص 133-136.

(29) ـ فارسنامه اي ناصرى (ص 24).

(30) ـ فارسنامة للناصري (ص 24)، (الكامل، 239/1).

(31) ـ الكامل، ابن الاثير (281/10)، فارسنامة للناصري (ص 25).

بمناسبة مرور اربعين سنة على سقوط النازية

مؤتمر المص

○ القسم الثاني ○

افتتح ستالين المؤتمر باقتراح ان يقوم الرئيس روزفلت بالحديث وابداء الملاحظات التمهيدية كما فعل في مؤتمر طهران. في هذا الاثناء كان الامريكيون الذين لم يسبق لهم مشاهدة ستالين مندهشين بان وجدوا ستالين بهذا القصر في القامة فقط خمسة اقدام ونصف. كما ادهشهم حسن معشره وعذوبة

بقلم : جون تولاند
ترجمة : موسى عبدالصمد سعدالله

يالطا
يري

اسلوبه في الحديث . وبالمقابل شكر روزفلت ستالين واستمر في كلامه قائلاً ان الشعب الذي يمثله قبل كل شيء يريد السلام وانهاء الحرب بالسرعة المستطاعة . وقال مادام يفهم بعضنا بعضاً افضل من السابق ان من الاسلم ان يجري الكلام بصورة غير رسمية حيث يستطيع كل واحد منا ان يعبر عما في خلده باخلاص وحرية ويقترح ان يناقشوا أولاً القضايا العسكرية والجبهة الشرقية الاكثر اهمية .

وهكذا بدأ اليكسي انتونوف Alexei Antonov نائب هيئة الاركان العامة السوفياتية قراءة بيان عن تطور الهجوم الجديد على الجبهة الشرقية اعقبه جورج مارشال بنبذة مختصرة عن الجبهة الغربية ثم اضاف ستالين قائلاً بان للجيش الاحمر في بولندا مائة وثمانين فرقة مقابل ثمانين فرقة المانية . وان المدفعية الروسية متفوقة بنسبة اربعة الى واحد . وفي القاطع الروسي تسعة آلاف دبابة وتسعة آلاف طائرة وكل هذه في جبهة ضيقة نسبياً . ثم ختم قوله قائلاً ماهي طلبات الحلفاء من الجيش الاحمر؟

تكلم تشرشل معبراً عن تقدير انكلترا وامريكا لقوة روسيا الهائلة ومشيداً بانتصاراته الباهرة في هجومه الكبير . وطلب ان يستمر الجيش الاحمر في هجومه فحسب . اجاب ستالين بان الهجوم الحالي لم يكن بسبب طلبات الحلفاء واشار بان الاتحاد السوفياتي لم يتعهد في طهران باي هجوم شتائي واضاف : اقول هذا لأؤكد روحية القادة السوفيات وشعورهم الذين لم ينجزوا الواجبات الرسمية الملقاة على عاتقهم فحسب بل ذهبوا ابعد من ذلك وعملوا ماعتقدوه واجبهم الادبي تجاه حلفائهم . وبطلب شخصي من تشرشل قدم الهجوم الروسي الكبير لتحقيق الضغط على الامريكان في معركة بولك (Bulge) وفيما يتعلق بالاستمرار على الهجوم فان الجيش الاحمر سيقوم به حالما تسمح حالة الطرق والظروف الجوية ثم بدأت سلسلة الترقيات وشاركه تشرشل معبراً عن ثقته التامة بان الجيش الاحمر سيعاود الهجوم حالما تسمح به الظروف . وحسب مادونه ستاتيبنيوس في مذكراته فان لهجة ستالين في الجلسة الاولى كانت ودية وتعاونية كان في حالة انشراح وصداقة عندما انفضت الجلسة في السابعة الا عشر دقائق . وبعد لحظة انتشر ذعر صامت حيث ان اثنين من حرس ستالين فقدا أثره وبدءا يركضان بهدوء من هنا وهناك الى ان وجداه خارجاً من إحدى المغاسل بهدوء .

انتهى اليوم الاول بحفلة عشاء رسمية اقامها الرئيس روزفلت لزميليه ووزراء الخارجية وعدد من المستشارين

السياسيين بلغ مجموعهم اربعة عشر شخصاًوكان العشاء مزيجاً من الاكـلات الروسية والامـريكية من كـافيـار وسنـاجيـوت[1] وشامبانيا روسية ودجاج محمر وخضروات ولحوم وخبز محمر. ولقد لاحظ ستاتينيوس بان ستالين عندما يشرب نصف كأسه من الفودكا يملأوها مـاءاً. وبما انـه كان مـولعاً بتـدوين كثير من التفاصيل لاحظ ان المارشـال كان يفضـل تدخـين السيكايـر الامريكية. وعندما شرب مولوتوف نخب ستاتينيوس عبّر عن امله في ان يراه في موسكو وقال روزفلت مازحاً هل تعتقد انـه يتكيف في موسكو كما فعل مولوتوف في نيويورك حيث قضى وقتاً سعيداً. اجاب ستالين انه يستطيع سـتـاتيينيوس اذا اراد ان ياتي الى موسكو باسم مستعار. هكذا استمر المزاح واخيراً قال روزفلت لستالين هناك شيء اود قوله لك انا ورئيس الوزراء منذ سنتين كنا نبحث عن عبارة نقولها لك وهي (العم جو) لقد تصلب فـك سـتـالين وسـأل بضجـر مـاذا يعني الرئيس الامـريكي؟ الحاضرون لم يفهموا الكلمات الروسية الا ان نبرة الصوت لم تكن لتخطىء واخيراً اجاب روزفلت انها عبـارة تقال للتحبب. وطلب شرب نخب جديد من الشمبانيا. سأل ستالين الم يحن الوقت لذهابنا الى النوم؟ تعجب روزفلت وقال كلا. اما المارشال فقال ببرود بان الوقت متأخـر وان له واجبات عسكـرية يجب الاهتمام بها. اما جيمي بيرنس مدير تعبئة الحرب الامـريكية الذي اراد ان يلطف الجو قال انكم لاتأبهون عندما تقولون العم سام فلماذا يكون العم جو غير مقبول. اما مولوتوف فالتفت اليهم وضحك قائلاً لاتزعجوا انفسكم ان المارشال يسحب البساط من تحت اقدامكم. نحن نعرف هذه التسمية منذ سنتين وكل روسيا تعرف انكم تسمونه العم جو.

لم يكن جلياً فيما اذا كان ستالين منزعجاً أم يدعي ذلك إلا انه وعد ان يبقى الى العاشرة والنصف. اما المستر تشرشل بوصفه استاذاً في امثال هذه المواقف شرب نخب اجتماعـه التاريخي قائلاً: العالم كله ينظر الينا اذا ما نجحنا فان مائة سنة من السلم سيستمر وان الثلاثة الكبار الذين حاربوا معاً عليهم المحافظة على هذا السلم. ان شرب نخب ادى بستالين الى الاستجابة وهو يرفع رأسه مصرحاً بان الثلاثة الكبار قد تحملوا عبء الحرب وحرروا الشعوب الصغيرة من الاحتلال الالماني وان قسماً من البلاد المحررة وهو يضيف ساخراً تعتقد بان القوى العـظمى اجبرت على ان تسفك دماء شعوبها من اجـل تحريـرها والان يؤاخذون القوى العظمى على انها لاتأخذ حقوق القوى الصغيرة بنظر الاعتبار. وانه مستعد للانضمـام الى بريـطانيا وامـريكا للمحافظة على هذه الحقوق ولكنني لا اوافق على اخضـاع اية حركة او فعـالية للقـوى العظمى لقـرارات القوى الصغيـرة. وللحظة كان ستالين وتشرشـل متفقين من حيث كـان روزفلت خارج الاتفاق اذ قال ان معالجة مشكلة القوى الصغيرة ليست بيسيرة وعلى سبيل المثال فنحن لدينا في امريكا مجموعة كبيرة من البولنديين يهمهم مصير بولندا. رد ستالين ان من بين سبعـة ملايين من البولنديين لديكم فقط سبعة آلاف يصوتـون. وكان روزفلت مهذباً جداً حيث اجاب بان هذا مضحك وغير صحيح وكيما يغير مجرى الحديث طلب تشرشل شـرب نخب جماهـير الطبقة العاملة في العالم. ثم اضاف قائلاً: ان ذلك حوار حيوي يتعلق بحقوق الشعب ليحكموا انفسهم. وبما انني متهم بكوني رجعياً الا انني الوحيد بـين الحاضـرين الذين يمكن ان يترك الحكم بتصويت بعدم الثقة من شعبي في البرلمان وشخصياً انا فخور بمواجهة هذا الخطر. وعندمـا ابدى ستـالين رأيه بـان تشرشل يظهر انه خائف من نتيجة الانتخابات المقبلة اجاب بانني لست لا اخافهم فحسب بل اعتز بحق الشعب البريطاني لتغيير حكومته وقتما يراه مناسباً ولصالحه.

بعد فترة أقـرّ ستالين انـه مستعد للتعـاون مع بـريطانيـا والولايات المتحدة لحماية حقوق الشعوب الصغيرة ولكنه أكـد ايضاً انه لايخضع لقراراته. في هذه المرة اختار تشرشل موقف المعارض اذ قال ليست هناك مسألة قرارات للقوى الصغـرى تفرض على القوى الكبرى ولكن القوة الكبيرة لها مسؤولية ادبية لتمارس قوتها باعتدال وباحترام لحقوق الشعوب الصغيرة. ان الصقر يجب ان يسمح للعصافير الصغيرة ان تغرد ويجب الا يهتم لماذا تغرد. في هذه الحالة وقف تشرشل وروزفلت معاً وكان ستالين معارضاً.

كـل ماجـرى حتى الآن كان اختبـاراً تحت وهج الشـراب

والفودكا لما سيثار في الجلسات القادمة . والحق يقال كان ستالين بمعنوية عالية واستمر في الحفلة الى الحادية عشر والنصف وعندما غادروا القاعة كانوا في حالة انشراح . اما ايدن فكان مستاءاً وبالنسبة له كانت الحفلة مزعجة اذ كان روزفلت مبهماً وليناً وغير فعال . أما تشرشل فكان يطيل الكلام لاعادة الامور الى نصابها اما ستالين فآراؤه حول الشعوب الصغيرة فكانت مذهلة . بعد انتهاء الحفلة وعندما غادر تشرشل وايدن القاعة وبرفقة بوهلن متوجهين نحو السيارة ذكر تشرشل انه يجب ان يسمح لكل جمهورية من جمهوريات الاتحاد السوفياتي لتمارس حق التصويت في الامم المتحدة وكان هذا الموضوع يلقى معارضة شديدة من الامريكيين . كما ان موقف ايدن كان الدفاع بحرارة عن وجهة النظر الامريكية . وعندما رفع صوته بالاحتجاج على اعطاء السوفيات هذا الامتياز اجابه تشرشل ان كل شيء يتوقف على وحدة القوى الكبرى الثلاث وبدونها سيصاب العالم بكارثة لايعلم مداها واي شيء يحافظ على هذه الوحدة يلقى منه كل تأييد . سأله ايدن اذن كيف ان ترتيبات من هذا القبيل تجتذب الامم الصغيرة للانضمام الى مثل هذه الهيئة المقترحة للامم المتحدة وانه يعتقد شخصياً بان ذلك لايلقى التأييد من الرأي العام البريطاني . التفت تشرشل الى بوهلن واراد ان يعرف ماهو المقترح الامريكي حول مسألة التصويت . اجابه بوهلن مازحاً وبدبلوماسية (الاقتراح الامريكي يذكرني بقصة مزارع من الجنوب الذي اهدى زجاجة ويسكي لأحد الزنوج وفي اليوم التالي سأل الزنجي كيف وجدت الويسكي اجابه الزنجي (كامل) واراد ان يعرف منه ماذا يعني الزنجي بالكامل قال له شارحاً ان كان الويسكي ممتازاً ماكنت اعطيتني اياه وان كان رديئاً ماكان بمقدوري شربه . نظر تشرشل اليه مفكراً ثم قال افتهمت .

عقدت الجلسة الثانية في قصر ليفاديا في الساعة الرابعة من مساء اليوم التالي وكانت النار متأججة في نهاية الغرفة . وكان المستر تشرشل بزي كولونيل مورد الوجنة ويدخن سيكاره المعتاد . وكان ظهور هاري هوبكينس لأول مرة بصورة علنية وهو الاقرب الى الرئيس . كان مريضاً وقد فقد اثنى عشر باوناً من وزنه خلال الاسبوع السابق . كان يجلس وراء الرئيس تبدو عليه امارات الذكاء وهو ممتلىء حماساً لاداء واجبه على الرغم من آلامه الشديدة . افتتح الرئيس روزفلت الجلسة مقترحاً مناقشة القضايا السياسية التي تتعلق بالمانيا . وكان تقسيم المانيا بعد انهزامها من الحرب جزءاً مهماً من هذه القضايا ولقد سبق ان عالجتها البعثة الاستشارية الاوربية European Advisory Commissin E.A.C. المكونة من ممثلي الاتحاد السوفياتي والولايات المتحدة وبريطانيا . وكانت قد اقترحت تقسيم المانيا بعد الحرب الى ثلاث مناطق احتلال الثلث الشرقي للاتحاد السوفياتي ، والشمال الغربي لبريطانيا والجنوب الغربي للويات المتحدة . كانت روسيا وبريطانيا راضيتين بهذا التقسيم الا ان امريكا فلبعد الجنوب الغربي لم تكن راضية ومع ذلك انها وقعت عليه . بعد ذلك اوضح ستالين بانه يطلب ان تحل مشكلة تقسيم المانيا حالاً . والمفاجىء في الامر ان المعارض هذه المرة كان المستر تشرشل وليس روزفلت الذي كان يعارض اي قرار مستعجل . قال تشرشل لو سُئلت اليوم كيف تقسم المانيا لم اكن مستعداً للاجابة لان ذلك يتطب دراسة مستفيضة ليست لدي فكرة معينة اطرحها للبحث . ان القضية قد توضع بشكل اتفاقية مع حليفي العظيمين . وعندما استمر ستالين في الحاحه على اقرار القضية هنا في هذا المؤتمر اجاب تشرشل بعناد : لا اعتقد ان من الممكن مناقشة الصيغة الدقيقة للتقسيم هنا اذ يجب ان يتم ذلك في مؤتمر الصلح . تدخل روزفلت قائلاً بلين : كلاكما تتكلمان بشأن الموضوع نفسه فاصلاً بذلك بين المتخاصمين كالحكم اضاف انها فكرة طيبة لو تم تقسيم المانيا الى خمس او سبع دول او اقل قال تشرشل ارادها ان تقسم الى اثنتين فقط . لاارى ان تنشأ المانيا جديدة بعد استسلامها سواء أقسمناها ام لم نقسم . في هذا الاثناء كتب هاري هوبكينس ملاحظة وسلمها الى الرئيس روزفلت جاء فيها . (سيدي الرئيس اقترح ان تقولوا بان هذه القضية ملحة ومهمة وان وزراء الخارجية الثلاث عليهم ان يقدموا غداً مقترحاً حول الاجراءات المقترحة والتي بموجبها يمكن تحديد تاريخ مبكر حول الاتفاق على التقسيم) . وفي الوقت الذي وضع الرئيس روزفلت هذه المذكرة امامه ناوله ستاتينيوس مذكرة ثانية كتبت بخط انيق وفيها : سيدي الرئيس نحن نوافق للقيام بهذه المهمة عند اول اجتماع لوزراء الخارجية . قال روزفلت بعد ان اطلع على المذكرتين اذا ما نوقش هذا الموضوع على نطاق العالم فان هناك

مائة خطة للتقسيم ثم استمر: لذلك ارى ان نحصر ذلك بين انفسنا وعلى وزراء الخارجية الثلاث ان يجلبوا لنا غداً خطة للتقسيم . سأله تشرشل فوراً انت تقصد خطة للدراسة وليست خطة للتقسيم نفسه قال روزفلت نعم للدراسة . فاذا كان هذا مايرضي تشرشل فلم يكن كذلك بالنسبة لستالين اذ قال : ان خطة رئيس الوزراء ان كانت ترمي الى عدم كشفها للالمان لكونها محفوفة بالمخاطر فانا ارى اننا يجب ان نقول ذلك لهم مقدماً . اوضح روزفلت ان آراء المارشال ستالين التي هي مشابهة لآرائي لأنه يكون سهلاً لو جعلنا الخطة بصيغة محددة واعلناها لهم . اجاب تشرشل ولكنك لاتريد ان تقول لهم ان ايزنهاور لايريد ذلك لان اعلان تقسيم المانيا يجعل الالمان يستميتون في المعارك وسيحاربون بضراوة فيجب الا نعلن هذه الخطة للرأي العام . سأل روزفلت تشرشل الآن هل توافق ان نضع كلمة التقسيم في بنود الاستسلام كما رسمها .E.A.C نعم اوافق اجاب تشرشل .

تبقى مسألة منطقة الاحتلال الفرنسية يجب ان تتقرر قالها روزفلت ، نظر ستالين وتشرشل كل الى الآخر كديكين متصارعين ولقد سبق ان قبلت فرنسا عضواً في .E.A.C بالحاح من ديغول وتأييد تشرشل ولكنها لم تعط منطقة احتلال بسبب معارضة ستالين الشديدة . في الليلة السابقة كان تشرشل يقول لأيدن أن اي شيء يوحد الثلاثة الكبار يحظى بتأييده. ولكن اليوم كان مستعداً ليجازف بهذه الوحدة من اجل قضية كمنطقة احتلال لفرنسا . لقد وقف لتجميد بطولات فرنسا ولكن الحقيقة كان يريد ان يوقف التقدم الروسي . وكان متأكداً بأن موازين القوى ستختل بعد اندحار المانيا لصالح روسيا وانها ستحاول بلشفة اوربا الغربية كما تفعل الآن في الجنوب الشرقي من اوربا آنئذ ◘ وان اعطاء فرنسا منطقة احتلال يقف سداً منيعاً امام البلشفة . ثم قال ان فرنسا تريد منطقة احتلال لها وانا مستعد ان اهبها جزءاً من المنطقة البريطانية . قال ستالين وهو يتظاهر بلعب دور

البرىء : ان عملنا سيتعقد اذا ما جئنا بعضو رابع .

ان هذا يضع جل دور فرنسا في اوربا امام انظارنا قال تشرشل مستمراً وانا شخصياً اعتقد بان على فرنسا ان تلعب دوراً مهماً . ان لهم تجارب وخبر في احتلال المانيا وانهم سيقومون بهذا الدور عل احسن وجه ولا يتساهلون مع الالمان ابداً . انها تريد ان تنمي قوتها للمساهمة في ابقاء المانيا ضعيفة . ونظر نحو روزفلت نظرة ذات معنى ثم قال انني لا ادري كم تبقى هنا الولايات المتحدة لاحتلال المانيا؟ . اجاب روزفلت حالاً لمدة سنتين دون ان يقرر مايترتب على هذا القول من نتائج . دوك ماثيوس الذي كان يجلس خلف الرئيس لاحظ ان عيني ستالين اومضتا عندما قام بافلوف بترجمة كلام روزفلت ولكي يتأكد من ان بافلوف سمع سنتين بصورة صحيحة طلب ستالين من الرئيس روزفلت ليشرح ماقاله . اجاب روزفلت انني استطيع ان اجعل الشعب الامريكي والكونكرس متعاونين من اجل السلام ولكن ليس للاحتفاظ بجيش في اوربا لمدة طويلة ستكون السنتان الحد الاعلى . كان ابتهاج ستالين واضحاً وان هاريمان الذي كان يعرف ستالين اكثر من اي امريكي آخر اعتقد ان روزفلت لم يكن مصيباً لتقديم هذه المكاسب لستالين دون تفكير ثابت . قال تشرشل وهو يدمدم اتمنى ان يكون ذلك حسب الظروف جاهداً اخفاء خيبة امله ومضيفاً اننا في كل الظروف بحاجة الى معاونة فرنسا . ان فرنسا حليفنا قالها ستالين باسلوب ذكر احد الامريكيين بقطة تتأهب للانقضاض على فريستها . اننا وقعنا معها ميثاقها ونريد ان يكون لها جيش كبير وقوي وتستطيع ان تكون عظيمة . بعد دقائق سبب روزفلت لتشرشل ذعراً جديداً عندما قال انا ارضى على الّا تكون فرنسا مسيطرة على الآلة . ماذا كان يعنيه لم يكن واضحاً حتى لهوبكينس حيث ان فرنسا قبلت حديثاً عضواً في .E.A.C وهكذا بدأ يكتب مذكرة ثانية .

اختار ستالين اللحظة التي فكر بها ان روزفلت معه ضد تشرشل وقال بحماس انا اتفق ان تكون فرنسا كبيرة وقوية ولكننا لاننسى ان في هذه الحرب فان فرنسا فتحت الابواب للعدو . ان السيطرة على المانيا وادارتها يجب ان تكون بيد تلك القوى التي وقفت بشدة امام العدو منذ البداية وهكذا فان فرنسا لاتنتمي الى هذه الجماعة . كان لكل منا مشاكله في اول الحرب قالها تشرشل مصعراً خده ولكن الحقيقة تبقى وهي ان فرنسا يجب ان تأخذ مكانها اننا بحاجة الى دفاعاتها ضد الالمان وعندما يغادر الامريكان الى بيوتهم يجب ان افكر بجدية بالمستقبل . فهم ستالين دون ريب ماكان يعنيه تشرشل ثم قال انه ضد مساهمة فرنسا في السيطرة على الآلة Control Machinery . وبينما كان تشرشل يواصل حواره كان هاري هوبكينس قد اكمل كتابة ملاحظاته وقدمها الى الرئيس روزفلت وقد ورد فيها :

1- ان فرنسا عضوة في الهيئة الاستشارية الاوربية الآن وهي الهيئة الوحيدة التي تعالج الشؤون الالمانية .
2 - اعطِ وعداً بمنطقة احتلال فرنسا .
3 - أجل القرار حول بعثة السيطرة .

نظر روزفلت الى المذكرة وقال اعتقد اننا نسينا موقع فرنسا في البعثة الاستشارية الاوربية . اقترح ان تكون لفرنسا منطقة احتلال ولكن فلنؤجل المناقشة حول بعثة السيطرة . قال ستالين اوافق وبدون تردد والذي كان مفاجئاً للجميع . وبالنسبة لستاتينيوس كان واضحاً ان ستالين لايريد التصادم مع الرئيس روزفلت وكان واضحاً ايضاً انه يريد ان يماحك كل نقطة من المستر تشرشل الذي قال اقترح ان يدرس وزراء الخارجية الثلاثة الهيكل المقترح لبعثة الاحتلال . وفي هذا الاثناء مال ايدن وهمس في اذن تشرشل الذي اعلن ان ايدن يقول انهم درسوا هذا الموضوع لذلك اسحب اقتراحي . والآن جاء دور التعويضات وعندما قدم ايفان مايسكي الذي اثار انتباه ستاتينيوس بلحيته المرتبة ولغته الانكليزية السلسة الطلب السوفياتي تعويضاً قدره عشرون مليار من الدولارات كان تشرشل هو الذي عارض تعويضاً باهضاً بهذا القدر واشار الى مصير تعويضات الحرب العالمية الاولى والى البؤس والجوع اللذين يسودان المانيا . ثم تساءل ومن يطعم ثمانين مليوناً من الالمان؟ اجاب ستالين سيكون لهم طعام على اية حال . أما روزفلت فتسلم دوراً توفيقياً واقفاً في الوسط قائلاً : اننا نريد قتل الشعب الالماني اننا لانريد لالمانيا ان تعيش ولكن ليس عندي معيشة الاتحاد السوفيتي . انا اتصور ان المانيا عليها ان تعتمد

على نفسها حتى لاتموت جوعاً وفي اعادة البناء يجب ان نأخذ منها كل مانستطيع . اتركوا لالمانيا صناعة وعمل كافيين لابعادهم عن خطر الموت جوعاً . بعد دقائق انتهت الجلسة واحس بعض المستشارين الامريكيين ان الرئيس روزفلت لم يقف بصلابة وراء الوفد البريطاني فيما يتعلق بالتعويضات اذا كانوا يعتقدون انه اذا مابقيت المانيا زراعية رعوية فان ذلك يعني السيطرة الروسية على عموم المنطقة .

في اليوم التالي بدأت الجلسة بموضوع قريب ومحبب الى قلب الرئيس روزفلت وهو هيئة الامم المتحدة . صرح تشرشل طالما ان السلم يتوقف على القوى الثلاث يجب التأكيد عل حرية التعبير للامم الصغيرة . قد يبدو باننا نحن الثلاثة نريد ان نحكم العالم بينما رغبتنا هي خدمة العالم ومنعه من تجديد القتال وتجنيبه النكبات التي حلت بساكنيه . ولذلك ارى نحن الثلاثة الكبار انه يجب ان نخضع لمشيئة جماهير العـالم ولمصالحـه المشتركـة . اجاب ستالين ليست قضية قوة واحدة او ثلاث قوى ترغب ان تكون سيدة العالم . انا لا أدري اية قوة تريد ان تسيـطر على العالم . من المحتمل ان اكون مخطئاً . اريد ان اسأل صديقي تشرشل ان يسمي اية قوة تريد السيطرة على العالم . اني متأكد بان مستر تشرشل وبريطانيا لاتريد السيطرة على العالم وكذلك متـأكد من ان امـريكا لاتنـوي الشيء نفسه وكـذلك الاتحـاد السوفياتي . تبقى هناك قوة واحدة هي الصين . قال تشرشـل كنت اتكلم عن القوى الثلاثة المجتمعة هنا التي تتعالى بشكـل يوحي الى الآخرين ان يعتقدوا باننا نحاول السيطرة على العالم . المشكلة اخطر من هذا بدأ ستالين شارحاً قوله طالما نحن الثلاثة على قيد الحياةلانسمح لاقطارنا للقيام باي عدوان ولكن بعد كل هذا وبعد عشر سنوات من الآن قد لايكون أي واحد منا باقياً وسيأتي جيل جديد لم يختبر احوال الحروب وينسى ماكنا نحن فيه . اننا نريد ان نؤمن السلام لخمسين سنة القادمة . يجب ان نبني اسسـاً تمنع السيـطرة على العـالم وإن أخـطر احتمـال للمستقبل ينشأ من خصام بعضنا مع بعض نحن الثلاثة . حول الرئيس روزفلت مجـرى الحديث بـذكره مـوضـوع بـولنـدا . الموضوع الذي يهم الجميع .

قال تشرشل ليست لبريطانيا اية مطامع مادية في بولندا . ان موضوع بولندا بالنسبة لبريطانيا قضية شرف لأننا امتشقنـا الحسام ضد هتلر دفـاعاً عن بـولندا ولهجـومه القـاسي عليها لااستطيع ان إكون راضياً بأي حل لايترك بولندا حرة ومستقلة . واملنا ان تترك بولندا حرة في بيتها وألا تنتهك حرماتها وعـلى الثلاثة الاتفاق على حكومة تقوم باجراء انتخابات وتشكل حكومة نعترف بها نحن الثلاثة الكبار . اذا قمنا بهذا العمل فاننا نترك المائدة وتكون خطوة كبـرى قد انجـزت نحو مستقبـل السلام وازدهار أوربا الوسطى .

اقترح ستالين استراحة لمدة عشر دقائق حيث دخل كبير خدم الرئيس روزفلت وهم بـارديتهم الطويلة يقـدمـون الفـطائـر والسندويشات في صواني من الفضة والشاي الساخن في اقداح طويلة وشفافة .

اعيد افتتاح الجلسة بكلمة مؤثرة من ستالين اذ قال (خلال ثلاثين السنة الاخيرة عبرت المانيا بولندا مرتين لتهاجم روسيا : ولكنه لم يذكر انه في 1939 عبرت المانيا نصف بولندا بالاتفاق مع حليفهم ولا كان روزفلت او تشرشل فطنين ليذكرانه به ان روسيا عبرت النصف الثاني لملاقاة المانيا حليفهم آنذاك وان خط كيرزن اقترح من قبل الآخرين وليس من قبل روسيـا وانه يـرجع الى موسكو باقل من خط كيرزن الذي اقترحه كليمنصو وقتئذ . والآن حول الحكومة قال تشرشل رئيس الوزراء انه يريد ايجاد حكومة بولندية هنا انني اخشى انه كانت منه زلة لسان . فبدون مشاركة البولنديين لانستطيع خلق دولة بولندية . يقول الناس عني قال ذلك ستالين مبتسماً إنني ديكتاتور ولكن لي شعور ديمقراطي كافي بالّا اشكل حكومة بولندية بدون بـولنديـين) . بعد انتهـاء هذا الكلام المسهب كان صبر روزفلت قد استنفذ واقترح قائلاً ان الساعة تجاوزت الثامنـة والربع فعلينـا انهاء الجلسـة . ولكن تشرشل طلب كلمة أخيرة قد نكون نحن مخطئين ولكنني اشعر بان حكومة لبلين Lublin لاتمثل حتى ثلث سكان بولندا ولا استطيع ان اقنع ان لحكومة لبلين اي حق بتمثيل الشعب البولندي .

ولقد نشر بلاغ رسمي للعالم معلناً انه تم الاتفاق بصـورة كاملة على التعاون العسكري للجولة الاخيرة من الحـرب ضد

المانيا . وان المحادثات بدات حول ترسيخ اسس دائمة حول السلم .

ومع ان البلاغ كان مطمئناً الا انه بالنسبة للامريكيين الغربيين في القضية والذي عرفوا الروس عن كثب لم تكن كذلك . فمثلاً بالنسبة للسفير السابق لامريكا في روسيا وليام بوليت William E. Bullitt كان خائفاً فيما اذا كان روزفلت قد خدع .

وكان يتذكر قول روزفلت له مرة وبصورة خاصة . انه سيجعل ستالين يتحول من الامبريالية الروسية الى تعاون ديمقراطي باعطائه كل مايحتاجه لمحاربة النازية واضاف روزفلت ان ستالين يريد السلام الى درجة يستطيع معها التعاون مع الغرب ولقد تنبأ بوليت ان ستالين سوف لايحافظ على اتفاقاته .

قال روزفلت أنا لا اناقش حقائقك انها دقيقة ولا اناقش تحليلك المنطقي ولكن احس ان ستالين ليس رجلاً من ذاك الطراز الذي وصفت . هاري هو بكينس يتفق معي ويقول انه ليس من هذا الطراز وانه لايريد شيأ بل يريد سلامة بلاده واذا اعطيته كل شيء ولا اطلب منه شيئاً بالمقابل بل ارتباطاً شريفاً انه لايحاول ان يستولي على اي شيء وسيعمل معي لعالم من الديمقراطية والسلام . وعندما استمر بوليت عل عناده وتصلبه من موقفه قال له روزفلت اتذكر موقفنا مع ويلسون في سنة 1918 عندما فتح الجيش الالماني ثغرة في صفوف الجيش الفرنسي والبريطاني عندئذ طلبت منه ان يرسل الجيوش الامريكية لسد الثغرة وان لم يفعل فان الحلفاء سيسحقون . نظر الي ويلسون ثم قال اسمع يا روزفلت انا لا اريد ان اضع الجنود الامريكيين لسد تلك الثغرة لما تتوقعه سيحدث . اما حدسي فيقول انه لايحدث وعلى كل حال انها مسؤوليتي وليست مسؤوليتك والآن ارجو ان اعمل حسب حدسي واقول لك : بيل : ان ذلك من مسؤوليتي وليست مسؤوليتك . ومع ان روزفلت كان مقتنعاً بما قاله لبوليت الا انه كان يأخذ بالنصائح التي يقدمها المستشارون العسكريون والسياسيون . فالعسكريون كانوا يلحون بضرورة الحصول على اقوى تعهد ممكن لاستمرار التعاون مع الجيش الاحمر، الذي كان عاملاً مهماً لتقرير مصير الهجوم في الغرب وعندما قابل جورج مارشال ايزنهاور قبل اجتماع مالطا اكد له القائد الاعلى لقوات الحلفاء في الغرب ان نجاح اندفاعه الاخير داخل المانيا يتوقف على مواصلة الروس هجومهم في الشرق .

في الوقت نفسه كان المارشال مهتماً بالحرب في المحيط الهادي ويحذر روزفلت دوماً من ان الانتصار على اليابان يكلف الامريكيين نصف مليون اصابة ومن المحتمل ان يصل العدد الى المليون مالم يدخل الروس الحرب . وتوسل اليه ان يحصل من ستالين على وعد اكيد في يالطا حول الموضوع . ولما كان روزفلت على دراية تامة لان الرأي العام الامريكي يهمه جداً المحافظة على ارواح جنودهم لذلك قرر ان يعمل بنصيحة المارشال .

ان ايفريل هاريمان كان يحذره من ستالين دوماً قائلاً : ان المرء ليخطأ لأول وهلة ويعتقد بان ستالين متبلد وصريح وعند عرضه لمشكلة لأول مرة قد تقرر شيئاً لكن اسئله ثلاث او اربعة اسئلة لترى ماهو ثمنه الحقيقي . ثم اضاف اني اعرف ستالين رجلاً عنيداً وذا قابلية هائلة للعمل وانه تلميذ لاهوتي وابن قس ولايزال معتقده شيوعياً وسيذهب الى ابعد مدى لنشر مبادئه . ولقد سمع منه دون ان يضطرب انه جعل عدة ملايين من الكولاك يموتون جوعاً حتى يسيطر على الفلاحين . وقال هاريمان ايضاً انه على عكس من الاعتقاد السائد فالعلاقات الشخصية مهمة بالنسبة لستالين وانه يقدر تشرشل مقاتلاً عنيداً ولكنه يثق به الى أن تنتهي الحرب ومرة قال لهريمان انه صديق ميؤوس منه ، الا انه يستمع الى اقوال الرئيس روزفلت بانتباه ويقدر منهاجه الاصلاحي المسمى New Deal .

وعندما كان روزفلت في قصر ليفاديا يقوم بدوره ممثلاً للولايات المتحدة لم يغب عن باله انه في اوائل حزيران 1944 أنما كان في الشرق من الجيش الالماني اربعة اضعاف ماهو وجود في الغرب . وبدون الجيش الاحمر لم يكن في الامكان القيام بالانزال في الساعة المقررة في الغرب D. Day .

الهوامش :

(1) ـ سمك كبير يستخرج منه الكافيار ويسمى بالعربية الحفش .

(2) ـ يقصد في ذلك الوقت .

الفنان شمال صائب

كان الفنان شمال ، ينتقل في صباه ، بحكم وظيفة والده كقائمقام ، من قضاء الى آخر ، ومن هنا كانت عيناه تتفتح على جمال الطبيعة الساحر المتمثل في القمم الشاهقة والوديان العميقة والهضاب الخضراء .. في الينابيع العذبة الدفاقة والشلالات الهادرة المنحدرة من الاعالي الى اعماق الوديان لتزيد الطبيعة الكردية روعة وبهاء .

في تلك الاقضية التي تنقل بينها الصبي شمال تشبعت اذناه بالالحان الشجية تنبعث من افواه الرعاة الذين يغنون وهم ينفخون في (شمشالهم) اجمل الاغاني الشعبية التي توارتها الاكراد عن اجدادهم الاولين وهي تحكي قصص الحب وملاحم البطولات .

وهكذا اخذ حب الفن يسري في عروق شمال ، وكان يحاول لذلك تجسيد هذا الحب ، ولكن كيف ؟ ولم تمض سنوات قلائل من عمره الفتي حتى اخذ يمارس الفن ذاتيا .. ولكن ادرك بعد قليل ان الموسيقى والغناء ليسا ضربين من ضروب اللهو البدني ، كما كان الكثيرون يتصورون في بلادنا انئذ ، انما هما فرعان من علم لايقل شأنهما عن العلوم الاخرى ويحتاج الى الدراسة الاكاديمية والتبصر والتبحر .

وهكذا كان شمال اول كردي ينتهي الى معهد الفنون الجميلة الذي دام فيه طالب ست سنوات . كان ذلك في عام 1947 ، ولم تمنعه دراسته للموسيقى من اتمام مراحل دراسته العادية المتوسطة والثانوية لينضم بعدها الى كلية الآداب . ثم سافر الى الولايات المتحدة لنيل الماجستير في التاريخ الاسلامي وتاريخ الموسيقى ، وكانت دراسته جيدة جدا ، ولم يبق بينه وبين نيل شهادة الدكتوراه الا ثمانية اشهر ، لكنه تسلم العديد من الرسائل من جامعة السليمانية الحديثة التكوين تدعوه للعودة الى الوطن ، فعاد ملبيا نداءه وهاجس الحنين الى الاهل والاصدقاء .

بعد ان عاد الى الوطن واصبح مدرسا في الجامعة ، كان الفنان شمال يطمح في فتح مدرسة موسيقية للاطفال ، ولكنه لم يوفق لتحقيق طموحه هذا فحاول تاسيس استوديو لتسجيل الاغاني الاذاعية والتلفزيونية ، يكون تابعا لفرع لاذاعة وتلفزيون بغداد ، وسار الى بغداد لمفاتحته المسؤولين في هذا

اعداد
جعفر قادر البرزنجي

المجال ولكنه كلف بتسجيل الاغاني الاذاعية للتلفزيون ، وقدتم ذلك من قبل بعثة سينمائية اوفدت الى ربوع المصايف العراقية في كردستان لهذا الغرض . وكان هذا اول تسجيل يتم على هذا النحو لفنان عراقي .

وعاد شمال الفنان الى السيمانية وهو يأمل تحقيق ما اتفق عليه مع المسؤلين المختصين في بغداد من بناء الاستوديو وتجهيزها بالاجهزة ، واشرف هو بنفسه على بناء الاستوديو واكماله من ناحيه الفنية ، ولكنه فوجئ بتحويله ـ الاستوديو ـ الى مخزن لمطعم الجامعة حيث كدست في اكياس الرز وصفائح الدهن وما الى ذلك ، وكان ذلك على مايقول الفنان شمال ، عام ، 1972 ـ 1973 .

وبذل فناننا محاولة اخرى لتاسيس فرقة كورس او انشاء تتضمن ستة اصوات جميلة ثلاثة منها نسائية لاقامة حفلات جامعية شهرية على ان يدفع لهم رواتب شعرية لقاء مابيذلونه من جهد ، وقد فشلت محاولته هذه كذلك باحراق مسرح الجامعة باكمله .

واليوم يعيش هذا الفنان متغذيا باحلام في تحقيق امانيه الفنية التي لم يئس لها بعد ان ترى النور .

له ئاسوی
هونه‌ری
جیهانی‌دا

لیوناردۆ دافنشی

هونه‌رمه‌ندی ئیتالی بلیمه‌ت لیوناردۆ داڤینشی ، له ساڵی ١٤٥٢ دا له گوندی (ئه‌نکیانۆ) ، نزیك شاری (ڤینشی) ، له دایك بووه . به‌هره‌ی هونه‌ری لیوناردۆ ، هه‌ر له منداڵی یه‌وه سه‌رنجی خێزانی خۆیی و ده‌وروبه‌ری راکێشاوه . یه‌که‌م مامۆستای لیوناردۆ ، هونه‌رمه‌ندی ناسراو (ڤیرۆکۆ) بووه . له ساڵی ١٤٦٩ دا له ستۆدیۆی مامۆستای ناوبراو له شاری فلۆره‌نساخوێندوویه‌تی . لیوناردۆی مه‌زن تا ساڵی ١٤٨٢ له فلۆره‌نسا ژیاوه وکۆمه‌ڵه نیگارێکی جوان و نایابی له‌م قۆناغه‌دا دروست کردووه . هه‌ر له هه‌مان ساڵدا به‌ره‌و شاری میلانۆدا ڕۆیشتوه‌و له کۆشکی میر (لۆدۆڤیسك مۆرۆ) دا ، جێ نشین بووه‌و وه‌ك ئه‌ندازیاری هونه‌ری میعماری وله‌زانستی جه‌نگ ودروست کردنی چه‌ك و شووره‌و قه‌ڵای جه‌نگ ئیشی کردووه . به پله‌ی دووه‌م وه‌ك نیگارکێش و په یکه‌رتاش له به‌رهه‌مدا به‌رده‌وام بووه . له به‌رهه‌مه هه‌ره به ناوبانگه‌کانی لیوناردۆ له‌م قۆناغه‌دا ، ناوی نیگاری (عیشای نهێنی) و په‌یکه‌رێکی مه‌زنی بڵندی حه‌فت مه‌تری که میر (سفۆرچا) ی به‌سواری ئه‌سپ ، به‌رجه‌سته کردووه ، ده‌هێنین .... په‌یکه‌ری ناوبراو له ئه‌نجامی هه‌ندێ ئاژاوه‌و ڕووداوی تراژیدی دا ، له ناوچووه ..

له به‌رهه‌مه هه‌ره نایابه‌کانی لیوناردۆی بلیمه‌ت ناوی پۆرترێتی که‌م هاوتای (مۆنالیزا) یاخود (ژۆکۆندا) ده‌هێنین ، ئه‌م به‌رهه‌مه‌ی که له هه‌موو جیهاندا به لووتکه‌یه‌کی هه‌ره به‌رزی پۆرترێتی سایکۆلۆژی وده‌ربڕینی هه‌ست ونه‌ستێکی قووڵ و ته‌مومژاوی ده‌ژمێردرێ .

نیگاری دوا به‌رگی ئه‌م ژماره‌ی گۆڤاره‌که‌مان ... یه‌کێکه له زنجیره تابلۆکانی ناو (خێزانی پیرۆز) .

● لیوناردۆ داڤینشی له دوا ساڵه کانی ته‌مه‌نیدا له لایه‌ن شاهی فه‌ره‌نسی‌وه (فرنسیسی یه‌که‌م) ده‌عوه‌ت نامه‌ی وه‌رگرتووه ، که هه‌مو ژیانی له کۆشکی شا‌ئه‌بباته سه‌ر وله لایه‌ن میری یه وه خزمه‌ت بکرێ ... به‌م جوره هونه‌رمه‌ندی مه‌زن ، ئیتالیای به یه‌کجاری به جێ هێشتوه‌و دوو ساڵی دوایی ته‌مه‌نی له فه‌ره‌نسا ژیاوه و له ساڵی ١٥١٩ دا کۆچی دوایی کردووه .

هونه‌رمه‌ندی بلیمه‌ت لیوناردۆ داڤینشی ، سامانێکی ده‌وڵه‌مه‌ندی نه‌مری له هونه‌ر و زانست و تیۆری جۆربه جۆر ی ، بۆ مان به‌جێ هێشتوه‌ ، که تا ئه‌مڕۆمان جێ ی شاناری هه‌موو هونه‌رمه ندو هونه‌ر دۆست و ڕۆشنبیرانی ئه‌م جیهانه‌یه .

محمد عارف

KARWAN
CARAVAN

كاروان
المسيرة

Monthly Cultural Magazine Issued in Kurdish and Arabic languages by the General Secretariat for Culture and youth

مجلة ثقافية شهرية
تصدرها الامانة العامة للثقافة والشباب باللغتين الكردية والعربية

الاخراج الفني محمد زاده

سعر (٢٠٠) فلس

طبع دار افاق عربية للصحافة والنـ

الاشراف على الطبع جعفر البرزنجي

رقم الايداع في المكتبة الوطنية [illegible]